



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# Samlinger

til

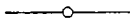
## Fyens Historie og Topographie,

udgivne

af

Fyens Stifts literære Selskab.

Tiende Bind.



Odense.

Trykt i Fyens Stiftsbogtrykkeri hos J. C. Dreyer.  
1884.

## Indhold.

---

	Side.
I. Baldendorferne paa Klingstrup, deres Donationer og Stiftelser. Med Bidrag til Gaardens Historie 1580—1880. Af Professor, Dr. J. Schurmann i Staarup .....	1
II. Bylov for Vejlbj. Meddelt af Adjunkt D. S. Wulff ..	161
III. Bidrag til Fyens Stifts Kirkehistorie. Ved Pastor, Dr. Holger Fr. Nørdam ..	172
I. Uddrag af Binding Herreds Provstebog fra 1572 ...	172
II. Beretning om de syvte Kirkers Tilstand efter Svenskekrigen .....	205
III. Bidrag til Patronatsrettens Historie .....	226
IV. Bidrag til Personalhistorien af Mindesmærker i syvte Kirke. Af Biskop, Dr. Engelstoft .....	243
V. Hans Bruuns og Marine Bangs Gravsten i St. Knuds Kirke (Familien Balsløv) .....	243
VI. Knud Lauridsen og Peder Lerche .....	263
V. Om Nørregaard i Søllinge, Allésvraa i Jndslev og Løgtved i Stenstrup Sogn. Ved Skolelærer S. Jørgensen ...	284
VI. De Bogense Herremænd. Af Sognepræst A. Trone ...	289
VII. Fra Bondesfrihedens første Brydninger. Af Gaarbejer N. Rasmussen Søilde .....	317
VIII. Munketo Sogns Historie. Af Biskop Dr. Engelstoft .	350
IX. Tillæg til Afhandlingen om Baldendorferne paa Klingstrup. Af Professor Dr. Schurmann .....	386



# I.

## Waldendorferne paa Klingstrup, deres Donationer og Stiftelser.

Med Bidrag til Gaardens Historie 1530—1880.

Af Professor, Dr. J. Schurmann i Skaarup.

---

Blandt de Adelsflægter, som i forrige Tider have havt et Navn i Danmarks Historie, men hvis Mandstamme nu er uddød her i Landet, indtage Waldendorferne i det Hele en hæderlig Plads. Fra det 14de til det 18de Aarhundrede møde vi Medlemmer af Familien baade i Statens og i Kirkeens Tjeneste, tildels i høje Embeder, og en ikke ubetydelig Godsbesiddelse, der vel undergif Forandringer i de stiftende Tider men dog bevaredes ret anseelig til det Sidste, hidrog Sit til at give en anset Samfundsstilling. Efterat Glorup var gaaet ud af Familiens Eje — hvorom nærmere Oplysning vil findes meddelt paa sit Sted — var Klingstrup Hovedgaard i Skaarup Sogn i de tre eller fire sidste Slægtled dens Hovedsæde. Derved blev Slægten knyttet til dette Sogn og har ogsaa her sat sig saa smukke Minder, at den særlig i denne Kreds fortjener at ihukommes med Taknemmelighed.



Ved sin mangeaarige Embedsstilling her paa Stedet er Forfatteren som Bestyrer eller Tilsynsførende kommen i Forhold til de Baldendorffske Stiftelser og har allerede deri havt en naturlig Opfordring til at efterforske deres Oprindelse — den ældste viser henved halvtredie Hundrede Aar tilbage i Tiden —, som og til at søge nogen Kundskab om de Medlemmer af Familien, hvis Gavnildhed de skyldes. Ligesaa naturligt er da Efterforskningen kommen til at udstrække sig til den Besiddelse, som blev Baandet mellem Familien og Sognet, og særlig til den Gaard, som den selv i de sidste Tider kaldte sin „Fædrenegaard“. Ligesom imidlertid Forfatteren, allerede paa Grund af sin temmelig omfattende Embedsgjerning, ikkun med mange og ofte lange Afbrydelser har seet sig i Stand til at anvende Tid paa disse i en vis Forstand noget vidtløftige Granskninger, saaledes have de for ham tilgængelige Kilder været sparsomme nok, især da selve Gaardens gamle Archiv er — hvad højlig maa beklages — sporløst forsvundet. Med desto større Paaskjønnelse har derfor Forf. modtaget den Bistand, som andensteds fra er ydet, særlig de ikke faa, mest personalthistoriske Oplysninger, som Biskop Engelsestoft med stor Redebonhed og Interesse har meddelt, som og de Bidrag, som Dhr. Bibliotheks-Assistenten Thiset og Bricke velvillig have ydet. Ved Arbejdets Afslutning har Forfatteren endnu kunnet benytte nogle Uddrag af Landsthings-Protocoller og Thingbøger m. v. fra 17de Aarhundrede af den flittige hvenske Samler S. Sjørgensen. — Det er dog kun i et Par — heldigvis væsentlige — Punkter, at den efterfølgende Fremstilling har naaet ønskelig Fuldstændighed: i Rækken af Lehnsmænd og Ejere fra de sidste halvfjerde Hundrede Aar, og i Redegjørelsen

for de Baldendorffske Donationer og Stiftelser. Forøvrigt maa det her Meddelte ikkun betragtes som historiske Bidrag, der — om de end vel nærmest have en stedlig Interesse, ligesom Adskilligt er medtaget af særligt Hensyn til stedlige Væsere — dog i det Hele maa siges at høre ind under „Fyens Historie og Topographi“. — Hvad saaledes efterhaanden er samlet, kan let igjen spredes, og Forf., der ikke tør vente nogenfinde at see Vejlighed til at levere det i en mere fuldstændig Stikkelse, finder saa meget mindre Anledning til at holde det Samlede tilbage, som han tør tro, at Adskilligt deri, vedrørende bestaaende Retsforhold, vil her paa Stedet kunne tjene til gavnlig Underretning for Efterslægten.

---

Den Gaard, som Baldendorferne i de sidste Slægtled kaldte deres Fædrengaard, og hvis Navn gennem fem Hundrede Aar forekommer i en noget forstjellig Form — Cleynestorp, Klejnstrup, Klintstruppe, Klintstrop, Klindstrop, Klindstrup, Klingstrup, for ikke at tale om aabenbar forvanskede Former, som Klimstrup (i Adelenes Skatteliste 1627) eller endog Glimstrup (i Kongebrev 1616) — er beliggende i den nordlige Del af Skaarup Sogn,  $1\frac{1}{4}$  Mil fra Svendborg, paa den sydlige Bred af det Aaløb, som benævnes Klingstrup Aa eller Veistrup Aa, og som gjør Skjel mellem Skaarup Sogn og de tilgrændsende Brudager og Veistrup Sogne, samt imellem Sunds Herred og Gudme Herred. Gaarden hører ligesom Sognet i det Hele til Sunds Herred og har vistnok allerede i gammel Tid været henregnet dertil, s. bl. A. Jac. Madsens

Bisfitats-Optegn. 1589, faa at det uden Tvivl kun er en Unøjagtighed, naar Ersklev, D. Lehn og Lehnsm. i 16de Aarh., lader Klingsstruplehn ligge i Gudme Herred, hvor i det Højeste en mindre Del af dets Forder vare beliggende. Der er i alt Fald hverken stedlige Spor af eller nogensomhelst Overlevering om, at selve Gaarden nogenfinde skulde have ligget Nord for Naen eller Herredsskjellet. Det nævnte Maløb gaar ved Klingsstrup ind imellem temmelig høje, mest skovbevogede Strænter og bugter sig her omtrent i omvendt S Form, ved hvis nederste, sydlige Arm den gamle Hovedbygning og Borggaard i Balckendorfernes Tid var beliggende, lige ved det bratte Affald mod Naen, tæt op til den smukke Mastov, gennem hvilken Naen fortsætter sit Løb. Der var saaledes venlige Naturomgivelser, og det er at formode, at disse i ældre Tid, da baade Vandløbet var mægtigere og Skovværten betydeligere, have været en Del mere storartede end nu til Dags. Borggaarden laa her aldeles affondret og i temmelig bethdelig Afstand fra Ladegaarden, der i Forbindelse med Forpagterboligen dannede et Bygnings-Komplex for sig. Om derimod den ældre Hovedbygning, før 1631, har ligget paa samme Sted, og hvorledes den har været bestaffen, derom haves ingen Efterretning. I et latinsk Brev fra Præsten i Skaarup til Bisoppen fra Aaret 1565 bruges om Klingsstrup Betegnelserne curia og castellum; men om man af dette sidste tør slutte, at den har været en Borg eller endog en befæstet Borg, turde vel være tvivlsomt, især da Brevets Tone i det Hele ikke er fri for en vis ironiserende Bitterhed. Spor af fordums Befæstning findes ikke, men vel kan Naen i Tider, da Vandstanden har været højere,

temmelig let have været bragt til at omflyde „Borgen“, hvis denne har haft Plads paa de lavere Steder, omtrent der, hvor det nuværende Klingstrups Vaaningshus er beliggende. Hvad den foran omtalte, mere kjendte Hovedbygning fra 17de og 18de Aarhundrede angaar, da har den været omgivet paa de to eller tre Sider af opkastede Grave, der dog paa Grund af den højere Beliggenhed ikke have kunnet staa i Forbindelse med Aaen. Denne Hovedbygning er fra Begyndelsen af dette Aarhundrede ganske forsvunden, i bogstavelig Forstand „jævnet med Jorden“; over Borgpladsen drager Bloven forlængst sin Fure, og saavel den som Havens forrige Grund er endog for den største Del skilt fra Klingstrup og kommet under fremmed Herstab. Kun en mindre Del deraf med en smal, omtrent rectangular Form langs Skraenten, hører endnu under Klingstrup, eller nu Ny Klingstrup, og benyttes som Urtehave. Ladegaarden og Møllen ligge endnu paa deres gamle Plads\*).

---

I Slutningen af Middelalderen har Klingstrup hørt til det syenske Bispegods, der blev inddraget under Kronen ved Reformationen 1536, s. Erølev, Danm. Vehn og Vehnsm. i 16de Aarh. p. 113. Naar og hvorledes Gaarden er kommen under Bispestolen, om den er skjænket, solgt eller forbrudt, derom have vi for Tiden ingen Oplysning. M-

---

\*) Af den omtalte „sydenske Aa“ har Botanikeren, Seminarie-lærer E. Rostrop givet en interessant „naturhistorisk Beskrivelse“ i Skaarup Seminariums Aarsberetning 1879.

lerede ved Aar 1341 nævnes en „Niels Pedersen de Klingstrup“ i Scr. r. dan. 1. 308, og ved A. 1394 en „Johan Gsth eller Johannes armiger af Klynestorp“ (Suhm. D. Hist. XIV. 333), hvilken sidste efter Klevenfeldts Sigilsamling har ført Ufeldernes Vaaben. Men om disse have været Ejere eller Bispestolens Lehnsmænd, fremgaar ikke af de korte Meddelelser. Arild Huitfeldt, Danm. R. Krønike, som ved Aar 1536 bemærker, at „det vaar icke it ringe Gods, som den Tid bleff lagt under Danmarkis Krone“, og derefter anfører, hvad der blev taget fra de forskjellige Bispestole, anfører „Fyens Stictis Gods“, som blev inddraget under Kronen, saaledes: „Udi Fyn aatte Bispen Othense-Gaard, Kierstrup eller Thossing, Drellæ Slaat, Baargaard, Estebjerg paa Hindzholm, Den udi Voland, Rindgaard, Hærrisløffgaard, Søruppegaard, Giedersby oc sexten Læster Korn Bispestiende udi Julsherrit etc“. Klingstrup nævnes saaledes ikke deriblandt, men maa indbefattes under det tilføiede etc., som viser, at Risten ikke er ganske fuldstændig. Heller ikke forekommer Klingstrups Navn i Crones „Samlinger t. Odense Bispekrønike i Katholicismens Tid“, som findes i S. t. F. Hist. og L. Bd. 1, hvor dog Ørkel og Kjerstrup lejlighedsviis nævnes. I Mangel af bestemte Efterretninger er den Gissning maaste ikke utilladelig, at Klingstrup har staaet i en eller anden Forbindelse med Ørkel Slot, der allerede midt i 13de Aarhundrede (Gavebr. fra Biskep. Regner, dat. Ørkel 30 Juni 1264) var under den fynnste Biskep. og med nogen Afbrudelse i 14de Aarhundrede siden blev under Bispestolen. Vel har „Ørkelsfang“, der omtales efter Slottets Ødelæggelse (1534) i Forbindelse med „Ørkelsby“, neppe strakt sig ud over, hvad der i senere

Lider regnes til Svendborg Grund\*); men til Ørkel Slot regnes i det Mindste i visse Tilfælde hele Sunds Herred, f. Ex. ved de Pantstætninger, som i 14de Aarh. fandt Sted. Det er vel ikke utænkeligt, at Besiddelsen af Ørkel i alt Fald kan have givet Anledning til Erhvervelsen af Klingstrup, der ligger i samme Egn, ikke langt fjernet derfra. Og hvad Ersklev i anf. Skr. bemærker om adskillige af de smaa Lehn i Kongetiden: at de indlagdes under Hovedlehnene, kan rimeligviis allerede have fundet Sted i Biskoppernes Tid.

Efter Inddragelsen 1536 blev Klingstrup et kongeligt Lehn, dog kun af de mindre, og blev i Kronens Eie til 1577. Den hører blandt „de smaa Bispelehn, der forbleve særskilt bestaaende“, medens andre, som bemærket, indordnedes under Hovedlehnene, f. Erskl. anf. Skr. Indl. Blandt de tre Klasser af Lehn, som Datiden kjendte, nemlig 1. Regnskabslehn, der „laa til Kongens Fødebur“, og hvor Lehnsmanden aflagde Regnskab for alle Indtægter og Udgifter og selv oppebar Løn eller „Genant“; 2. Afgiftslehn, hvor Lehnsmanden selv havde alle Indtægter og afholdt alle Udgifter, men indbetalte en vis aarlig Afgift i Penge og Naturalier til Kongen; 3. Tjenestelehn, hvor Lehnsmanden var fritagen for andre

---

\*) Medens der i 16de og 17de Aarh. nærmest synes at være Tale om en Brugsret, som Kongerne indrømmede Svendborgerne af Ørkelsfang og Ørkel Byes Tilliggende, har K. Fred. 4 derimod u. 28/3 1724 solgt til Svendborg Borgere alle de til Ørkel Slot og By tilforn henhørende Jorder, 38 Td. Hartkorn, nemlig Ørnebjerg, Sømarken, Bløiholmene og Ørkelsfang for 5483 Rd., paa Billaar, at det ikke maatte afhændes, og at alle Byens Borgere efter Grundtaxten skulde have Del deri. Bedel. Sim. Ørkel p. 90. D. Att. VI. 784.

Ydelscr end Kostjencste og hvad dertil hørte; — er Klingstrup at henregne til den anden Klasse, Afgiftslehnene, idet der i de opbevarede Fortegnelser over de fgl. Lehns „visse Rente“ havez en Angivelse af den Afgift til Kronen, der paahvilede dette Lehn, bl. A. i Frederik 2 Tid 1574.

Saavel heraf som af andre Omstandigheder faar man det Indtryk, at Gaardens Tilliggende og Underliggende den Gang ikke har været betydeligt. Afgiften angives nemlig til 2  $\text{P}$ , 15  $\text{Ld}$ . Rug og 6  $\text{Ld}$ . Byg, medens Intet anføres af de mangfoldige andre Naturalydelscr — Grøn, Smør, Rør, Faar, Svin, Gjæs, Høns, Æg m. m. — som ellers plejede at betinges. Der kan dog heraf ikke gjøres nogen sikker Slutning, efterfom Kongen, der under 23/6 1564 havde pantsat Gaarden til den daværende Besidderinde, Fru Lisbeth Urne, for 1000  $\text{Lod}$  Sølv, siden under 8/9 1568 havde indrømmet hende Lehnets frit paa Livstid, saa at det synes lidt uklart, hvorledes det egentlig forholder sig med den sex  $\text{Mar}$  jenere angivne Afgift. Et sikkrere Bidrag til Oplysning om Lehnets Størrelse er uden Tvivl givet i den nævnte Pantsætning fra 1564, ved hvilken der ifkun anføres „7 Gaardsæder og 1  $\text{Mølle}$ “ som hørende under Gaarden; samt i et Andragende til Kongen fra A. 1568 fra samme Fru Lisbeth Urne, hvori hun beretter, „at i de Lehnsmænds Tid, som tilforn have havt Kleinstrup, er der kommen fra Gaarden nogen Gaardsens rette Jord, og at Bønderne der i Byen have den nu i Brugning; og efterdi der ligger føie Jord til Gaarden, er hun begjærende, at hun dertil igjen maatte bekomme fornævnte Jord“. Kongen gav hende da Tilladelse, dat. Frederiksborg 15/11 1568, „at annamme saadan frakommen Jord igjen, og hvis Jord, som hører

til Byen og ligger Gaarden beleiligt, skal og maa hun annamme og igjen udlægge Bønderne anden ubeleilig Jord eller afquitte saa meget i deres Landgilbe\*)". — „Byen“, der nævnes, er Klingstrup By, om hvis Tilværelse der ogsaa findes andre Vidnesbyrd, bl. A. Heun. Waldendorfs aabne Brev af 11/1 1641, hvori der siges, at den tidligere Ejer Jørgen Hartvigsen, omkring 1620, havde „ladet afbryde Klingstrup By, fem halve Gaarde, og lægge under Hovedgaarden“. Saavel heraf som af hint Kongebrev fra 1568 faar man tilstrækkelig Oplysning om Byens Skjæbne: det sees at være gaaet, som det efter de ubestemte og elastiske Udtryk i Kongebrevet kunde formodes; Byens Jorder ere efterhaanden indbragne under Hovedgaarden, og med de omtalte 5 halve Gaarde er den sidste Rest forsvunden i første Halvdel af 17de Aarhundrede. Paa denne Maade og ved enkelte andre Erhvervelser er Gaardens Tilliggende, der i Lehnstiden endnu var temmelig begrændset, snart voget til den anseelige Størrelse, som det siden havde i Waldendorfs Tid, og som endnu holdtes sammen indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Vi gaa nu over til at omtale Lehnsmænd og Ciere i historisk Følgeorden.

---

## I. 1536—1637.

1. Niels Steen nævnes som den første kongelige Lehnsmænd paa Klingstrup, og denne hans Stilling maa

---

\*) Medd. fra Thifet efter Reg. o. alle L. p. 150.



da regnes fra 1536, nemlig fra Bispegodssets Inddragelse under Kronen, og til 1542, i hvilket Aar han nævnes som afgaaet i det Livsbrev, der blev udfærdiget for hans Eftermand. Men Niels Steen har havt Gaarden allerede før 1536, altsaa som Bistoppens Lehnsmænd. Thi allerede 1527 forekommer „Niels Steen til Kleinstrup“, og blandt de fynske Adelsmænd, som i 1535 udstedte Hyltingsbreve, hvori de „lovede og tilfagde den høibaarne Fyrste og Herre, Herr Christiern, med Guds Naade udvalgt Konning til Danmark, Huldskab, Mandstabs og tro Tjeneste“, var ogsaa „Niels Steen til Kleinstrup, af Vaaben“, der gav sin Reverss Torsdagen efter Sønd. Qvasimodogeniti 3: 1 S. e. Paaste, altsaa for Dynebjergslaget den 11te Juni. Ligeledes findes hans Navn i „Register paa Rystningen udi Fyn, som Adelen ther sjelff satt og bevilget haffuer“, uden Tvivl fra Efter sommeren samme Aar, hvor Niels Steen til Klingstrup staar anført for „2 Heste“ (med Ryttere)\*). At han saaledes har havt Klingstrup, førend Gaarden blev kongeligt Lehn, bekræftes forøvrigt ogsaa ved Klevenfeldts Meddelelse om, at han var en Søn af

---

\*) i hvilken Henseende det til Sammenligning kan bemærkes, at f. Ex. Niels Bild til Raunholt, Johan Brodenhuus til Volderslev, Knud Ulfeld til Røgsbølle (Holdenhavn), Hans v. Melen og Agel Fidsen til Broholm, Jacob Brodenhuus til Tidseholt. Peder Brod til Barløsegaard staae for samme Høielse, og at kun faa ere satte høiere, saasom Jacob Hardenbiere til Sandholt, Hvedholm og Atrestov 6, Eiler Rønnow til Hvidkilde 5, Bert Bryste til Dallund 4, Johan Friis af Dalum Kloster og sit eget 8, Jesper Daa til Enggaard 3, Anders Ulfeld til Krumstrup 8, medens en Del kun staae for 1, som Corfits Hardenbiere til Skjoldemose, Claus Brodenhuus til Søndergaard, Fru Cigelle Friis Hennings (Waldendorfs) til Glorup, Knud Ottesen Hvide til Rødkilde o. fl.

Hans Stygge, der skrev sig til Klingstrup og Klarupgaard, og som da maaskee har været en ældre Besidder. Hermed stemmer det, naar Niels Steen i forskjellige ældre Beretninger ogsaa kaldes Steen Stygge (Stamtavler o. Familien Ulfeld, sml. Barner, Fam. Rosenkrantz's Hist. 1. 236), ligesom der forekommer en Eiler Stygge Hansen, der i Slægtebøger skrives „af Klingstrup“. Dog maa det bemærkes, at Genealogerne have Vanskelighed ved at finde Plads for vor Mand paa Stamtavlerne over Familien Stygge, men rigtignok ogsaa i den over Fam. Steen; samt at han i samtidige Documenter stedse kaldes Niels Steen.

Hans Frue var Agathe Ulfeld, Datter af Palle Andersen Ulfeld til Hverringe og Fru Regitze Mulsdatter Godom.

I hans Besiddelsestid falder, som anført, „Grevens Feide“. Der er dog ingen Spor til, at Klingstrup har lidt nogen særdeles Overlast i denne ødelæggende Krig eller ved de bl. A. fra Svendborg udgaaede Mordbrandstog, saaledes som det berettes om adskillige større Borge eller Gaarde, saasom Ortel Slot, Rygaard, Nielstrup, Nallebølle o. a.; stedlige Sagn nævne ogsaa Tidseholdt (Tislot), hvor Ruiner af en ved Ild ødelagt mindre Borg (Laarn) i vor Tid ere udgravne; og Broholm, der, skjærmet ved en tapper Besætning og ved omgivende „magtige Bunde“, skal have trodsset Angrebet.

2. Henrik Glob fik 1542 Livsbrev, dat. Ribe Toræd. efter Sønd. Misericord. o: 2 S. e. P., i hint Aar 27de April, paa „Kleinstrup Gaard i Fyen med de Bønder og Gods, som Niels Steen før hannem dertil havde, imod at gjøre deraf tilbørlig Tjeneste“. Aaret i

Forvejen havde han med sin „Fæstemø“, Anna von Støwen, faaet Livsbrev paa Brobjerg og Krogager Lehn paa Langeland (Ersl. 112). Han nævnes leilighedsviis oftere i den følgende Tid, fik 1545 Befaling at deltage i en Landbofsjendelse sammen med Landsdommeren og Claus Brockenhuus af Søndergaard; nævnes ogsaa blandt de fyenste Adelsmænd sammen med Gierne af Hvidkilde, Tidfelholt o. fl. 1545, ligeledes 1559 o. a. Hans Dødsaar findes ikke angivet; men da det vides, at hans Enke efter hans Død giftede sig med Mads Eriksen, som døde før 1577, og da Kringstrup Lehn fra Begyndelsen af 1563 gif over i andre Hænder, saa turde det være antageligt, at Henrik Glob er død i Aaret 1562.

I Hofm. Fund. VI. 48 og andensteds nævnes som Henrik Glob's Frue Sophie Daa, Datter af Sorgen Daa til Enggaard (Ghldensteen) og Fru Karen Ghldenstjern; og det kan ansees for hævet over al Tvivl, at dette Ægteskab har fundet Sted, om det end er lige saa utvivlsomt, at Sophie Daa i 1549 og rimeligviis nogle Aar før var gift med Otto Hvide til Hinderup, der ifølge Eiler Brockenh. Cal. Opt. døde 24/3 1562. Men allerede 1541 nævnes, som anført, Anna von Støwen som Henrik Glob's Fæstemø, og hun omtales senere som hans Enke, der (eft. Ersl. 112) beholdt Krogager Lehn en Tid efter hans Død og giftede sig med Mads Eriksen, hvem hun overlevede. Da Krogager Lehn 1577 blev mageskiftet til Knud Stensens Enke, Anna Lunge, havde Anna von Støwen efter sin andens Mand's Død Ophold i Jhen. Skjøndt disse Ægteskabsforhold see noget brogede ud, synes der dog at komme et veiledende Lys over dem fra den sikkre Efterretning, at Henrik Glob og

Sophie Daa havde en Datter Birgitte eller — som Navnet ogsaa skrives — Berette, der blev gift med Peder Brock til Barløsegaard og allerede blev Enke 1551\*). Hun maa rimeligvis altsaa være født senest omkring 1530, og hendes Forældres Ægteskab har da fundet Sted før (og maaskee noget efter) den Tid, men maa saa være opløst. Henrik Glob's Forbindelse med Anna von Støwen og Sophie Daas med Otto Hvide er altsaa for begge de tidligere Ægtefæller 2det Ægteskab. Og saaledes synes der at komme en vis Klarhed i det tilsyneladende noget indviklede Forhold\*\*).

3. Peder Lykke, Søn af Rigsraad Jacob Lykke til Skovsbo, Østrup og Buderupholm og hans anden Frue Maren Bille, fik 1/1 1563 Brev paa Klingstrup Lehn frit fra 1/5, men er samme Aar afgaaet ved Døden og begravet i Nicolai Kirke i Kjøbenhavn 16/12 1563. Paa en Mindetavle, som blev opsat af hans Enke i Staarup Kirke, kaldtes han Ridder. Han var gift med Elisabeth Urne, Datter af Johan Urne til Rygaard og Fru Anna Rønnow. De havde 8 Børn, som ogsaa hin Tavle angav: 1. Johan L., dræbt paa en Udenlands-

\*) Ifølge en Mindetavle, som endnu i forrige Aarhundrede fandtes i Barløse Kirke, døde Peder Brock 14/6 1551, og hans Hustru Berette ell. Birgitte Glob (Gluf) 13/9 1576, begge begravede i Kirken. Deres Datter, Maren Brock, blev gift med Gregers Juul, Landsdommer paa Langeland 1561—93, og Moder til Sophie Juul, Erik Norby's Hustru, jml. Lucopp. Stam. og Hofm. Abelsm. 2. 35. D. Atl. VI.

\*\*\*) Sophie Daa indføres i en af Romanforfatteren Ewalds mindre Fortællinger, hvis Skueplads er Enggaard, og hvori han lader Andres Begjærighed forstyre hendes Alderdoms Fred. Hendes anden Ægtefælle Otto Hvide døde 24/3 1562; jf. Rosenvinge gamle Domme 3, 260 fgg.

reise, ved Fena, hvorover senere indgaves Klage til Kongen; 2. Lave Dykke til Klingstrup blev af Kongen 1586 befuldmægtiget til „fortvillig Raad“ og skulde indfinde sig, hvor Kongen forlangte. Han fik som Lønning 5 Bøndergaard i Odderup ved Næstved i Forlehnning (Geneal. Saml. i Geh. Arch.); og endnu i Chr. 4des Skrivcalender f. 1607 og 1608 nævnes han som Hofnar, hvilket „Embedet“ han saaledes har beklædt i mere end en Snæs Aar. Han var gift 18/8 1594 med Fru Johanne Bildt Godstedatter (Gil. Br. Cal.). 3. Iver L., dræbt i Dresden i Churfyrstens Tjeneste. 4. Helvig L., død i Maribo Kloster; 5. Maren L., gift 21/2 1585 (Gil. Br. Cal.) med Thom. le Normand de la Mauité til Skovsgaard i Espe Sogn; 6. Susanne L., gift 25/2 1593 paa Gulland med Bendix Hartvigsen, s. ndr. 7 og 8. Gjertrud og Pernille, døde ugifte. Sidstnævnte eiede i Forening med en Broder den lille Gaard Høisgaard i Haarby Sogn samt en Gaard i Odense, paa Hjørnet af Mynterstr. og Overgade, som formodentlig har tilhørt Familien fra ældre Tid. Her stiftede hun de endnu bestaaende „Pernille Dykkes Sjøleboder“ for trængende Qvinder. Hun døde 1634. (Engelstoft, Odense B. Hist. 2 Udg. 229).

Naar Lave Dykke f. Ex. 1584 nævnes „til Klingstrup“ (Wed. Sim. Rud. 2, 160 o. a.), betegner dette Udtryk vistnok ikke, at han har besiddet Gaarden, men kun, som i flere lignende Tilfælde, at det var hans Fædrenegaard.

4. Elisabeth Urne, Peder Dykkes Efterleverke, beholdt Klingstrup Lehn efter hans Død, og allerede i det første Aar pantsatte Kongen under 23/6 1564 Klingstrup med 7 Gaardsæder og 1 Mølle til hende for 1000 Lod

Sølv. Efter Erzslev D. Lehn p. 113 fik hun u. 8/9 1568 Lehnet frit paa Livstid, maaste mod Eftergivelse af Pantefummen. Under 15/11 s. A. fik hun ved det foran omtalte Kongebrev Tilladelse til at inddrage ikke blot „frakommen“ Jord men ogsaa anden „beleilig“ Jord fra Byen Klingstrup under Gaarden. Forøvrigt omtales hun i hine Aar ogsaa ved forskjellige andre Leiligheder som den, der selv forestod Lehnet. Hun tog saaledes ivrig Del i det Nøre, der i 1565 o. f. fandt Sted angaaende Degnetjenesten i Skaarup, der hidtil efter Chr. 3dies Kirke-Ordinants var besørget af en „Løbedegn“ fra Svendborg Latin-Skole. Men Fru Lisbeth havde taget Løbedegnen til Lærer for sine Søner og vilde nu, efterat han havde forladt sin Skole og taget Ophold paa Gaarden, med Sognemændenes Samstemning beholde ham som „Sæde-  
degn“, med fast Ophold i Sognet. Præsten Hr. Jens Gregersen og Provsten Hr. Hans Eskildsen fordrede derimod, at han skulde vende tilbage til sin Skole og nøies med tre Gange ugentlig at undervise Fruens Børn, i hvilket Fald han indtil videre kunde beholde Degnetjenesten; men da Fruen ikke gif ind herpaa, saa affatte de ham i Henhold til Ordinantsen og Lehusmanden paa Nyborg Frants Brockenhuus's Brev fra Bestillingen, hvorefter Fru Lisbeth personlig androg Sagen for Biskoppen og opnaaede der den lille Indrømmelse, at hun, imod at hde Svendborg Skole et Vederlag af 36 Stp. Byg, maatte

---

\* Ordinantsen af 1539 bestemmer: „Lands Sogner, som ligge noget nær Kjøbstederne, skulle tage sig Sogne-Degen af Skolerne (o: af disses ældste Disciple) og lade dem faa den vanlige Rente for en Hjelp at studere med“.

beholde Løbedegnen hos sine Børn indtil forstt. Aaaste, men derefter skulde den forrige Ordning efter Ordinantsen føres tilbage. Herom udstedte hun under sit Ophold i Odense en skriftlig, egenhændig underskreven Erklæring, som giver et Indblik i Datidens Forhold, og som vi ved Biskop Engelstofts Velvillic ere fattede i Stand til her at meddele efter den vel bevarede Original i Bispearchivet:

Jeg Lizabetth Brne tiill Klinstrup gjør witterligt og kiendes for alle mett detthe mitt obne Breff: ath eptherdi Jeg nuw saa er offuer ens komett mett hederlig och hoglerd Mand M. Niels Jespersen, Superintendentt offuer Fionis Stifft om then Sogne Degn tiill Schorpe wiid naffn Mickell Clausen, som nuw end kort Tiid haffuer lerd myne Børn och haffuer gangitt tiill Schole wdi Suindborg etc.: Att for<sup>nte</sup> Person maa herepther ind tiill nest kommande Posche bliiffue huos myne Børen och dennom fremdelis lere och op-  
tucte y dette Nar, och saa lenge were Degn tiill for<sup>nte</sup> Schorpe Kircke och ware paa samne sitt Kalb och embiid wstraffeligen, och opbere huis Degn rentte som desemellom falde kand etc.: Thi haffuer ieg igen loffuit och tiilsagt og nuw mett dette mit obne Breff loffuer och tilsiiger forbemelte M. Niels Jespersen och mig tiil forpligther redeligen och wden all hinder och gienstielke att giiffue tiill Suindborg Schole paa for<sup>nte</sup> Degns Wegne tre øre rentt byg tiil denne nest kommande S. Andreas Dag for hull: tiill en bekiendelse att samne Degn dom y Schorpe mett retthe epther Ro. Maistr. ordinantz horer tiill Suindborg Schole: Och naar dette Nar er wde, tiill denne nestkommande Posche, tha samne Degn Dom mett all sin tilbørlig renthe aff mig och myne thiennerer wdi for<sup>nte</sup> Schorpe Sogn saa well som aff de andre sognemend der sammesteds wbehindret igen att følge och bliiffue huos Suindborg Schole, att forlenis huilken person herrits profsten mett Sognepresten tiil Schorpe kiend god for en Degn att were och M. Niels mett thennom samtøke wille,

hvis icke forne Mickell Klausen der eyther længer wille søge samme schole, wden forhindring. Och ey Jeg heller noget nyue thieneer y forne sogn, da heller nogen tiid der eyther at giøre nogen ydermere forhindring mod samme Degn, som da tiil skickett worder, heller forne Degn dom och Suinburg scholes friidheter wdi noget maade. Thiil ydermere Windisbørdtt och trøgere foruaring, at saa aldielis holdes schall, som forskreffuit staar, trøder Jeg mitt signet neden paa dette mitt obue breff mett min egen hand wnderskreffuit. Datum Ottheuse Søndag Exaudi Mar MDLXV.

Dette bekiender ieg Lizsbett Wrne med  
egen hand.

Det var i denne Anledning, at Sognepræsten i Ugen efter Pintje s. A. tilfrev Biskoppen det før omtalte latinske Brev (s. Strøms Medd. i S. t. F. Hist. 1.) I Hovedsagen gif dog Præstens og Provstens Mening igjennem, hvad ogsaa sees baade af en Dom ved Sunds Herreds Thing 4/12 1577\*) og af Biskop Jac. Madfens Bemærkning fra 1589: at Staarup har „diaconus aff Suenborg Schole, 10 Drt.“

Senere var Fru Lisbeth med at udstede „Hr. Laurig Hansens kaldzbreff at verre metjenere til Schorup“, hvilket begynder saaledes: „Vi efterskreffne Lizebet Wrne, salige Per Lydis efterleuerste, til Klintstruppe, Rasmus skriffuer ridefogit i Sundzherrit, Hans Otffen i Børnemosegaardt,

---

\*) Nogle Staarup Sognemænd, der ikke vilde yde deres Degn fuld Nedsel og Degnekorn, der efter aflagt Thingsvidne var 2 Skp. Byg af hver Gaard, idet de mente at 1 Skp kunde være nok af de mindre Steder, bleve dømt efter Provstens Paastand til Fordeel for Degnen, idet Dommeren bemærker, at „Diegneren gjør den halluf gaard saa stor tjeneste som den hele, det ieg meen, og imeden det windisbyrd er ved sin fulde mact.“ Strøm, anf. St.



Laurig Jønsen i Dby, Jørgen Olssen i Holpedrup og Boddel Matssen i Skorup kiendes og giøre bitterligt for alle: aar efter gus byrdt 1568 Søndagen næst efter sancti Bartholomæi apostoli Dag til en almindelig sogne steffne paa Skorpe kyrkegaard var skicket hederlig og vellerd mand Her Jens Gregorssen, sogneprest ther samestedis, hvilken som gaff til kiende, huorledis . . . thet er hannem møgit besuerligt paa syn alberdom ene at forestaa Skorpe og Tuede sogne . . . ther paa bleff wd valt tiisfe sexten the elste mendt, fuldmøndige aff menige sogne mend og sogne folk, som vor Bodel Matssen wdi Skorp (og 15 andre)" . . . hvilke saa valgte „Her Lauris Hanssen af Guldbieri sogen, som er barnesød her i sogen, at verre Hr. Jens Gregorssens medt tiener for en prest mand og lere fader til Skorpe kirke og sogen . . .“ Hvori Provsten samtykker med Forbehold af Øvrighedens Stadfæstelse efter Ordinantens Bydelse. Her sees saaledes at være fulgt den første i Chr. 3. Kirke-Ordinants nævnte Raldelsesmaade: at „de beste af Kircken (o: Menigheden) paa den menige Almues Begne met Prouesten uduelle sig den, som de acte bequem, saa skal Kircken forsticke hannem til Superattendenten“, der atter „skal forschriffue hannem til Lehnsmanden, at han hannem stadfester paa vore (Kongens) Begne.“ —

Fru Lisbeth har ogsaa havt Eiendom andensstedis; saaledes er hun m. fl. stevnet i Aaret 1568 i Anledning af, at hun havde Gods i Beringe.

Omtrent ved denne Tid, eller omkring Aaret 1570, maa hun antages — den Gang allerede i fremrykket Alder — at have indgaaet sit andet Ægteskab, nemlig med Johan Bockholt. En nærmere Oplysning om Tiden for dette Ægteskabs Indgaaelse er hidtil ikke funden.

Gier Brockenhuus, som dog kjendte Joh. B. og har adskillige Notitser om ham, tier ligesom Andre om dette Punkt. Men denne Mand maa altsaa nu opføres som Lehnsmænd, senere som Gier af Klingstrup.

5. Johan Bockholt, der som Lisbeth Urnes Egtefælle træder ind i Klingstrups Historie, var efter Cil. Br. Cal. Dpt. født i Viefland 3/8 1537. Han var i en lang Arrække Stadtholder paa Island, hvormed han forlehnedes 1570, og i hvilken Stilling Chr. 4. endnu tilskrev ham u. 14/4 1599, saa at han maa antages at have beholdt dette Lehn til sin Død, hvad ogsaa stemmer med Korfke Rigs-Rgstr.s Angivelse I. 654 og III. 635\*). Og saa Biskop Jac. Madsen, der traf ham her 1589, omtaler hans islandske Stadtholderstab og angiver det paa sin Tid som syttenaarigt, hvad altsaa er tilnærmelsesvis rigtigt.\*\*)

I Forbindelse med Klingstrup forekommer hans Navn første Gang 1577, da der foregik en væsentlig Forandring med Gaardens Forhold, idet den ved Magestifte med Kongen af 10/4 1577 gif over til at blive Johan Bockholts og Fru Lisbeth Urnes Eiendom og saaledes fra nu af ophørte at være kongeligt Lehn.

I de efterfølgende Aar nævnes han saa som Gier af Klingstrup, men besad forøvrigt ogsaa Eiendom andensteds, f. Ex. en Gaard i Odense, som nævnes iblandt dem, Kongen benyttede ved den store Hyltingsfest 1580, og som maaske var den samme, som Stifdatteren Bernille Vhke

\*) Meddelt af Breda.

\*\*\*) At der har været en Afbrydelse i hans Stadtholderstab, er dog muligt, efter som han siges at være forlehnet med Island 1597 efter Brostrup Gjedde. (Medd. af Thiset, est. Klevenf.).

fenere stjænkede til veldædig Brug (Engelst. Ob. V. Hist. 2. Udg. S. 226. 228). Johan Bockholt selv nævnes paa Listen af 1580 over Hvens Adelspersoner, i Anledning af Forberedelserne til den hertugelige Hylbing.

Ved Kongebrev dat. Bamdrup 30/3 1583 confirmerede Fr. 2., at Johan Bockholt og Lisbeth Urne til Klingstrup skulde have jus patronatus til Staarup Sogn og Kirke, „med al Jordeiendom, Kirkens Herlighed af Boel og Kirkejord“, undtagen at Kongetienden i Henshold til Chr. 3.s Bestemmelse var henlagt Frue Sognetald i Svendborg. Fra denne Side klages der 1589 til Biskoppen: at „Kongens Part aff Kornthinden y Skorup Sogen er formindsket, siden de guode velbyrdige Herre Folk til Klingstrup bekom jus patronatus paa Kirken ephter itt Kongebreffs Vdelse, datheret og vdgiffuen 1583“. I dette Kongebrev kaldes Joh. Bockholt tillige Befalingsmand paa Island. Hans Hustrues Samtykke omtales til Afhændelsen af det Bøndergods i Slesvig, han afstod til Kongen.

Aaret efter, 1584 2/1, døde Fru Lisbeth Urne paa Klingstrup (Gil. Br. Cal. og Sac. Madf. Bifb.) Af hvad der er kommet til os angaaende hendes Virksomhed og Færd, faar man uden Tvivl nærmest Indtryk af en dygtig og handlekraftig Personlighed.

Efter hendes Død er Joh. Bockholt efter alle Beretninger vedbleven at besidde og bestyre Gaarden endnu i en Række af Aar. Baade nævnes han almindelig „til Klingstrup“, og omtales særlig saaledes af Biskop Sac. Madsen, der første Gang besøgte Staarup 26/3 1589 og da nævner Joh. B. som Herre til Klingstrup, ligesom han ved det næste Besøg har den Notits: „1591 tog Welb. Joh. Bockholt Her Joh. Graa til sin Sognepræst, oc Her

Lauris drog till Tued og beholt det Sogen ene oc boer nu i Suenborg, oc Her Jon skal vere hans Capellane"; hvoraf det altsaa sees, at J. B. endnu i 1591 har udøvet Patronatsretten. Da Biskoppen igjen visiterede her 1594, bemærker han: „Johan Boekholt fra Huß“, men betragter ham altsaa endnu som Herre til Klingenstrup. Om denne Fraværelse faar man forøvrigt nogen Oplysning af Gil. Br. Cal., hvor det hedder: „1594 den 16. September kom Chresten Barnekow och Sten Wille ind for Kjøffenhaffn paa Josaphat, och Johan Boekholt var Chapetinn“. Men i de nærmeste Aar derefter maa han antages at have opgivet Klingenstrup til Fordel for sin Stifdatter, Susanne Lykke, og hendes Mand, der først boede paa Brendegaard, hvor i det Mindste deres første Barn fødtes 1594, medens det tredie, en Datter, fødtes paa Klingenstrup 1597 (Gil. Br.); og det er saaledes antageligt, at de unge Egtefolk den Gang — og muelig lidt før — havde Bopæl paa Klingenstrup og havde overtaget Gaarden. Dette bestyrkes ved, at Biskop Jac. Madsen, som halvandet Aar senere paany var i Skaarup, ved den Lejlighed ikke mere omtaler Joh. Boekholt, men derimod nævner Susanne Lykkes Mand, Bendix Hartvigsen som Besidder af Klingenstrup.

Sjølge Jac. Madsens Visitatsbog havde Joh. B. og Lisbeth Urne i 1581 givet en stjør Messsehagel til Kirken; og ligeledes meldes sammesteds, at J. B. 1588 gav „en statelig forgyldt Kald og Dist“. Disse sidste have endnu efter tre Hundrede Aars Forløb til Brug i Skaarup Kirke, efterat de i en senere Tid ere blevne „renoverede“. Kalden har endnu Indskrift: „Johan Boekholts fædrene og mødrene“ —, det øvrige er gaaet bort eller dækket af senere anbragte Raabener og Navnetræk.

Efter Cil. Br. Cal. døde Johan Bockholt 1. October 1601 en „Thaarssdag Morgen paa Wollersløff, Frants Brockenhuus's Gaard, hasthelig, och dy fanth hannom om Morgenen død y Sengen“.

6. Bendix Hartvigsen og Susanne Lykke fik altsaa Gaarden efter Johan Bockholt, endnu i dennes levende Live, sandsynligviis i Henhold til en tidligere truffen Aftale mellem Susannes Moder og dennes anden Egtefælle. Susanne Lykke var, som forhen omtalt, Datter af Peder Lykke og Lisbeth Urne, og hendes Bryllup stod eft. Cil. Br. Cal. 25/2 1593 i Bisby paa Gulland. Bendix Hartvigsen var Søn af Tørgen Hartvigsen til Munkegaard paa Als og Fru Anna Sehested Benedictsdatter, der begge ligge begravne i Frue Kirke i Odense (Tørgen H. efter Cil. Br. død 23/2, begr. 1/4 1596). Denne Fru Anna Sehested var igjen en Datter af Benedict Sehested og Fru K. Holdt, der begge have lutter danske Vaabener i deres Ahnerække, medens Tørgen H. har lutter fremmede.

Bendix Hartvigsen og Susanne Lykke havde efter Cil. Br.s og Lisb. Bryskes Optegnelser 3 Børn, 2 Sønner og 1 Datter. Men i den enes Navn er der en Uoverensstemmelse, idet Cil. Br. har

1. Tørgen, f. paa Brendegaard 21/2 1594, christnet 3/3, „Arabbens Tegn“;
2. Peder, f. 16/11 1595, „y Somfruens Thegen“;
3. en Datter (Lisbeth), f. paa Klingstrup 26/9 1597, „y Løffuens Thegen“.

Lisb. Bryske har derimod 1. Johan; 2. Tørgen; 3. Lisbeth. Den første Angivelse maa vel have Sandsynligheden for sig, baade fordi Eiler Brockenhuus ikke

blot var samtidig, men jo boede paa Nafkebølle, altsaa nær ved Brendegaard og ikke langt fra Klingenstrup; og i Betragtning af, at de to af ham angivne Navne ere de to Bedstefædres, Tørgen Hartvigsens og Peder Lykkes.

Bendix Hartvigsens Besiddelse af Klingenstrup blev kun af kort Varighed. Han døde paa Klingenstrup allerede 9/11 1603, paa en Onsdag, siger Gil. Br.

7. Hans Søn, Tørgen Hartvigsen, var paa den Tid kun 9 Aar gammel, og i hans Mindreaarighed har da hans Moder indtil videre forestaaet Eiendommen, enten i sit eget eller i Sønnens Navn, hvorefter bestemte Oplysninger hidtil ikke ere fundne. Først senere nævnes Sønnen som Eier.

Fra 1616 30/11 findes et Kongebrev, hvorved Christian 4. „befordrede os elskelige og tro Tørgen Hartvigsen til Klingenstrup (!) af adelig dansk Slægt til Hertug Johan Frederik af Würtemberg med naadigt Vidnesbyrd, at han Hs. Majst. som Edelknecht havde betjent baade før og efter seneste svenske Krig, havde gjort Opvartning og derved med saa gebørlig Flid og Trost havde sig forholdet, at Hs. Maj. hannem med Kongl. Pension var bevaagen, samt for nogle Maaneder siden havde gjort ham wehragtig; og da han nu med tiltagende Alder ønskede videre at see sig om, saa recommanderede Kongen ham til Hertugen, at han som en Hofjunker eller Opvartere maatte antages“.\*) Man seer bl. A. heraf, at den ældre Skik dog endnu i Christian 4.s Tid ikke ganske var ophørt, hvorefter unge Adelspersoner tidlig sendtes til en anseet Ridder, der, som det hedder, „avede dem til Skjellighed og lærte dem

\*) Efter Klevenf. medd. af Thiset.

Gudsfrugt og Rytteri", og siden gjorde dem til Bæbnere, hvorefter de ofte „forstrevs" til udenlandske Riddere; eller ogsaa de anbragtes ved Hove eller hos de kongelige Staldmestere, hvorfra de let kunde faa Kongens Ubefaling til fremmede Hoffer. Sml. Gjellerup i Hist. Tidkr. 4. R IV. Sorgen Hartvigsen var paa den Tid 22 Aar. Det maa staa hen, om han før denne Udenlandsreise har overtaget Gaarden, hvad i alt Fald ikke tør sluttes af, at Kongen betegner ham „til" Klingstrup, ligesom det forøvrigt, dog maaste mest for en nyere Tids Betragtning, kunde sec underligt nok ud, om en adelig dansk Herremand søgte Plads hos en tydsk Hertug som „Hoffjunker eller Opvartere". Og alene dette nævnes jo i Kongebrevet som Maalet for hans Ønsker, medens der ikke er Tale om Afgang til det „Collegium illustre", som 1591 var oprettet i Würtemberg af Hertug Ludvig for fyrstelige og adelige Personer af protestantisk Betjendelse, og som netop i hine Aar besøgte af adskillige Danske, som 1613 Manderup Duc, 1618 Henrik Rammel, 1620 3 Sønner af Albert Steel til Fusinge o. fl., mellem hvilke Sorgen Hartvigsen dog ikke forekommer. Hist. Tidkr. a. St.

Det maa dog antages, at Sorgen Hartvigsen har taget Klingstrup i selvstændig Besiddelse omtrent ved hin Tid. Men han beholdt den ikke længe. I et Pantebrev fra 1623 i Veirup Archiv har „Sorgen Hartvigsen til Kleinstrup" underskrevet som Vidne. Men 1626 omtales han som Eier af Kjærsgaard\*), og i Adelens Skatteliste fra 1627 eller „Register paa denn beuillgede Korn contribution aff adellen wdi Fyen oc paa Langeland, som paa

\*) Bedel Sim. Sorgen Brahe p. 32.

Nyborg Slott er annamitt ep̄ter kong. Maist. naadigste Befaling Philippi Jacobi Dag 1627", foretømmer hans Navn slet ikke, idet Erich Bilde nævnes „til Kierþgaard", og et ganske nyt Navn dukker op ved Klingstrup eller, som det der skrives, Klimstrup, nemlig Morids Aschersleben. D. Saml. 2 R. III., 145. Det turde saaledes være antageligt, at Gaarden mellem 1623 og 1626, altsaa omkring 1625, er gaaet ud af hans og Familien Hartvigsens Besiddelse, rimeligviis ved Salg, hvorom dog nøiagtigere Oplysning hidtil ikke har været at erholde. Foruden Klingstrup har han havt Nabysgaard, Skovbygaard, Lindved, eller nævnes i det Mindste saaledes\*). En Deling synes senere at have fundet Sted, idet hans Søner findes skrevne, en til Nabysgaard, en anden til Skovbygaard, medens han selv endnu 1656 siges at have havt Lindved (Suhms Saml. 2. 163).

Om Sørgeu Hartvigsens Virksomhed paa Klingstrup vides egentlig kun dette — som ganske vist ikke er uden Betydning —, at han under sin kortvarige Besiddelse dog har faaet Tid til at gjøre det helt af med Byen Klingstrup, hvis sidste fem halve Gaarde han lagde ind under Hovedgaarden.

Sørgeu Hartvigsen var gift med Birgitte eller Berette Bilde Dvesdatter, ikke, som det nogle Steder hedder, af Kjærsgaard, mellem hvis Tiere hendes Fader ikke findes, men af Lindved, idet hun var en Datter af Dve Bilde til Lindved og Fru Eljebe Skram.

De havde 8 Børn: Bendix H., g. m. Fru Dortha Navl; Dve H. til Nabysgaard, g. m. Margrethe Urne

\*) Adelslex., Hofm. Adelsm. 3.



Eriksdatter (D. af Erik Urne til Søgaard og Agnete Thott); Gay H., ugift; Jørgen H. til Skovbygaard, Major, g. m. Kirsten Rothkirf Wenzelsdatter; Jacob H., ugift; samt 3 Døttre, Elsebe, Susanne og Pernille. — Med en Jørgen Hartvigsen siges forøvrigt denne Slægt at være uddød her i Landet i 17. Aarh., og Baabenet (forneden en Mur af flerfarvede Sten, derover en polst eller ungarst Hue) nedlagt. Det er dog efter de foreliggende Efterretninger ikke ganske klart, hvilken Jørgen der har været Slægtens „sidste Mand“, idet der foruden de to ovennævnte, Fader og Søn, endvidere nævnes en tredje Jørgen H., Søn af Wendig H. d. y., altsaa Sønneson af vår Jørgen. Klevenfeldt nævner J. H. til Skovbygaard, s. ovfr., som den sidste. I ethvert Tilfælde er denne Familie saaledes blandt de mangfoldige Adelsflægter, som her i Landet gik til Grunde i 16de og 17de Aarhundrede, i Fr. 2.s og Chr. 4.s Tid over 70, paa samme Tid som en Mængde forhenværende adelige Gaarde forsvandt, idet de opløstes og udstykkedes eller lagdes ind under større Gaarde; sml. Engestrøft, Brockenh. Hist. Tidst. 4. N. V.

8. 9. Efter Jørgen Hartvigsen nævnes Morids von Aschersleben og strax efter eller samtidig med ham Claus Brockenhuus som Eier af Klingstrup, efter det Oplyste, omtrent fra 1625. Skjøndt den førstnævnte nævnes ene i den omtalte Skatteliste fra 1627, i hvilken hans Korn-Kontribution af Klingstrup er sat til 4½ Td. Rug og 5 Td. Malt, er det dog ikke usandsynligt, at der allerede paa den Tid har bestaaet en Art Sameie imellem dem, eller endog at Claus Brockenhuus har været den egentlige Eier, i hvilken Henseende det kan erindres, baade at det saa at sige hørte til denne Mand's Fag, at kjøbe

Herregaarde, og at M. v. A. var hans Søstersøn. Hvorledes end Forholdet har været mellem de to nære Slægtninge i Henseende til Erhvervelsen af Klingstrup, maa det i alt Fald bemærkes, at Morids von Ascherlebens Navn, saavidt vides, ikke senere forekommer i Forbindelse med Klingstrup, samt at alene Claus Brockenhuus omtales som den, der i 1631 har opført en ny Hovedbygning paa Gaarden. Hvad der nemlig berettes i Hofm. Fund. VI. 48, at „Borgegaarden, mesten Grundmur, er byggt 1531 af Claus Brockenhuus“, maa sikkert henføres til 1631. Vel var der omkring 1531 endogfaa to Mænd af dette Navn i Fyen, den ene til Søndergaard, den anden ellers ubekjendt; de nævnes begge i den fjerde Udels Mandtal 1536. Men ingen af dem kan have haft Klingstrup, hvor Niels Steen paa den Tid var Lehnsmænd, saa at der maa antages at være indløben en Talsfeil i Hofmans Angivelser, der forøvrigt ogsaa i andre Punkter, især i Fortegnelsen over Eierne, vise sig mangelfulde og unøiagtige. — Vigeledes nævnes Claus Brockenhuus ene som Sælger, da Gaarden nogle Aar senere paany stiftede Eier.

Morids von Ascherleben var en Søn af Sorgen v. A. til Nordstov og Jerstrup, af en gammel meklenborgsk Slægt, som var kommen herind under Fr. 2., og Fru Maren Eilersdatter Brockenhuus, der var Søster til Claus Br., begge Børn af Eiler Brockenhuus til Søndergaard og Fru Thale Emicksdatter (Tagsteen). Om hans Forældres Bryllup findes i Cil. Br. Cal. den Notits: „1594 den 11te Augusti stod Jorren Astersleffuens Bryllup paa Sønndergaard med Jomfrw Marrenn Brockenhuß.“ Morids var født 24/8 1596, blev gift 14/8 1625 med Ellen Gøye, Datter af Henrik Gøye til Tureby

og Fru Beate Brahe. I dette Ægteskab havde han to Børn, Søren og Birgitte Marie, begge døde ugifte. Han fik fra Faderen Gaarden Jerstrup i Grindløse Sogn, nu under Grevskabet Gyldensteen, og har allerede havt den ved Aar 1630, hvad bl. A. sees af Biskop Hans Mikkelssens Dagbogs-Optegnelse om, at Claus Brockenhuus d. 25/8 1632 intercederede hos ham til Bedste for Morids v. A., betræffende Hoveri eller anden Tjeneste af to Bøndergaarde i Grindløse 2: til Jerstrup. Morids v. A. døde 11/11 1641.

Hvad Claus Brockenhuus angaar, der som anført var Søn af den Eiler Br. til Søndergaard, der i sin Tid opnaaede en sørgelig Navnkundighed, da blev han almindelig bekjendt ved sine betydelige Eiendoms-Omsætninger, mest i Fyen, dog ogsaa andensteds, som i Norge, Halland o. a. Han kjøbte og solgte Herregaarde i Mængde og havde saaledes efterhaanden at gjøre med Søndergaard, Nedergaard paa Langeland, Fershave, Løgismose, Torpegaard, Weilegaard, Gaasevad, Stjærnsnæs, Ny Lammehave, Nordskov, Klingstrup, foruden Broholm, efter hvilken han sædvanlig kaldes, og som han var kommen i Besiddelse af ved Ægteskab med Emerentze Fernstjæg, som var Enke efter Palle von Melen til Broholm, der døde 1609. Foruden Broholm tilførte hun ham Andel i meget andet Gods, som tilhørte hendes Familie, ligesom han forøvrigt efterhaanden har eiet og afhændet meget Strøgods. Broholm maa betragtes som hans egentlige Sæde og varigste Besiddelse, nemlig fra 1611 til 1641, da han solgte den til Otto Skeel til Ratholm og Hæsfel. Endnu 1638 taxeredes han til 696 Td. Hartkorn\*).

\*) Om Cl. Br. s. Engelstoft, Brockenh. i Hist. Tidsskr. 4. R. V.

§ 1628 eller 1629 blev Claus Brockenhuus Landsdommer i Fyen, i hvilken Stilling Biskop Hans Mikkelſen nævner ham første Gang i A. 1629, („judex generalis“). Han fik da ogsaa det med dette Embede forbundne Lehn, Den Lyø og noget Strøgods i Fyen. Biskoppen har i Dagb. u. 14/5 1632 den Notits: „Cl. Br. talte med mig om Valg af en Præst til Lyø“, og u. 11/7, at han dertil valgte Hr. Frands af Gislev, Kapellan paa Trø; ligeledes u. 25/8 s. A., at Cl. Br. viste ham en Kollats, som Befalingsmanden paa Nyborg Sac. Rosenkrantz forðum havde udstedt for Præsten paa Lyø.

Angaaende hans Forhold til Klingstrup haveſe egentlig kun den ovenfor omtalte Meddelelse om, at han har „bygget Borgegaarden, mesten Grundmur“ 1631. Hvis denne Efterretning er rigtig, hvorom der efter samtlige Omstændigheder ikke er Grund til at tvivle, ſaa haveſe ſaaledes Oplysning om Oprindelsen til den Hovedbygning ved Gaarden, som bevaredeſe i hele Valkendorferneſe Tid, endnu indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede, og om hvis Beliggenhed der foran er givet Forklaring. Og den maa da noteres som en virkelig Forbedring ved Eiendommen fra Cl. Brockenhuus's Tid. Om Gaard eller Gods ellers har modtaget Forbedringer eller Udvidelser under hans ikke lange Besiddelse, derom meddeles Intet. Thi at Klingstrup Gods rimeligviſe er blevet forøget med noget Gods i Brudager, som Cl. Br. havde givet Henning Valkendorf i Pant for 4212 Rd., og som denne lod lovbyde i 1640, kan kun ſaare uegentlig ſiges at være Cl. Br.s Bært, ligesom det da ojheller kom til Udførelſe i hans Besiddelsestid.

§ fit Ægteſtab med Emerenke Jernſkjæg havde han

4 Sønner og 4 Døttre, men kun en af Sønderne overlevede Forældrene, Peder, siden bekendt i Thy som Peder Brockenhuus til Nordstov, hvilken Gaard det efter Faderens Død lykkedes ham at gjenvinde, efterat der var gjort Indførsel af Kreditorer, der dog bleve tilfredsstillede og derefter tilskjødede ham Gaard og Gods i 1649.

Claus Brockenhuus døde 1646, men havde allerede forinden afhændet Klingstrup.

---

## II. Waldendorfernes Tid.

1637—1791.

10. (1). Henning Waldendorf, 1637—1658.

I Løbet af de hundrede Aar, vi hidtil have omtalt, var Klingstrup Gaard og Gods efterhaanden voxet op til en ikke ubetydelig Størrelse. Vel lader Fremgangen sig ikke nu fuldstændig oplyse i det Enkelte; men ligesom vi dog have med Bestemthed kunnet henpege paa den energiske Fru Bisbeth Urnes og den unge Sørger Hartvigsens Virksomhed i denne Retning, saaledes er det i alt Fald vist, at det var en ret anseelig Besiddelse, der blev Gjenstand for et nyt Cier-Stifte, da Claus Brockenhuus i Aaret 1637 afhændede det Hele til Henning Waldendorf, hvormed den Waldendorfske Tid begynder.

Henning Waldendorf var en Søn af Henning B. til Glorup og Fru Anna Brockenhuus, hvis Bryllup stod i Ryborg, hvor de 20/8 1592 bleve viiede af Biskop Jacob Madsen, s. Cil. Br. Cal. og Jac. M.s

Wifitatzbog. Faderen var en Brodersøn af den berømte Christoffer Baldendorff til Glorup, Danmarks Riges Hofmester, og kom efter dennes Død 17/1 1601 i Besiddelse af Glorup. Moderen var af de Bramstrup Brockenhusser, Datter af Laurids Br. til Bramstrup og Egeffov, og Fru Karen Skram, om hvem Gil. Br. Calend. u. 25/11 1571 noterer, at hun var en Datter af „Her Peder“ (Skram). Sønnen Henning fødtes paa Glorup 24/2 1595, og „den 16de Marts lod Henning Baldendorff sin Søn christne paa Glorup och bleff kallith Henning efter Christophers Fader“, figer Gil. Br. Cal.

Paa den Tid, da Henning Baldendorff kjøbte Klingstrup, havde han allerede i en Række af Aar været baade Gudsbesidder og i anseet Embedsstilling. Forinden vi nærmere omhandle hans Erhvervelse af Klingstrup og hans Virksomhed her, vil det derfor være passende at forudskikke en kort Oplysning om, hvad der gik forud, og i det Hele om hans Livs almindelige Forhold\*).

Hans Moder, Fru Anna Brockenhuus, havde i Arv efter sin Fader, der døde 1604 uden at efterlade sig Sønner, for sin Part faaet Bramstrup, som hun saaledes tilførte sin Mand, der den Gang allerede havde Glorup. Da den unge Henning Baldendorff 1618 i en Alder af 23 Aar indgik sit første Ægteskab, har han, saavidt det kan sees, faaet Bramstrup, i alt Fald til Bolig og

\*) Et lille Minde fra hans Ungdomstid haves i en paa Stensgaard paa Langeland opbevaret Stamtbog, i hvilken han har skrevet: „1613. I: A: G: I: L: G: Ogni cossa ha it suo tempo. Dettھے haffuer ieg skreffuenn miinn gude Broder och Wenn Wincens Stensfenn till broderlig wille thenn 2 Martii. Henning Baldendorff. Egenh. Handt.“ — Medd. af Thiset.

Brug, mens Faderen endnu levede; og i den forhen omtalte Liste over Adelsens Korn-Kontribution i A. 1627 nævnes han ligesom „til Bramstrup“, medens hans Moder, der Haret i Forveien var bleven Enke, staar anført for Glorup som „Fru Anna, sal. Henning Baldendorps“. Noget senere folgte han Bramstrup, rimeligvis inden han hjolte Klingstrup. (Engelstoft, Brockenh. H. Tdskr. 4. R. IV. 510).

Hans Fader døde paa Glorup i 1626, vistnok i Marts Maaned. Af Biskop Hans Mittelfens Dagb. sees, at han holdt Vigprædiken over ham i Svindinge Kirke d. 27. Marts efter Sønnens Anmodning. Efter Faderens Død maa Sønnen vel antages at være kommen i Besiddelse af Glorup. Ganske vist nævnes i den følgende Tid oftere Fru Anna til Glorup, saaledes ikke blot i den nævnte Skatteliste fra 1627, men ogsaa ved Taxationen 1638, da hun blandt Fyens Tordegodsseiere ansættes for 775 Td. Hartkorn. Men dette udelukker vistnok ikke, at dog Sønnen kan have været den egentlige Eier og Bestyrer af Glorups Gaard og Gods, medens Moderen har havt sit faste Ophold og standsmæssige Underhold for Livstid paa Gaarden, hvor Sønnen paa Grund af sin Embedsstilling neppe nogenfinde havde blivende Bopæl. I historiske Beretninger omtales han almindelig som Glorups Eier efter Faderen, og saavel i Kongebreve som i private og offentlige af ham selv udfærdigede Dokumenter kaldes han stedsø „til Glorup“. Hans Moder blev der til sin Død 1658, hvilket Aar ogsaa blev Sønnens Dødsaar.

Et Aar eller to efter Faderens Død blev Henning Baldendorf „Kgl. Majestæts Befalingsmand paa Odensegaard“, og fik saaledes et af Rigets Hovedlehn. Biskop

Hans Mikkelens Dagbog nævner ham første Gang som „dominus præses“ u. 18/8 1628, medens den forhen, under 28/2 f. A., alene betegner ham ved Navn. Han blev i denne betydelige Stilling i hele Christian 4.s Tid og noget ind i Frederik 3.s, nemlig til 1655, i hvilket Aar han fik Bratsberg Lehn i Norge, medens Odense Lehn u. 8/2 blev tillagt Sivert Urne fra 1. Mai at regne. Under 15/10 1657 forflyttedes Henning Waldendorf til Lundenæs Lehn i Jylland, som han beholdt til sin Død Aaret efter.

Skjøndt han i disse ansete og indflydelsesrige Stillingen og særlig som Befalingsmand paa Odensegaard gennem en forholdsvis lang Aarrække har udfoldet en betydelig Virksomhed og efterhaanden paa Embedsvegne eller efter speciel Kongl. Ordre havt med mangfoldige Forhold og Sager at gjøre — hvorom ikke faa Vidnesbyrd foreligge, bl. A. i Biskoppens samtidige Dagbøger —, maa dog det, som hører til denne mere offentlige Side af hans Liv her forbigaaes, idet vi nærmest kun have et enkelt og mere privat Forhold for Øie. Men der er dog Grund til at bemærke, at netop Grindringen om de store Forhold, hvori han bevægede sig, og de store Krav, der paa mange Maader stilledes til ham, egner sig til at forhøje vor Paastjønneelse af den Omhu og virksomme Interesse, som han samtidig har offret de mindre og mere stedlige Anliggender; hvorom nedenfor nærmere vil blive Tale. Af det ene med det andet faar man Indtrykket af en dygtig Personlighed, der var hjemme baade i offentlige og private Sager, der forstod at forøge sine Eiendomme og at bestyre dem med Indsigt og Kraft, men som ogsaa havde Sind



til at virke for det Almene og havde Glæde af at udrette noget Godt.

Hvad hans Formue-Vilkaar angaar ved den Tid, da han blev Eier af Klingstrup, da habes derom vel ikke nogen ligesrem Meddelelse, men det kan i saa Henseende erindres, at han den Gang vistnok havde afhændet Bramstrup, at han, i alt Fald i Forbindelse med sin Moder, i en halv Snes Aar havde været i Besiddelse af Glorup, og endelig at han i 9 Aar havde havt Odense Lehn. Glorup, som i en tidligere Tid vel ikke havde været nogen betydelig Eiendom, var bleven en smuk Besiddelse, efterat hans Grand-Onkel, Christopher Baldendorf, ikke blot havde — som det hedder paa Tavlen i Svindinge Kirke — „opbyggt Gaarden af ny og ladet opføre alle Stengjærder om Glorups Fang“, men, hvad mere var, „havde bekommet al Svinning Sogn under Glorups Herstab“. Og hvad Lehnet angaar, som allerede Christopher B. en Tid, 1595—1597, havde havt, da have vel Vilkaarene været noget forskjellige, efter som det har været overdraget som Regnskabs Lehn med „Genant“ eller til andre Tider som Afgifts-Lehn. Men i begge Tilfælde har det dog sikkert givet Indehaveren en betydelig aarlig Indtægt, hvorom man faar en Forestilling, naar Lehnets „visse Rente“ f. Ex. for Aaret 1574 angives til „488 Mark, 363 Tønder Rug, 1361 Td. Byg, 509 Td. Havre, 30 Td. Smør, 22 Kær, 16 Galte, 9 Svin, 142 Faar og Lam, 270 Gjæs, 680 Høns, 1300 Æg, 420 Læs Ved, 8 Læs Hø, 38 Ɔ Bysegarn, 131 Fodernød“; eller naar „Genanten“ eller Lehnsmændens Løn f. Ex. 1563 angives til „600 Ɔ, 180 Td. Rug, 360 Td. Byg, 360 Td. Havre, 8 Td. Smør, 16 Kær, 26 Svin, 100 Lam, 100 Gjæs, 150 Høns“, for-

uden adskilligt ubist; s. Ersløv, 186. 206\*). Naar dertil tages i Betragtning, at, medens de tidligere Lehnsmænd sædvanlig kun havde havt Odense Lehn i 1, 2 eller i alt Fald nogle faa Aar, s. Ersl. p. 32, beholdt Henning Walckendorf det i omtrent 27 Aar, nemlig til 1655, saa vil det skjønnes, at, selv om hans aarlige Indtægt deraf muelig ikke har været slet saa stor som ovenfor angivet for en tidligere Tid, saa har Lehnet dog uden Tvivl givet et saadant Tilskud til hans Guds=Indkomster, at han, udover hvad hans Familie og hans Stilling krævede, i det Mindste til en Tid har kunnet raade over betydelige Midler, som han kunde bruge til Erhvervelse af Fordegods, til Byggearbejder, til Udlaan eller endelig til Gaver og milde Stiftelser.

Vi komme nu til en nærmere Redegjørelse for Kjøbet af Klingstrup og for de andre Guds=Erhvervelser, som dermed stod i Forbindelse, eller som dog fandt Sted i denne Egn af Jyden i den nærmest efterfølgende Tid.

Den endelige og fuldstændige Overdragelse af Klingstrup til Henning Walckendorf fandt Sted ved Claus

---

\*) Det er ikke uden Interesse hermed at sammenholde en Angivelse fra første Del af 16. Aarh., Kong Hans's og Chr. 2.s Tid, hvori det hedder: „Thette er then wiße rentheent till Næsbhy=houcsleecn vdhæn gestery: 32 Lesther 6½ Pundt 5 skepper byg. It 6 Lesther 2 Pundt 2 skp. rog oc meel; It. 2 Pundt haffre; It. 34 centner smør, It. 29 tøer; It. 14 suin, It. 113 foer oc lam, It. 1½ skippundt fiesst, 2 pundt salt, 5 tønder sild, It. wiße pendinge 210 marck 7 ß 2 penninge, It. 500 hønß, 127 geß“. Pengewærdien for en Del af disse Varer angives saaledes: „huer thønne byg 12 ß, huer thønne haffre 4 ß, huer thønne smør 10 marck, huer too 2½ marck, huer galt 2 marck, huer goß 1 ß oc huert par hønß 1 ß, it. huer skp. meel 2 ß“. Medd. i Ved. Sim. Borgruin. Næsbhy. p. 64. En Læst Korn alm. 12 Td.

Brodenhuus's Stjøde af 2. Juni 1637, der lyder paa Klingstrup Hovedgaard og Mølle, jus patronatus til Skaarup Kirke, samt af Bøndergods 13 Gaarde og 1 Hus i Skaarup, 6 Gaarde og 1 Gadehus i Naby, Maegaard, 1 Gaard i Holmdrup, 1 Gaard i Veistrup. Med Undtagelse af sidstnævnte omtales ikke udenfogs Gods.

Under 25. September samme Aar udstedte Fru Abel Nordby, sal. Christopher Basses, Stjøde til Henning Waldendorf paa 1 Boel og 1 Gadehus i Skaarup.

Aaret efter, September 1638, fik Henning Waldendorf endvidere af Otto Krasse til Egholm, g. m. Birgitte Ulfeld af Eggestov, Stjøde paa Bjørnemoose Gaard med Tilliggende, særlig noget Gods i D. Naby og Skaarupør, som forøvrigt vistnok ikke var betydeligt. (D. Hg. XIX.).

I Aaret 1640 erhvervedes en Del Gods i Brudager, hvis Jorder kun ved Aaen adskilles fra Klingstrup Gaards Enemærker. Bemeldte Gods havde, som forhen berørt, af Claus Brodenhuus været pantsat for 4212 R<sup>dt</sup> til Henning Waldendorf, der i 1640 lod det lodbhede og maasse lagde det ind under Klingstrup. Det er i denne Henseende dog at mærke, at den offentlige Matrikul eller Jordebog fra 1680 ikke anfører Gods i Brudager som hørende under Klingstrup men vel 1 Td. 4 Skp. Hartkorn under Skaarup Hospital, sammenl. Waldend. Fundats for samme, ndr. Jordebogen fra 1740 har derimod 5 Gaarde i Brudager under Klingstrup.

Fremdeles befad H. V. noget Strøgods i Tved Sogn og Bye, samt i Mynderup, Hundstrup Sogn, paa hvert Sted mindst to Gaarde.

I Aaret 1641, 7. Januar, affluttede Henning Waldendorf et Magestifte med Kongen, hvorved han „underdanigst

udlagde Kongen og hans Efterkommere, Konninger i Danmark, og Kronen" fornævnte to Gaarde i Tved og to Gaarde i Hundstrup Sogn; hvorimod Kongen „till fyllest Bederlaug naadigst igjen udlagde effterfkrne sine og Kronens fem Gaarde" i Skaarup Sogn og By og tre Gaarde i Naby, foruden to Gadehuse, „huilcke forschreffne Gaarde och Goedtz med ald deris Eigendomb, Herlighed, Rente og rette Tilligelse, som er Agger, Eng, Schouff, March, Fischewand, Fægang, Tørfuegrøft, Viungflet, wot og tiurt, innden Marcheschiell och uden, aldeles Intet undertagit i nogen Maader, ved huad Navn det helst er eller neffnes kand, som der nu tilligger eller aff Arrildtz Tiid tilligget haffuer och bør dertill at ligge med Rete, forne Henning Waldendorf och hans Arffvinger maa och schulle haffue, niude, bruge och beholde till ewindeligh Eigendomb" . . ., som det hedder i det i Skaarup Præstearchiv opbevarede Original-Document paa Pergament, der betegnes som „Kongl. Mayst.s Skøde paa tre gaarde i Dwbh och fem gaarde i Skaarup“, og er egenhændig underfrevet af Kong Chr. 4., dateret Koldinghuus 7/1 1641. Det er læst inden Sunds Herredsthing Onsd. 17. Martz s. A. og — mærkelig nok — derefter paa Rudkjøbing Bytthing 8/6 og „Laffuinds" (Langelands) Landsthing 4/8 næstefter. Hvad der har medført denne Thinglæsning paa Langeland, er ikke opklaret. Men hvad dette Magelæg angaar, da er det klart, at, ligesom H. B. maa antages at have gjort en ganske heldig Byttheandel med Kongen, siden han fik 8 Gaarde for 4, saaledes har han i ethvert Tilfælde ved denne Forandring opnaaet en stor Fordel i Henseende til Godssets Samling og Afrunding.

Endelig have vi i denne Sammenhæng endnu at til-

føie, at Kong Frederik 3. under 18/4 1655 gav Henning Waldendorf Skjøde paa Tved Kirke med Tiende og øvrige Tilliggende.

Til offentlig Anerkjendelse og Bekræftelse af sin Eiendomsret lod H. B. efter Datidens Lov og Skik de først-ansførte Eiendomme „forsølge til Laas“ for Kongens Rette-thing, og 1640 d. 10. Februar fik han efter Jagttagelse af alle Former Kongl. Majst.s Laasebrev, dat. Calø Slot, paa hvad han havde faaet tilskjødet af Claus Brockenhuus og af Fru Abel Nordby. Ligeledes berettes, at han i 1641 fik Laasebrev paa Bjørnemoje. Medens dette sidste ikke vides at være bevaret, er derimod det første endnu tilstede i Original i St. Pr. Archiv; og da det har optaget den i de vedkommende Skjøder indeholdte Specification af Godsjet med en Angivelse af de derpaa hvilende Ydelser, saa giver det ikke blot et Indblik i Datidens Godsforhold og Fæstebondens Vilkaar, men kan egentlig tjene som en Fordebog over Klingstrup Gods, den ældste der haves, og der er saaledes tilstrækkelig Grund til her at meddele det efter det originale Document, der har Paaskriften:

„Laasebress paa Klindstrup Gaard,  
lest paa Hvenbo Landgtingh dend 4. Martij 1640.

„Wi Christian den Fierde, med Gudh Naade Danmarkes, Norges, Wendes och Gottes Konning, Hertug udj Sleswig, Holstein, Stormarn och Dytmerschen, Grefvue udj Oldenborg och Delmenhorst, Giøre alle witterligt, at Mar 1640 den 10. Februarij paa wort Rette-thing paa wort Slot Calø for Os wor skicket of elstelig Henning Waldendorpf til Glorup, wor Mand, Tiener och Befalningsmand paa wor Gaard i Odense, hans wiße Bud, med nogen Bressue och Forsølning paa Klindstrup Hoefuedgaard och

tilligendes Goedtz, ligendis i wort Land Fyen, som han till  
 Laas hafuer ladit forfult; Och først fremblagde tuende  
 Skøder, **Den første** en welforward Pergamentis  
 Skøde, af Ds̄ elskl. Claus Brockenhus til Broe-  
 holmb, wor Mand, Tiener och Landbdommer i wort Land  
 Fyen, udgifued, och Ds̄ elstel. Her Jørgen Brahe til Hved-  
 holmb, Ridder, och Gregers Krabbe til Tostelund, wore  
 Mend, Tiennere och Befalingsmend paa Hagenstouf og Ribber-  
 hus, med hannomb til witterlighed understreffuit och beseglit  
 hafuer, daterit i wor Riøbsted Odense den 2. Junij 1637;  
 formellendis, at bemelte Chlaus Brockenhus hafuer solt, fsiøt  
 och aldelis afhendt fraa sig och sine arfvinger och til forne  
 Henning Waldendorpf och hans arfvinger Klindstrup  
 Hoefuedgaard udi Sundtz Herrit i Skaarup Sogn  
 wort Land Fyen ligendis, sampt Bygningen derpaa med  
 alle dez tilligendis Enemercker och Enemerckeshoufue, som  
 det nu begreben, beghndt och forfunden er, Desligeste Klind-  
 strupmølle med all sin aarlig Landgilbe saavel som huis  
 Huuse og Bygninger udj forne Gaardgens Enemercker findes;  
 item jus patronatus till Skaarup Kiercke med ald huis  
 Rettighed och Herlighed Kiercken hafuer esterfult och med  
 Kette bør at følge; huilcke forne er altsammen beregned  
 under Gaardens Tæxt; Noch dette efterstrefne udi Skaa-  
 rupbye: Jøp Christensen, skylder aarlig Rug i Orte,  
 Biug xv Skp., Aurre i Orte, Smør i Otting, Boelgalt  $\frac{1}{2}$ ,  
 Koepeng xxi β, Gesteri  $\frac{1}{2}$  ort, Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb i, Gies ij,  
 aurre 2 Skp., høns iiij, søenød i. Jens Jørgensen, Rug  
 1 Orte, Biug 15 Skp., aurre 1 Orte, Smør 1 Otting,  
 Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepeng 21 β, Gesteri  $\frac{1}{2}$  Ort, Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb 1,  
 Gies 2, Aurre 2 Skp., Høns 4, Søenød 1; Niasmus  
 Nielsen Rug 1 Orte, Biug 15 Skp., Aurre 1 Orte, Smør  
 1 Otting, Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepeng 21 β, Erreppenge  $\frac{1}{2}$  Ort,  
 Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb 1, Gies 2, Høns 4, Aurre 2 Skp., Søenød 1;  
 Jørgen Nielsen, Rug 1 Orte, Biug 15 Skp., Aurre 1  
 Orte, Smør 1 Otting, Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepeng 21 β, Gesteri  
 $\frac{1}{2}$  Ort, Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb 1, Gies 2, Aurre 2 Skp., Høns 4,

Jøenød 1; Peder Lauritzen Biug 1 Bund, Smør 1  
 Fjering, Erredypenge 26  $\beta$ , Lamb 1, Gies 2, Aare 2 Schip,  
 Høns 4; Jørgen Hansen och Niels Middelfsen, Rug  
 1 Orte, Biug 15 Schip, Aare 1 Orte, Smør 1 Otting,  
 Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepenge 21  $\beta$ , Gesterie  $\frac{1}{2}$  Ort, Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb  
 1, Gies 2, Aare 2 Schip., Høns 4, Jøenød 1; Rasmus  
 Hansen Rug 1 Orte, Biug 15 Schip, Aare 1 Orte, Smør  
 1 Otting, Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepenge 21  $\beta$ , Gesteri  $\frac{1}{2}$  Ort, Faar  
 $\frac{1}{2}$ , Lamb 1, Gies 2, Aare 2 Schip, Høns 4, Jøenød 1.  
 Rasmus Christophersen Rug 1 Orte, Byg 15 Schip,  
 Aare 1 Orte, Smør 1 Ott., Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepenge 21  $\beta$ ,  
 Gesteri  $\frac{1}{2}$  Ort, Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb 1, Gies 2, Aare 2 Schip,  
 Høns 4, Jøenød 1; Jørgen Bild og Hans Jensen Rug  
 1 Orte, Biug 15 Schip, Aare 1 Orte, Smør 1 Otting,  
 Boelgalt  $\frac{1}{2}$ , Koepenge 21  $\beta$ , Gesteri  $\frac{1}{2}$  Ort, Faar  $\frac{1}{2}$ , Lamb 1,  
 Høns 2, Aare 2 Schip, Høns 4, Jøenød 1; Jesper  
 Jensen, Rug 5 Schip, Biug 7 $\frac{1}{2}$  Schip, Aare 10 Schip,  
 Smør 1 Ott., Lamb 1, Gies 1, Høns 2, aarlig Penge 2  $\mathcal{R}$ .  
 Chresten Jbsen Biug 1 Bund, Smør 1 Fjering, Aare  
 1 Orte; Rasmus Lauritzen 6 Schip Biug; Rasmus  
 Jbsen 6 Schip Biug, Lamb 1, Gies 1, Høns 2, aarlig  
 Peng 2  $\mathcal{R}$ . Skoef till forne Skaarupgaard till 100 Suinß  
 Olden. Noch ubi Maagaard, Anders Christensen Biug  
 1 Bund, Smør  $\frac{1}{2}$  Tønde; Peder Bunde af it Gaadhus  
 Smør 1 Otting. Duby: Lauritz Lauritzen Biug 5  
 Orter, Aare 1 Orte, Penge 2  $\mathcal{R}$ , Jøenød 1, Lamb 1;  
 Jacob Rasmussen Biug 5 Orter, Aare 1 Orte, Penge  
 2  $\mathcal{R}$ , Jøenød 1; Niels Esperßen Biug 5 Orter, Aare  
 1 Orte, Penge 27  $\beta$ , Jøenød 1; Chresten Jespersen,  
 Biug 20 Schip, Aare 16 Schip, Brendsuin 1; Hans  
 Clausen, Biug 13 Schip. Hans Hansen Biug 8 Schip.  
 Rasmus Jørgensen Rug 1 Orte, Biug 2 Bund, Aare  
 1 Orte, Jøenød 1, Lamb 1, Gies 2, Høns 4. Povel  
 Hansen af it Gaadhus 2 Rixdaller. Skoef til forne Gaarde  
 i forne Dubye till 200 Suins Olden. Holmdrup Lauritz  
 Middelfsen 1 $\frac{1}{2}$  Rixdl., Lamb 1. Och ubi Weigstrup Lauritz

Iffuerßen Rug 1 Orte, Byg 2 Bund, Smør 1 fiering, Aare  
 1 Orte, Tøenød 1, Gies 2, Høns 2; — Den anden en  
 welforwarit Papiers Skæde, af Dß elstel. Fru  
 Abell Norbye, afgangne Christofer Bakes, udgifuit, som  
 Dß elstel. Claus Brodenhus till Broeholmb, Landhdommer  
 udi wort Land Tjen, och Falk Gøye til Huidkiell, worre  
 Mænd och Tierner, til Witterlighed hafuer forþeglit och  
 understrefuit, daterit Sielleberg 25 Septembris 1637; hvorudi  
 hun hafuer solt och skiødt fra sig och sine Arfvinger till  
 forne Henning Waldendorpf og hans Arfvinger efterstrefne  
 Fordegodh, ligendis i wort Land Tjen, i Sundsherit, i  
 Skaarup Sogn och By, it Boel, Jens Jhsen paaboer, Biug  
 1 Orte, Aare 1 Skip, 3 ß grott. Christen Tørgenßen ibid  
 af it Gaadehus 3 ß grott. Huilcke forstrefne Klindstrup  
 Hoefuedgaard och Mølle, saa well och jus patronatus till  
 Skaarup Kiercke, saa ochsaa ald gaardhøns og ald Forde-  
 goedhøns tilligendes Eghendomb, Enemercke, Skoufue, Endiell  
 och wed huad Navn det nefnis kan, som der tilleger, forne  
 Henning Waldendorpf efter forne tuende Skiøders Formelding,  
 er skiødt til ewindelig Eghendomb. — Der effter wort  
 Stadfestelsesbref och fire woris Dombressue, det  
 fierde streffuen paa Pergament med underhengendis Indsegle,  
 hver aff forne Dombressue paa sex Ugger, och wor almindelig  
 Steffning paa et Aar och sex Ugger, ofuer alt wort Rige  
 Danmark: at huo sig kiender nogen Saad, Diel eller Rettig-  
 hed at hafue till eller i forne Klindstrup Hoefuedgaard,  
 Mølle og tillegendis Godh, enten for Eghendomb, Pant, Laan,  
 Gafue eller wed huad Navn det nefnis kand, at di skulle  
 komme for Dß med deris Bevis, di derpaa hafue kunde;  
 Der effter wor almindelig Steffning sex Ugers Ofuerhørelse,  
 jaanneledis ofuer alt wort Rige Danmark; huilke worre  
 Bressue alle loulig gifne til Tinge, leste og fremfgangne ere,  
 wed alle deris Tiider og Datis, og derimod aldelis ingen  
 Bressue af os ere tagne: Daa, efter saadan worre Bressue,  
 Adkomst og loulig fulddrefne Forsølning, bleff derpaa saa-  
 ledis affagt for Rette: at forne Henning Walden-



dorpf bør paa forne Høefuedgaard och Fordegoedtz at hafue Laasebreff. Thi tildomme wi forne Henning Walckendorpf og hans Arfvinger forne Alindstrup Høufuedgaard, Mølle, Enemercker, Skoufe, jus patronatus til Skaarup Kircke, och forne Fordegoedtz med alle sine Tilligelser wed hvad Nafn det nefnis kand, Intet undertagen i nogen Maader, til evindelig Eyendomb at beholde, forbydende alle og en huer, ehvoo dj er eller werre kand, forne Henning Walckendorpf eller hans Arfvinger her paa at hindre, Forfang at gjøre eller sig dermed at beuare emod deris Wilge i nogen Maader. Och sette wi den Sag och forne Gaard og Goedtz evindelig Tielse paa. Anno, die et loco ut supra. Nostro ad causas sub sigillo, teste Christiano Thomæ, justitiario nostro dilecto."

Efter alt Foransførte har saaledes det samlede under Klingsstrup hørende Gods, paa hvilket der vides Kede, ved hint Tidspunkt, 1641, været: i Skaarup 18 Gaarde, 1 Boel, 2 Gadehuse; i Naby 9 Gaarde, 1 Gadhus; Maegaard; i Holmdrup 1 Gaard, i Veistrup 1 Gaard. Dertil kom Skaarup Kirke med dens „Nettighed og Herlighed“, Gods og Tiende, samt, som vi have seet, noget senere Tved Kirke med dens Tilliggende. Bjørnemoose, der havde „Hovedgaardens Tagt“, kan ikke betragtes som indlagt under Klingsstrup, men som en fideordnet Eiendom.

Paa samme Tid, da Henning Walckendorf saaledes arbejdede paa ikke blot at forøge Godset men at samle det i Hovedgaardens Nærhed, foretog han sig en væsentlig Forbedring af anden Art, idet ham ombyggede Ladegaarden. Om dette betydelige Byggearbejde hedder det i Hofm.

Fund. VI. 48: „Ladegaarden af Grundmur bygt 1640 af Henning Baldendorf og Fru Anna Bernekow. Den ligger 1400 Skridt fra Borgegaarden“. Denne Angivelse af Afstanden, der i sig selv er noget ubestemt, er dog vanskelig at forlige med de stedlige Forhold. Men Bygningerne staa endnu efter henved halvtredie Hundrede Aars Forløb, undtagen forsaavidt en Del af dem — D. Atl. VI figer „den søndre Længe“ — i 1728 afbrændte ved Lynild og blev gjenopført af H. V.s Sønnesøns Søn. Den anseeligste af dem, den store Tærstelade, vidner selv om sin Oprindelse, idet den paa Gavlen har Begyndelses-Bogstaverne af Bygherrens, hans afdøde og hans dalevende Husfrues Navne, i sammenslyngede Træk, med Aarstallet 1643. —

Under 11/1 1641 udstedte H. Baldendorf som Eier af Klingstrup et aabent Brev til Superintendenten over Jyens Stift til „god Forvaring, Succesforerne til Efterretning“, hvilket Document ikke blot vedrører Skaarup Sognekalds Rettighed — i hvilken Henseende det i vort Aarhundrede er blevet lagt til Grund for en afgjørende Høiesterets-Dom af 1/12 1818 — men tillige giver nogen Oplysning om forskjellige foretagne Omlægninger og overhovedet om Godsforholdene i hin Tid. I Betragtning af denne dets retlige og historiske Betydning meddele vi det her efter en af Biskop Blum u. 5/1 1814 verificeret Afskrift af Originalen :

„Jeg Henning Baldendorff til Glorup, Kongl. Mayst.s Befallingsmand paa Ottensegaard, kiendes och herved bekræfter: At saasom min Kiere Sogneprest Her Jens Joensen i Schaarup for mig sig haffuer beklaget, huorledes hans Korn Tiende aff Schaarup Sogn meget skal være formindstet, først

ved dend Bye, Klindstrup kaldet, huorudj var fem Halvgaard, som Erlig och Welbyrdig Mand Jørgen Hartwig loed affbryde och Grunden lagt under Klindstrup Hoffuitgaard, huorimod Sognepresten allene er tillagt for sin Tiende och Rettighed trey Lam och trey Griise forlods ud af Midsommerstiend aff Schaarup Sogn, saa og nødtørftig Idebrand aff Klindstrup Skoufue; dernæst ved dend Grund, som Jeg selv har frataget de Byer Schaarup og Dby beregnet til ti Pund Rugland, och sammes Grund lagt under Klingstrup Hoffuitgaard; noch frataaget dend Bye Dby en Stuf Jordland, Brode kaldet, at følge Tidseholt Hoffuitgaard, med nogle Gaarders og sex Huuses Afbrud paa Skoufuene: Da haffuer Jeg paa mine egne och Arffvingers Vegne, Presten till Vederlav for samme sin Tiendes och Rettigheds Formindskelse, undt og tilladt, som Jeg og hermed vil unde och tillade, at fornefnde Sogneprest i Schaarup, som nu er eller herefter kommendis worder, aldtiid skal niude, bruge och beholde tie Kiørs och it Par Hestes Græsning i Klindstrup Lyder och Enemercker, fra Baas till Baas huos mine egne Kiør, Hester och Hopper, uden Rogens Paatale, som derpaa kunde eller vilde paatale, och det aarligen. Och beder Jeg vennligen Superintendenten offuer Høens Stift hand dette till sig i god Forvaring vilde annamme, Succesforerne til Efferretning."

„Datum Ottensegaard dend 11 Januarii 1641.

Henning Valkendorff."

(L. S.)

Man faar af dette Document ikke blot bestemt Be-  
kræftelse paa det, som tilforn er berettet angaaende Kling-  
strup Byes Medlæggelse, men tillige Oplysning om, at en  
Del Jord er af H. W., altsaa i de første Aar af hans  
Besiddelsestid, frataget Byerne Staarup og Maby og lagt  
under Hovedgaarden\*), samt at ligeledes et Stykke Land,

\*) Man kommer derved uvilkaarlig til at tænke paa en Del af de  
Marker, der ligge nærmest ved de to Byer, og som siden ere

det i vor Tid meget omtalte Broehave, dengang er blevet fraffilt Naby og dermed Klingstrup Gods og lagt under Tidseholt, som paa den Tid var i Slægten Waldendorfs Besiddelse, og hvor lidt senere en af H. B.s egne Sønner, Axel B., blev Herre. —

I Aaret 1642, u. 29. August, bestemte Henning Waldendorf og hans daværende Hustru, Fru Anna Bernekov, at noget Bøndergods i Halland, hvis Landgilde anfloges til 47 Rigsdaler, skulde henlægges og anvendes til Underhold for fem Fattige i Skaarup Sogn, med Forbehold af Ret til at ombytte dette saa fjernt liggende Gods med andet beqvemmere beliggende, her i Fyen. Efterat denne Forandring var gennemført nogle Aar senere, blev den oprindelige Donation fornyet og noget forøget, og samtidig oprettedes desuden i Skaarup Bye en Fribolig med Have for de fem Fattige, idet den ved Kirken beliggende, forrige Kirkegade blev ombygget og indrettet til Beboelse. Saaledes stiftedes det endnu bestaaende Skaarup Hospital eller „Klosteret“, som det efter nedarvet Talebrug pleier at benævnes. Bygningen er endnu den samme som i Henning Waldendorfs Tid, med tvære Kampestens Ydermure og teglhængt, samt med fem Beboelses-Leiligheder. Bygningens Længde er 25½ Alen, udvendigt Maal, Dybden 12½ Alen. Haven er paa Grund af Kirkegaardens fornødne Udvidelse flyttet men er dog endnu i „Klosterets“ Nærhed. Fundatsen for denne Stiftelse er af 4. September 1652, og da den endnu staar ved Magt og ikke

---

komne fra Klingstrup og nu ere underlagte Weistrupgaard („Skaarupløkken“ og „Nabyløkken“). Den inddragne Grund er „beregnet til 10 Pund Rugland“, hvorved erindres, at et Pund Rug almindelig var 20 Stjeeper.

tilførn er meddelt fuldstændig, hverken i Hofmans eller Schacks Fundatsamlinger, der ifkun give et Udtog, finde vi Grund til at meddele den her i dens Helhed, efter det i Bispearchivet i Odense udmærket vel bevarede Original-Exemplar, som Biskop Engelstoft velvillig har aabuet Leilighed til at benytte. Bemeldte Exemplar er egenhændig understrebet og forseglet af Henning Baldendorf og hans to Vidner, og det er af ham strax efter Udfærdigelsen overleveret „i Stiftens Forvaring“, saaledes som den daværende Biskop Laurids Jacobsen bevidner. En Gjenpart findes forøvrigt i Skaarup Præstearchiv, bekræftet af Fru Helle Trolle 1705, men den gamle Sprogform er deri gjengivet meget frit.

#### Fundats for Skaarup Hospital.

„Jegh Henningh Baldendorff thill Glorupp, Ridder, Kongl. Mayst. Befallingsmand paa Ottenseegaard, Gior hermed for alle witterligt: Vdt efftersom Jeg med min Salig Høstrue Anna Bærnekov, hindes Raad och Samtycke udj det Aar 1642, dend 29 Augustj, haffde funderit endeel Bønndergoeh udj Halland, som aarligen kunde inddrage wiiske Landgilde sørgetiufge og siuf Rigsdaller halvanden oerth, til fem Fattiges Underholding i Skaarup, mig och udj samme Fundatj forbeholdenn, om Jeg det Goedh udj Halland kunde affheunde och andnet her i Thyen igien tilforhaunde, som nu er skeed och efterkommit: Huorfor Jeg nu udj Guds Naamn vil hermed haffue forskne fattige, wedtørfftige och schrøbelige Mennisker udj Skaarup Sogenn til Hielp och Trost forærid och gifuit eendeel af den Kirckelade udj Skaarup Bye, som Jeg nu haffuer ladet opbygge och reparere, liggendes Osten op til Skaarup Kirck, som er fraa dennnd Synder Ende fra Porten och langs imod den Norder Ende udj Lengden (24½) Siellandz Allenn, sambt och it Haffuerum, liggennendes nest op til dennnd samme Kirckelade, som er udj Lengden 27½

Siellannds Allen og udi Bredden 16 Allen. Guilden for-  
 nefnde Kirckelade og Hausuerum Jeg nu fraa os og alle  
 woris Arffuinger aldeelis schøeder og gifuer til fem fattige  
 hielpeløse og skrøbelige Mennister og fattige Guds Lemmer,  
 deris Huusberelse, och Haugerummit til en Raalhauge, de  
 som nu allerede ere derudj inndtagit og inndlagt og effter  
 dennem inndtagne eller inndlagte worder, dog hermed ide  
 tilstedes nogen Wgtefoldk derudi at inndtagis, mens iden  
 fattige og eenlige og af de wselste og ælendigste udi Schaarup  
 Sogen findes kann, som ere fødde af fattige erlige Foreldre  
 udi samme Soegenn. Og skulle de og deris Effterkommere,  
 som forstrebved staar, det haffue, niude, bruge og beholde quit  
 og fri, uden ald woris og Effterkommeris, Arffuingers eller  
 Noggens, huo de och ere eller were kunde, deris Tynnge,  
 Bestwering, Paaleg eller Afgifft i noggenn Maader, til æwig  
 Tiid og for æwig Eghendom. Och skall Sognepresten till  
 Schaarup Kircke, dennd som nu er, hederlig og wellerde  
 Mand Her Jennk Joenken, og hans Effterkommere, Sogne-  
 prester i fornesnde Schaarup, altiid were forpligt, at, naar  
 noggenn af de fornesnde fem Fattige wid Døden affgaar,  
 strax at giffue mig eller min Høstrue, om Jeg wid Døden  
 afgangendes worder, og siiden huem af de Baldendorfer  
 Klindstrup Gaard besidder, det tilkiende, og siiden opteigne  
 fiire eller fem af di Elendigste, Widtørfftigste og Skrøbeligste  
 Fattige, der findes i Schaarup Soegenn og derudj ere aff  
 fattige erlige Forældre barnfødde; huoraf siiden dend eller dj  
 ellendigste skall i dend eller deris Sted strax i fornesnde  
 Fattiges Huus igien indtagis. — Och haffuer Jeg nu udi  
 deß Sted tillagt, giffuit og forærit bemelte fem Fattige effter-  
 streffuene Fordegoek udi Thenn, i Sundsherrit, i Skaarup  
 Sogen og Bye: Annders Jørgenken 2 Pund Biug, 1 Føenød;  
 Michel Nielsen 1½ Pund Biug, 1 Otting Smør; Unge  
 Rasmus Pedersen 1 Orte Rug, 2½ Pund 4 Skip. Biug,  
 1 Pund Aurre, v ½ v 6 1 Alb. rix.; Jøp Christensen 1  
 Pund Biug, 1 Otting Smør. Dwby: Hans Alemindken af  
 it Huus aarligen 4 Rigsdaller. Noch udi Gudme Herrit i

Bruagger Soegenn och Bye, Maz Ibsenn een Otting Smør og Lauritz Mortenssenn 1½ Orte Biug. — Guildket af fornede Bønders Vandgilde af huer Gaard alleene, som her er naufengiffuen, skal følge fornte fem Fattige til emindelig Eghendom, dj som nu udj fornte fem Fattiges Huuþ eller Hospitalet ere inndtagne og indlagte eller och herepter inndlagt og inndtagne worden; dog ald Herligheden og det øffrige Vandgilde aff bemelte Goedþ altid at følge Alindstrup Hoffuitgaard og mig og mine Arffvinger selff forbeholdenn. — Och skal fornte Hr. Jennis Joenþen og hans Epterkommere, Sogneprester udj Schaarup Soegen altiid were forpligted fornte Vandgilde selv aarligen at opberge eller och Þenge derfor epter Landekjøb at annamine och til dj fornte Fattiges Fremtarff forsiune som følger: Nemblig Enhuer af fornte fiire Fattige at giffue femtenn Skilling Danste huer Wge och dennid femte, som skal were nogget sterckere, der kannd kaage og see dj aundre til Goede udj deris Suaghed, skal gifuis om Wgen sytten Skilling Dannste; och derforudenn enhuer aarligen til Juul-Aften at giffuis og lefueris thi Allen Badmehl, Allen til tolf Skilling Danste, thi Allen Verrit, Allen til otte Skilling, it Þar Schoe for threj Mark och til it Þar Strømper thoe Mark Danste; Derforuden skal dem samtliche gifuis halffanden Allen Verrit, Allen til en Sletmark danste. Guildket sig samme Goetzes Landngilde, som forbemelt, aarlig kannd beløbe, epter dennid Taxt, det paa denne Tiid for er anslaget, nemblig en Tønne Rug thi Mark, en Tønne Biug nj Mark, en Otting Smør halffredie Rgd. og it Føenød for een Rigsdaller. Dersom och noggenn af bemelte Species kannd dyrere afhendes effter aarlig Landekjøb, skal fornte Hr. Jennis Joenþen og hans Arffvinger were forpligted det paa bemelte Fattiges Wegne at føre til Regenskab, og bliffue dennem til Nødtørfft i andre wformodende Tilfald. Menns dersom det paa Þriisen stulde eller kunde afhendes ringgere, end som det nu er taxerit og forstreffuit staar, da skal fornte Species til eenhuer af dennem, efftersom deres Anpart til Aled og Wnderholding kan bedrage, offuerantwordeþ. — Jeg

vil och venligen haffue ombedet hederlig og høylerde Mand Her Lauritz Jacobsen, Superintendent offuer Thenns Stigt, saa och haans Effterkommere Bisper i fornte Thenns Stigt, at dj for fornte fattige Guds Lemmer vilde haffue it christelig Opfiun, naar de visiterer Schaarup Kircke, at Alting dermed effter denne welmeente Fundatis Indhold kaund gaa christelig och ret til; og dereffter Presten til Schaarup aarligen huer Philippi Jacobi Dag at giøre migh eller huem Klindstrup Gaard besidder, goed Nede och Regennskab for ald denned Indtegt och Wdgiffit af bemelte Gøezes Opbørsel, som før er meldt. Och skal fornte Fattige icke beswergis enten med Spinden eller anndet Sligt, om noggen saaledes kunde findes, at den eller de dennem dermed Noggid selff kunde fortienne, menns at were frie for ald Besuering och Paaleg i alle Maader.

Til ydermere Windesbyrd og bedre Forvaring, at denne Fundatj i alle sine Ord og Punkter uryggeligenn skal holdes och effterkommis, haffuer Jeg den med egen Haand unnderskreffuit, och mit Bigneth hoestrøgt; och wenligen ombedet erlige och welbyrdige Mend Henning Bøvisch til Høllufgaard, Landsdommer i Thyen och Befallingsmand offuer Alsens Proustie, saa och Hr. Frank Bøvisch till Ravnholt, Ridder, Rgl. Marsk. Befallingsmand paa Hald Slot, Minne fiere Bette, med mig til Witterlighed at beseigle og understrifue."

Datum Klindstrup 4 September Anno 1652.

Henning Waldendorf.  
mpp.

Henning Bøvisch.  
Min egen Handt.

Frank Bøvisch.  
Min egen Handt.

Denne Waldendorffte Stiftelse er bevaret i det Bæsentlige uforandret indtil vore Dage. Ingen som helst menneskelig Ordning forbliver ganste uberørt af Tiden; to til tre Aarhundreder gaa ikke sporløst hen over nogen



menneskelig Indretning. Men de Forandringer, som Tiden her har ført med sig, have ikke rokket ved Stiftelsens Grund-Bestemmelser, ei heller i Virkeligheden forringet dens Rettigheder, idet de nemlig mere have angaaet Form og Maade end Sagens egentlige Kjærne. Som man seer af Fundatsen, var Kornet fra først af Klosterets Hovedindtægt, og saaledes er det endnu, idet det derhos er vedblevet at ydes *in natura*. Hvad derimod de andre, mindre Natural-Ydelsler angaar, da har man allerede fra gammel Tid af ladet de vedkommende Fæstere udrede dem med Penge efter Landkjøb — hvad jo selve Fundatsen tillader — og de ere da efterhaanden gaaede over til at blive en fast Pengeydelse. Dernæst have Ydelserne i Tidens Løb maattet lægges over paa andre Gaarde eller Eiendomme, dels fordi der skete væsentlige Forandringer med enkelte af de Fæstesteder, paa hvilke Byrden oprindelig var lagt, dels og især fordi alt Fæstegodsjet senere blev solgt til Eiendom. Efter den Tid blev da Korn- og Penge-Ydelsen lagt over paa selve Hovedgaarden, paa Gaarden Matr. Nr. 5 i Skaarup, paa Gaarden „Nøisomhed“ under Aaby, paa Skovmøllen og endelig paa et Boel i Brudager. Endelig er der samtidig sket den Forandring i Henseende til Oppebørsels-Maaden, at, medens Lemmerne oprindelig ikke selv modtog nogen Del af den skjænkede Landgilde, men denne blev gjort i Penge, der saa i ugentlige Portioner efterhaanden uddeltes til dem, tilligemed nogle indkjøbte Varer til Beklædning, saa bliver selve Natural-ydelsen (Kornet) i senere Tider uddelt ved hvert Aars Begyndelse til de fem Berettigede, der saaledes selv faa Raadighed over Anvendelsen.

Hvad selve Indtægten angaar, da stiller Forholdet mellem Fortid og Nutid sig saaledes.

Følgte Fundatsen udgjorde den til Klosteret henlagte Landgilde i Korn 1 Orte Rug, 7 Pund 4 Skp. og 1½ Orte Byg, 1 Pund Havre. Disse Maal, der ere fremmede for Nutiden, vare heller ikke i gammel Tid ganstke faste eller allevegne i Riget de samme; men i Almindelighed regnedes en Orte Rug for 10 Skjepper, 1 Orte Byg for 12 Skjepper, 1 Orte Havre for 20 Skjepper, 1 Pund haardt Korn (Rug og Byg) fra 20 til 24 Skp. og 1 Pund blødt eller løst Korn (Havre) til omtr. 40 Skp. Omsat i Nutids Maal vilde den oprindelige Korn=Indtægt altsaa udgjøre: 10 Skjepper Rug, omtr. 22 Td. Byg og henved 5 Tønder Havre. Penge=Værdien heraf anslaaer Fundatsen til omtrent 43 Rigsd. Værdien af de øvrige Ydelser er anjat: 3 Ottinger Smør à 2½ Rd. = 7½ Rd., 1 Kalv 1 Rd. Dertil kommer i Penge 4 Rd. 5  $\mathcal{R}$  5  $\beta$  1 Alb., hvorved den samlede Penge=Værdis naar op til 55 à 56 Rd. — Summen af Lemmernes Ugepenge var for hele Aaret 41 Rd. 68  $\beta$  og Værdien af de uddelte Klædevarer omtr. 14 Rd. Hver enkelt Portion var beregnet til c. 11 Rd., Forhøjelse for den ene Portion 1 Rd.

Nu til Dags er Hospitalets aarlige Indtægt: 10 Skp. Rug, 20 Td. 6 Skp. Byg, 4 Td. 6 Skp. Havre, i fast Pengehjælp 7 Rd. eller 14  $\mathcal{R}$ , samt  $\frac{1}{6}$  Dvægtiende af Skaarup Sogn, der efter 10 Mars Gjennemsnit udgjør 18 Rd. eller 36  $\mathcal{R}$ . Beregnes ligeledes Kornet efter senere Tidens Gjennemsnits=Pris, vil den samlede Værdis af den nuværende Indtægt være omtr. 176 Rd. eller 352  $\mathcal{R}$ , altsaa hver Portion mindst 70  $\mathcal{R}$ , foruden fri Bolig.

Brændsel og et Stykke Havejord. Hertil kommer Renten af Pedersens Legat 20 *R*, til hver Part 4 *R* aarlig.

Det vil heraf sees, ikke blot at den nuværende Indtægt er mere end tre Gange saa stor som den oprindelig paa-regnede men ogsaa, at Korn-Vdelsen paa en Ubetydelighed nær er uforandret, samt at der ved Dvægtienden er bød det paa den Forringelse, som allerede fra først af er medført ved de mindre Natural-Vdelsers Ombytning med et Penge-Vederlag efter Fortidens lave Priser, saavel som paa den ubetydelige Nedgang i de oprindelig fastsatte Penge-Indtægter, som kan være foranlediget ved de i Tidens Løb foregaaede Forandringer med Fæstegodset\*). Seer man altsaa paa Forholdet i dets Helhed, saa maa det erkjendes, at Skaarup Hospital Intet har mistet af det, som Henning Baldendorf har tiltænkt det, om det end nu faaer sine Indkomster fra andre Steder og tilbels paa anden Maade. Og dette „Kloster“, som nu i henved halvtredie Hundrede Aar har udrettet ikke saa lidt Godt baade for de Fattige og for selve Kommunen, tør saaledes henregnes blandt de vel bevarede milde Stiftelser fra Fortiden.

---

Vigesom der foregik flere Forandringer i Henning Baldendorfs offentlige Stilling i hans sidste Tid, idet

---

\*) Af en Indberetning fra 1728 erfares f. Ex., at en af de Gaarde i Skaarup, der skulde yde til Hospitalet, senere var udstykket i tre, samt at Rasmus Clemensens Hus i Aaby, der skulde svare 4 *Rd.*, var forsvundet. Om Herflabet den Gang har lagt Vdelsen over paa et andet Fæstested, sees ikke.

han 1655 blev forfat fra Odense Lehn til Bratsberg Lehn og i 1657 blev forlehnet med Lundenæs i Jylland, saaledes tyder ogsaa Adskilligt paa, at der samtidig eller vel snarere efterhaanden er foregaaet en Nedgang i hans oeconomiske Vilkaar — hvad forøvrigt netop ved hin Tid var Tilfældet med ikke faa hvenske Herremænd; og den paafølgende uhykkelige Svenske-Krig fuldendte Edelæggelsen for mange. For Henning Waldendorfs Vedkommende viste Følgerne sig dog først efter hans Død, medens han i sin Livs-Tid i det Mindste bevarede sine større Eiendomme, idet han hjalp sig igjennem ved Laan, ved Afhændelse af Strøgods o. dsl. Det kan dog bemærkes, at den foran omtalte Erhvervelse af Eved Kirke med Tilliggende endnu falder i hans sidste Tid.

---

Henning Waldendorf var tre Gange gift.

Hans første Hustru var Karen Brahe, f. paa Helsingborg 23/4 1598, Datter af Axel Brahe og Fru Kirsten Hardenberg Eriksdatter. Brylluppet stod i Odense 23/8 1618, hvor hun døde 15/8 1631 og hvor hendes Jordbefærd fandt Sted 31. f. M. med Sigprædiken af Biskop Hans Mikkelsen.

Den anden Hustru var Anna Bernekow (Barnekow), f. 9/9 1606, Datter af Christen Bernekow (der faldt i Calmar-krigen, efter Traditionen offrende sig for Chr. 4.) og Fru Margrethe Brahe, hvis Bielse efter Gil. Br. Cal. havde fundet Sted paa Vidstøl i Staane 30/7 1598. H. B.s Ægteskab med Anna Bernekow maa formodes at

have fundet Sted 1632 eller 1633. Anna Bernekow døde 1643.

Den tredje Hustru var Margrethe Blome, f. 6/2 1616, Datter af Diderich Blome til Mønden-Newersdorf og Fru Anna von Ahlefeldt. Fru M. Blome overlevede sin Ægtefælle 21 Mar og døde paa Bjørnemose 29/8 1679\*).

Af disse Ægtefæber havde Henning Baldendorff følgende Børn:

- Af første: 1. Christopher B., „til Hæseholm“ etc. (Staaene), f. 1618 eller 1619, død 19/1 1690; hvis Afkom endnu lever i Sverrig, f. ndfr.
2. Førgen B., død som Barn, 2 Mar. gl.
3. Axel B., „til Glorup“, senere til Tidselholt, gift 1) 1650 med Anna Friis, f. 1630, d. 1665; 2) med Helle Sophie Skinkel. A. B. angives at være død 1675.
4. Henning B., f. i Odense 12/1 1628, døbt 20. f. M. i Baldendorffs Hus af Biskoppen. Død 22. Mai 1631, Biff. Sigtaale 6/6; (betegnes i Dagbogen som „filius præsidis natu minimus“).

Af andet Ægtefæber:

1. Henning B., til Klingenstrup.
2. Karen Brahe B., død som Barn.

Strax efter sin første Hustrues Død har Henning Baldendorff ladet opføre det med hans Navn sædvanlig betegnede Gravcapel, der endnu staar umiddelbart op

---

\*) Saaledes efter Indskriften paa hendes Kiste. I Staarup Kirkebog staar dog indført af Sognepræsten Hr. Peder Jonson Staaening: „Den 23. August 1679 døde min gunstige Frue og bedste Ven, Welb. Fru Margreta Blume, en Løffverdag Nat Kl. 9“.

til St. Knuds Kirkes nordre Mur i Odense, og til hvis Vedligeholdelse han ved Skjøde 21/2 1655 skjæntede en Gaard i Ørsted. Det bærer udvendig Mærkallet 1633 og paa Gavlen 3 Waabenstjolde, Baldendorfernes, Brahernes og Bernekovernes, altsaa hans eget, hans afdøde og hans daværende Hustrues. Saavel Skjødet til H. B. paa Bladsen „til en Begravelse och Leigersted“, udstedt af Borgmester og Raad i Odense paa Kirkens Begne 30/1 1632, som H. B.s Skjøde til Kirken paa Gaarden i Ørsted, dat. Odensegd. 21/2 1655 (ikke, som det ofte feilagtig er angivet, 1665), findes trykte i S. t. F. Hist. 5. 160., hvor Stiftsprovst Damgaard nøiagtig har oplyst hele denne Sag.

Henning Baldendorf endte sit virksomme Liv den 7. Januar 1658 paa sin Fædrenegaard Glorup. Samme Aar døde hans Moder\*). Den 8. Juni prædikede Biskop Laur. Jacobsen over dem begge i Svindinge Kirke. Henning Baldendorfs Lig blev nedsat i det foran nævnte Kapel ved St. Knuds Kirke, hvor hans to afdøde Hustruer allerede hvilede, og hvor ligeledes hans tredie Hustru, der overlevede ham i 21 Aar, senere blev bisat. Indskriften paa hans Kiste hidfætte vi efter Mumme, St. Knuds Kirke S. 302:

„Herudi huiler erlig och welbiurdig Mand och strenge Ridder Hr. Henning Balkendorph til Glorup, Kongl. Maj. Befalingsmand paa Lundenis, som var erlig og welbiurdig Mand Henning Balkendorph Tørgensen til Glorup

\*) „Danste Herregd.“, hvis personalhistoriske Meddelelser oftere ere i høi Grad forvirrede, lader Henn. B.s Moder, Fru Anna Brodenhuus, være hans Hustru, som efter hans Død, hvis Tid hun angives til „efter Marts 1649“, i nogen Tid skal have eiet Glorup.

och erlig och welbiurdige Frue Fru Anna Brochenhus til Brangstrup deris Søn, fød paa hans Fædrenegaard Glorup Anno 1595 d. 24. Februar; werit af Gud den Allerhøieste begafuet med trende Hustruer: den første erlig och welbiurdig Frue Fru Karen Brahe till Mattrup, med huilchen Gud hannem velsignet med 4 Sønner. Den anden erlig och welbiurdige Frue Fru Anna Bernesow til Tølløsegaard, ved huilchen han blef velsignet med 1 Søn og 1 Datter. Den tredie erlig och welbiurdige Frue Fru Margareta Blomme af Neiverstorf. Och blef hand ved en salig Afssheed af Gud allermægtigste fra denne Jammerdal bortkaldet paa hans Gaard Glorup d. 7. Januar Anno 1658 udi hans Alders 62 Aar 10 Maaneder och 4 Dage. Gud forlæne hannem med alle troendis och udvalde Guds Børn en glædelig och ærefuld Opstandelse paa Dommens Dag."

---

## II (2). Henning Baldendorff den yngre og Fru Kirstine Kruse.

1658—1680.

Da Henning Baldendorff døde i Januar 1658, stod det, som man veed, sørgeligt til i Danmark, og kun altfor vel passede igjen den gamle Folkesangs Omqvæd: „Nu stander Landet i Vaade“. Hans Død indtraf under den første Afdeling af den uslykkelige Svenske-Krig, paa et Tidspunkt, da saa godt som hele Landet var i Fjendevold, syv Uger før Afslutningen af Roskilde-Freden den 26. Februar, der dog kun hidførte en kort og stoffende Ro indtil Fjendens snart paafølgende uventede Fredsbrud i August samme Aar. Man kan tænke sig, at Henning Baldendorffs sidste Dage under saadanne Omstændigheder

have været mørke, opfyldte af mangehaande Betyrning og bange Anelser, hvad enten hans Tanker dvælede ved Fædrelandets eller ved Familiens Stilling.

Sønnen Henning Waldendorf („den unge“) fik Klingsstrup med Tiliggende efter Faderens Død. Derimod fik han ikke Glorup, der blev i hans Stifmoders, Fru Margrethe Blomes Besiddelse. Han kaldes derfor altid „til Klingsstrup“, medens Faderen i sin Tid stedsse betegnedes „til Glorup“, uden Tilføining af hans øvrige Ejendomme.

Henning Waldendorf den yngre var, som forhen oplyst, født i Faderens andet Ægtekab, altsaa Søn af Fru Anna Bernekow, og sandsynligviis født omtrent 1634. I samme Aar, da han tiltraadte Besiddelsen af Klingsstrup, indgik han Ægtekab med Kirstine Kruse, Datter af Søren Kruse til Hjermitslevgaard og Fru Beate Bülow, født paa Ballering i Skaane 24/8 1628\*). Brylluppet stod i Odense, hvor de bleve viede af Biskoppen, Laurids Jacobsen, paa „Adelens Gaard“, 28. Juli 1658. Man seer, at saavel Faderens og Bedstemoderens Fordefærd som Sønnens Bryllupsfærd har fundet Sted i den korte Fredstid i hint Aars Sommer.

Om denne Henning Waldendorf ere Efterretningerne i høi Grad sparsomme. Han nævnes nogle Gange i Documenter fra hin Tid, deriblandt i et Brev, som vedrøre Rigsdagen i Kjøbenhavn 1660 og Souverænitetens Indførelse: saaledes findes under det af Adelen 19. Sept. til Rigens Raad indgivne Forslag og Tilbud om en almindelig

---

\*) Hofm. Fund. VI. 48, der kun kjender 1 Henning Waldendorf som Eier af Klingsstrup, lader seilagtig Kirstine Kruse være den ældre S. B.s anden Hustru.



Konsumtionsstat følgende Paategning: „Paa min Søn Baldemahr Daacs og Henning Baldendorps vegne samtycker jeg underskrevne Sorgen Kruse, m. pr.“, altsaa Svigerfaderens Underskrift paa Svigerfønnens Begne. Ligeledes findes Navnet „Henning Baldendorff mpp.“ under den af Afdelen u. 10. Januar 1661 i Kjøbenhavn udstedte saakaldte Souverænitetts-Akt, hvorved Kong Frederik 3. hylbedes som „en absolut souveræn Arfueherre“; hvilken Forsikkring er nedlagt i et i Geh. Archivet opbevaret Pergamentshæfte med egenhændige Underskrifter og Segl i rødt Lak\*). Men forøvrigt er han hidtil ikke funden videre omtalt, og der vides egentlig kun, at han med Familie boede paa Klingstrup, hvor han døde i temmelig ung Alder. Et Par Smaa-Notitser om ham ere dog tilføiede nedenfor, hvor der er gjort Forsøg paa tilnærmelsesvis at udfinde hans Dødstid.

Smidlertid vare de faa Aar, i hvilke han besad Klingstrup, betydningsfulde og skjæbnesvangre nok for Familien. Det er forhen omtalt, at Henning Baldendorf den ældres Formues-Vilkaar i hans sidste Tid uden Tvivl vare blevne en Del forringede. Den ulykkelige Krig 1657—60, under hvilken ogsaa Fyen og særlig Nyborg Amt led meget, maatte nødvendigvis forværre Stillingen. De sørgelige Virkninger kom for Dagen allerede i det første Aar efter Krigen. Paa Fyenbo Landssting blev 31/10 1660 læst Proclama, hvori Alle og Enhver, som havde nogen retmæssig Fordring i Boet efter Henning Baldendorf til Glorup, indkaldes at melde sig inden Aar og Dag hos

---

\*) Holb. D. Hist. Ny Udg. III. 296. Aarsberetn. fra Geh. Arch. i I. 125—129.

hans Frue, Margrete Blome, til hvem de andre Arvinger havde afstaaet hans Gaard Glorup med al dens tilliggende Grund og Eiendom, hvorimod hun havde paataget sig at betale Gjælden\*). Men Fru Margrete Blome, der saaledes efter sin Ægtefælle havde beholdt Glorup og, saavidt det kan sees, ogsaa Bjørnemoose, saae sig allerede i det næste Aar nødsaget til at gjøre Opbud under Kommisshærier, der u. 23. Juni 1661 udviste Hoved-Kreditor, Landsdommer og Rigsraad Henning Povisch til Høllufgaard Vederlag i Glorup for 11644 Rd., efterat Nedsættelse i hans Fordring var skeet. Han opkjøbte saamtidig nogle andre mindre Fordringer og afhændede strax efter Glorup med alt Underliggende ved Salg 29. Juli 1661 til Generallieutenant Hans von Ahlefeldt for 14237 Rd. 21 β\*\*). Saaledes tabte Fru Margrete Blome Glorup, og dermed gif denne Gaard med alt dens Tilliggende ud af Familien Waldendorfs Eie, efter i henved tre Hundrede Aar at have været i dens Besiddelse og vel egentlig dens Hovedsæde.

Ogsaa Bjørnemoose figes — som det hedder i Matric. 1661 — „at være udlagt til Kreditorerne“, tilligemed den underliggende „Stovmølle“ i Staarup Sogn, men begge at have ligget øde efter Krigen. Naar D. Herreg. XIX. figer, at Tved Kirke er bleven udlagt Knud Urne til Tullskov for Gjæld, da er dette vistnok først stet lidt senere. Mærkelig nok nævnes dog i den nærmest følgende Tid Fru Margrete Blome ikke blot som boende paa Bjørnemoose

\*) Medd. est. Landssth. Prot. af S. Jørgensen.

\*\*\*) Denne Sag, om hvis rette Sammenhæng de almindelige historiske Beretninger, s. Ex. „D. Herregd.“, Traps stat. Værk o. a., ikke give Bæst, er først oplyst som ansøret af Biskop Engelstoft efter et i Odense Bispearchiv bevaret Document (Gudme S. 18).

men som dens Eierinde og ligeledes som den, der havde Patronatsretten til Tved Kirke. Det maa allerede heraf antages, at hint Udlæg til Kreditorerne dog ikke har medført Gaardens Tab, mulig netop fordi det „øde“ Pant anfaas for temmelig værdiløst, men at Sagen er bleven ordnet paa en lempeligere Maade, saaledes at Fruen har beholdt Eiendommen for sin Livs-Tid. Og et væsentligt Bidrag til at oplysne dette noget uklare Forhold findes i Thingbøgernes Meddelelse om, at „H. v. Ahlesfeldt til Glorup 1/2 1662 tilskjødede Fru Margrete Blome jus patronatus til Tved Kirke, Herligheden til Præstegaarden og Deguebolet, 2 Boel, Bjørnemose Gaard, Længemose Mae; deraf gives til Kirken aarlig 1 Otting Smør; Skovmøllen, der skylder aarlig 3 Pund Mel, 1 Boel i Tved, en Part i 3 Gaarde og 1 Boel i Skaarup. Efter Fruens Død skulde det kunne indløses for 2360 Rd.“ (Uddr. v. S. Jørgensen.) Disse Eiendomme synes saaledes at maatte være folgte til H. v. Ahlesfeldt tilligemed Glorup Møret i Forveien. Det vides, at Margr. Blome 14/11 1672 har pantfat Tved Kirke til Ridefoged p. St. Hans Kloster Hans Christensens Enke, for 284 Rd. Og naar Knud Urne strax efter Fru Margr. Blomes Død gjorde Brug af den Patronats-Rettighed i Tved, som Matriculen endnu i samme Aar havde betegnet som tilhørende hende, da tyder dette paa, at det omtalte Udlæg af Kirken til ham først har fundet Sted paa den Tid. Det er saaledes forstaaeligt, at Fru Margr. Blome baade oftere i de forudgaaende Aar og særlig i Fordebogen over Nyborg Amt 1680, et Forarbejde til den nye Matricul, udtrykkelig og bestemt nævnes som Eierinde af Bjørnemose indtil sin Død Møret i Forveien, ligesom der ogsaa sammesteds siges: „Tvede Kirche

hafde Velb. Sal. Fru Margreta Blome till Bjørnemoses jus patronatus till." Som „Bjørnemoses Tienner“ anføres kun 1 Gaard i Eved paa 1 Td. 4 Skp. og i Holmdrup, Skaarup S. en øde Gaard paa 4—7—1—1, „huorudj Fru Margr. Blomme er berettiget for 1—5—„—1“, ligesom hun og „har tilforhandlet sig Jord samnestebs, som Ingen sig ved kjender, 3—2—1—„“. Ogsaa omtales, at hun 8/12 1665 fik af Søren Madsen i Holmdrup for en Penge-Forskrækning overdraget „Eigenabe Bænge“, Øst op til Hallindskov, til fuld Brug og Rytte i 6 Mar. Samme Bænge kom siden under Klingstrup, s. ndfr. Tordeb. fra 1740. I Skaarup By staar hun anført for 3 Gaarde, tilsammen ansatte for 20—2—3—1, af hvilke dog de to delvis hørte under eller skulde til Skaarup Hospital med 12—4—„—„. I Dure Sogn var hun endelig af Kongen for Livstid forlehnet med „Kongl. Majestæts Gods“, 3 Gaarde med tilsammen 29 T. 3 Sk. 1 Fdk. Hartkorn, altsaa vel en hende af Kongen ydet Bistand under hendes store Tab. Dette Gods „var nu effter hindis Død igien Hans Majestæt hiemfalden“, siger Tordebogen. — Forøvrigt havde Fru Margr. Blome i A. 1667 20/10 pantsat Bjørnemoses Gaard for 622 Rd. til ovennævnte Enke efter Hans Christensen, der forhen havde været Lehnsmanden Henning Baldendorfs Nidesoged. Fru Margrete Blome døde, som anført, paa Bjørnemoses 23/8 1679. —

Efter Tabet af Glorup maatte Klingstrup blive at betragte som Familien Baldendorfs Hovedsæde og Fædrengaard, og det viste sig at have været „i en lykkelig Stund“, at Henning Baldendorf havde erhvervet denne Eiendom. Henning Baldendorf den yngre havde, som forhen

bemærket, ikke havt nogen Andel eller Medeiendoms=Ret i Glorup, og hans Stifmoders Opbud i 1661 havde derfor ikke umiddelbare Følger for hans Besiddelse af Klingstrup, om det end kan formodes paa anden Maade at have berørt hans saavel som hele Familiens Stilling. At det forøvrigt har været ham trangt nok at bjerge Gaard og Gods, kan ikke betvivles; thi Tiderne vare onde. Til Krigens forfærdelige Ødelæggelser af rørlig og urørlig Eiendom, der bl. A. medførte, at mange Jorder bleve liggende utilsaaede, kom ulykkeligviis i hine Aar, især i 1659 og 1661, haard Misvæxt, saa at Fæsterne vare ude af Stand til at svare deres Afgifter. Herregaardene maatte tvertimod, saavidt der var Evne, temmelig almindelig forstrække Fæsterne med Sædeforn og Jødeforn, for at de ikke rent skulde gaa til Grunde. I de mange Thingsvidner, som efter Krigen optoges angaaende de sørgelige Tilstande i denne Del af Fyen\*), forekommer ogsaa Klingstrup Gods, ved Siden af Hvidkilde, Nielstrup, Skjoldemose, Løitved, Voltinggaard, Rankausholm (Trolleborg) o. fl. Godser; og allevegnefra høres de samme Beretninger og Klager over Plyndring, Hærværk og voldelig Færd, som i Krigens Tid var udøvet, ikke blot af Fjenden, men næsten endnu mere af de Danstes „Allierede“, ja af Kongens egne Folk: hvorledes de havde berøvet Beboerne alt Brugeligt, Klæder og Jødevarer, Bostab og Medstaber, Heste, Køer og andre Husdyr, og ofte ødelagt, hvad der ikke kunde bortføres. Om Klingstrup Gods vidnes ved et Thingsvidne og Syn, foranstaltet af Kirstine Kruse 15/6 1666, at i Krigstiden bleve øde og afbrudte: i Staarup 6 Gaarde, i Naby 3 Gaarde, i

---

\*) S. bl. A, S. Jørgensen i Hist. Tidsskr. IV. 5.

Holmdrup 2 Huse. Ubeboede vare desuden 6 Gaarde i Skaarup, hvoriblandt „Hofgaarden“, og 4 Gaarde i Aaby. Endnu 1666 laa 6 Gaarde og 2 Huse øde. Særligt havde Godset lidt ved Sognets Beliggenhed ved Kysten, idet Afdelinger af General Waldeck's vilde Ryttere, der laa ved Kirkeby, daglig færdedes derigjennem til og fra Bagtholdet ved Stranden, ligesom det ogsaa udtrykkelig siges, at samme fjendtlige General, der laa paa Klingstrup, med samt hans Ryttere havde bortført, hvad de kunde, af Heste og Dvæg og i det Hælc handlet ilde med dette Sogn, førend de om Efteraaret 1659 afgik ad Nyborg til, hvor de saa delte Stjæbne med den øvrige svenske Hærstyrke i Fyen, der blev tilintetgjort af de Danske og deres Forbundne i Slaget ved Nyborg eller Hjulby Sø den 14. Novbr. At ikke saa Gaarde under saadanne Omstændigheder bleve øde, og at Landgilden udeblev fra de fleste, er ikke at undre over; og at ligeledes Eiendoms-Værdien sank ganske overordentligt, er hvad der maatte ventes, om end Nedgangen efter vore Tiders Begreber grændser til det Utrolige\*). Endnu tyve Aar senere nævner Matriculen „øde og forladt Gods, der Ingen sig ved kjender“, baade i Skaarup og i Holmdrup, 13 Bd. 7 Stk. 2 F. 1 Alb. Forøvrigt strakte Ddelæggelsen sig oftest ogsaa til selve Herregaardene, og det vidnes udtrykkelig, at mange efter Krigen stode som halve Ruiner,

---

\*) En offentlig Burderings-Forretning 28/8 1661 ansætter Jørgen Jensen's Gaard i Holmdrup til 70 Slettealer, Hans Nielsens, „som endnu nogenlunde har Tømmer i Husene“ til 50; Jørgen Rasmusens, „som og med noget lidet Tømmer er beholden“, til 35; Laur. Andersens, „afbrændt, staar kun 5 Fag“, til 35; Hans Jørgensens, „slet afbrændt, findes ingen Bygning“, til 30. Efter denne Burdering udlagdes de Kreditorerne. — Bjørnemoose med Tilliggende taxeredes til 490 Rd. S. Jørgensen.

med afblæste Tøge, afbrudte Løfter og Gulve, udslagne Vinduer, Dørene borte eller uden Laase osv., saaledes Nielsstrup, Hvidkilde og især Kai Lykkes Gaard, Rankausholm o. fl. Mueligviis har Klingstrup Gaard lidt en mindre haard Medfart, men det er i ethvert Tilfælde indlysende, at det ogsaa for Herremændene har været strænge Tider, ligesom det jo da ogsaa er bitterligt, at netop i den Periode gik mange til Grunde. Et Bidrag til at danne sig en Forestilling om Tidens Vilkaar findes bl. A. i en til Thinge læst Advarsel fra Præsidenten C. L. Rasch, Amtsforvalter i Nyborg, om at Jorddrotterne til Klingstrup, Hvidkilde, Skjoldemose og Løgtved skulde betale Skatterne for deres Gods inden anden Dags Aften, under Trubsel af militær Execution; 3/8 1666. Smidlertid — det lykkes Henning Valckendorf at stride igjennem og at bevare Klingstrup til bedre Tider. —

Betræffende Godsset berettes forøvrigt, at 1667 20/9 „fremkom Klingstrup Tjenere i Aaby og forpligtede sig til selv at rebe og dele deres Jorder indbyrdes, saa de alle kunde saa lige Agerland og Engbund, efterfom den af 4 ved Thinget udmeldte Mænd foretagne Forretning vilde være Bymændene til Skade“. Deres egen Regning og Deling skulde udføres inden 8 Dage. Byen blev delt i 16 Hjelgaarde. —

S sit Ægtefælle med Kirstine Kruse havde Henning Valckendorf den yngre 3 Børn: 1, Henning V., død lille; 2, Søren Henning V., f. 8/2 1661; 3, Anna Beate V., f. 16/2 1662. Om de to sidste s. videre i det Følgende.

Om Henning Valckendorf den yngres Død er hidtil ingen bestemt Efterretning naaet til os, ei heller om Stedet,

hvor han er jordfæstet. Det kan dog ansees for vist, at han er død ikke blot før Aaret 1669 men allerede før Januar 1666, altsaa i temmelig ung Alder, ikke meget over 30 Aar gammel. Med hint Aar begynder nemlig Skaarup ældste Kirkebog, der ikke nævner ham, men derimod omtaler hans Enke som Besidderinde af Klingstrup. Og u. 15/1 1666 har Kirstine Kruse, „Sal. Henning Waldendorfs“, indgivet en egenhændig understreben Klage til Hjemthing og Landsthing. Paa den anden Side nævnes Henning Waldendorf u. 19/10 1663 som Kommissær i Stiftesagen angaaende det paa Taafinge udlagte og arresterede Gods, tilligemed Peder Brockenhuus. Hans Død maa altsaa henføres til 1664 eller 1665, og da han ifølge Thingbøgerne har brugt Stevningsmænd i en Sag 9/6 1665, synes altsaa hans Dødsdag at maatte ligge imellem Juni 1665 og Januar 1666. Og hvad Stedet angaar, har det al Sandsynlighed for sig, at han er død paa sin Gaard, og at hans Lig er nedsat enten i Skaarup eller Tved Kirke, der den Gang vare forbundne og begge under den Waldendorfske Families Patronat. For den sidste Antagelse synes det at tale, at hans Hustrues Kiste blev indsat — og endnu staar — i det Kapel ved Tved Kirke, som senere blev opført af hans Datter, der ligeledes er bisat der. Dog er hans Kiste hidtil forgjæves eftersøgt i Kapellet.

Fru Kirstine Kruse blev paa Klingstrup efter hendes Ægtefælles Død og forestod Bestyrelsen af Gaard og Gods, dog kun som Formynderste for Sønnen, Jørgen Henning Waldendorf, indtil han selv kunde overtage den i Aaret 1680. Hendes Navn forekommer oftere i Kirkebogen mellem 1669 og 1680, ligesom ogsaa begge



hendes Børn nævnes i samme Tid og bl. A. sees temmelig hyppigt at have været indskrevne som Faddere, endog i meget ung Alder, f. Ex. allerede 1671 o. ff. Hun flyttede senere fra Klingstrup, formodentlig efter Sønnens Giftermaal, og tog Bolig paa Skaarupgaard, hvor hun døde 7/2 1703.

Ved Skiftet efter hende 2/4 1703 mødte som Arvinger hendes to Børn; paa Sønnens Vegne, formedelst hans Svagheb, hans Svoger og Curator, Oberstlieutenant Anders Trolle til Trolholm, og paa Datterens Vegne hendes Høgtefælle, Knud Urne „til Sulstov, Bjørnemoose og Gaareveile“, ved Fuldmægtig. Boet var ikke betydeligt. Af Fordegods hørte dog til Boet 4 Gaarde og 1 Hus i Skaarup samt to Huse i Skaarupør, af Hartkorn tilsammen 28—3—2—; hvilket kom til Deling. Selve „Hofgaarden“ derimod kom forsaavidt ikke ind under Skiftet, som Fru Kirstine Kruse ved et i Stervboen forefundet lovformeligt Testamente havde overdraget Datteren Anna Beate Forfjøsret til samme til en Pris af 50 Rd. pr. Tønde Hartkorn, hvilket paa den Tid var 10—7—1—1; men denne Kjøbesum blev næsten opveiet af en i Skifteretten fremlagt Fordring paa 490 Rd., hvormed Datteren havde forstrakt Moderen til Opførelse af et nyt Stuehus paa Hofgaarden først i Halvfemserne. Indbo og Væbne, med nogen Besatning, vurderedes til 256 Rd. 4  $\text{P}$  10  $\text{B}$ . Der blev til endelig Deling kun 93 Rd. foruden det nævnte Fordegods\*).

\*) Det kan have nogen kulturhistorisk Interesse at see Fortegnelsen over Fru Kirst. Kruses bestedne Indbo: 8 Spøstkeer, 1 Solv-Saltkar, 3 store Tinsfade, 29 Tintallerkener, 2 Par ottekantede Vjefestager, 1 stor Malmhøstager med 3 Arme at strue ud og

Paa Fru Kirstine Kruses Riste i Tved Gravcapel staar følgende Indskrift: „Herunder hviler den velædle og velbyrdige, nu salige hos Gud, Frue, Fru Kirstine Kruse, velædle og velbyrdige Sl. Henning Baldendorphs til Klingstrup, som er født paa Ballering i Skaane Aar 1628 den 24. Augusti af Høiædle og Velbaarne Forældre. Hendes Fader var den Høiædle og Velb. Mand Sorgen Kruse til Hjermetsløf Gaard, Krigs-Kommissarius i Sjælland. Hendes Moder var den Høiædle og Velb. Frue, Fru Beate Bylov. Og kaldede Gud hende fra denne Verdens Møisommelighed paa Schaarup Gaard d. 7 Februari Anno 1703, efterat hun havde levet her i Verden 74 Aar, 5 Maaneder, 3 Uger. Ewig lever hun paa Sielens Vegne hos Gud, Vegemet forventer paa den hderste Dag en ærefuld Opstandelse.“

„Gud fkee Lov evindelrig,  
at Dødens Staal er druffet.  
Jeg har fat paa Hinmerig,  
Det sidste Suf er sukket.  
Mit Legem hviler i sin Grav  
Med største Ro og Lise,  
Min Siel hun lader aldrig af  
Guds hellige Navn at prise!“

Paa hendes Datters, Fru Anna Beate Baldendorfs

---

ind, 1 gl. Scherværk, 1 Jernslagværk med Hus til, 1 Sukkerbøsse af Blik, 3 Gibsbilleder, 1 stort Spejl i sort Ramme, 3 Agurkeglas, 1 lidet rundt Bord med drejede Piller, 1 firkantet Stenbord med aaben Fod paa 4 udhuggede Billeder, 7 Ruslæders Stole, 5 dreiede Stole, med flamsk Shening, 1 jernbeslaet Contoir med 2 Laase og 11 Stuffer, 1 stor beslagen blaa Egefijske med 4 Laaben, 1 Brændevinskjedel med Laag og Hat; desuden 8 Kæer, 8 Faar m. m. Nyb. A. Skifteprot. ved S. Jørgensen.

Riste sammesteds staar en Indskrift paa det Nærmeste ligelighedende, kun med de andre Navne.

Nogle nære Slægtninge sees at have haft nogenlunde stadigt Ophold paa Klingstrup i Kirstine Kruses Tid; saaledes Jomfru Anna Margrethe Kruse, rimeligvis Fruens Søster, senere død paa Staarup Hovgaard 1707, 75 A. gl. Ligeledes Jomfru Beate Oldeland, hvis Moder var Helvig Kruse, gift med Hans Oldeland til Uggerslesgaard, Landsdommer. — Ogsaa i Holmdrup boede paa den Tid Adelsfolk. Særlig omtales „welb. Claus von Rønnow“, Capitain, gift med Fru Anna Elisabeth von Mühlenheim. Den ældste Kirkebog nævner dem allerede paa sit første Blad, hvor det hedder, at 21/3 1669 bar Fru Anna Elisabeth „en Søn af Rasmus Madhøen, som boer i det Huus paa Welb. Claus v. Rønnows“. De havde i det Mindste 3 Døttre, idet „Anna Sophie“ betegnes som Claus v. Rønnows „mellemste Jomfru“; de to andre vare vistnok „Clara Maria“ og „Hedevig“. Vel nævnes ogsaa „Magdalene Helvig“ v. Rønnow adskillige Gange, men hvis her ikke foreligger Unøiagtighed i Gjengivelsen af den samme Persons Navn, har den sidste snarest været et ældre Medlem af Familien, muelig Claus v. Rønnows Søster; hun døde „paa Holmedrupgaard“ 1690. Saavel Fru Anna Elisabeth som hendes Døttre sees at have været søgte som Faddere for Børn i Holmdrup. Om Claus von Rønnows Død er i Kirkebogen indført: „1674 d. 24. Juli bleff Welb. Claus von Rønnow nedsat om Aftenen i Staarup Kirke“. Ifølge D. Atl. VI maa dog hans Lig senere være flyttet til Ived Kirkes nordre Capel, der dog nu er tomt, idet de der indsatte Rister i nyere Tid ere udtagne og enten nedsatte

i en Gravhøveling eller nedfænkede paa Kirkegaarden. Ved Kjøb strax efter Svenskekrigen var Claus v. Rønnow bleven Eier af en Dobbel-Gaard i Holmdrup, forhen tilhørende Tjergen Joensen (sml. Burderingen foran) og fik endvidere Kgl. Majsts. Brev paa 1½ Gd. sammesteds, ligesom han og erhvervede noget Gods i Skaarup. Om hans Entes Stilling indeholder den forhen omtalte Fordebog f. Nyb. A. følgende Oplysning: „Fru A. E. von Muhlensheim, Sal. Claus v. Rønnows, er aff Ks. Kgl. Mayestæt for sig og it af hindis Børn, deris Livs Tiid, forundt den Gaard, som hun paaboer, og tilførn var tuende Bøndergaarde, hvis Hartkorn var 15—4—3 —“, og dertil to mindre paa tilf. 6—7—, —2. Endvidere findes hun anført for 3 Steder i Skaarup, ansatte for 6—6—, —“. Den større Gaard i Holmdrup, hvor Familien boede, kaldtes „Holmdrupgaard“ og er upaatvivlelig den samme, som i senere Tider kaldtes „Frøergaarden“, hvilket Navn endnu er kjendt om en af Gaardene i Holmdrup, nemlig nuv. Matr. Nr. 8, hvis Torder grændse op til „Frøestoven“, og som vistnok udgjør en (nu kun liden) Del af den gamle Holmdrupgaard, der rimeligvis har ligget omtrent paa samme Sted\*).

\*) Nogle nærmere Oplysninger om denne Gren af den forhen saa mægtige Rønnowske Slægt og om de berørte Eiendoms-Forhold ere i Pershist. Tidskr. II meddelte af S. Tjergensen, med Bemærkninger af Nsk. Thifet.

12 (3). Jørgen Henning Valkendorfs,  
1680—1724.

Jørgen Henning Valkendorfs Besiddelsestid regne vi fra Aaret 1680. I dette Aar kaldte nemlig endnu hans Moder Præst til Skaarup med Sønnens „Willie og Samthkke“ og udstedte Kaldsbrev u. 9de August; men allerede u. 27. November j. A. udstedte Sønnen i eget Navn alene og under egen Haand et offentlig Document, betræffende Skaarup Sognetaalds Rettighed, med forbindende Kraft ogfaa for hans Arvinger og Efterfølgere paa Klingsstrup. Overgangen er saaledes skeet i A. 1680, fra hvilken Tid han og i Kirkebogen benævnes „Patrouen“. Han var den Gang i sit tyvende Aar.

Om Klingsstrup Gaard og Gods, samt Skaarup Kirke, ved J. H. Valkendorfs Overtagelse deraf, findes i den herbærende, forhen omtalte Jordebog for Nyborg Amt fra 1680 følgende Oplysninger, der vel maa anses for officielle og paalidelige, men med Hensyn til hvilke det dog maa bemærkes, at den ældre Skyldfættning nærmest beroede paa et Skjøn eller en Overenskomst og svarede til den paahvilende Afgift, ansat i „haardt Korn“, medens den af Ole Rømer i de følgende Aar udarbejdede nye Matricul først indførte Beregningen af „Hartkornet“ efter Jordernes Areal og Bonitet tilsammen. Hin ældre Jordebog maa antages at gjengive den under Fr. 3 i 1664 bestemte Skyldfættning. Den blev efter Kgl. Befaling samlet og affattet som et Forarbejde til den nye Matricul og er for hvert Sogn understreven af Sognepræsten og Herredsfogden, for Skaarup-Lved af Hr. Jens Joensen og Morten Pedersen.

Det hedder der først:

„Skaarup Sogn. Kongl. Majst.s Anpart Korntiende hafuer Welb. Sal. Henning Valchendorffs Arffvinger jus patronatus till, paa dend Maade, at Kongens Anpart Tiende er forundt Sognepræsten til Vor Kirche udi Suendborg, och dend udi Kierfuen lader oppeberge, som er erachted for..... 20 Tdr. Kirchens Anpart Korntiende er i lige Maader wnder bemelte jus, og Patronen des Afgifft lader oppeberge och er erachted..... 20 Tdr. Klingstrup's Hoffuctgaard, tilhørende welbemelte Sal. Henning Valchendorffs Arffvinger, og erachtes saauit des Enuemærcher sig strecher ..... 61-2-2-2. Klingstrup Gods:

1. Af Skaarup By 14 Gaarde samt „Maaegaard“ tilfammen..... 129-4-2-1.  
Stov til fornte Klingstrup Bønder. 15-2-1-1.
2. af Øster-Dubye, 16 Gaarde, tilf. 153-7-1-2½.
3. af Holmdrup, 1 Gaard..... 6-4-1-1.
4. af Skaarupør, 1 Boel og 1 Hus... 2-2-2-2.

Af Gaardene i Skaarup staa 10 for over 9 Tdr. Hartkorn, deriblandt Hofsgaarden for 18-6-„ og Maaegaard for 12-2-2-2. 3 Maby staa 2 over 12 Td., 6 over 10 og 5 over 9 Td. Hrtf\*).

\*) Til Sammenligning anmærkes, at de nærmeste Hovedgaarde i samme Matricul-Arbejde findes ansatte saaledes: Veistrupgaard, tilhørende Major Rubel Kaas 24 Td. og Møllestrib 9-6; „Lidgelholt“, Uxel Valchendorffs Arvinger, 30 Td. Familien Kaas's (Fru Hilleborg K. og Rubel K.) Gods i Veistrup 67 Td., i Dure 4. Lidgelholts: 74 og 13. Veistrup Konge- og Kirketiende tilhørte Welb. Peder Pedersen Lerche til Rygaard,

Kirkens Gods findes ikke nærmere betegnet; thi at en Bønde i Holmdrup betegnes som „Kirchemand“, skal neppe sige Noget om hans Gaards Forhold til Kirken, saa meget mindre, som Gaarden er anført under „Kgl. Majst.s Ryttergods“, hvorunder i det Hele findes henført 42—5—2—1. Det maa saaledes antages, at Kirkens tidligere Gods allerede paa den Tid var inddraget under Hovedgaarden, hvad jo temmelig almindelig skete, og hvorved ikke lidet gammelt Kirkegods i Tidernes Løb er gaaet tabt\*).

Hospitalets Gods er forsaavidt betegnet, som der ved visse Gaarde er angivet, hvad de „skylde“ til Staarup Hospital, beregnet i „haardt Korn“ (Byg); men Ejendomsretten og Herligheden tilkom vedkommende Herstab. Disse Gaarde, 3 i Tallet, alle i Staarup By, vare imidlertid udenfor Klingstrup Gods, og der synes saaledes allerede den Gang at være foretaget Forandring med de Steder, hvorfra Ydelsen til Hospitalet skulde udredes. De to tilhørte Fru Margr. Blome til Bjørnemoose eller hendes Bo, ansatte for 12—4—; og 1 tilhørte Brudagergaard, ansat for 10—4—; tilsammen altsaa 23 Td.

---

dog med en Afgift til Odense Hospital af 1½ Pund Rug, 1½ Pund Byg, 1 Pund Havre. Bjørnemoose stod for 10 Td. 6 Stp.

- \*) Der er nu, to Hundrede Aar efter, dog en ganske lille Rest tilbage af den gamle „Kirkejord“, idet Staarup Degne-Embedet har Arvefæste-Ret til et lidet Stykke Kirkejord, som i Jordebøger fra 1740 og 1803, i hvilke det udtrykkelig anføres (i førstnævnte som „øde Kirkejord“, i sidstnævnte som „overladt den nærværende og tilkommende Degne i Fæste“), er ansat til „—1—“—2. Den faste aarlige Afgift til Kirken er 2 Rdl. eller 4 Kroner.

Foruden det ovenanførte Gods erhvervede Tørgen Henning Baldendorff kort efter endvidere følgende, der 1680 er henført til fremmede Giere: Oluf Mortensen, Kirkeværgc ved Frue Kirke i Odense, skjødede u. 4/10 1683 til J. H. Baldendorff 2 Gaarde og 1 Boel i Holmdrup, samt Christopher Teglbænder's „Sted paa Teglbanken“, af samlet Hartkorn 9—5—1—1. Om dette Gods hedder det i Thingb., at det ved sal. Henning Baldendorff's (Margrete Blomes) Opbud var udlagt Ridesjoged Tørgen Hansen paa Odensegaard. Major Burchard von Dreviß til Brudagergaard skjødede u. 20/3 1685 til J. H. B. den Gaard i Skaarup, som svarede Landgilde til Skaarup Hospital (inkl. ovfr.), og som ligeledes var bleven udlagt ved Fru Blomes Opbud. Ved disse Skjøder vandtes saaledes 3 Gaarde og 2 Boel tilbage til Klingsstrup Gods.

Angaaende Værdien af Klingsstrup Skove efter Datidens sædvanlige Beregningsmaade haves nogen Oplysning i et noget tidligere optaget „Syn over Olden til Klingsstrup“, hvorved Skovene i Gaardens Løffer tageres til 160 Svin Olden og Aaby Skov til 180 Svins Olden. Paa samme Tid tageres Fru Blomes (Bjørnemoses) Skov i Gaardens Løffer og Enemærker til 150 Svins Olden og 1 Gaard i Tved til 8 Svins Olden. — (S. S.)

Udenfor Skaarup Sogn findes intet Gods i Fordebogen af 1680 betegnet som hørende under Klingsstrup. Men indenfor Sognets Grændser hørte efter det foran Oplyste i Alt 32 større eller mindre Gaarde under Hovedgaarden, hvortil saa kom de senere erhvervede 3 Gaarde og 2 Boel. Blandt disse Gaarde har, efter Skjødsætningen at dømme, „Skaarupgaard“ eller „Skaarup



Hofgaard" været den bethdeligste. Den omtales et Hundrede Aar tidligere i Biskop Jac. Madsens Visitatsbog, hvor den betegnes som en „Herregord" ved Siden af Klingstrup; dens daværende Besidder kaldes „Claus Hundermark til Skoropgaard". I Fordebogen fra 1680 forekommer Navnet ikke, men Gaarden er simpelthen opført blandt de øvrige Fæstegaarde under Klingstrup Gods. Den er ansat for 18—6—„—„ og er den største i Sognet, næst efter Herregaarden. Ligesom dette passer ganske vel til, hvad der er overleveret om dens tidligere Betydning, saaledes bliver det ved Angivelser i Sognets Kirkebog, sammenholdte med Matriculen, aldeles utvivlsomt, at det er den gamle Skaarupgaard, der er ansat for hint Hartorn. Vel forekomme Benævnelserne „Skaarupgaard" og „Hofgaarden" ikke sjelden ved Siden af hinanden. Men det er, naar man lægger Mærke til de i Forbindelse med samme nævnte Personer, klart nok, at det er den samme Gaard, der betegnes med begge Navne; og idet „Laurids Pedersen", der i Fordebogen staar anført for hin Gaard paa 18—6—„ Ed., samtidig i Kirkebogen nævnes i Flæng som Beboer af „Skaarupgaard" og af „Skaarup Hofgaard", haves heri et efter Omstændighederne sikkert Punkt, hvori Matriculen og Kirkebogen mødes. Det kan saaledes ansees for vist, at Skaarupgaard endnu den Gang, ved 1680, har haft en ret anseelig Størrelse. Men det synes, at den allerede da har været overdragen i Brug til Flere, enten delt eller i Fællig, ligesom Tilfældet var ogsaa med mindre Fæstegaarde. Foruden den nævnte Laurids Pedersen omtales nemlig ogsaa „Rasmus paa Hofgaarden" som Husbond, hvad tydeligere fremgaar af, at „Laur. Pedersens og Rasmus Nielsens Svende paa Hofgaarden"

skundom, f. Ex. 1676 o. a., findes indførte som Taddere. Ogsaa Knud Hansen og Mette Pedersdatter, som d. 13/10 1672 havde „Fæstensøl“ paa Hofgaarden og 8/12 f. A. Bryllup, nævnes paa en saadan Maade, at de maa antages at have haft en vis Rettighed eller Andel i Gaarden. — Noget senere blev Gaarden paany Bolig for adelige Damer, idet Fru Kirstine Kruse fik den i Gie og uden Tvivl tog Bolig der, da hun i Aarene Firs efter sin Søns Giftermaal forlod Klingstrup. Hun byggede omtr. 1690 et nyt Baaningshus og døde der 7/2 1703. Høshende boede da hendes Søster velb. Jomfru „Anne Margr. Kruse“, som døde der 1707, og Datter, Anna Beata Waldendorf, Patronens Søster, som ved sit Bryllup 1701 betegnes af „Staarup Hovgaard“, og som fik den efter Moderens Død, f. foran. Ved samme Tid og i de efterfølgende Aar, da Gaarden var kommen under Bjørnemose, nævnes forøvrigt ogsaa „Madz Bøg“ og „Sigismundus Møller af Staarup Hovgaard“. — Gaardens Navn er bevaret til vore Dage, idet den i Staarup Byes vestlige Udkant beliggende Gaard, Matr. Nr. 6, benævnes „Hovgaard“, og den nærliggende lille Stov „Hovgaardsfkoven“, nu hørende under to andre Gaarde, Matr. Nr. 17 og 35. Stedet, hvor den ældre Bygning har ligget, paavises i Marken lidt Vest for det nuværende Baaningshus. I senere Tider er Gaardens Tilliggende efterhaanden formindsket. Ikke blot Stoven er tabt, men af Jorderne ere Parceller afhændede, saa at det nu tilbageværende Areal ikkun svarer til 2—3—2—, 3/4.

Ogsaa Maegaard, eller, som det i Chr. 4.s Laasebrev og i Fordeb. 1680 skrives: Maegaard, er optaget i den almindelige Fortegnelse over „Klingstrup Gods“ og

ansat for Htk. 12—2—2—2, paa det Nærmeste det samme Hartkorn, som Gaarden nu for Tiden efter forskjellige Forandringer igjen har faaet. Maegaard har saaledes i hin Tid været en af de større Fæste- eller mulig Forpagter-Gaarde under Klingstrup, men den var i en Del Aar efter Krigen kun i saare ringe Stand og lidet værd. Et Synsvidne blev optaget over Gaarden 5/3 1675, ført af Ridesfogden paa Klingstrup, Peder Jørgensen, og det hedder der, at Grundten høerte under Klingstrup, men at Gaarden blev øde i den forrige svenske Krig, og at Ingen siden havde villet tage den i Fæste, da den var afbrændt, og desuden sat altfor høit i Hartkorn, ligesom den ogsaa sagdes at være saa ubeqvemt beliggende, at den manglede Ferskvand, der maatte hentes langt borte; ciheller fandtes der Aild- eller Humlehøve. Ogsaa anførtes, at Søen ved Høivande gik op over Engen, og at Grundten, der laa til Gaarden var hel ringe: i det, der var indhegnet, kunde faaes 6½ Td. Sæd og af Engen faaes 8 Væs Hø; paa en Fællesflov var Græs til 6 Høveder. 3 aarlig Landgilde skjønnede Synsmændene, at der kunde svares 5 Skp. Rug, 6 Skp. Byg, 10 Skp. Havre, 1 Halvotting Smør, 1 Lam, 1 Gaa. — Som Bruger nævnes Anders Christensen og Elisabeth Olufsdatter og fra 1678 Peder Jørgensen af Klingstrup og Birgitte Jensdatter, der havde Bryllup 4/11 1677. Indtil den Tid havde de begge havt Ophold paa Klingstrup i Herstabet's Tjeneste, han som „Foged“ („Ridesfoged“ eller Forvalter), hun som „Fruens Pige“ eller Kammerjomfru. Der er forskjellige Tegn paa, at begge disse Ugtefolk baade hos Herstabet og hos Befolkningen have været vel sete og nydt Agtelse og Tillid. Ogsaa kan det bemærkes, at „Birgitte“ eller „Birthe i

Maegaard" i overordentlig Grad har været søgt som Gudmoder og i den Henseende vist sig særdeles imødekommende og utrættelig. Om Peder Jørgensens Død har Kirkebogen følgende Notits: „1704, d. 22. May bleff den erlig og velforstandig Mand Peder Jørgensen af Maegaard, som var min gode Ven, begravet i Skaarup Kirke, æt. 68 Aar.“ Birgitte blev den længstlevende, og hendes Død er i Kirkebogen indført saaledes: „1712, 5te Decem-ber, bleff Birte, Sal. Peder Jørgensens af Maegaard, begravet i Skaarup Kirke; bleff lagt inden Kirke døren, under Sal. Claus Rønnows Stol, hos hendes Mand, i hendes Alders 74 Aar.“ — Ved den Tid synes forøvrigt Maegaard at være bleven løsnet fra Klingstrup og knyttet til Bjørnemose, hvorom dog bestemte Oplysning savnes. Men den horte i alt Fald under Bjørnemose i en Del af det 18de Aarhundrede, indtil den siden gif over til at blive en selvstændig Eiendom.

Hvad endelig Bjørnemose angaar, da er det allerede forhen oplyst, at denne Gaard med Tilliggende i Fordebogen af 1680 betegnes som „Sal. Fru Margrete Blome tilhørende“, ligesom hun ogsaa sammesteds siges at have havt jus patronatus til Tved Kirke indtil sin Død (1679). Heller ikke i den følgende Tid synes denne Gaard at være bleven gjenforenet med Klingstrup. Snarere kunde det tænkes, at den efter Fru Blomes Død var gaaet over til hendes (Stif-) Sønnedatter, Anna Beate Waldendorf, der i alt Fald noget senere nævnes som Besidderinde, og at denne Eiendom saaledes dog var reddet for Familien. Naar det imidlertid paa den anden Side tages i Betragtning, at Tved Kirke i A. 1680 utvivlsomt var under Knud Urnes Patronat, og at Anna Beate Waldendorfs Bryllup

med denne Mand stod 20/9 1701, ikke paa Bjørnemose, men paa „Skaarup Houggaard“, samt at hun overhovedet neppe før sit Ægteskab betegnes „til Bjørnemose“: saa bliver det lidet sandsynligt, at hun skulde have tilført sin Ægtefælle denne Eiendom, men mere antageligt, at det forholder sig, som D. Herreg. XIX., blandt en Mængde Urigtigheder i andre Punkter, siger om dette Forhold: at „den næste Eier efter Fru Blome var Statsraad Knud Urne til Julskov“, hvad enten han saa har erhvervet den ved Kjøb eller, hvad der snarere har været Tilfældet, har haft Rettighed i Gaarden saavel som i Tved Kirke allerede i Fru Blomes Tid, s. foran om Gaardens Pantfætning allerede u. 20/10 1667. Da Knud Urne fire Aar efter Indgaaelsen af Ægteskabet med Anna Beate Baldendorff afgik ved Døden 1705, 71 Aar gammel, blev hun som Enke i Besiddelse af Bjørnemose med Tved Kirke, saavel som af Faareveile paa Langeland, som ligeledes havde været Knud Urnes og hendes Eiendom; og 31/8 1707 indgik hun et nyt Ægteskab, hvorom det hedder i Skaarup-Tved Bk.: „1707, 31te Augusti bleff Højædle og Velb. Major Erich Skeel til Arrestov copuleret med Højædle og Velb. Fru Statsraads, Anna Beate Baldendorff paa Bjørnemose“. Denne Erich Skeel var en yngre Broder af Christopher Sk. til Arrestov † 1699, og en Søn af Jørgen Skeel til Broholm og Arrestov, der var kommen i Besiddelse af sidstnævnte Gaard 1679 efter Fru Christence Rosenkrantz. Bjørnemose blev saaledes for en Tid forenet med Arrestov. Fru Anna Beate døde paa Arrestov 9/6 1720 og Erich Skeel 1729, hvorefter Baldendorfferne sees at have gjort Arvefordringer, vistnok særlig med Hensyn til Bjørnemose. Af en retslig Requisition

fra Fru Ida Steel til Arrestov af 22/10 1734, som og af et Thingsvidne fra Salling Herred 12/6 s. A. erfares, at Brødrene Børge og Henning Christ. Waldendorff u. 14/4 1725 havde udstedt en Forfærdning, hvorved de efter Modpartens og, saavidt man kan see, ogsaa efter Domstolens Mening havde frafrevet sig deres Arveret, blandt Mere ogsaa med Hensyn til Patronatsretten til Tved Kirke. Om de end, som det hedder i Thingsvidnet, „uwitterlig havde solgt deres Arv“, saa gif de i ethvert Tilfælde Glip af den; men deres Optraeden synes dog at vise, at de have tillagt sig lovlig Adkomst til Eiendommen. Bjørnemose forblev i Forbindelse med Arrestov under Fru Ida Steel, Wolf Siegfried v. Holstens Enke, der døde 1746, hvorefter Sønnen Erik Steel von Holsten fik Arrestov og Gjelstov, men Datteren Sophie von Holsten, gift med Oberstltn. Erik Christian Sehested, Bjørnemose, hvor hun døde 1753, hendes Ægtefælle 1757. Derefter kjøbtes Gaarden for Elisabeth Suel, gift med Grev Christian Ahlefeldt, hvis Søn senere besad den indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede. Senere har den oftere stiftet Gieere, men, som man sees, er Forbindelsen med Klingstrup ikke bleven gjenoprettet\*).

\*) De ovenfor oplyste Forhold forklare, hvorledes adskillige af Arrestovs Gieere have kunnet faa deres sidste Hvilested i Tved Kirke. I Kapellet mod Syd, som vistnok er opført af Anna Beate Waldendorff, hviler hun med begge sine Ægtefæller, Knud Urne og Erik Steel; endvidere Fru Ida Steel og hendes Mand Wolf Siegf. v. Holsten; Fru Sophie Steel v. Holsten og hendes Mand Erik Christ. Sehested o. fl. — Capellet er nu i høi Grad trængende til at restaureres, en Sag, som maa anbefales de Afsødes nulevende Slægtninge, da der ikke vides at være henlagt Kapital til dets Vedligeholdelse.

Som vedrørende Godsforholdene eller dog det Localhistoriske i 17de Aarhundreder skulle vi endnu tilføie, at der stundom nævnes en „Aspis Mølle“, der maa formodes at have ligget i eller ved det saakaldte „Aspesdam“, en Møse ved Skaarupør, som hørte under Tiselholt.

Der fremkommer oftere Spor til, at denne Tiselholts Eiendom midt inde i Skaarup Sogn og tildeels i Klingstrup Gods har voldet Bryderier: saaledes aflyses 30/5 1679 en ulovlig Vej, som Tiselholts Tjenere havde lagt over Aaby Bænge og Aaby Skov, naar de agede Hø fra Aspes Dam, og 30/10 s. A. fører Fru Kirst. Kruse Klage over Ladefogden paa Tiselholt og hans Følgesvende, der havde gjort en ulovlig Vej over Klingstrup Grund og afbrudt Gjerder (S. 3.)

Hvad endelig Skovmøllen angaar, haves bl. A. et Thingsvidne, som Fru Blome lod optage 17/6 1676, om, at „Dollebæks Dam“ paa Skaarup Mark, saavidt som Vandet kan opstemmes, har ligget til Skaarup Skovmølle, og at der altid har været en Kende fra samme til Mølle-dammen, som dog paa nogle Aars Tid, da Møllen havde været øde, var eftergroet, og at der havde været en Sluse for ommeldte Dam, der havde haft sit Vandfald til „Eggers Mæ“. (S. 3.)

---

Det er allerede foran berørt, at der i Aaret 1680 ved Hr. Peder Joensens Død blev Anvendelse for Patronatsretten til Skaarup-Løved Sogneskald. Der skete da

det Mærkelige, at, skjøndt Tved var Anney til Skaarup, og skjøndt alene Kongen havde Magt til at ophæve Sog-  
nes Forbindelse, kaldte dog Knud Urne Præst til Tved  
paa samme Tid, Fru Kirstine Kruse med sin Søns  
Billie og Samtykke kaldte en anden til Skaarup. Knud  
Urne ansøgte om kongelig Stadsfæstelse paa det af ham  
for Hr. Henrik Thomesen Baersmark udstedte Kalds-  
brev, og Biskop Ringo gav (D. Hg. XIX) u. 11. Decb.  
1680 den Erklæring, at, hvis Kongen vilde adskille de to  
hidtil forbundne Sogne, saa var Kaldsbrevet i Orden,  
eftersom Knud Urne havde Kaldsret til Tved. Det frem-  
gaar heraf, at Sagen selv eller den brugte Fremgangs-  
maade ingenlunde var i sin Orden, idet Sognene paa  
hint Tidspunkt endnu vare lovlig forenede, og den konge-  
lige Resolution gif ogsaa kun ud paa, at Kaldsbrevene  
stadsfæstedes for den Gang, men at den længst levende af  
de to Præster skulde have begge Sogne, og fiden skulde  
Patronerne stiftes til at udøve Kaldsretten til det samlede  
Pastorat, saaledes som Lov og Skik var, sml. D. L.  
2—3—4. Derved kom Tved allerede i 1696 tilbage til  
Skaarup, med samt „den halve Kongl. Majst.s Korntiende  
af Tved Sogn“, idet Hr. Knud H. Trochman som den  
længst levende uden videre overtog hint Sogn i Henhold  
til den af Kongen givne Bestemmelse. — Derefter forbleve  
de to Sogne forenede indtil den næste Præsts, Hr. Peder  
Trochmans Død i 1737, og det er at formode, at den  
foran berørte Arvestrid, efter hvilken Bjørnemose og Tved  
Kirke kom ud af al Forbindelse med den Waldendorffse  
Slægt, har medvirket til, at Sognene den Gang (i 1737)  
igjen bleve adskilte.

Betræffende Skaarup Kirke haves forøvrigt en Ud-



talelse af Tørgen Henning Baldendorff fra A. 1695 paa et Document i Odense Bispearchiv, indeholdende et Uddrag af de forhen omtalte Skjøder fra Claus Brockenhuus og Fru Abel Norby til J. H. W.s Bedstefader, hvilke Extracter han har fidimeret, med Tilføjende: „Denne Kirke, Skaarup Kirke, er mig arffuelige tilfalden effter min Sal. Fader Henning Baldendorff til Klingstrup, som den i Arv bekom effter Hans Sal. Moder, Fru Anna Bernekow, min Sal. Bedstefader, Hr. Henning Baldendorff til Glorup, hans anden Huustrø.“ — Herefter maa Henning W. den yngre antages at have havt Skaarup Kirke med Tilliggende som særskilt Mødreue-Arv — Anna Bernekow var død 1643 — forinden han i 1658 fik Klingstrup efter Faderen.

Det forhen omtalte, af J. H. Baldendorff i 1680 udfærdigede Document, hvis Original med hans egenhændige Underskrift findes i Skaarup Præstearchiv, hidfætte vi her, tillige som et Bidrag til at oplyse hin Tids Forhold i forstjellig Henseende:

„Jeg Tørgen Henning Baldendorff til Klingstrup kiendes og hermed bekræfter, at saasom min Kiære Moder Velb. Fru Christine Kruse, Sl. Henning Baldendorffes til Klingstrup, tillige med min Villie og Samtykke, haver i dend Hellig Trefoldigheds Nafn kaldet Hr. Knud Trochman til at være og blive Sognepræst i Skaarup Sogn, effter det hannem givne Kaldsbref af Dato 9. Augusti 1680, effter det jus patronatus, som os af Kongl. Majst.s Tilladelse forundt er, og samme voris Sognepræst Hr. Knud Trochman paaستاar og begiever, vi hannem dend donation og Rectighed, som Sognepræsten, Sal. Hr. Jens Jonsen og Sal. Hr. Peder Jonsen, forrige Sognepræster i Skaarup Sogn, forhen nydt og brugt haver, nemlig at Sognepræsten som nu er eller her effter

kommendis vorder, altid skal nyde, bruge og beholde ti Kiørs og et Par Hestes Græsning i Klingstrup Lycker og Ennemærker, fra Boes til Boes, til Bederlag for dend Grund og Bløieland, voris Elstelige Farfader, Hr. Henning Balchendorf til Glorup, hand har fratagen fra Skaarup og Maby Markter og samme Grund og Eiendom lagt under Klingstrup Hovetgaard, item nogle Gaarders og 12 Huukes Afbrud paa Klingstrup Skov, som og er underlagt Klingstrup Hovetgaard, saa og en Stub Bløieland fratagen Mabye og lagt til Tjebelholts Hovetgaard, Brode kaldet; hvorved Sognepræstens Tiende og anden tilkommende Rectighed, efter Kongl. Lov og Ordinance, mærkdeligt skal være svæket: Da er saaledes mellem os afhandlet, at i Steden for den Rectighed i Klingstrup Lycker og Ennemærker, som Præsterne til Skaarup Sogn tilkommer, skal Jeg forskaffe Hr. Knud Trochman og hans Efterkommere, Præster i Skaarup, en Græshave til hans Kiør, som mine Bønder skal indgjerde for hannem, i yderste Gederund, norden for Præstegaardens Koehave der sammesteds, som Hr. Knud Trochman skal bruge og beholde sin Livstid til Græsning fra Boes til Boes, og hans Efterkommere effter hannem; men den Skov i samme Have beholder Bonden til sin egen Nytte. Dog om saa skeede, at jeg eller nogen af mine Arvinger formedelst Tidernis Vanskelighed skulde engang Klingstrup fratræde, og samme Gaard og Gody i Andens Bærg skulde komme, bepligter jeg mig, at Hr. Knud Trochman og hans Efterkommere skal nyde, bruge og beholde dend Rectighed i Klingstrup Lycker og Ennemærker, som min Sal. Farfader, Hr. Henning Balchendorf, dennem efter sit udgifne Brefs Formelning gibet, forundt og tillagt haver, uden nogen Hinder eller Forfang i nogen Maader. Dette jeg med min egen Haand bekræfter, af Klingstrup 27. November 1680.“\*)

\*) Man erfarer af dette Document bl. A, at Sognekaldet allerede forud har havt en „Koehave“ s: et Skovmaal i „yderste Gederund“. Dette Skovmaal er blevet ved Kaldet indtil vore Dage — om med eller uden hin „Græshave“, som Brevet omhandler,

Førgen Henning Baldendorff indtraadte snart i det Offentliges Tjeneste, idet han af Kong Christian 5. blev beffikket til Amtmand over Rugaards Amt i Fyen. Han nævnes som saadan 1692 hos Ved. Sim. Elvedg., og hermed stemmer Skaarup Kirkebog, forsaavidt den først efter dette Aar betegner ham med Amtmands-Titelen, medens den forud kun kalder ham „Patronen“. Baldendorfferne høre saaledes til de ældre danske Adelsflægter, som nogenlunde snart forsonede sig med den nye Tingenæs Orden, som var indført ved den kongelige Gnevælde. Ligesom Forfædrene i den Tid, som Historien plejer at betegne som Adelsvældens Periode, tjente Konge og Land i forskjellige offentlige Bestillinger, saaledes indtraadte vor Baldendorff allerede i en Alder af omtrent 30 Aar i en anseet Embedsstilling, som han uden Tvivl beholdt til sin Død, jml. Indskriften paa hans Riste ndfr. Hans Søønner fulgte hans Exempel, idet de indtraadte i Hæren som Officerer. Som Amtmand havde han Embeds-Bolig paa Holfegaard i Brenderup Sogn, hvor stundom ogsaa Familien tog Ophold, og hvor i det Mindste et af hans Børn er født. — Naar der paa Hofm. Stamtavler et Sted anmærkes om ham, at han var Amtmand „i Norge“, da kjendes ingen Hjemmel for denne Angivelse, der vistnok er at henføre blandt de ikke sjelden forekommende Unøiagtigheder, saa meget mere som han baade ved Begyndelsen og ved Slutningen af sin Embedsbane udtrykkelig betegnes

---

sees ikke. Med d. R. d. Cancellies Tilladelse af 10/2 1844 blev hele Skovlobden „tagen under Bløven“, og i Følge R. og U. Ministeriets Bestemmelse af 26/3 1877 er den ved off. Auction solgt i Mai s. A., med en paahvilende Kanon af 6½ Td. Byg aarlig til Kalbet.

som Amtmand over Rugaards Amt. En anden Forberling, ham betræffende, er tilstede hos Ved. Sim. Ulvedg. II, 26, der omtaler „Amtmand Baldendorf til Klingstrup, gift med Kirstine Kruse“ (der, som foran oplyst, var hans Moder).\*)

Jørgen Henning Baldendorf var to Gange gift. Hans første Hustru var Elisabeth Margrethe Wille — „Mette Wille“ — der allerede døde efter et Ægteskab paa „16 Uger og 5 Dage“ paa Klingstrup 16. Januar 1688. Bryllupet har altsaa vistnok staaet 21/9 1687. Hun var en Datter af Knud Wille og Fru Mette Gyldenstjerne. Hendes Lig blev nedsat i Skaarup Kirke og fik siden Plads i det en Snæs Aar senere opførte Gravkapel. Pladen paa hendes Kiste havde følgende Indskrift:

„Her under hviler Erlig og Welb. Fruen F. Elisabeth Margrete Wille til Brolycke, som var Erlig och Welb. Mand Knud Wille til Skerrildgaard och Erlig och Welb. Fruen Mette Gyldenstjerne til Brolycke, deris Datter, fød paa Skerrildgaard 1661 i December, kommen udi Ægteskab med Erlig og Welb. Mand Jørgen Henning Baldendorf til Klingstruph, levede tillsammans udi 16 Uger 5 Dage, døde paa Klingstruph 1688 d. 16. Januarii. Gud gibe hende med alle troe Christne en glædelig och ærefuld Opstandelse paa den hderste Dag.“

J. H. Baldendorfs anden Hustru var Helle Trolle, Datter af Børge Trolle til Trolholm (Holsteinborg)

\*) Man kunde ved disse urigtige Angivelser hos Hofm. og Ved. Sim. fristes til at tænke paa hans Fader, om hvis Liv og Død saa Lidet er bekjendt. Han var „gift med Fru Kirstine Kruse“, men at antage, at han skulde have været „Amtmand i Norge“ vilde dog kun være en Gissning, uden al Hjemmel og tilmed uden Sandsynlighed.

og Fru Pernille Wille, født 1663, død paa Klingenstrup 1741 i sit 78de Aar, bisat 16/4 i Gravkapellet ved Skaarup Kirke. Hun nævnes første Gang i Kirkebogen 30/11 1690, da hun holdt en Bondes Barn over Daaben, „som var det første Barn, hun havde baaret enten her eller andensteds“. Formodentlig har hendes og S. H. W.s Bryllup staaet paa Trolholm i Aaret 1690.

I dette Ægteskab fødtes følgende Børn:

1. Børge W., f. paa Klingenstrup 7/8 1691. Blev Officier; havde ved Faderens Død Garnison i Fredericia som Capitain. Gik af som Major og blev gift 9/5 1725 med Agathe Rodsteen Urne, D. af Oberstlt. Sigvard Urne til Billeshave og Fru Sophie Trolle. Med sin Hustru kom Børge Baldendorf i Besiddelse af Billeshave og Fæno, i alt Fald efter hendes Faders Død 1728. Efter Veilby Kirkebog døde B. W. paa Fæno 1747 og blev begravet i Kirken 24/6 1747. Ingen Børn. Han blev Slægtens sidste Mand i Danmark.\*)
2. Henning Christopher W., født paa Klingenstrup 19/1 1693. Officier, Capitain i Fredericia ved Faderens Død, gif af som Oberstlieutenant. Blev Faderens Estermand paa Klingenstrup, f. ndr. D. 22/7 1740.
3. Elisabeth Margrethe Wille Baldendorf, født paa Holfegaard og døbt 7/12 1694 (Brenderup

---

\*) D. Atlas VI. lader ham p. 721 være død 1742 og begravet i Skaarup Kirke i Hvelvingen under Choret; hvad vistnok er urigtigt. Men paa et andet Sted i samme Bind p. 650, under Veilby, findes de rigtige Angivelser, hvortil ogsaa hører, at han ved sin Død var 56 Aar gammel.

Rb.); gift 16/3 1714 med Kapitain Johan Ernst Styrup, Søn af Major S. — En Datter af dette Egtekab, f. i Svendborg, døbt Cathrine 1/2 1715, blev begravet i Skaarup 8/1 1717. En Søn Sorgen Henning S., f. 24/9 1722, har efter Ebeltoft Rtb. været Præst der 1773—1792 og er død dersteds 20/3 1796. — Joh. C. Styrups og Elisab. W. Baldendorfs Efterlæggt blomstrer endnu her i Landet, og fornødig er Amtmand Sorgen Henning Baldendorf bleven opkaldt i en af sine Etlinge i denne kvindelige Linie.

- 4 og 5. Kirstine og Pernille W., Tvilling Søstre, f. 19/5 1696. Pernille død 1704, 8 Aar gammel, begravet i Skaarup Kirke 18/2. Kirstine og Lieutenant Chr. Scharffenberg fik 15/3 1726 Konge=Lilladelse til at ægte hinanden, uagtet de vare beslægtede i 3die Led (Th.).
6. Niels Trolle W., f. 1698, i Kirke 2den Paaske dag. Nævnes i Kirkebogen 1716 som Fadder, men senere ikke, f. ndfr.
7. Mette Lisbeth W. f. 14/3 1700. Begraven 1ste Mai f. A.\*)

---

\*) Paa de to afsøde Døtters Kister var anbragt Blader med Indskrift, hvilke ere bevarede, medens selve Kisterne med Beslag og Beskædning ere ganske hensmuldrede, ligesom de øvrige i samme Svælvning. Indskriften paa den ene af de bevarede Blader lyder saaledes: „Her ligger det, som os er efterladt af hend høi velbaarne, nu himmelsalige Jomfru Mette Lisbeth Baldendorph, som blef fød paa sin Fæderne Gaard Klingstrup Anno 1700 d. 14de Martz af Højædle og Velbaarne Forældre, Velb. Sorgen Henning Baldendorph, Kongl. Majst.s højbetroede Amtmand over Fuggaard Amt, och Velb. Frue Helle Trolle, deris Datter,

8. Anna Beate W., f. 19/10 1705, Blev gift med en Lieutenant Marqvard; ansøgte 1752 som Enke for-gjæves Kongen om en Pension, men fik ifølge Partic. Kaaens Extr. — 3 Rdl. i Rejspenge til Fyen (Th.).
9. Herlov Erich W. f. 12/8 1710, begravet 25/10 f. A.

Paa Stiftesamling i Svendborg 23de Januar 1725, tredivte Dagen efter Faderens Død, mødte af disse Børn, ifølge Skifteprotokollen, Børge og Henning Christoffer, begge af Fredericia, Elisabeth Margrete ved Mand og Børge, Kapitain J. E. Styrup af Kjøbenhavn, Komfru Kirstine og Fr. Anna Beate. Sønnen Niels Trolle nævnes ikke, saa at det er at formode, at han paa den Tid er afgaaet ved Døden, hvorefter dog bestemt Oplysning mangler.

Førgen Henning Waldendorfs Besiddelsestid omfatter 44 Aar. Forinden vi slutte dette Afsnit, skulle vi endnu, angaaende de fjernere Familie- og Omgangsforhold paa Klingstrup i hans Tid, tilføje Følgende.

---

oc døde samme Steds i den 6te Uge efter sin Fødsel 21. April eiusdem auni. Gud gifue hende med alle Udvalte en glædelig Opstandelse paa Dommehag." Paa den anden læses: „Her hviler udi Herren den Høyædle og Velb. Komfru, nu sal. hos Gud, Komfru Bernelle Waldendorph, som var fød paa sin Fæderne-Gaard Klingstrup Ao. 1696 d. 19. May, af Høyadelige oc Høyfornemme Forældre; Hendis Fader er den Høyædle oc Velbaarne Herre, Førgen Henning Waldendorph til Klingstrup, Kongl. Majest. Amptmand over Ruggaards Ampt; Hendis Moder er den Høyædle oc Velbaarne Fru, Fru Helle Trolle. Paa velbemeldte hendis Fædernegaard døde hun Ao. 1704 d. d. 27de Januarii om Aftenen ved 8 slet udi sit Alders 8de Aar. Gud give hende med alle troende Christne paa den hderste Dag en glædelig og ærefuld Opstandelse.“

Om hans Søster, Anna Beate Baldendorff, der indtil sit første Egteskab levede dels paa Klingstrup, dels paa Staarup Hovgaard, er foran givet Beretning (Bjørnemose).

Et Sødsfendebarn til dem, Somfru Anna Cathrine Baldendorff, omtales 1690 og følgende Aar som opholdende sig mest paa Klingstrup. Hun var Datter af Axel Baldendorff til Tiselholt og Fru Helle Sophie Schinkel, født den 12/3 1672, og havde 5/8 1696 paa Klingstrup Bryllup med Hr. Frederik Trolle, Friherre til Brahetrolleborg, der 1672 var oprettet til Baroni af Manderup Brahes Enke, Fru Birgitte Trolle, for hendes Broders, Corstis Trolles Afkom. Corstis Trolle var gift med Birgitte Rankau, og deres Søn var den nævnte Frederik T., hvem Danst Atlas betegner som „en lærd Herre“, der vandt et Navn ved sin Virksomhed for Folkeoplysningens Fremme. Han døde paa Ottestrup 1700 28/11, kun 35 Aar gammel. Anna Katrine Baldendorff overlevede ham i 19 Aar og døde paa Brendegaard 13/3 1719. Begges Rister, der vare indsatte i den Trolleske Begravelse i Brahetrolleborg Kirke, ere 7/8 1817 med de øvrige nedsatte paa Kirkegaarden\*). De havde ingen Børn.

---

\*) I en i A. 1700 udkommen, efter Baron Trolles „gudelig Begiering og opbyggelig Methode“ tilbøieligt indrettet Bog af E. E. Naur, betitlet „Christendoms Gienvæi“, læses følgende Tilgængelse: „De sex velbestiendede Skoler ved Bratrolleborg, Kragerup, Østrup, Øbh, Hildersløv og Høstrupe Kirker, hvilke dend meget retsindige og exemplare Kirke- og Skole-Patron, Højædel af Stamme, Friherrelig af Stand, Hellig af Aand, Andagt og Fdræt, Ypperlig af Dyd, Navnkundig af Lærdom, Betsømmelig af sine Kirkers Conservation, Priisværdig af saamange smude Sto-



Foruden de forhen nævnte Slægtninge, Fru Kirstine Kruses Søster, Jomfru Anna Margr. Kruse, der døde paa Sk. Hovgaard 1707 („min sær gode Ven“, siger Præsten Trochman i Kb.) og Sfr. Beate Oldeland, der døde her 1684, nævnes i hine Aar endvidere Ingeborg Daae og Søren Henning Daae, Børn af Valdemar Daae, hvis Hustru var Datter af Søren Kruse, til Hjermitslefsgaard, altsaa Søster til Fru Kirstine Kruse; Ida Bernetow og Hildeborg Bernetow; Jomfru, siden Fru Sophie Trolle, Fru Helle Trolles Søster, alle nærmere eller fjernere Slægtninge. Disse og enkelte andre nævnes paa en saadan Maade, f. Ex. gjentagne Gange som Faddere ved Bønderbørns Daab, at deres Nærværelse paa Klingstrup maa have været mere end et kortvarigt Besøg. I 1699 begravedes i Skaarup Kirke Christian Oldeland, „Kongl. Maj.s til Dannemarch oc Norge vel bestalter Lieutenant under Lifgarden til Føds“, som var død i Kjøbenhavn 1/9 s. A. Om det Slægtskab med Waldendorferne, der har foranlediget hans Ligs Visættelse her, faar man nogen Oplysning af den endnu bevarede Plade paa hans Kiste, hvor det hedder, at han var Søn af „Højædle oc Velb. Sal. Hans Oldeland til Ugerslefsgaard, Landsdommer udi Sjæen, oc Fru Helvig Kruse“, født 21/9 1666. Han har saaledes rimeligviis været en Søstersøn af Fru Kirstine Kruse, og Sødskendebarn til S. S. Waldendorf.

---

lers Stiftelse og Vedligeholdelse, Bore Liders rette Taleb og sande Nathanael: Dend Højædle og Velbaarne Herre, Hr Friderig Trolle, af højpriselig Ridtjerhed og alvorlig Iver for Guds Ære og Ungdommens Opbyggelse haver stiftet og oprettet,” osv.

Angaaende Familiens Dngangsforhold faar man nogen Forestilling f. Ex. fra de ikke faa Daabs-Høitidelig- heder, der foresaldt i J. H. Valckendorfs og Helle Trolles Tid. Første Plads i denne Henseende have Skeelerne paa Broholm havt, hvis Navne hyppigt forekomme: Søren S., Albert S., Christen S., Mogens S., Ida S. Endvidere nævnes Fru Elisabeth Wille, Charlotte Amalie Banner, Fru Anna Helvig Thott til Hvedholm, Helvig Sophie Urne, Etatsr. Knud Urne til Julskov, Erich Vykke til Skovsbo, Baron Fr. Trolle, Major Puls til Rygaard, Fru Anna Dorthca Sehested, Otto Sehested til Vykkesholm, Fru Anna Friis af Brudagergaard, Capitain Rosenkrantz af Damsbo, Amtmand Christian Rosenkrantz og Fru Ullegaard Sehested af Skovsbo, Erich Steel til Arrestov, „Commandant“ Axel Suel og Fru Sophie Pasbjerg, Oberstlieutenant Gregers Friis af Bjørnemoose, Sjomfru Barbara Helvig Friis o. fl. Desuden en Mængde Offi- cerer, af hvilke nogle efter Datidens Indkvarteringsforhold synes at have havt stadigt Ophold paa Klingstrup, de fleste paa Omegnens Ryttergods. To af dem kom i nøiere Forhold til Familien, Lieuten. Fr. Raas og Capitain J. E. Styrup, den første ved Hgteskab med Fruens Sø- ster, Sophie Trolle, den anden ved Hgteskab med Datteren Elisabeth Margrethe Valckendorf.

---

Allerede i Aaret 1708 havde Søren Henning Val- ckendorf, følgende sin Bedstefaders Exempel, ladet opføre et Grav-Kapel, Norden op til Choret i Skaarup Kirke,

hvorfra der ved Gjennembrud af Muren blev aabnet Indgang til samme. Over Fløjdørene, som endnu forefindes, lod han sætte en temmelig stor Tavle, med Baldendorfernes og Trollernes Vaaben øverst, med Bogstaverne I. H. V. — H. T.; derunder Forfrænkelsens Sindsbilleder og følgende Indskrift:

„Korset i Tiden,  
Kronen i Evigheden.“

„Gud i Die,  
Salighed i Eie.“

„Velkommen søde Død, som Suck til Fryd forandret,  
Lycksalig Dag, da vi til No i Grafven vandret.  
For Kaars vi Wrens Krands og Liffens Krone fik,  
Da Døden rækte os den sidste Dvaledrik.  
Vi daglig døde her, vor Død et Liv er bleven,  
Oc Sjælene af Gud i Engleorden skrefven,  
Und, Grav, vor Afte kun et lidet Gjemmerom,  
Dend dog indhimlis skal ved Herrens store Dom.  
Vi Dødelighed self i Døden overstiger  
Oc til Guds Paradiis igiennem Jorden figer.  
Vel byttet: Lius for Mørck, for Strid bestandig No,  
For Grafvens fæle Braa en Himmel at beboe!“

Jørgen Henning Baldendorff døde i Svendborg Juleaften 1724. Hans Lig blev ført til Staarup og indsat i Kapellet ved hans første Hustrues Side, hvor 17 Aar senere ogsaa den anden Hustrues Kiste fik Plads. Paa J. H. Baldendorffs Kiste var følgende Indskrift anbragt paa en Metal-Plade, der endnu er til:

„Her hviler udi Herren dend Høyædle og Velbaarne Mand Sal. Jørgen Henning Baldendorff, fordom Herre til Klingsstrup oc Kongl. Majst. Amptmand over Hugaards Ampt, som var fød paa sin Fæderne Gaard Klingsstrup 1661 den 8 Februari, af Høyadelige og

Højfornemme Forældre; Hans Fader var den Højadelige og Velbaarne Mand nu Sal. Henning Waldendorph til Klingstrup, hans Moder var den Højædle og Velbaarne nu Sal. Fru Kirstine Kruuse. Dend salig Mand døde i Ekenborg Ao. 1724 Juleaften, d. 24 December, ved 6 flet, udj sit Alders 64 Aar. Gud give hannem med alle troende Christne paa den yderste Dag en glædelig og ærefuld Opstandelse!"

De i Kapellet indsatte Rister ere ved Begyndelsen af vort Aarhundrede udtagne og nedsatte i Gravhvelvingen under Kirkens Chor. Kapellet er i A. 1862 ombyttet med en nyere, lidt mindre Bygning, bestemt til Sacristi. Men den gamle Indskrift over Døren har beholdt sin Plads og har fremdeles sin Betydning, nemlig med Hensyn til Gravhvelvingen neden under, der gemmer Støvet af de sidste Waldendorfer fra Klingstrup.

Fra hin Tid har Staarup Kirke forøvrigt endnu tre eller fire Minder: et Messing-Bækken i Døbefunten, med Omkrift: „Somfru Anna Beate Waldendorp haver til Guds Være og Staarupe Kirckis Daab til Prødhelse givet dette Vandbecken 1694, som til ævindeligen Tie udi Funten skal forblive.“ Kalk og Dist, fornøede af Sorgen H. Waldendorf og Helle Trolle 1696, hvis Vaabener ere anbragte derpaa, med Indskrift: „Schaarup Kirckis Kalk renoveret“, og paa Vesten: „Denne Esche er givet og al Tid skal brugis til Skorups Kirckis Kirckebød 1693“. Endvidere en Lysekrone midt i Kirken, med Indskrift: „Anno 1701 hafuer Welb. Hr. Amptmand Sorgen Henning

Waldendorf til Klingstrup, Hans Kongelig Majestæts Amtmand ofuer Rugaards Amt, og hans tiere elskelige Fru, Welb. Fru Helle Trolle, gifuet denne Viuse-Krone her til Schaarup Kircke, Gud fornemmelig til Wre og Kircken til Zirat og Brydelse.“

„En Viuse-Krone her udj Guds Tempel Tempel henger.  
 Ved Ordets klare Viis hver Christen Sjæl sig trænger  
 At blifue ret opluust i sit formørket Sind  
 Og gaa paa Dyders Vej til Viufets Jesum ind.“ —

Endelig findes endnu fire farvede Glasruder i Chorvinduet, med indbrændt Waaben og Navne; „Jørgen Henning Waldendorph, Helle Trolle, 1707;“ en skrøbelig Rest — dog nu bevaret i 175 Aar — af et helt Vindue med forskjelligfarvede Ruder, der i sin Tid har været givet til Brydelse for Kirken og har været eguet til at faste et dæmpet Lys med et eiendommelig Skjær over Choret.

---

13. (4). Henning Christopher Waldendorf og Fru Anna  
 Margrethe von Halem,

1724—1773.

Henning Christopher Waldendorf blev i en Alder af 32 Aar. Faderens Eftemand i Besiddelsen af Klingstrup. Hans Broder Børge, som var ældre, fik med sin Hustru Billeshave, og mulig kan denne Omstæn-

dighed have bidraget til, at den yngre Søn fik Fædrene-Gaarden, hvorom det før omtalte Skifte, som holdtes i Svendborg paa 30te Dagen efter Faderens Død, isvrigt ikke giver nogen nærmere Oplysning. Henning Christ. Waldendorf er formodentlig udtraadt af Militær=Staten, da han blev Herremand, og naar han i de følgende Aar benævnes Oberstlieutenant, betegner dette neppe nogen Forfremmelse i Tjenesten, men vistnok kun den Titel med hvilken han blev afskediget. Hans og hans Hustrues Navn forekommer forøvrigt ikke i Kirkebogen i de nærmeste Aar efter 1724, men første Gang i 1731.

Fru Anne Margrethe von Halem var af tydsk Familie og havde nære Slægtninge i Preussen, Hannover og Anhalt-Zerbst. Hendes Forældre findes ikke nævne, ejheller haves Oplysning om, naar eller hvor dette Egtefælle er stiftet.

---

Angaaende Klingstrup Gaard og Gods i S. Chr. Waldendorfs Besiddelses=Tid haves Oplysning i en Udskrift af Fordebogen fra 1740, som han selv har ladet udfærdige, som det hedder, „efter Landmaalingens nye Matricul“, og som han ligeledes selv har underskrevet, dat. Klingstrup 16 April 1740.

I denne er den hele Eiendom, Hovedgaard og Gods, angivet saaledes:

	A. og E. s. Htt.	Skovskjld.
Klingstrup Hovedgaard.	33—2—2—2	4—2—2—2
— Mølle, Møllestf..	2—"—"—" "	"—"—"—" "
— Kirke, Hartf. ...	20—2—"—" "	"—"—"—" "
<b>Bøndergods:</b>		
Skaarup, 19 Gaarde .....	94—2—3—" "	
3 Huse .....	"—3—1—" "	
Egenappe=Ford, til-		
kjøbt .....	1—3—"—1	"—"—1—1
Byens Skov ....	"—"—"—" "	1—4—"—" "
Naby, 21 Gaarde .....	100—5—2—1	
Møllejord .....	1—2—1—" "	
Hus .....	"—1—"—" "	
Byens Skov .....		5—2—2—2
Holmdrup, 1 Hus .....	"—"—3—1	"—"—"—" "
Skaarupør, 3 Huse .....	1—4—3—" "	"—1—1—1
Spinderstedet ..	1—5—2—2	
Brudager, 5 Gaarde .....	31—"—1—2	"—"—"—" "
1 Hus .....	"—1—"—" "	"—"—"—" "
Gudme S. 2 Gaarde (1 i		
Gjalbjerg) .....	13—1—3— $\frac{3}{4}$	"—"—"—" "
Huslod .....	"—6—"—" "	"—"—"—" "
Dure, 1 Gaard .....	5—"—3—2	"—"—"—" "
Drendrup, 1 Gaard .....	5—3—2—1	"—"—"—" "
<hr/>		
<b>S u m m a:</b> Hovedgaardens Tart, A. o. E. .	33—2—2—2	
Skov .....	4—2—2—2	
Møllestfhd .....	2—"—" "	
Kirkeficnde .....	20—2—"—" "	
Bøndergods, A. o. E. ....	257—2—3—1 $\frac{3}{4}$	
— Skov .....	7—"—1—1	

Sammenholder man denne Jordebogs=Angivelse af 1740 med den forhen meddelte fra 1680, viser der sig en Tilgang i Fæststedernes Antal, i Skaarup af 4 Gaarde, 3 Huse; i Naby af 5 Gaarde, i Skaarupør af 2 Huse; i Holmdrup en Afgang af 1 Gaard og 1 Boelsted. Som Forøgelse af Godset vise sig fremdeles samtlige anførte 9 Gaarde og 2 Huse i fremmede Sogne. Skyldsætningen derimod viser sig meget forskjellig paa de to Tidspunkter, og det er øiensynligt, at „Hartkornet“ nu har faaet en anden Betydning, idet det mindre Antal Fæststeder i Skaarup Sogn i 1680 ere anfatte til i Alt 297—2— $2\frac{1}{2}$ , medens det større Antal i 1740 kun har 202—5— $2\frac{1}{2}$ . I Jordebogen fra 1740 staa Gaardene i Skaarup for den større Del for omtr. 5 Td. Hartkorn, en enkelt for 7; ifkun 5 have under 4 Tdr. I Naby staa alle Gaardene for samme Hartkorn, nemlig 4—6—1— $1\frac{1}{2}$ .

Engen af de i denne Jordebog anførte Gaarde betegnes med særlige Navne; hverken „Hovgaarden“ eller „Mæegaard“ nævnes, og det er neppe nueligt med Bestemthed at sige, om og hvor de anføres i Fortegnelsen. Heller ikke i Kirkebogen er der funden nogen Veiledning i denne Henseende. Rimeligviis have de begge paa den Tid hørt under Bjørnemose.

Hvad selve Hovedgaarden angaar, da berettes der, at „den søndre Længe af Ladegaarden“ i 1728 tændtes af Lønild og afbrændte, og at den derefter blev „af Grundmur igjen opbyggt af Oberstlieutenant H. Chr. Waldendorf“ (D. Atl. VI. 808). Om Borgegaarden hedder det samtidig, at den var „dels af Grundmur, dels Bindingsværk“. Haven siges at have havt „smukke Lystquarterer, Alleer og Buegange“, og den har upaatvilelig paa den Tid



ligesom tidligere ligget i Nærheden af Herstabs-Boligen, paa den høire Nabred, og strakt sig over en Del af den nuværende Aaskov og den tilstødende Mark, hvor derfor ogsaa et kyndigt Vie endnu i vor Tid har kunnet opdage levende Minder fra gamle Dage i enkelte, nu vildt vøgende Blomster, der, som forvildede Smaa, friste en kummerlig Tilværelse i Nærheden af den Blet, hvor det gamle, fredede Hjem før har ligget. —

I Aaret 1734 oprettede H. Chr. Baldendorf og Hustru, efter erhvervet facult. testandi, et Testamente, dateret 5. Juni, hvori de bl. A. bestemte en Kapital af 1600 Rbd. til offentligt Brug, saaledes at Renten skulde anvendes dels til Hjælp for Fattige i Sognet, dels til Lønning for en Skoleholder i Skaarup (30 Rbd.), hvem desuden 20 Læs Brænde tilfagdes. Disse testamentariske Bestemmelser kom imidlertid ikke strax til Udførelse; og da der nogle Aar efter udkom en ny Kongl. Forordning af 23. Jan. 1739, hvorved Skoleholdet paa Landet paa-lagdes Degnene, om hvis Lønning der samtidig gaves nærmere Bestemmelser, saa syntes Testamentets Tanke, — ved private Midler at hjælpe paa Sognets Skolevæsen, — foreløbig at være mindre fornøden, og Iværksættelsen af samme blev derfor under de forandrede Forhold stillet i Bero; hvortil det ogsaa bidrog, at H. Chr. Baldendorf allerede i 1740 afgik ved Døden.

Sagen blev dog ingenlunde opgiven, men der hengik en Række af Aar, forinden den paany blev optagen og gennemført. Man gav den ved hint Kongebud indførte Ordning Tid til at vise, hvorvidt den paa en nogenlunde tilfredsstillende Maade kunde bringe Landets Skolevæsen paa Fode, eller om den i alt Fald kunde behøve

en fideordnet, mere privat Medhjælp til Diemedets Opnaaelse. Mod Slutningen af sit Liv bragte saa Enkefru Baldendorff sin og sin afdøde Egtesælles Tanke til Udførelse, idet hun med det Samme betydelig forøgede Gaven og efter Samraad med gode Mænd gav nøiagtige Bestemmelser for Anvendelsen af den aarlige Rente, til Bedste for Skolen, Kirken og de Fattige. Den skjænkede Kapital — forøget fra 1600 Rdl. til 5000 Rdl. — blev for bestandig sat fast i Klingstrup Hovedgaard med Skaarup Kirketiende og saaledes saa godt som mueligt sikret for al Eftertiden. Fundatsen af 10de Sept. 1772 for denne Baldendorffske Stiftelse, som nu i over 100 Aar har baaret sine Frugter for dette Sogn, meddele vi her, saameget hellere, som den i de trykte Fundatsamlinger hidtil kun findes i Udtog.

### „F u n d a t i o n

over et Legatum af 5000 Rd.

oprettet af

Fru Obristlieutenantinde Baldendorff

til Klingstrup 10de Sept. 1772.

„I den Hellige Trefoldigheds Navn og i Følge det af min Sal. Mand, afgangne Hr. Obristlieutenant Henning Christopher Baldendorff til Klingstrup, og mig, hans efterladte Enke-Fru Anna Margaretha von Halem, med Kongl. allernaadigst meddelte facultatem testandi og forhen oprettede Testamente, dateret 5. Juni 1734, have vi vel legeret, skjænket og givet en Capital stor 1600 Rd. til Klingstrup Godses Fattige samt til en Skole-Løn og Underholdning i Skaarup Sogn. Men som derom formedelt hans paa kommende Dødsfald ei blev føiet nogen Disposition, hvorledes dermed skulde

forholdes i Fremtiden: saa haver jeg Anna Margaretha von Halem, i Erindring af de mange baade aandelige og legemlige Belgjerniuger, som den gode og naadige Gud haver beviist mig og endnu daglig beviser mig, forøget forestaaende Kapital med Tillæg af 3400 Rbd., som da udgjør tilsammen den Kapital 5000 Rbd., siger Fem Tusinde Rigsdaler Danff Courant; i lige Maade et lidet Sted i Skaarupøer ved Stranden af Hartkorn 1 Tønde 5 Skjepper 2 Fjerdingkar 2 Album, Skovstyld 2 Fjerdingkar 2 Album; samme Sted kaldes nu „Spinderstedet“ og haver tilforn været 2de Huse og i Matriculen staaer for Nr. 5 og 6; og derom nu ved denne Fundats foiet saadan Disposition og Anordning dermed, som efterfølgende Poster udviser.

## 1.

„Efter min dødelige Afgang skal denne Kapital stedse til evig Tid med første Prioritet være heftet til Klingstrup Gaard og underliggende Bøndergods, og skal samme Kapital derudi à 4 pro Cento aarlig Rente stedse blive staaende hos Klingstrups Ciere som mine Efterkommere, saa længe Hovedgaard og Gods er til, til evig Tid, enten det maatte være en af mine Arvinger eller Fremmede, som bekommer bemeldte Gaard og Gods med Skjænk, Kjøb, Arv eller Salg, og jaaledes urtyggeligen holdes og efterkommes, at Klingstrup Ciere af Kapitalen betaler aarlig Renten med 4 pro Cento, som gjør den Summa 200 Rbd., hvilke To Hundrede Rigsdalers Renter aarlig skal distribueres og med dem forholdes, som i efterfølgende Poster findes anført og forklaret.“

## 2.

„Da udi Skaarup Hospitals Bygning endnu findes bekvemme Bøvelser til tvende fattige Lemmer, uden de der nu værende Fattige til nogen Hinder, saa skal Tallet formeres endnu<sup>2</sup> med tvende Fattige af de ældste, skrøbeligste og meest nødlidende af Klingstrup Gods i eller uden Sognet, udi be-

meldte Hospital, og indsættes og antages af Klingsstrup Ciere derudi: 1) haver disse tvende Fattige fri Bærelser i bemeldte Hospital; 2) saa er til disse tvende fattige Lemmers ærlige og stikkelige Underholdning destineret og hermed skjænket og givet 48 Rbd. aarlig, siger otte og fyrgetyve Rigsdaler, hvoraf hver af dem nyder tyve og fire Rigsdaler aarlig udi 4 Qvartaler, nemlig til 1ste Januar, 1ste April, 1ste Juli og 1ste Oktober, som Klingsstrup Cier betaler dem uden nogen Slags Afkortning, af indehavende i Gaard og Gods fastsatte Kapitaler. Og saa snart en af disse Fattige ved Døden er afgaaet, da skal strax igjen ved første Distributis en anden i den afdødes Sted indsættes, som da begynder at trække den dennem tillagte Underholdning. Men ei maa nogen indsættes eller derudi forblive, som ikke fører et stikkeligt og christeligt Liv og Levnet; saa maa eiheller nogen understaae sig at betle enten i eller uden Soguet, men saa snart det beviisliggjøres, skal de strax forvises Hospitalet.“

## 3

„Naar en af disse fattige Lemmer maatte blive syg og fengeliggende, da skal den anden, som Kræfter dertil haver, hjælpe den Syge i alle Ting til Rette; og naar en af disse Fattige ved Døden afgaaer enten først, sidst eller midt i Qvartalet, da betales ei noget af Qvartalen eller Stervboen til den, som i den afdødes Sted i Hospitalet indtages, men den afdødes Succesfor begynder først at nyde Underholdning næstfølgende Qvartal, og siden fremdeles, saa længe den lever; da den afdødes Arvinger haver eiheller Ret at fordre nogen Arv efter den afdøde, efterdi den ikke har erhvervet sig noget, som med Arv kan devolere paa hans Arving; men den afdødes Efterladenskab og forbemeldte sidste Qvartals Pension henfalder til de Fattiges Kasse og anvendes til Bygnings og disse Fattiges Bærelfers Vedligeholdelse, som Klingsstrup Ciere forbeholdes til Hospitalets Bygnings Reparation, de stedse successtve herved forbindes til at holde i fuldkommen god Stand.“

„J lige Maade har jeg været betænkt paa, hvorledes jeg kunde til en liden Lindring for Bønderne i Sognet komme deres Udgifter til Sognets Fattige til Hjælp af den Bølgensel, den gode og naadige Gud har betroet mig; og haver jeg til den Ende derfor endnu destineret aarlig 50 Rd., siger halvtredstindstyve Rigsdaler Dansk Courant, at distribuere til Skaarup Sogns Fattige, Nødtrængende i Almindelighed, som dem af Klingsstrup Giere aarlig skulde udbetales udi tvende Terminer, nemlig til Paaske og Michelsdag, udi Stedets Sognepræsts Overværelse, som bedst kjender de skrøbeligste, ældste og fattigste i Sognet, deres Omstændigheder, derfor bedst med Herkshabets Samtykke kan uddele denne Almisse, som han agter det for Gud at forsvare. — Skulde der findes paa sine Tider Enker af Sognets Degne eller Skoleholder, der tillige har været Orgelmester, i nogen trængende Omstændighed, skal de først deraf nyde aarlig 10 Rd. hver, siger Ti Rigsdaler, til Hjælp til deres Underholdning, og Resten uddeles til de andre almindelige Fattige efter deres Trang. Men paa de Tider, som ingen af de benævnte Enker findes i Sognet, bliver al denne stipulerede Summa uddelt til de Fattige udenfor Hospitalet. Dog skal de, som har beboet Gaard eller Hus paa Klingsstrup Gods og for Alderdom og Trang er kommen derfra, nyde mere end som de andre af denne Gave, efter deres Omstændigheder. Men ei maa nogen delagtiggjøres i denne Almisse, som er bekjendt at føre et slet Levnet med Drif og Usømmelighed til at anvende denne Gave, som alene Christelige, Skikkelige og Nødlidende skal nyde.“

## 5.

„Bel har min Sal. Mand og jeg udi et oprettet Testamente af 5. Juni 1734 til en Skoleholders Løn i Skaarup udlobet 30 Rd. og 20 Læs Brænde, som af Klingsstrup Giere aarlig skulde udbetales ham. Men som derover ikke var

gjort nogen Disposition, førend Skolerne paa Landet efter den Kgl. allernaadigste Forordning i Danmark af 23de Januar 1739 og 29de April 1740 blev indrettet, og Skoleholdet for Skaarup Sogn blev paalagt Degnen efter den af Øvrigheden gjorte Indretning, som skulde nyde den ham efter Forordningen tillagte Skoleløn: Dessaarsag og hvorfor det hidtil har havt sit Forblivende, uden at jeg haver søiet nogen Indretning over den forhen belovede Skoleløn. Men da jeg nu har anlagt et nyt Orgelværk i Skaarup Kirke for god Orden i Sengen, saa er det min Hensigt og Villie hermed, at Skoleholder- og Organist-Embedet skal være uopløselig combineret sammen til evig Tid af en apart Person, som den udlobede og benævnte Legat af 30 Rbd. og 20 Læs Brænde er skjænket, og maa ingenlunde eller skal følge Degne-Embedet i Skaarup, der haver hans bestemte Skoleløn efter Kgl. Forordning af 1740, tillige sit opbyggede Skolehus ved Degneboligen. Men eftersom Sognet er stort, og ikke een Mand's Arbeide ret at undervise Ungdommen i deres sande Christendom, som de burde, da skal denne Legata efter Fundatsen alle Tider følge og herefter bestandig forrettes af en Person successive, hvilket saa meget lettere kan skee, som det sidste i ingen Maade kan betage ham den Attention og Opagt at undervise Ungdommen som det mest magtpaaliggende af hans Embede."

## 6.

„Og paa det Skoleholderen, som tillige skal være Organist, kan have desto mere og bedre Udkomme, og derfor med større Øyst og Flid kan forrette sit Embede med Ungdommens Underviisning, da haver jeg ikke alene de forhen stipulerede og benævnte 30 Rbd. aarlig Løn ham tillagt som Skoleholder, af min Sal. Mand og mig conjunctive dertil legerte Summa, men endog ydermere forbedret med 30 Rbd. aarlig som Organist; er saa hans aarlige Løn tilsammen 60 Rbd. Dansk Kurant, som hermed skjænkes og gives ham, hvilke tressindstyve Rigsdaler, nemlig som Skoleholder 30 Rbd. og som Organist

30 Rd., hannem aarlig af Klingstrup Gier skal udbetales som en Rente af forommeldte legerede Kapital, enten paa Gaarden eller i hans Hus, imod Dwittering, uden nogen Slags Afkortning, og det i tvende Terminer, nemlig hver Paaste og Michelsdag, hver Gang 30 Rd., og de 20 Læs Brænde skal ligeledes Klingstrup Giere levere ham efter forhen Stipulerede og om Vinteren i beleilig Tid tilføre ham; endnu har jeg tillagt ham 4 Læs Gjørdsel til hans Haugegjærde om Foraaet. De 12 Læs Brænde, som den nuværende Organist faaer, bliver siden i de tyve Læs Brænde beregnet."

## 7.

„Endnu har jeg og til den Ende indrettet, som jeg hermed skjænker og giver til Orgelmesteren og Skoleholderen: Et nyt vel bygget Hus af 11 Fag, ikke langt fra Kirken, hvorudi og paa venstre Haand tillige er indrettet en Stue af 4 Fag, til at holde Skole udi, foruden det alt forhen efter Forordningen opbygte Skolehus ved Degneboligen; hvilket benævnte Hus med Hauge og Frugttræer til Skolehold og Skoleholderen, som tillige er Organist, hans bestandige Behoelse skal være henlagt og forblive til evig Tid, uden mindste Afgift til Herfskabet paa Klingstrup i nogen Maade; og til dets bestandige Vedligeholdelse destinerer jeg 4 Rd. aarlig af Renten, som skal oplægges af Klingstrup Giere, til Huset at vedligeholde, og, som det endnu er nyt, kan oplægges og blive til en liden Summa til en Hoved-Reparation, da Orgelmesteren skal være pligtig selv at holde Taget med Langhalm og Bæggene med Leer og Kalk vedlige."

## 8.

„Da nu benævnte og stipulerede 60 Rd. alle Tider skal følge efter denne Fundats en apart Skoleholder, som tillige spiller paa Orgelværk, at denne Gave er skjænket og givet, saa skal han og derimod være pligtig med al Flid og Trofasthed at undervise Sognets Børn i deres sande Christendom,

samt lære dem at læse, skrive og regne, item holde dem til Dyd og Erbarhed; og det forrette uden at fordrø eller tage nogen Betaling af dem, saaledes som han agter det for Gud at forsvare, da mit eneste Mærke ved denne Indretning er alene, at Ungdommen med flere Lærere maatte forsynes, følgelig kunde faae saa meget bedre Kundskab og Oplysning i Guds Ord og kristelig Tro. Derfor skal og Børnene deles efter Herstabs og Præstens Godtbefindende med Degne-skolen, og tillige for at forebygge al Misforstaaelse og Disput derover imellem Degnen og Skoleholderen, saa vil herved bestemmes, at Skoleholderen skal være pligtig at informere en 12 Børn af Staarup og Staarupøer, en 8 a 9 Børn af Naby og en 7 a 8 Børn af Holmdrup i det Mindste, som han skal være forbunden uden Betaling at lære, saa længe de søge Skolen, undtagen den sidste Vinter, de gaaer i Skolen for at undervises til Konfirmationen, da de søge Skole hos Degnen."

## 9.

„Skulde Organisten i Skole-Embedet befindes enten for-sømmelig eller at behandle Børnene med Efterladenhed, hvilket af Klingstrup Ciere og Præsten kan paakjendes, da har de Magt at paalægge Organisten at holde en til Skole-Embedet beqvem og dygtig Person, som da nyder de ovenmeldte 30 Rbd. aarlig Løn, som Organisten som Skoleholder er tillagt, tilligemed Brænde, som Organisten afortes, 8 Læs. Dog skal samme Person holde Skole samt logere i den forhen be-nævnte Stue af 4 Fag til den venstre Gaand, frit uden ringeste Betaling derfor, dog uden videre at nyde af Orga-nisten."

## 10.

„Denne Separation er kun at forstaa, i Fald flige Casus skulde ene foresaalde, fordi Ungdommen i den korte Tid, det kunde være, ei blev forsjømt; ellers maa det ingenslunde



eller skal som en bestandig Ket vedblive. Men Klingstrup Giere skal være pligtig Tingen at antage uden den, som, foruden den requirerende Dygtighed til Skoleholder-Embedet, og kan spille godt paa Orgelværk, som i Skaarup Kirke er anlagt, paa hvilken de hver Søndag og Helligdag, medens Guds-tjenesten med Sangen varer, derpaa skal spille de anordnede Kirkepsalmer, saavel ved Barneaab som Kirkegangs-Roner, uden anden mindste Betaling af Menigheden end den af mig tillagte Løn; som Klingstrup Giere forpligter ham til i hans Kaldsbrev at holde sig efterrettelig i alle Maader. — I lige Maade har jeg endnu destineret 4 Rd., figer fire Rigsdaler, aarlig til Bøger for de fattigste Konfirmationshørn, som skal gives og skjænktes dem, naar de blive konfirmerede, men ikke før, som skal bestaae og anvendes til Nye Testamenter og Psalmebøger.“

## 11.

„Mens paa det Orgelværket i Skaarup Kirke, som jeg for god Skik og Orden i Sangen har ladet indrette, formedelst Mangel af en Fond til dets Vedligeholdelse, og jeg kan være forsikret, at det ikke skal blive unyttig og med Tidens Længde undergaae, saa har jeg dertil henlagt og destineret et lidet Sted i Skaarupøer, ikke langt fra Stranden, af Hartkorn 1—5—2—2 og Skovsklyd 2 Fd. 2 Alb., som aarlig svarer for Vandgilde og Hovning 14 Rd.; hvilket Sted som tilforn meldt Nr. 5 og 6 i Matriculen, nu Spinderstedet kaldet, til et fuldkommen Pant og Forsikkring skal være og blive til Orgelværkets Vedligeholdelse, og maa dette Sted aldrig sælges fra Klingstrup og Skaarup Kirke af Klingstrup Giere, som og skal være pligtig at faa det forsynet med gode Beboere, i fuldkommen Bygnings Stand, til Afgiftens firkre Oppebørsel, til Orgelværkets Istandholdelse. Og som Orgelværket er nyt, hvorfor i nogle Aar ingen stor Reparation behøves, naar det med Agtsomhed omgaaes, om endstjøndt somme Tider vel et eller to Aars Rente skulde anvendes, saa skal og kan disse 14 Rd. oplægges til en Kapital, som let med Tiden kan over-

ftige hvad et nyt Orgelværk kunde koste. Derfor skal Klingstrup eller Skaarup Kirkes Giere af de til Orgelværket aarlig henlagte og bestemte Indkomster, være forpligtet bestandig og saalænge Verden staaer, at holde benævnte Orgelværk i Skaarup Kirke udi samme Stand, som det af mig er stiftet og efterladt, saa at dersom Noget derudi enten ved Alder skulde forfalde, eller om det ved anden ullykkelig Tilfælde ganste skulde fordærves og undergaae, da skal Klingstrup og Skaarup Kirkes Giere enten uden Ophold lade det forfaldne reparere eller i sidste Fald lade det opbygge af nyt, som skal være af samme Størrelse, Bonitet og med lige saa mange Stemmer, som det der af mig er givet, som bestaaer af 13 Stemmer: Manual: Principal 8 Fod, Gedact 8 F., Octav 4 F., Octav 2 F., Siefliot (Siffliote) 1½ F., Cedecima 1 F., Mixtur 4 Fag, Cimmel 3 Fag, Dulcian 8 Fod; Pedal: Subbas 16 Fod, Octav 8, Octav 4, Tromet (Trompet) 8;

1. Orgelværket er opført af Fyrtræ med hvid Oliefarve anstrøgen og Disternerne med ægte Guld, de udbvendige Piber med Folium overtrukken;
  2. Tvende Bindlader af Egetræ, bestaaende af Manual og Pedal med Messing-Fjere og Stifter besat;
  3. Dertil tvende Bindbælger af Egetræ med hvidt Allunskind tilsammentsat;
  4. Tvende Klaverer Manual og Pedal, begge Klaverer af Egetræ, Manual-Klaveret indlagt med Oliventræ, fort Ivenholt;
- uden i ringeste Maade at forandre eller formindste Noget derudi."

## 12.

„Til en dertil bestandig Bælgetræder, som skal være en bosiddende Husmaud og ingen, som løber til og fra, som let derover kunde komme til Skade, er til hans Umage aarlig destineret 4 Rd., hvilke Klingstrup Giere betaler ham, nemlig den dertil bliver ordineret, en efter anden, i 2de Terminer,

uden Afdrag i nogen Maade, nemlig til hvert Aars Michaeli og Paaske."

## 13.

„I Overveielse, at et Herfskab eller Eieren af en Gaard ikke findes alle Tider at behoe den, til den Ende (for denne min Fundatses bestandige Efterlevelse og Fremgang, at den med Tidens Længde ei maatte og kunde forandres eller imod min Villie aftage, enten med de Fattiges eller Skolevæsenets og Bøgers aarlige Uddeling samt Orgelværkets Istandholdelse, det dertil i Skaarupør henlagte Steds Conservation efter denne Fundats's 11te Post, eller foretages Noget uden efter den benævnte Orden og Skik, samt Diemærke, til hvilket det figter) har jeg udvalgt til Medhjælper dette Steds Sognepræst i Skaarup, samt alle hans Efterkommere udi Embedet, stedse og immervarende vilde drage tilbørlig Omsorg, at alle Ting udi denne Fundats i alle sine Poster bliver efterkommet, som den, der alle Tider er og stedse bliver nærværende; hvorfor jeg dennem aarlig har destineret 20 Rd. for deres Umage derudi, hvilke tyve Rigsdaler denne nuværende Sognepræst og alle hans Efterkommere skal nyde til hvert Aars St. Hansdag for deres Omsorg og Tilsyn, som Klingstrup Eiere udbetaler dem af benævnte i Gaard og Gods fast satte Kapitals stipulerede Renter, ligesom og de forbenævnte Poster her forhen. Naar Klingstrup Gaard og Gods med Eiere dertil enten ved Arv, Salg eller Skjænt bliver forandret, skal Sognepræsten være pligtig denne min Fundats for vedkommende Øvrighed at fremvise strax, i lige Maade til Efterretning til den nye Eier, i Fald den ved Gaarden liggende Fundats ikke saa hastig fandtes tilstede."

## 14.

„Da efter denne Fundats og i Gaarden staaende Kapita endnu er 10 Rd. Renter aarlig tilovers, skal de hermed være skjænket og tillagt den nu værende Degn i Skaarup, samt alle hans Efterkommere i Embedet skal nyde og af Klingstrup Eiere

hver St. Hansdag udbetales; hvorimod han skal være pligtig og forbunden hver Morgen Kl. 9 at holde Bøn med de Fattige i Hospitalet, samt læse et Kapitel udi Bibelen for dem derinde, som til deres Opbyggelse og Kundskab findes beqvem. I lige Maade skal han og have Opsigt med Orgelværtets Istandholdelse og Reenholdelse, at, saasnart Orgelmesteren fandtes efterladet, da at angive det for Herstabet, at det alle Tider kunde blive til Kirkenes Jiirlighed og god Orden i Sangen."

## 15.

„Som jeg nu hermed intet andet har havt for Vindes siden til Guds Vre at række den Nødlidende Haanden, befordre Ungdommens Underviisning i Guds sande Frygt, og ved Gudstjenesten i Kirken at vedligeholde en god Etik og Orden i Sangen: saa vil jeg og i Kraft af den mig allernaadigst meddelte Facultatens testandi, dateret 1 August 1755, at denne Fundats ligesom forefretvet staaer, af mine Successores, som Klingstrup Ciere, urhyggeligen skal holdes og efterleves og det saaledes som de det for Gud og Vbrigheden vil forsvare. Og paa det at denne Fundatses Kapital, forbenævnte 5000 Rd., urhyggeligen tilligemed det foransjorte lidet Sted i Staarupøer, Spinderstedet kaldet, kan være i evig Minde for Antecessores og Successores til Klingstrup, skal Klingstrup Ciere successive udgive deres Pante-Obligation til Renternes aarlige Betaling saaledes som de herudi ere stipulerede, med første Prioritet udi Klingstrup Hovedgaard og Gods for Capital og Renter, som ved Landsstthinget skal læses og protocolleres. Original-Obligationen indleveres i Stiftskisten til Biskoppen og en Copie deraf til Sognepræsten i Staarup. Forstaaelig godtgjøres Successores denne Kapitals og Obligationens Befostning, naar Klingstrup Hovedgaard og Gods i Kjøb og Salg skulde komme i Fremmedes Cie, udenfor Arve-Rettigheden.

Og paa det Alt, hvad udi denne Fundats er ordineret og

fastfat, urtyggeligen skal vorde holdet og efterkommet uden nogen Slags Forandring, vil jeg herved tjenstlig have ombedet Stiftsamtmanden og Biskoppen over Fyens Stift, nu værende og herefter kommende, tilligemed Herredsprovsten og Sognepræsten, at de første med deres høie Myndighed og de sidste med deres gode Tilsyn og Advarsel vilde holde over denne Fundats, at den i ingen Maader forsømmes, forandres, forringes eller tilfidesættes; hvilket at forekomme, jeg denne Fundats til Bedkommendes Efterretning haver forfattet in triplo, hvoraf den ene skal leveres ind i Stiftskisten, den anden stedse forblive ved Klingstrup Gaard og den tredie hos Præsten i Staarup succesfve, alle tre enslydende og af lige Indhold.

Til Bekræftelse haver jeg denne Fundats egenhændig underskrevet og mit sædvanlige Signet hostrykt, samt formaaet Hr. Cancelliraad og Herredsfoged Adrian Bekker og Sognepræsten Hr. Christian Spleth i Staarup dette med mig til Bitterlighed at underskrive og forsegle."

„Klingstrup, den 10de September 1772.

Anna Margaretha von Halem, Sl. Balchendorphs."

L. S.

„Læst inden Fyensbo Landsthing Onsdagen 29de September 1773."

Foranstaaende Fundats er her meddeelt efter en herværende, af vedkommende Retsfriver under Haand og Segl bekræftet Udskrift af Fyensbo Landsthings Pante- og Skjøde-Protocoller, sammenholdt med en anden herværende Afskrift efter det Exemplar, som nu forefindes hos Staarup Kirkes Eier. De i sin Tid paa Klingstrup og ved Staarup Præstembede nedlagte Original-Exemplarer siges at være forfundne under de vidtløftige Retsfager, som førtes her i

første Halvdel af dette Aarhundrede; de findes i alt Fald ikke mere. Naar Fundatsen i ovenstaaende Gjengivelse øiensynlig lider af en ikke ganske liden Unøiagtighed i Sprogformen, især i Sætnings-Bygningen, da skyldes dette den anførte, retslig bekræftede Udskrift saavel som den mere private Afskrift, hvilke i denne Henseende stemme overens. Det er dog neppe dermed afgjort, at den samme sproglige Incorrecetheed allerede har været tilstede i Originalen. Hvorledes det nu end maatte forholde sig med Formen, er imidlertid Indholdet hævet over al Tvivl, Meningen kan paa ethvert Sted med Sikkerhed udfindes; og hverken disse sproglige Mangler eller den brede, ved sin Ordrigdom og sine Gjentakelser lidt besværlige Stil — den sædvanlige i hin Tids Documenter om Aldomster og Forpligtelser — kan hindre os i at faa et smukt Indtryk af den ædle og kjærlige Aand, der gennem det Hele og det Enkelte træder os i Møde.

Ogsaa denne Baldendorffske Gave og Stiftelse er i alt Væsentligt 'bevaret usforandret og usformindstet indtil vore Dage. De Vædringer eller Bempelser, som Tiden har medført, have dels ikke angaaet Hovedsagen, dels kun været midlertidige. Hvad Skolen angaaer, da sees det, at denne ved Fundatsen blev oprettet som særskilt bestaaende ved Siden af Sognets Degnekole, og Fundatsen betoner, at den i Forening med Organisttjenesten ved Staarup Kirke skulde forestaaes af „en apart Person“, nemlig en anden end Sognekongen. Til Forstjæl fra Degnekolen blev den derfor betegnet med Navnet „Organistkolen“. Alene i denne Henseende har der en Tid fundet en Afvigelse Sted fra Fundatsens Bestemmelser, idet en af Amts-Skoleledningen affattet, af det Kongl. danske Can-

celli u. 3. Juli 1813 approberet Skoleplan for Skaarup Sogn inddrog den Valkendorffske Skole og de til samme henlagte særlige Indkomster i Penge og in natura under Sognets almindelige Skolevæsen, saaledes at de i et nærmere bestemt Forhold skulde komme Lærerne i Sognets to Skoledistricter til Gode. Planen bestemmer endog, at Organistboligen skulde ved den daværende svagelige Organists Død bortfælges, og det indkomne Beløb anvendes til Afdrag i den Beføstning, som Opførelsen af en ny Skole i Aabystov-Districtet vilde medføre. Dette Bortfalg fandt heldigviis dog ikke Sted, men Organisthuset blev efter Organist Fischers Død udleiet. Men forøvrigt indførtes virkelig den ved Skoleplanen bestemte Forandring samtidig med Person=Stifte i Degneembedet og vedvarede noget over tyve Aar, nemlig indtil den fundatsmæssige Ordning, efter vidtløftige Forhandlinger i Trediverne, blev gjenoprettet ved Cancelli=Skrivelse 4. Juni 1839. Foruden at Fundatsens oprindelige Bestemmelser om Skolens særstille Bestaaen i Forbindelse med Organisttjenesten og om dens særlige Indkomster og Emolumenter herved paany fattes i Kraft, bestemtes forøvrigt, at Skolen skulde underlægges det Kgl. Skolelærer=Seminarium i Skaarup, saaledes at en af Seminariets Lærere skulde af Seminariets Direktion bestikkes som Organist og tillige som Bestyrer af Skolen, der da ogsaa skulde benyttes som Øvelseskole for Seminariets Elever, ligesom Seminariets Kasse eller Statskassen, imod Ret til at raade over Skolens særlige Indtægter til Bedste for vedkommende Lærer, skulde overtage Forpligtelsen til Skolens og Lærerboligens Vedligeholdelse samt Lærerens øvrige Lønning, uden Udgift for Kommunen. — Ved samme Leilighed led Skolen forøvrigt et

Tab, idet den med samme hidtil forbundne, meget beqvemt beliggende Fæste-Jordlod blev løsreven fra Skolen og bortfæstet til Andre. Skjøndt det muelig havde været Fru Baldendorfs Mening, at denne Jordlod skulde følge Skolen, i alt Fald mod en lempelig Afgift, indeholdt dog Fundatsen intet udtrykkeligt Tilsagn derom, og dette var vistnok Grunden til, at denne pludselige Ophævelse af det hidtil bestaaende Forhold, der var foranlediget ved den daværende Eiers Uvillie over de af Regeringen indførte Forandringer, ikke antoges at kunne hindres ved Rettens Middel. En usikker Tradition betegner Jordlodden som et indrømmet Bederlag for en tidligere Græsningsret i Skolen. Imidlertid har Lodden for den almindelige Betragtning bevaret sin gamle Stilling og gaar endnu stadig under Navn af „Organistlodden“. Og det er vel tilladt at haabe, at den engang igjen i bedre Tider vil vende tilbage til Skolen.

Med Hensyn til den omtalte midlertidige Afsvigelse fra Fundatsens Bestemmelser — hvilken vi for Sammenhængens Skyld allerede her have fremdraget tilligemed den efterfølgende Omordning —, bør det dog erindres, at de til Skolen henlagte særlige Indkomster ogsaa i hin Mellemtid kom Sognets Skolevæsen til Gode. Ikke desto mindre maa det ubetinget billiges, at man dog vendte tilbage til den Ordning, som aabenbart har været Fundatorernes Mening og Villie, og som saaledes nu i de siden forløbne 40 Aar har været fulgt. Ikke med Hensyn til Undervisningens Ordning blev Skolen, uden at tabe sin Stilling som en for sig bestaaende Skole, kort efter sat i Forbindelse med Degnestolen, saaledes at begge Skoler have faaet samme District, og Børnene, der i hver af Skolerne ere



delte i to Klasser, omtrent ved 10 Aars Alderen gaa over fra Organistfakolen i Degnefakolen, der faa beholder dem indtil Udfkivningen ved 14 Aars Alderen. Ved denne Forbindelse er faaledes opnaaet en af de Forbedringer, fom i det Hele kan og bør tilstræbes i Henseende til vore Landsby-Skolers Indretning, nemlig en efter Børnernes Alder og Udviklingsstrin mere afpasset Klasse-Inddeling, hvorved det bliver mueligt at gjøre Undervisningen frugtbarere og at føre Børnene lidt videre, end det under sædvanlige Forhold lader sig gjøre.

Forøvrigt har „Staarup Organistfakole“ i de senere Tider opnaaet en vis Navnkundighed gennem Rigsdagens eller rettere Folketingsets lange og fra 1861 til 1875 idelig tilbagevendende Forhandlinger om dens Ombygning. Den Modstand, man uden holdbare Grunde, væsentlig fra den saakaldte folkelige Side, satte imod Udførelsen af et nødvendigt Foretagende, havde været en bedre Sag værdig, og den Maade, hvorpaa Byggearbejdet endelig i A. 1875 blev udført efter en karrig Bevilling og efter den tarveligste Maalestof, var ganske vist mindre sømmelig netop ved en Skole, der skylder Fortidens liberale Gæmildhed sin Oprindelse, og fom tilmed er en af de faa Skoler, der nu ere under Statens egen umiddelbare Forfjrg. Men Staarup Sogn har i ethvert Tilfælde al Grund til at paastjonne, at det ved den Baldendorfske Gave og de senere Ordninger gratis har haft og fremdeles har en Skole, fom i enhver Henseende træder i Steden for en Kommunefakole, hvis Opførelse og Vedligeholdelse, med Værelslønning m. v. ellers vilde paahvile Kommunen.

Den i Fundatsens § 2 indeholdte Bestemmelse om Oprettelse af to nye Hospitalsspladser forudsætter,

at der i Hospitals=Bygningen fandtes „bequemme Bærelser til to Fattige“ foruden de daværende Lemmer. Om det indre Rumms Deling i Stuer i 1772 har været en anden end i senere Tider, vides ikke. Men nu til Dags og saa langt tilbage i Tiden, man veed af at sige, er der kun fem Stuer eller „bequemme Bærelser“, netop svarende til, hvad der er angivet i den oprindelige Fundats af 4 Sept. 1652. Det er derfor ikke ganske klart, hvorledes hine Yttringer i den senere Fundats fra 1772 egentlig ere at forstaa, eftersom det er vist, at til flere end 5 Fattige i det Hele er der ikke og har der ikke været Plads, naar man da ikke vil gribe til den forfæstelige Udvei at lade to bo sammen. De foran nævnte, ved Fundatsen 1772 oprettede to nye Hospitalspladser ere derfor i Virkeligheden blevne til to Legat=Portioner, der — da de ikke, i det Mindste under almindelige Forhold, turde betragtes som Tillæg til de allerede bestaaende Pladser — ere blevne tillagte to Trængende udenfor Hospitalet, altsaa som „Hæving uden Bolig“. Og saaledes stcer det endnu. Vel kunne disse Legat=Pladser ingenlunde stilles lige med en almindelig „Klosterpart“, der omfatter fri Bolig, Brændsel, Havejord, 2 Skp. Rug, 4 Td. 1½ Skp. Byg, c. 1 Td. Havre og i Penge c. 14 *R.* Men Legat=Portionerne yde altid et betydeligt Tilskud og have i Tidens Løb afhjulpet megen Trang.

Der er forøvrigt ifølge Fundatsen den Forskjel mellem disse Legat=Pladser og de egentlige Kloster=Pladser, at hine ere oprettede for Fattige „af Klingstrup Gods i eller udenfor Sognet“, medens de sidste udelukkende ere for Fattige af „Skaarup Sogn“. Da imidlertid Klingstrup Gods udenfor Skaarup Sogn aldrig har været betydeligt

og væsentlig har bestaaet af Gaarde, saa er hin Bestemmelse vistnok nu — 80 Aar efter Godssets Dødsfald — uden al praktisk Betydning. Eiheller vides der nogeninde at være fremkommet Begjæring fra fremmede Sogne om disse Legat=Bladsfer. Der kan saaledes for selve Hospitalets eller Klosterets Vedkommende end ikke i Fundatsens Bogstav søges nogen Grund til at hindre en mulig Overdragelse af Belæggelsesretten og Vedligeholdelsespligten fra Klingstrup og Skaarup Kirke til Skaarup Kommune, naar Parterne derom enedes. Men eiheller med Hensyn til Legat=Portionerne synes der at være Anledning til at vanskeliggjøre en sliq, efter Nutids Forhold vistnok anbefalelig Forandring.

Til det allerede før Fundatsens Udfærdigelse indrettede Orgelværk i Skaarup Kirke, der bærer Aarstallet 1755, henlægges, som man har seet, for bestandig et Fæstested i Skaarupør, Spinderstedet kaldet, der ingeninde maatte afhændes, og hvis aarlige Vandgilde, 14 Rd., skulde anvendes eller oplægges til Orgelets fremtidige Vedligeholdelse. Det oprindelige Spindersted er dog nu neppe mere til, men Forpligtelsen er overført paa et andet Fæstested af samme Hartkorn, Skyttestedet kaldet, beliggende paa Nabhstov, Matricul=Nr. 25 under Nabh. Dette Fæstested hører nu ligesom Kirken under Weistrupgaard og udreder aarlig den fundatsmæssige Afgift, nu 28 *R*, der efter den i 1839 af det Kgl. d. Cancelli trufne Ordning gaar ind i Skaarup Seminariums Kasse, af hvilken alle Udgifter til Orgelets Vedligeholdelse, som oprindeligt paa hvilede Klingstrup, nu udredes. I Aaret 1874—75 blev Orgelet saaledes ombygget paa Seminariets eller Stats=

kassens Bekostning, med en paa Finantsloven bevilget Udgift af 2520 *R.*

Den ved Fundatsen skjænkede Kapital af 5000 *R.*, nu omstreven til 10000 *R.*, indstaar siden Aarhundredets Begyndelse med  $\frac{2}{3}$  i Klingstrup Hovedgaard og med  $\frac{1}{3}$  i Skaarup Kirketiende under Veistrupgaard, altsaa henholdsvis med 6000 *R.* og 4000 *R.* Renten, som i Alt udgjør 400 *R.* aarlig, udbetales overensstemmende med Fundatsen til Paaske med *R.* 158, til St. Hansdag med *R.* 84 og til Mikkelsdag med *R.* 158. Af Rentebeløbet udreder Klingstrup aarlig 240 *R.*, Veistrupgaard eller Skaarup Kirke 160 *R.*

---

I H. Chr. Waldendorfs og Fru Anna Margrethe von Hales Besiddelsestid foretoges en fornøden Udvidelse af Skaarup Kirke, hvilkén tilveiebragtes paa den Maade, at den nordre Kirkemur omtrent midtvejs blev gjennebrudt, og en Udbygning mod Nord opført, hvorved Kirken blev, hvad man kalder en halv Korskirke. Prædikestolen flyttedes formodentlig ved den Velighed fra Chordøren eller Opgangen til Choret, hvor den efter Biskop Jac. Madsens Visitatsbog tilforn var, ned imod Midten af Kirken og anbragtes op til den søndre Kirkemur, saaledes at den Talende kan sees og høres ogsaa fra den tilbyggede nye Del af Kirken. Tilbygningen opførtes af Grundmur med brændte Sten og Træhvælvinger, medens den ældre Del af Kirken har Mure af Ramp af betydelig Tykkelse,

samt Stenhvælvinger. Det Baldendorffske og von Halemfke Waaben er anbragt paa Gavlmuuren mod Nord i den nye Kirke, og nedenunder staa Navnene: „H. C. Baldendorf, Anna Margrethe von Halem, 1754.“ Et Pulpitur for Kirkefolk er desuden indrettet sammesteds.

I den lange Tid, 1724—1773, af nær ved et halvt Aarhundrede, da Klingstrup var i H. Chr. Baldendorfs og siden hans Enkes Besiddelse, indtraf der tre Gange Vacance i Skaarup Sogneskald, saa at „Patronen“, der efter Datids Forhold maa antages at have udøvet Kaldsretten, saaledes efterhaanden fik Leilighed til at kalde Hr. Peder Knudsen Trochman 1732, Hr. Johan Reimer 1737 og Hr. Christian Spleth 1764 til Sognepræster i Skaarup, den førstnævnte tillige i Tved. Vel sees det, at iblandt de Spørgsmaal, som i Begyndelsen af hint Tidsrum vare omtvistede mellem Baldendorferne og Skeelne paa Arrestov (som forhen omtalt, vistnok hidrørende fra Bjørnemoße), var ogsaa det om Patronatsretten til Skaarup og Tved Kirker, og i en Requisition af 22/10 1734 fra Fru Ida Skeel til Notarius publicus i Sunds og Gudme Herreder siges endog, at den af Brødrene Baldendorf u. 14/4 1725 udstedte Forskrivning netop havde angaaet jus vocandi til begge de nævnte Kirker. Men uagtet Baldendorferne i det Hele synes at være gaaet tabende ud af den reiste Arvestrid, sees det dog ud til, at de have beholdt Patronatsretten til deres egen Sogneskirke, der vedvarende hørte under Klingstrup.

Familielivet og Omgangskredsen paa Klingstrup i den omhandlede lange Tid kan der ikke berettes Noget om. Der var ikke Børn, og Familiefester foresaldt ikke, i alt Fald ikke saaledes, at de have efterladt Spor. Familien

synes i det Hele at have levet temmelig stille, og at Fruen og hendes Slægt var udlændisk, kan muelig have medvirket til, at Omgangstredsen blev snevrere end tilforn. End mere stille og tilbagetrukket blev Livet paa Gaarden efter H. Chr. Baldendorfs tidlige Død, i Fruens lange Enkestand, i hvilken hun ifølge gjensidigt Testamente beholdt Eiendommen udelt og ene forestod den i 33 Aar. Hendes Svigermoder, Fru Helle Trolle, overlevede sin Søn, dog kun  $\frac{3}{4}$  Aar, og havde vistnok i sin Tid Ophold paa Gaarden. Hun døde 1741. Derimod er der ikke Spor til, at andre Medlemmer af den Baldendorfske Familie eller fjernere Slægtninge af samme have haft Ophold paa Klingstrup i hin Tid. Men Fruens Søster, Frøken Charlotte Maria von Halem har, saavidt det kan sees, stadig opholdt sig hos hende og gennem den hele Tid bl. A. jevnlig været Gudmoder for Børn af Godssets Beloeere, hvad Fruen selv sjældent indlod sig paa, end ikke da Lieutenant Storgaards Søn 2/5 1751 blev døbt med hendes afdøde Egtfælles fulde Navn.

Oberstlieutenant Henning Christopher Baldendorf døde paa Klingstrup 13 Juli 1740, kun 47 Aar gammel, og blev 22 f. M. bisat i Staarup Kirke i Gravhvelvingen under Kirkens Chor. Hans Efterleverste, Fru Anna Margrethe von Halem, døde paa Klingstrup 2 August 1773 og bisattes i Staarup Kirke 17 August næstefter. Paa deres Rister, som nu ere fuldstændig henfaldne, har der ikke været anbragt Metalplader med Indskrift. Kun om Fruen har Kirkebogen et Mindeord, idet hun der betegnes som „den fromme og dydige Patronesse, som for hendes Gudsfrøgt, Forstand og Godgjørighed af Alle bliver æret og med Bedrøvelse af Mange savnes,

især af de Fattige, som hun ved sin Gavnildhed saa ofte har trøstet og vederqvæget“.

14. (5). Frøken Charlotte Maria von Halem.

1773—1791.

Med den sidste Fru Baldendorfs Død i A. 1773 er egentlig den Baldendorfske Tid paa Klingstrup til Ende. Imidlertid kan dog hendes Søsters paafølgende Besiddelsestid ret naturlig regnes med dertil eller betragtes som en Fortsættelse og Afslutning af hint større Tids-Affnit i Gaardens Historie, ikke blot fordi det alene var Slægtskabet, der gav Anledning til, at Søsteren ved testamentarisk Disposition fik Eiendommen som Gave, men ogsaa fordi Gaard og Gods og sammes Bestyrelse i hendes Tid blev uforandret, og Alt vedblev at gaa i nedarvet Stik og Orden. Frøken Charlotte Maria von Halem bevarede tro de Baldendorfske Traditioner, og de Undergivne mærkede vistnok saare lidet til, at de havde skiftet Herskab, saa meget mindre som hun i de 30 forudgaaende Aar allerede havde staaet ved sin Søsters Side paa Gaarden. Hun var allerede aldrende, da hun overtog Eiendommen, og hun førte et stille og noget ensomt Liv i de 18 Aar, hun besad den. Men hun gjorde indenfor sin Kreds meget Godt, og hendes Bestyrelse var, saavidt det kan spores, mild, velvillig og hjælpsom. Endnu for to eller tre Aartier siden bevarede de Ældste her i Sognet Erindringen om „Frøkenen paa Klingstrup“ og omtalte hende med

Urbødighed og Taknemmelighed. — Hun oplevede netop Begyndelsen af den Række af offentlige Foranstaltninger, som efter Kronprinds Frederiks Sndtrædelse i Regjeringen i 1784 efterhaanden fremkom, sigtende til at frigjøre og løfte den danske Bøndestand, og som stærkt begrændsede Godsbesiddernes hidtilværende Myndighed og paa mange Maader greb ind i deres Forhold. Men det tør antages, at disse Virkninger her bleve mindre fremtrædende eller mindre følelige end paa adskillige andre Steder, just fordi den Waldendorffske Godsbestyrelse i det Hele ingenlunde var fremmed for den humane Aand, der gik igjennem hine Bestræbelser og nu fik et bestemt Udtryk i de nye Love og Anordninger.

I sine sidste Aar oprettede Frøkenen i Henshold til „allernaadigst forundt facultas testandi“ et Testamente, hvori hun indsatte sine fem da levende Søster- og Broderbørn til sine Universal-Arvinger, nemlig „Fürstlich Anhalt-Zerbstlich“ Justitsraads-Frue Anna Cathrine Jansen i Sewer, og de fire Broderbørn: Gerhard Heinrich von Halem, Kongl. preussisk Amtmand i Esens, Anna Cathrina og Augusta von Halem begge i Esens, og Friederich Wilhelm von Halem, Kongl. preussisk Amtmand i Pessum; hvilke alle skulde „gaa i lige Deling“ af Alt, hvad hun ved sin Død efterlod, saasom „Hovedgaarden Klingstrup med alt derunder liggende Bøndergods af Gaarde, Huse eller Grunde, saavel som og alle andre hendes Midler af Besætning, Meubler og Løssøre, samt Guld, Sølv og rede Penge, eller hvad Navn ellers have kan“. Dog skulde de „En for Alle og Alle for En“ være forbundue til at betale ikke blot al beviislig Gjæld, men ogsaa samtlige de Gaver, som Frøkenen iøvrigt ved Testa-



mentet havde bortskjæntet, nemlig: „til Justitsraad Jansens yngste Datter, Susanne Margrethe, 500 Rb., Amtmand von Halem's yngste Datter, Susanne von Halem i Esens 500 Rb., Sognepræsten Hr. Spleth i Skaarup eller hans Enke 1000 Rb.“, med udtrykkelig Bestemmelse, at Kapital og Renter først efter begges Død maatte gaa over til deres Børn; Organist Fischer i Skaarup 100 Rb.; følgende „Domestiquer og Tjenende“, forsaavidt de fremdeles forbleve tro og skikkelige i deres Stilling til hendes Død: Husholdersten Madame Rørager 200 Rb., Laquai Peder Madsen 200 Rb., Skovfoged Peder Hansen i Stenhuggerhuset 100 Rb.; de andre Tjenende, Karle og Piger, et Tillæg af 5 Rb. „for hvert Aar, de havde været i hendes Tjeneste“. Alt dette, Gjæld og Gave, skulde Arvingerne „snarest muligt og uden Ophold“ efter Frøkenens Død udbetale, alene med Undtagelse af den Gjæld af 5000 Rb., som ifølge det Valæendorffske Legats Fundats stedje skulde „blive staaende i Klingstrup, saa længe Gaard og Gods er til“. Forøvrigt bestemtes, at de nævnte Universal-Arvinger skulde „stifte og dele imellem sig“, og at „ingen Fremmed skulde have det Mindste med Administrationen i hendes Bo at bestille, langt mindre foretage nogen Abning, Registrering eller Burdering“, idet hun forventede, at „den af Arvingerne, som maatte indfinde sig her, af de øvrige lod sig meddele en saadan Fuldmagt, som her i Riget for gyldig kunde blive antagen“, da hun „til dem, som de nærmeste af hendes Familie, havde den Tiltro, at de ei vilde efterlade i alle Henseende at opfylde hendes sidste Willie“.

Disse testamentariske Bestemmelser, som her ere meddelte efter en i Skaarup Præste-Archiv samtidigt nedlagt

Uffkrift, der dog ikke længer er ganske fuldstændig, ophjse os saaledes baade om Frøken von Halem og hendes forud afdøde Søsters nærmeste Slægt, og om hvorledes det gik til, at Klingstrup Gaard og Gods ganske gik ud af den Baldendorffske Families Eie og en kort Tid endogsaa kom i tyffe, særlig pccussifte Hænder. Af de Baldendorffske Dvindeliniers Wtlinge nævnes, som man seer, ikke en eneste i Testamentet.

Frøken Charlotte Maria von Halem døde paa Klingstrup 1 Mai 1791 og blev d. 16 f. M. nedfat i Staarup Kirke, i Gravhvelvingen under Choret. Kirkebogen giver hende følgende, vistnok i det Hele sandfærdige Vidnesbyrd: „Den Sal. Frøken fortjener at berømmes for hendes sande Gudsfrøgt, hendes Oprigtighed mod Menneſter og hendes store Gøddædighed og Gævmildhed imod Fattige og Trængende, hvorfor hendes Ihukommelse bliver hos os i Velsignelse“.\*)

---

\*) Medens Baldendorferne paa Klingstrup vare Slægtens sidste Mænd i Danmark, hvor Mandstammen uddøde med Børge B. 1747, lever Slægten derimod endnu i Sverrig, hvor den dog ganske har tabt sin sociale Stilling. Den svenske Linie nedstammer fra den paa sit Sted omtalte ældste Søn af Hvenning Baldendorff til Glorup, Christopher B. „til Glorup og Ellinge“. I en af de senere Kalendere for „Sveriges Ridderſkap og Adel“ findes herom bl. A. Følgende: „Baldendorff, gammel Dansk förnämlig ätt, naturaliserad 1664. Husvudman: Johan Erik B., Soldat v. Uplands Regiment, f. 1842, Søn af Soldaten Anders Peter B. . . . Husvudmannens Farbror: Carl Frederik B., Rättare paa Wij i Upland. Farfars yngre Broder: Soldat Johan B., to Døttre g. m. Bønder. . . . Christopher B. Skogvaktere paa Trøgds Härads Almanning, hans Søn Johannes B., Skogvaktere i Upland“; o. fl.

Waldendorfernes Besiddelse af Klingstrup omfatter, som vi i det Foregaaende have seet, Tiden fra 1637 til 1773 eller, om man vil, til 1791. Naar vi ved Slutningen see tilbage paa dette Tidsrum af Gaardens Historie, er det i det Hele et venligt Billede, der fremstiller sig for os, og det ikke alene, naar det sees paa Afstand, men uden Tvivl ogsaa, naar det betragtes nærmere, efter de samtidige Vidnesbyrd og de bestemte Træk, der ere bevarede fra de forskjellige Tids-Afsnit. Efter Alt, hvad der foreligger, have Waldendorferne vist sig som rettænkende, velvindede og milde Herrer, og naar Historien vidner, at Tiden efter Enevældens Indførelse i Birkeligheden blev den haardeste for den danske Fæstebonde, indtil selve Kongemagten tilsidst løftede ham ud af Fornedrelsen, da skal det mindes, at blandt de Godsbesiddere og Herremænd, der allerede tidligere lagde en billig og human Tænkemaade for Dagen i dette Forhold, tør efter alle Mærker ogsaa Waldendorferne henregnes. De synes helt igjennem at have gjort Brug af deres Rettigheder med Maadehold og Bønselighed og at have haft baade Sind til og Glæde af at „gjøre Noget“ for deres Undergivne, for at lette og forbedre deres Stilling. Og denne deres Omhu have de udstrakt ogsaa til de aandelige Interesser, for hvis Betydning de have haft aabent Øie; saa at man i det Hele faar Indtryk af, at Christopher Waldendorfs Ord om sig selv paa Mindetavlen i Svindinge Kirke nok tør siges om disse hans Klingstrupste Frænder: „Seg glæder mig i Gud, at jeg har regjeret mine Tjenere (Bønder) i Fred, med Sagtmodighed og Kjærlighed. Gud stee Lov!“ — At de ogsaa personlig have staaet i et venligt Forhold til de Undergivne, og at disse med Tillid have henvendt

fig til dem, derpaa tyder selv det lille Træk, som er gjennemgaaende for den hele Tid: at Herrefolkene idelig imødefom de hyppige Anmodninger om at deltage i Fæstebøndernes Familiefester, hvad naturligtvis især gjælder om den qvindelige Del, ligesom Fru Kirstine Kruse og Anna Beate Baldendorff til Fru Anna Marg. von Halem og Frøken Charlotte M. von Halem — et Træk, der jo har sin Betydning, især naar man erindrer hin Tids gængse Forestillinger om Standsforskjel og om Afstandene i Samfundslivet. Og at en fremmed Rejsende, der strax efter Udløbet af den Baldendorffske Tid besøgte Staarup, i sin udgivne Rejsebeskrivelse\*) kunde omtale de Staarupske Fæstebønder som flittige og omhyggelige Agerbrugere, om de end kun langsomt og forsigtigt tilegnede sig det Ny, som den Gang begyndte at komme op paa dette Omraade, synes at tyde paa, at de befandt sig ret vel i deres Stilling, eller at de i det Mindste ikke havde kjendt til Forsuelse. Men det mest talende Vidnesbyrd om Herstabet's Sindelag imod Godsets og Sognets Beboere ligger dog i de Gaver og Stiftelser, som efterhaanden udgik fra Familien, og som alle, hvad enten de nærmest angik de Fattige eller Skolen eller Kirken, dog sigtede til at fremme noget Godt, Gavnligt og Smukt for Befolkningen, i hvilken Fæsterne endnu paa den Tid udgjorde den langt overveiende Del.

Det vil være passende at slutte dette Afsnit med en samlet Oversigt over disse Donationer og Stiftelser, som Staarup Sogn og Menighed har den Baldendorffske Familie at takke for, og som alle ere

---

\*) L. M. Wedel: Reise gjenn. de bethdeligste og skjønneste Egne af de danske Provindser. Fra 1799.

bevarede væsentlig uforandrede ned til vore Dage:

Skaarup Hospital („Klosteret“) med Pladsfer og Underhold for 5 Fatige.

Et Legat paa 10000 *R*, for bestandig sikret i Klingstrup Gaard og Skaarup Kirke; og derunder:

til Sognets Fattige i Almindelighed, aarlig 100 *R*,

til 2 særskilte Legatportioner à 48 *R*, 96 *R*.

„Organistkolen“ i Skaarup, med Skolehus, Lærerbolig og Have, Bidrag til Lønning for Lærer og Organist 120 *R*, 20 Læs Brænde, 4 Læs Gjerdsel, til Bedlægeholdelse 8 *R*, aarlig.

Orgelet i Skaarup Kirke, hvortil for bestandig henlagt et Fæstested eller den aarl. Landgilde deraf 28 *R*, og til en Bælgetræder særskilt 8 *R*.

Til Nye Test. og Psalmebøger for fattige Confirmander aarl. 8 *R*. Desuden til Kirken:

En Tilbygning af en halv Korskirke;

Et Døbe-Bækken i Funten;

Kalk og Dist fornøede, en Sølv-Veste til Brødet givent;

En stor Lysekrone.

Disse forskjellige, smukke og værdifulde Gaver — om hvilke der i det Foregaaende er givet Forklaring i det Enkelte — ere nu allerede gennem en lang Arrække komne baade det hele Sogn og mange enkelte Mænd og Qvinder til Gode. Den nu levende Slægt vil overgive disse Minder om Fortids Høifind og Gavnildhed til Efterslægtens Omsorg, at de ogsaa i de kommende Tider maa bevares for Sogn og Menighed.

## III. 1791—1881.

Om Klingsstrup Gaards Skjæbne i den efterfølgende Tid, fra 1791 til Nutiden, skal her endnu tilføies en kort Beretning.

I Følge det af Frøken Charlotte M. von Halem oprettede Testamente gif Klingsstrup Gaard og Gods ved hendes Død over til hendes i Testamentet benævnedes tydske Slægtninge, der skyndte sig at gjøre Arven i Penge. Allerede under 25. Juni 1791, altsaa inden to Maaneder efter Dødsfaldet, oprettedes Kjøbecontract om den samlede Eiendom mellem Arvingernes Fuldmægtig og Statsraad, Landsdommer Hans Koefoed, til hvem Skjøde kort efter blev udstedt. Denne Mand var paa den Tid Eier af den tilgrændsende Veistrupgaard i Veistrup Sogn, og begge disse Eiendomme bleve saaledes forenede under eet Herstab.

Statsraad Koefoed afhændede igjen begge Hovedgaardene med alt deres Tilliggende til Hertug Frederik Christian af Augustenborg, der saaledes en Tid kom til at høre til de større Grund-Besiddere i denne Del af Fyen.

Endelig folgte Hertugen ved Kjøbecontr. 27/10 1801, Skjøde 17/6 1802, den hele samlede Besiddelse igjen tilbage til Statsraad Koefoed.

Den første og den sidste af disse Handeler kan, som det sees, angives ved Dag og Datum. Den mellemste derimod, ved hvilken Eiendommen gif over fra Koefoed til Hertugen, er, hvad Tid og Vilkaar angaar, hidtil uopklaret, hvor utvivlsomt det end er, at den har fundet Sted. De vedkommende Documenter findes ikke paa nogen af de

to Hovedgaarde, hvis ældre Archiver i det Hele ere tabte, og i det for Sunds og Gudme Herreder i sin Tid forfattede „Udtog af Fyenbo Landsthings Skjøde- og Pante-Protocol“ er der saavel under en Retsfag i 1813 som nu paany forgjæves søgt Oplysning om denne Sag. I Aarene Halvfems sees det, at Roefoed har betegnet sig „til Veistrupgaard og Klingstrup“, saaledes paa en Obligation 27/6 1792 til det Balcendorffte Legat og endnu 12/1 1799 paa to Fæstebreve paa Huslodder, som henlagdes til Huse under Staarup Sogneskald; og da han som Udsteder af disse Documenter taler alene i eget Navn, uden nogenformhelt Antydning af Fællesskab med eller Fuldmagt fra Hertugen, saa ligger den Formodning nær, at Roefoed paa den Tid endnu virkelig har været Eier, og at Afhændelsen til Hertugen først har fundet Sted i Aaret 1799 eller 1800, saa at dennes Besiddelse af disse Eiendomme ifkun har været af kort Varighed.

Med det af Hertugen u. 17 Juni 1802 udstedte Skjøde til Statsraad Roefoed fulgte en, senere af Nyborg Amtstue attesteret, „Sordebog over Klingstrup og Veistrupgaards Hovedgaarde med underliggende Bøndergodser“. Disse Aktstykker meddele vi her — Sordebogen dog kun i Sammen drag —, da de give den bedste Oplysning om Eiendommen, som den var ved Slutningen af dens samlede Bestaan.

Skjødet meddeles i „Udskrift af Fyenbo Landsthings Skjøde- og Pante-Protocol“ og lyder saaledes:

„Vi Friderich Christian, Arving til Norge, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Dytmarsten og Oldenborg p. p., gjøre bitterligt herved at have solgt og afhændet, ligesom og herved sælges, skjødes og afhændes til Hr. Statsraad og

Landsdommer Hans Koefoed i Fyen de tvende Hovedgaarde Klingstrup og Weistrupgaard med alt dertil nu hørende Bøndergods samt Slaarup Kirke og dermed følgende jus vocandi et patronatus, med dertil hørende Kirketiende, beliggende i Fyens Stift, Sveuborg Amt og Sunds-Gudine Herreder, og saaledes som samme findes anført udi herved heftede, af Os understrevne Jordebog; bestaaende tilfammen af Hartkorn fri Hovedgaards-Lagt i Ager og Eng 56 Td. 6 Skp. 1 Fk. 1 Alb., Skovskjld 5 Td. 6 Skp. 3 Fk. 1 Alb., og Molleskjld 2 Td., Kirketiende 20 Td. 2 Skp; og Bøndergods N. o. C. 455 Td. 3 Skp. 3 Fk. 1 $\frac{1}{2}$  Alb., Skov- og Molleskjld 9 Td. 4 Skp.; hvilket alt forbemeldte Jordegods, med alle dets Bygninger, al deraf svarende Landgilbe og Afgifter, alle dets nuværende Skove, samt alle Rettigheder og Herligheder og Jagt, Fiskeri, Sigt og Sagefald, med alt øvrigt, som til frit Jordegods henhører, Intet i nogen Maade undtagen, og saaledes som det hidindtil af os har været eiet og bejddet, samt efter derover oprettede Kjøbecontract af 22. og 27. October 1801, — herefter skal tilhøre Hr. Etatsraad Koefoed som en fuldkommen Eiendom. Og da Hr. Etatsraaden har afgjort den for disse Godser accorderede Kjøbesum med 179000 Rdlr, skriver Et Hundrede og Ni og Halvfjerdsindstyve Tusinde Rigsdaler Dansk Courant, saa tilstaaes hermed af Os og vore Arvinger ingen mere Lod, Deel, Ret eller Rettighed at have til forbemeldte Gaarde og deres Gods, samt at hjemle Hr. Etatsraaden denne Eiendom fri for Enhvers Tiltale i alle Maader."

„Dets til Bekræftelse udstedes dette Skjøde under Vor Haand og Segl“.

„Givet Augustenborg den 17. Juni 1802“.

Den vedheftede Jordebog over Klingstrup og Weistrupgaards Hovedgaard med underliggende Bøndergods lyder i sammendraget Udtoget saaledes:



## „Svendborg Amt, Sunds Herred:

## • a. Hovedgaardens Tægt.

Klingstrup Hovedgaard, N. og E. ....	33—2—2—2
Skovstyld .....	4—2—2—2
Møllestyld .....	2—„—„—„
Gudme Herred:	
Beistrupgaard Hovedg. N. og E. ....	22—6—„—2
Skovstyld .....	1—4—„—2
Møllestyld .....	„—„—„—„

## Sunds Herred:

## b. Kontribuerende Hartkorn.

Skaarup S. og By, 18 Gaarde à 5 Td.	
N. og E. ....	90—„—„—„
en øde Grund, som drives under Hovedgaarden N., Egenappe kaldet .....	1—3—„—1
En Kirkejord, overladt Degne- Embedet .....	„—1—„—2
Skovstyld til Gaardene à „—„—2—2	1—4—„—„
— Egenappe .....	„—„—1—1
Huse, 21, derunder Organisten „—3—3—„ .....	10—„—1—1
Øster=Aaby, 21 Gaarde .....	92—5—1— $\frac{1}{2}$
til Klingstrup Mølle .....	1—1—1—„
3 Huse .....	1—2—„—2
Skaarupør, Spinderstedet .....	1—5—2—2
3 Huse .....	1—4—3—„
Skovstyld til alle 4 Steder .....	„—1—1—1
Nabysskov Huse, 17 .....	5—7—1—2
Styttstedet .....	1—„—2—2 $\frac{1}{2}$
Skovstyld under Husene .....	2—1—„—„
Holmdrup, 1 Hus .....	„—„—3—1
Gudme Herred.	
Brudager, 3 Gaarde .....	17—2—„—2

## Kontribuerende Hartkorn.

„En øde Grund“, drives under	
Klingstrup Høgd.....	4—5—1—„
Huse 3.....	1—„—3—„
Brændeskov.	
1 Skovfoged-Hus.....	„—1—2—„
Beistrup.	
En øde Grund, som med Bevilling er henlagt og drives under Bei- strupgaard.....	11—„—1—„
Gaarde, 14 à 5—4—1—1 $\frac{3}{8}$ ...	77—5—2—1 $\frac{1}{2}$
Beistrup Mølle.....	„—3—2—2 $\frac{1}{2}$
— Skov- og Møllestyld....	5—„—„—„
Huse 15.....	6—3—3—2
Dure S. og By.	
2 Gaarde.....	7—2—3—1
1 Hus.....	„—4—„—1
Albjerg, 1 Gaard.....	5—„—3—2
Gudme S. og By, 2 Gaarde.....	12—3—1—1
1 Hus.....	„—3—3—2 $\frac{3}{4}$
Hesfelager S. og By, 4 Gaarde.....	28—4—3—1 $\frac{6}{5}$
Skovstyld til samme.....	„—1—2—„
9 Huse.....	6—5—3—2
Bormark By, 9 Gaarde à	
7—3—2—1.....	67—„—1—„
Bormark By, 3 Huse.....	1—2—3—1
— Skovstyld.....	„—2—3—1
Kroholdstæder.....	„—„—„—„
Fabrikker med eller uden Hartkorn.....	„—„—„—„
Lyststeder.....	„—„—„—„
Umatrifuleret Jord.....	„—„—„—„

Kirketiende ydende Hartkorn i Staarup Sogn:

Klingstrup (og Beistrupgaards Gods).....	207—„—2—2
Hvidkildes.....	70—„—„—1

Bjørnemose	26—6—„—2
Tidseholts	12—3—2—2
Broholm	4—„—3—1
Selveiernes	12—1—„—„

Kirketiende ydende Htt. tilf. .... 332—4—1—2

Kirken tilhører Kllingstrup.

Saaledes udfærdiget Veistrupgaard 10. Decbr. 1802“.

•

I Følge foranstaaende Fordebog udgjorde det contri-  
buerende, saakaldte ufrie Hartkorn, der for en liden Del  
dreves under Hovedgaardene men forøvrigt var bortfæstet,  
under begge Godser tilfammen, A. og E. 455—3—3—1 $\frac{3}{4}$ ,  
og Skovskld. .... 9—4—„—„  
Heraf hørte under Kllingstrup, A. og E. 257—2—3—1 $\frac{3}{4}$   
Skovsk. .... 3—7—2—2

Hvad selve Hovedgaardenes Tilliggende angaar, da er  
der i Hartkorns=Angivelsen en lille Forskjel mellem Forde-  
bogen og Skjødet, idet hin angiver begges samlede Alger  
og Engs Hartkorn til 56—„—3—1, medens Skjødet har  
56—6—1—1, uden at det just er klart, hvorfra denne  
Differens af „—5—2—„ hidrører. Dog sees det, at det  
er Kllingstrups Hartkorn, der i Skjødet er beregnet høiere  
ved Sammenlægningen, end det ellers paa den Tid pleier  
at angives, og Formodningen maa være før, at Forde-  
bogens lavere Angivelse er den rigtige, bl. A. fordi den  
nøiagtig stemmer med de Tal, der forekomme ved den  
paafølgende Udtykning.

I Angivelsen af det samlede Bøndergods's Skovstykk har Jordebogen 1 Skp. mindre end Skjødet; men i dette Punkt maa Skjødet vistnok antages at være nøiagtigt, eftersom dets Tal, 9—4—„—„, stemmer med, hvad der findes anført i andre samtidige Documenter.

I Forbindelse med de foranstaaende Meddelelser om de tvende Hovedgaardes og deres Godser's Hartkorn ved Begyndelsen af vort Aarhundrede, vil maaſkee en nærmere Angivelse af Gaardens og Godsernes Arealer efter den ved Udskiftningen i Aarene 1793—96 foretagne Opmaaling ikke være uden Interesse. Resultaterne af denne Landmaaling, der udførtes af Preuert, meddeles her efter en i sin Tid i Retten fremlagt Optegnelse, der er underſkreven af Statsraad Koeſoed 29/4 1800. 1 Tønde Land er beregnet til 14000 □ Alen. Tallene ere afrundede.

„Klingstrup Hovedgaardsmarker“ ... 608 Td. Land dertil Egenappe, ufrit, mæglagt med et

Stykke af Skaarup Byes Grund ved Gaardens andre Jorder o: den større, vestlige Del af Marken S. f. Skjel-Bæk (op til Bakkhuset og Matr. Nr.

14 a under Skaarup) .....	10	—
Veistrupgaard, Agerland (hver Mark c. 22½)	155	—
foruden Areal, svarende til c. 11 Td. Htt., ufrit.		

Det underhørende Fæstegods i

Skaarup .....	793	—
D. Aaby .....	1349	—
Veistrup .....	627	—
Durc .....	72	—

Albjerg .....	72	Ed. Ud.
Brudager (inclus. Brudager Bønger) ....	202	—
Bormark .....	447	—
Hesselager .....	200	—

Saadanne vare altsaa de Eiendomme, som Hertugen af Augustenborg i Aaret 1801 folgte til Etatsraad H. Koefoed. Der var dog, da dette Salg og Kjøb fandt Sted, allerede fket en liden Formindskelse af det Klingenstrup Hovedgaard hidtil underliggende Gods, idet den saakaldte Nabyhskov Grund d. e. den Grund, hvorpaa den til Naby hørende Skov havde staaet, i samme Aar var særskilt afhændet. Ved Kjøbecontract 31. Juli og 3. August 1801 folgte nemlig Hertugen bemeldte Grund, af Hartorn, Skovskild, 3—„—2—2, „med alt derpaa værende jældet og opfat Brænde, tre Baade, tre Bogne m. v.“ til Forvalter ved Godserne Frederik Østrup for 30000 Rd. og gav Skjøde paa samme under 28. Decbr. 1802. De 17 paa en Del af Grunden. opførte Huse samt Styttestedet vare dog ikke indbefattede i denne Handel men forbleve under Klingenstrup, som ogsaa Fordebogen udviser. Om den til Østrup afhændede Grund, hvorpaa Skoven allerede var omtrent afdroven, bemærker Kjøbecontracten udtrykkelig, at den var indhegnet for sig selv, dog med alfar Vej over samme til Stranden; og hermed stemme de nærmere Oplysninger om denne Grund's tidligere Bestaaffenhed, som meddeles af Landmaaler Breuert, der i 1793—96

havde forestaaet Udfistningen af Klingstrup Gods i Skaarup Sogn: „Ved Naby Byes Udfistning fandtes en betydelig samlet Skovstrækning, for sig selv indhegnet, hvor Bønderne havde Græsningsret, den de afstod mod anden Godtgjørelse, saa at den stod til Eierens Raadighed. Al Byens Skovfjeld blev lagt paa denne Skov, samt ansat til A. og E.s Hartkorn, efter Værdien af Græsningen, som fandtes deri, mod Ager og Eng efter lovlig Taxation. At denne Skov, efter at have været i Fleres Eie, var i Maret 1801 omtrent aldeles forsvunden, maaste med Undtagelse af nogle faa adspredte Træer, det veed jeg og Hvermand der paa Eggen, som da levede, samt at Grunden blev opdyrket, og mange Huse og en Gaard paa samme oprettede“. (Erkl., afg. i en Retsdag 20/11 1834). — Denne Gaard er „Bøgeskovsgaard“, som Kjøberen J. Dstrup opførte i Maret 1806, og som nu efter den nye Matrikul staar for Hartkorn 10—7—2— $\frac{3}{4}$ .

Med Undtagelse af denne i og for sig ikke betydelige Frastillelse gik altsaa de forenede Eiendomme over fra Hertugen til Etatsraad Koefoed, og for Klingstrups Vedkommende kan det saaledes siges, at Gaard og Gods endnu i Maret 1801 var samlet og udeelt, og Herligheden bevaret. Fra nu af blev det anderledes. Saa snart Koefoed paany var bleven Herre over Godserne, begyndte han efter en forud lagt Plan at iværksætte en Række af omfattende og indgribende Forandringer, der angik ikke blot Eiendomsforholdene men ogsaa saadanne Rettigheder og Forpligtelser, i hvilke det Offentlige maatte have et Ord med at sige, naar de foretagne Omlægninger skulde have retslig Gyldighed. Planen blev imidlertid ogsaa i sidstnævnte Henseende sat i Værk alene efter privat Be-

stemmelse og ikke uden Vilkaarlighed, og det var nærmest denne, hos en juridisk dannet Mand næsten uforklarlige Hensynsløshed, der i sig bar Spiren til de indviklede og langvarige Retsfager, der, som vi siden skulle see, opstod i den efterfølgende Tid.

De Koesoedste Forandringer berørte stærkest Klingstrup men tillige samtlige Valckendorffske Stiftelser og Gaver.

Fra Klingstrup Hovedgaard fraskiltes:

1. Af selve Hovedgaardens Agerland de tre østligst liggende Marker, der strakte sig fra Klingstrup til Staarup og Naby Byers Grund, af Areal 76 à 78 Td. Land, Hartkorn 7—4—2—1 $\frac{1}{4}$ ; og som nu til Dags begrændses i Vest af den offentlige Vei fra Staarup til Klingstrup.
2. Af Stov: den saakaldte Dyrchave-Stov, beliggende Nord for Staarup By, i umiddelbar Nærhed af Klingstrup øvrige Stovstov, c. 30 Td. Land; endvidere den Halvdel af Klostoven, som laa B. og S. f. Aløbet, og i Forbindelse dermed den Plet, hvor Klingstrup gamle Hovedbygning laa med samt den derved værende Herstabs-Have; endelig et Stovareal ved Nabyløkken, Vidiekrogen kaldet; samlet Stovstyd „—7—3—1 $\frac{1}{2}$ “.
3. Staarup Kirke og Kirketiende, matriculeret til 20—2—„—„, med den daværende Patronats- og Kaldsret.
4. Alt Klingstrup underliggende Bøndergods indensogns og udensofns, af samlet Hartkorn 257—2—3—1 $\frac{3}{4}$  og Stovstyd 3—7—2—2.

Alt dette, og dermed al „Herligheden“, lagdes ind under Weistrupgaard.

Endvidere fratoges Klingstrup Ephoratet og Besøggelses-Netten til det Baldendorfske Hospital i Staarup, der ligeledes underlagdes Weistrupgaard, medens det dog paalagdes Klingstrup at tilsvare en Del af de Hospitals-godsset tilforn paahvilende aarlige Ydelser til „Klosteret“, nemlig i Korn 1 Td 2 Stp. Rug, 13 Td. 4 Stp. Byg, 4 T. 6 Stp. Havre og i Penge 5 Rd. (senere Skjøde paa Klingstrup  $\frac{2}{3}$  1807). Fremdeles Ephorat og Besøttelses-Net med Hensyn til det Baldendorfske Legat og de to derved oprettede nye Hospitals- eller Legat-Pladser, samt til den derunder ligeledes henhørende Baldendorfske Skole i Staarup, med Lærer-Embedet og Organist-Tjencsten ved Staarup Kirke. Ogsaa disse Rettigheder fratoges Klingstrup og overførtes til Weistrupgaard.

Paa den anden Side fritoges igjen Klingstrup for nogle Gaarden hidtil paahvilende Forpligtelser, nemlig Vedligeholdelsen af Hospitalet, Ubredelsen af Brænde-Deputat til Staarup Sognekalb, Leveringen af Brændsel og Gjerdsel til Organiststolen og Forrentningen af  $\frac{2}{3}$  af den Baldendorfske Legat-Kapital, hvilke Ydelser skulde overtages af Weistrupgaard, saaledes at de 2000 Rd. af Legatet skulde for Eftertiden staa i Weistrupgaard eller egentlig i den dertil overførte Staarup Kirke med Tiende.

Efter at have foretaget disse Omlægninger — der overfor Klingstrup havde en umiskjendelig Lighed med en Afklædning og Bljndring — folgte Kjøfsted, hvad der var tilbage af Fortidens Klingstrup, nemlig Hoved-Parcelen af selve Hovedgaarden, til Gaardens daværende Forpagter, Rasmus Rasmussen, ved



Rjøbecontract 6. Decbr. 1803 og senere Skjøde 21. Decbr. 1807, ved hvilke Documenter Hoved-Parcellens frie Hovedgaard's Hartkorn angives til A. og E. 25-6-„- $\frac{3}{4}$ , Skovstyld 3-2-3- $\frac{1}{2}$ , Møllestyld 2-„-„-„, i hvilken Angivelse altsaa ikke er indbefattet det under Gaarden indtagne ufrie Hartkorn under Staarup 1-3-„-1 med Skovst. „-„-1-1; under Brudager 4-5-1-„. N. Rasmussen blev saaledes Gaardens næste Eier, men fik som saadan ingen Raadighed over den gamle Hovedbygning, der, som foran oplyst, tillige med den derved liggende Have hørte med til det, der fratoges Klingstrup og underlagdes Weistrupgaard, dog at det bestemtes, at, hvis Weistrupgaard's Eier skulde blive til Sinds at sælge Tomten og Haven efter Hovedbygningens Nedbrydelse, da skulde Klingstrups Eier have Forkjøbsret. Dette kom imidlertid ikke anderledes til Udførelse, end at største Parten af disse Jordstykker forblev under Weistrupgaard, og ifkun den allernærmeste Del af samme kom tilbage til Klingstrup. Den nye Eier maatte altsaa som Vaaningshus foreløbig nøies med den ved Ladegaarden beliggende ældre Forpagterbolig, der forøvrigt allerede et Par Aar tidligere var bestemt til Ombygning, som det sees af de i Hertugens Tid u. 13/6 1801 udfærdigede Salgs-Conditioner for Klingstrup og Weistrupgaard.

Hvad der i alle disse Forandringer og Transaktioner har været Etatsraad Roefoeds ledende Tanke, faar man Oplysning om i en af ham selv nogle Aar senere under en Retsdag afgiven Forklaring, dat. paa Embedsreise Varde 20/8 1813: „Som overalt der i Egnen bekendt, blev Klingstrup Hovedgaard forenet med den samme paa-grændsende Weistrupgaard under een Eier, da den første af

mig udi Aaret 1791 var kjøbt. Ligesom nu Godset, der henhørte til begge Gaarde, i senere Tider udstykkedes, blev den største Del af Klingstrup Hovedgaards Grund tilligemed Forpagter-Bygningen ligeledes afhændet, hvorimod denne Hovedgaards Bygning blev afbrækket, og dennes Plads med Haugen, samt alle Hovedgaardsæierens Herligheder og dens øvrige Tilliggende forenet med Veistrupgaard, hvis Bygning, efter at være bleven af den Marsag af Nødvendighed anseelig forstørret, saavel ved Hoved- som ved Lade-Bygningen, for Fremtiden skulde være Hovedsædet for Eieren\*). Til disse Herligheder hørte og i Særdeleshed Patronatet for Staarup Kirke, Sogneskaldet og det der i Byen efter Legater indrettede Hospital, med alle dermed forbundne Byrder, forsaavidt de ei udtrykkelig ved Afhændelsen af den ene Part af Klingstrup Hovedgaards Grund vare blevene dennes Kjøber paalagte; Alt hvad da fra gammel Tid af maatte i Almindelighed findes at paaligge forrige Klingstrup Eier, var efter Forommeldte overtaget af Veistrupgaards Eier og maatte som Selvfølge uadstillelig følge med denne Eiendom, naar dennes Eier ei udtrykkelig paa anden Maade havde disponeret. . . . —“ Disse Udtalelser — der forekom en af Sagførererne at indeholde „philosophiske Fortolkninger“ — vjse tydeligt nok Etatsraad Koesøeds Plan og Diemed men synes tillige at røbe den lidt underlige Formening, at nedarvede Rettigheder og Byrder, hjemlede og fastsatte lige overfor offentlige Institutioner ved lovgyldige Documenter, uden videre ved Privatmands Willie kunde overføres fra en Eiendom paa en anden.

I samme Aar, 1803, da de foran ommeldte Forandringer iværkattes, og Klingstrup Hoved-Parcel, der for Eftertiden skulde repræsentere „Klingstrup Hovedgaard“,

---

\*) Hovedbygningen fik ved den Lejlighed sin anden Etage.

fulgtes til N. Rasmussen, foretog Statsraad Koefoed, formodentlig i Forbindelse med en Hoved-Reparation, nogle temmelig uheldige og smagløse Forandringer med Skaarup Kirkes Ydre, der, som det synes, nærmest gik ud paa at udlette de endnu tilstedeværende Spor af ældre kirkelig Bygningsstil. Taarnets Overdel med de takkede Gavliture (og Blytag?) blev saaledes nedtaget og erstattet med den lidet klædelige, pyramideformede Hat af røde Tagsten, som ligesledes findes anbragt paa adskillige andre Kirketaarne i denne Egn. Endvidere forsvandt de takkede Gavl fra Kirkens østre Endemur og fra Vaabenhuset, ligesom ogsaa fra det ved Kirken beliggende Baldendorffske „Kloster“. Det Hele fik derved et temmeligt hverdagsagtigt og simpelt Udseende — hvad forøvrigt jo vistnok var i Tidens Smag, der i det Hele, hvad enten man ser hen til Datidens offentlige Bygninger eller til dens Vaaningshuse f. Ex. paa større Gaarde, neppe ganske kan fritjendes for, i Balthusstilen at have fundet det yndede Udtryk for „ædel Simplicitet“. Til Minde om denne Bedrift fattes imidlertid paa Taarn-Pyramidens Spids en Jernfløi, der ved Bogstaverne H. K. og Karstallet 1803 endnu erindrer Efterslægten om, naar Forandringen er udført, og — hvem den skyldes\*). — Formodentlig var det ved denne Leilighed, at det forhen omtalte Baldendorffske Grav-Kapel ved Kirkens Chor blev tømt, og Kisterne fra samme nedsatte i Grav-Hvælvingen under Choret. Denne blev derefter fuldstændig afspærret fra Omverdenen, idet Nedgangen til samme i Kirkens Midtergang blev tilkastet og tilmuret, ligesom ogsaa de ældre Lusthuller

\*) Redblæst i Storm i Okt. 1851 og erstattet med en ny af den nuværende Eierinde. Senere Anm.

ud til Kirkegaarden faldtes og tilmuredes; hvorved der snart hidførtes en omtrent total Ødelæggelse af Alt, hvad Hvalvingen gjemte\*). — Endelig kan bemærkes, at et saakaldet Benhus, der forhen fandtes ved denne Kirke ligesom ved mange andre, og som her gik ind under Gulvet i Kirkens Skib, med en Dør eller lav Abning i Kirkens Mur mod Syd, paa samme Tid blev aflukket og Abningen tilmuret, hvoraf der endnu sees Spor i Kirkemuren.

Statsraad Koefoed, som blev Stiftamtmand i Ribe, beholdt den af ham udvidede Eiendom, Weistrupgaard med gammelt og nyt Tilliggende, indtil Aaret 1810. Men

---

\*) Denne Grav-Hvalving var saaledes ukjendt for den nulevende Slægt, indtil et Tilfælde paany aabnede et Indblik i den. Ved en Hoved-Reparation i Foraaret 1878, hvorved Kirkens Indre blev betydelig forskjøvet, løsnedes efter Borttagelsen af en Underlags-Bjælke i Chorsdøren en af de derunder liggende Sten-Kister, og det aabne mørke Rum viste sig neden under. Efterat man med Besværighed havde skaffet sig Adgang og gjenaabnet Luffhullet mod Syd, viste der sig en almindelig Oplosnings-Tilstand af alt Træ, Metalbeslag, Læderbetræk, og forsaavidt en Del Kister endnu havde Formen, sank de dog strax sammen ved Berøring. Da en Restauration var fuldkommen umulig, bestemte man sig til at ombytte de tilintetgjorte Kister med et muret Grav-Gjemme, hvori de Dodes Ben, der vare ret vel bevarede, bleve nedlagte i nye Linklæder i afdelte Rum, tilligemed de forefundne svage Levninger af Ligdragter og Prydelser. Hvalvingen fandtes at være 10 F. 6 L. lang, 13 F. bred, 6 F. 2 L. høi. Efter physiologisk Undersøgelse fandtes der Levninger af mindst 20 Lig, deraf 15 vogne, saa at det ikke er usandsynligt, at denne Gravhvalving har været til og er bleven benyttet for Klingskrups Beboere allerede før Baldendorfernes Tid, af hvilken Slægt itkun 8 à 10 Lig vides at være nedfattede der. Nogle faa Blader med Indskrift fandtes bevarede og ere foran omtalte. Den murede Grav anbragtes i Retning af S. og V., op til Kirkebygningens østre Grund, Luffhullet til Kirkegaarden gjenaabnedes og forshnedes med Gitter. Abningen ind til Kirken blev igjen lukket.

allerede forinden han folgte Hoved-Parcelen af Klingstrup, havde han erhvervet Kongl. Bevilling, udfærdiget gennem Rentekammeret 5/2 1803, til „Tid efter anden med fuldkommen Eiendomsret at afhænde enten alt eller en Del af det under Klingstrup og Weistrupgaard hørende Bøndergods, uden at Hovedgaards-Taxterne ved saadan Afhændelse skulle tabe den Skattefrihed og anden Rettighed, som i Følge Loven og fra Alders Tid haver tilhørt den, samt uden at Hovedgaarden eller han som Eier deraf i nogen Maade skal hæfte eller være ansvarlig for Skatter eller Contributioner af det afhændede Gods osv.“ Og i Henhold til denne Tilladelse folgtes i de følgende Aar det Allermeste saavel af det forrige Klingstrup Gods som af Weistrupgaards eget Gods, nemlig i Alt c. 426 Td. Hartk. med Skovskyd c. 3 Td. Derefter folgte Kjøbecontract 27/11 1810 og Skjøde 16/6 1811, med den tillagte Parcel af Klingstrup samt Alt, hvad der iøvrigt var henlagt til samme, til Etatsraad S. N. Dons til Hæselagergaard for 140000 Rbd., og angives i bemeldte Skjøde Hartkornet saaledes: Weistrupgaards frie Hovedgaardstaxt 22—6—„—2, Skovskyd 1—4—„—„; Parcel af Klingstrup, fri Hovedgaardstaxt 7—4—2—1½, Skovsk. „—7—3—1½; ufrit Htk. u. selve Gaarden 11—6—2—„; Staarup Kirketiende 20—2—„, Bøndergods 28—6—„ med Skovsk. og Møllestk. 6—3—3—„. Etatsraad Dons afhændede atter ved Kjøbecontract 14/12 1812, Skjøde 28/7 1813 samme Eiendom — Godsset dog formindsket til 17—6—3—½, Skov- og Møllestyd til 5—5—2—„ — til et Interessentskab, bestaaende af Kjøbmand og Forligelses-Commisær K. Møller af Nyborg, Grosserer D. B. Suhr af Kjøbenhavn og Forpagter

Hans Møller, Brændegaard, for 400000 Rb. dansk Courant; hvilken sidste lidt senere blev Ene-Eier.

---

Klingstrup Hovedgaard, som den nu var, ciedes, som forhen forklaret, fra 1803 af R. Rasmussen. Han døde paa Klingstrup i Efteraaret 1810 og blev jordet i Skaarup 11 October. Gaarden blev derefter i hans Enkes Besiddelse, indtil hun 18 Mai 1811 ved Vielse i Huset indgik Egtetab men Christen Truc, der saaledes blev Klingstrups Eier og beholdt den i de næste 26 Aar.

I hans Besiddelses-Tid viste sig Eftervirkningerne af Statsraad Koefoeds foran omtalte betydelige Omlægninger og Forandringer med Godserne samt med Rettigheder og Forpligtelser. Saa længe Koefoed blev paa Veistrupgaard, gik Sagerne nogenlunde roligt, idet han for sit Vedkommende respecterede den af ham selv indførte Ordning, og Ingen gjorde Indsigelse derimod. Men saa snart han var borte, brød Krigen løs, og denne locale — man kunde næsten sige — „Trediveaars-Krig“ kom efterhaanden til at berøre alle fra Baldendorferne stammende Donationer og Stiftelser, først Sognekaldets Brænde-Deputat, saa Rente-Udbetalingen af det Baldendorfske Legat, Hospitalet, Organiststolen; paa alle Omraader var der rokket ved den nedrivede Ordning, og en Tid syntes alt det Gamle at blive vaklende og usikkert; ligesom ogsaa mange forskjellige — Eierne af Veistrupgaard, Klingstrup, Bøgestovsgaard, en Del andre Sognebeboere, en enkelt

endog af Svendborgs Beboere — i Aarenes Løb bleve inddragne i Striden. Da denne angik offentlige Retsforhold af blivende Betydning ogsaa for Eftertiden, bør her ikke savnes en kort Dplysning derom.

Den første og tillige langvarigste og mest indviklede af disse Rets-Sager angik den fra ældre Tid stammende, af Henning Waldendorf ved aabent Brev 10/1 1641 erkjendte Rettighed for Skaarup Sognekald til fornøden Brændsel af Klingstrup Skove som en Del af den Erstatning, der tilkom Kaldet i Anledning af tiendepligtige Jorderes Inddragelse under Hovedgaarden. Hvad der nu gjorde denne Rettighed og den dertil svarende Forpligtelse tvivlsom, var først den foran omtalte Omstændighed, at Statsraad Koefoed havde lagt Forpligtelsen fra Klingstrup over paa sig selv eller paa Weistrupgaard, hvilken Forandring fandt sit bestemteste Udtryk i den mellem Koefoed og R. Rasmussen u. 6/12 1803 oprettede Kjøbecontract om Klingstrup, hvis 4de Post lyder saaledes: „Den Udvisning af Klingstrup Skove til Præst, Degn o. a. i Skaarup, som hidindtil er skeet, vedkommer aldeles ikke Kjøberen (af Klingstrup), men jeg, Statsraad Koefoed, paatager mig alene samme at udrede, imod at Kjøberen, Forpagter Rasmussen, betaler en Gang for alle den Capital 3000 Rd. i 11 Decbr. Termin 1804“. Dernæst var det følgende Post i Kjøbecontr. 27/11 1810 mellem Koefoed og Dons om Weistrupgaard: „Til Sognepræsten i Skaarup, Hr. Doctor Wedel, svarer Kjøberen aarlig i Steden for Brænde 100 Rd., som dog kun svares, saa længe Hr. Dr. Wedel er Sognepræst for Skaarup Menighed“, uden Følge for Eftermanden i Embedet; og i Skjødet 16/6 1811: „Skulde der være nogen gammel Fundats,

som bestemmer, at der fra Weistrupgaard skal leveres Brænde til Præsten i Skaarup, skal samme af Kjøberen og efterkommende Eier leveres". Disse forskjellige, i Salgsdocumenterne indførte Bestemmelser indeholde, som man let seer, mere end tilstrækkeligt Stof til Retsstvift, først derved, at Byrden uden videre er ført over fra en Eiendom paa en anden, men tillige derved, at den omspurgte Rettighed i det Hele stilles tvivlsom, saa meget mere, som ingen „gammel Fundats“ — hvad Etr. Røefoed vel maatte vide — indeholder nogen Bestemmelse om, at der „fra Weistrupgaard“ skal leveres Brænde til Skaarup, idet alle Bestemmelser derom vare af et saare nyt Datum og ene hidrørte fra Røefoed selv. Imidlertid gif Amtsprovst Wedel, der paa egne og det Offentliges Vegne maatte tage Sagen i Hænde, foreløbig ind paa Etatsraad Røefoeds Ordning og stillede altsaa sin Fordring til Weistrupgaards nye Eier, Etatsraad Dons, og ikke til Klingstrup. Og da de to Aar, 1811 og 1812, i hvilke denne besad Weistrupgaard, gif hen uden Resultat, blev Krigen erklæret, efter forgjæves Møde for Forligs-Commissionen 12. Novbr. 1812, ved Stevning 17. April 1813. Underretten dømte u. 21. April 1814 Dons til at udrede det hele omtvistede Quantum Brænde for de to Aar, i hvilke han havde været Weistrupgaards Eier, idet Retten mente at maatte godkjende Røefoeds Overtagelse af Byrden, hvorved Klingstrup formentlig var frigjort. Lands-Overrets-Dommen af 9. Sept. 1816 frifandt derimod Dons, da Forpligtelsen efter Rettens Formening hvilede paa Klingstrup, og der ikke under Sagen var nedlagt Paastand om forholdsvis Udredelse. Efter omtrent 6 Aars Forløb faldt endelig Høiesterets-Dommen 1. Decbr. 1818, der lød



saaledes: „Indstævnte, Etatsraad Dons, bør af de Sognepræsten for Skaarup Menighed, for de under Sagen omhandlede to Aar, tilkommende 100 Læs Brænde udrede en saadan Andel, som uvillige Mænd efter lovlig Dmgang maatte bestemme, efter Forholdet af de i Aaret 1801 samlede Klingstrup Skove til den Del af samme, der efter Skjøde 11. Juni 1811 var ham overdraget, eller om Titanten maatte foretrække for den hele ham af Klingstrup Skove tilkommende Udviisning for bemeldte to Aar at erholde 200 Rd. Sølv, da at udbetale ham disse“.

Hermed var Sagen afgjort i Principet, idet Høiesteret saaledes erkjendte Sognekaldets Ret og slog fast, at Ydelsen, ligeoverfor det Offentlige, hvilede paa Klingstrup Skove, men at den, da disse vare delte efter 1801, skulde udredes forholdsvis af de forskjellige senere Besiddere efter den Andel, enhver havde faaet tilskjødet. Forsaavidt Spørgsmaalet var, hvem man havde at holde sig til, blev saaledes Roefoeds ovenomtalte Erklæring i Kjøbecontracten med Rasmusen — hvorved Klingstrup fritoges — betragtet som en det Offentlige uvedkommende privat Bestemmelse, der alene kunde blive et Mellemværende mellem Sælger og Kjøber eller nu mellem de to Gaardes Eiere.

Uagtet der voxede en hel Del mindre Sager ud af den første, indtil langt ind i Trediverne, blev dog den ved Høiesterets-Dommen opstillede Grundsætning, som man kunde vide, afgjørende paa alle Punkter. Keisstrupgaards daværende Eier, der indsaa, at efter den af Høiesteret angivne Regel for Ubredelsen vilde denne Gaard slippe temmelig nemt fra den af Etatsraad Roefoed overtagne Forpligtelse, erklærede sig strax ved Forlig 23/7 1819 villig til at opfylde den mod Etatsraad Dons faldne

Dom efter nærmere Taxation. Klingsstrup's Eier, True, der hidtil havde, ikke uden Grund, anseet sig sikret imod Krav af denne Art, lod Sagen for sit Vedkommende gaa til Doms, men blev ved Hjemthings-Dom 21/6 1821 dømt til aarlig at udrede af Klingsstrup Skove  $28\frac{2}{3}\frac{1}{3}\frac{6}{3}$  Læs Brænde fra Aar 1813 og fremdeles; og han har efter Omstændighederne anseet det for haabløst at appellere denne Dom, sjøndt forøvrigt Sværkættelsen gav Anledning til nye Retstrætter i de følgende Aar. Endelig blev det ved Overretsdom 22/2 1830, stadfæstet ved Højesteretsdom 27/6 1834, afgjort, at ogsaa Klingsstrup's forrige ufri Skovskylde-Hartkorn paa Nabykø — nu Bøgestovsgaard og en Del Parcellister — skulde forholdsvis deltage i Udredelsen, nemlig med  $10\frac{4}{6}\frac{4}{3}\frac{9}{4}$  Læs, hvoraf Bøgestovsgaards Andel fattes til  $5\frac{7}{6}$  Læs. Veistrupgaard's Part var ved en det Hele omfattende Skjøn- og Taxations-Forretning 12 Sept.—3 October 1820, ved hvilken ogsaa de nysnævnte, af Domstolene godkjendte Tal vare fastsatte, bleven bestemt til  $10\frac{4}{6}\frac{4}{3}\frac{9}{3}$  Læs, og en herpaa grundet Overenskomst om aarlig Ydelse af  $10\frac{2}{3}$  Læs eller  $3\frac{2}{3}$  Fv. Brænde fik efter Yderens Andragende Kongl. Konfirmation 3/4 1835. — Efter at have gjort Rede for disse væsentlige Afgjørelser, der have Gyldighed for Eftertiden — kun at de dømte Parcellister faktisk have været fritagne — skulle vi ikke dvæle ved de mange Mellemspil og Efterspil af mindre Tvistemaal og Retshandlinger, hvorom de tilstede-værende Folianter af Proces-Akter vidne, og som baade ved Sagens forviklede Natur og ved dens vidt rækkende Forgrening synes i hin lange „Krigens Tid“ at have beredet Egnens Sagførere en sjelden Nydelse. Hvad Hoved-Resultatet angaar, da maatte det vistnok i sig selv

synes retfærdigt, at Byrden blev forholdsvise fordelt; men ganske vist kunde den daværende Eier af Klingstrup, paa Grund af de ophyste særegne Omstændigheder ved hans og hans Formands Overtagelse af Gaarden, ansee sig brøstholden ved en saadan Afgjørelse, hvorfor ogsaa den Hjemthings=Dom, der særlig gif ham imod, udtrykkelig forbeholdt „hans lovlige Ret og Regres til Sælgeren af Klingstrup og Eieren af Veistrupgaard, forsaavidt Dommen rørte de mellem dem efter lovlige Adkomstbreve stiftede Rettigheder og Forpligtelser, betræffende den Brænde=Udvisning, Klingstrup nu tilpligtes at udrede“. Det sees ogsaa, at Proprietair Truc i denne Anledning har gjort Strid imod Stiftamtmand Koesoed, idet han for de før omtalte 3000 Rd., der af Rasmussen vare betalte for Fritagelsen, lod gjøre Arrest i nogle Koesoed tilhørende Prioritets=Fordringer og derefter reiste Søgmaal imod ham. Ogsaa har der været ført Forhandlinger om dette Mellemværende med den samtidige Eier af Veistrupgaard, H. Møller. Men disse Sager faldt hen uden at komme til Rettens Afgjørelse, saa at det maa antages, at en Overenskomst eller Affindelse har fundet Sted mellem Parterne indbyrdes, hvorved Truc som Eier af Klingstrup har ladet det bero.

Endvidere opstod i hine her paa Stedet saa bevægede Aar ogsaa Retstvist vedrørende det store Baldensdorffske Legat, hvoraf de tre Femtedele efter Koesoeds Ordning skulde forblive staaende i Klingstrup Hovedgaard, og de to Femtedele i Skaarup Kirketiende under Veistrupgaard. Uagtet Bestemmelserne desangaaende vare klare nok og optagne i de vedkommende Kjøbecontrakter eller Skjøder — saaledes i Koesoeds til N. Rasmussen og til Dons, samt i fidsnævntes til N. Møller — ligesom ogsaa

Pante-Obligationer for de resp. Legat-Capitaler tilforn vare udstedte af begge Gaardens Eiere, sees det dog, at Rentebetalingen til en Tid er udebleven fra begge Gaarde; hvad for Klingstrups Vedkommende maaffee i nogen Grad kan være foranlediget ved, at den daværende Eier, der lige overfor Weistrupgaard kunde ansee sig for forurettet i Brændesagen, har tænkt sig Muligheden af at opnaa en Erstatning ved at faa hele Legat-Byrden lagt over paa sidstnævnte Eiendom. Efter Stiftsøvrighedens Ordre blev der reist Sag imod begge Eiere, der, som det maatte ventes, bleve dømte til at opfylde deres utvivlsomme Forpligtelser, med Paalæg af Sagens Omkostninger: True saaledes ved Dom 25/11 1824 til paa en Gang at betale 601 Rbd. 67  $\beta$  i paaløbne Renter „til Uddeling til de vedkommende Legatarier“, ligesom ogsaa Møller, der under 10/12 1823 havde andraget hos Stiftsøvrigheden om, at den mod ham reiste Sag maatte stilles i Bero i Betragtning af, at Admiralitets-Kollegiet havde ladet gjøre Udlæg i Gaarden, dog selvfølgelig tilpligtedes at tilsvare den paa Weistrupgaard faldende Part af Renten.

Fremdeles opstod Tvist om Forpligtelsen til Bedligneholdelse af Staarup Hospital, der, som vi have seet, ligeledes havde været Gjenstand for de Koefoedske Omlægninger. Denne Tvist jevnedes dog mellem de tvende Eiere, uden Retsfag, men ikke uden alvorlig Indvirkning fra Øvrighedens Side. Saavel Amtet som det K. d. Cancelli lod i Henhold til Fundatsen Fordringen rette til Klingstrup og bebudede Søgemaal, hvis Sagen ikke inden en passende Frist var bragt i Orden. Men Forpligtelsen erkjendtes og overtoges derefter i Virkeligheden af Weistrupgaard og, i Følge privat Overenskomst, senere af

Staarup Kommune; hvilken Ordning dog hidtil ikke er bleven godkjendt eller stadfæstet af det Offentlige.

Ogsaa den til Hospitalet henlagte Have gav Anledning til en Retsfag, idet Kirkeeieren, efterat den tidligere var flyttet til Kirkegaardens sydvestlige Hjørne, i A. 1822 havde indtaget den til Kirkegaardens Udvidelse; hvorfor han ved Dom 24/3 1836 blev tilpligtet at yde Hospitalet Erstatning ved Udlæg af anden Jord.

Endelig fremkom der i Aarene Tredivte temmelig vidtløftige og langvarige Forhandlinger og til Dels Tvistigheder vedrørende Organist-skolen i Staarup. Hovedpunktet i Sagen var Gjenoprettelsen af denne Baldendorffske Skole som særskilt bestaaende Skole, efterat den ved den før omtalte Skoleplan for Staarup Sogn af 1813 var bleven paa en vis Maade indlemmet i Degneskolen. Men idet man tilsigtede at føre Skolen tilbage til, hvad den i Følge Fundatsen af 10/9 1772 skulde være, maatte nødvendigvis Spørgsmaalet om Bedligholdspligten, om Kaldsretten og om Læreren's Lønning m. v. paany komme paa Bane, saa meget mere, som der netop i disse Henseender var, som forhen berørt, af Statsraad Roefoed foretaget forskjellige vilkaarlige Forandringer. Men her gjentog sig det Samme, som tidligere var gjort gjældende ved Høiesteretsdommen og de andre retslige Afgjørelser i Brændesagen: Regjeringen viste sig enig med Domstolene i at betragte hine private Handeler og Omlægninger som sig og det Offentlige uvedkommende, og gjorde Retten gjældende hos dem, hvem Forpligtelsen efter Fundatserne paahvilede, overladende til de Vedkommende selv, hvorledes de forøvrigt kunde eller vilde affinde sig med hinanden. Som Følge af denne Betragtning lod

d. N. d. Cancelli ved Sagens Afgjørelse Alt være upaaagtet, hvad der under Forhandlingerne var fremkommet fra Weistrupgaard's Side, dels om formentlig Kaldsret til Skolen (og Belæggelsesret til Klosteret), dels om Krav paa Erstatning for Opgivelse af disse Rettigheder; og efterat der fra de daværende Giere af Klingstrup var afgivet en Erklæring, hvorved de for deres Vedkommende ganske og aldeles afstode og frasagde sig Kaldsret og enhver anden Rettighed lige over for Organiststolen og Organist-Embedet, og samtykkede i den tilsigtede Forandring, hvorefter saavel Rettigheder som Forpligtelser skulde gaa over til det Rgl. Skolelærer-Seminarium i Staarup: saa tog Cancelliet denne Erklæring for fuldt fyldestgjørende og afgjorde derefter Sagen ved Canc. Str. 4. Juni 1839, hvormed fulgte en approberet ny Skoleplan for Staarup Sogn, i hvilken den Baldendorff'ske Skole havde faaet sin selvstændige Plads og Stilling tilbage; hvorhos bestemtes, at Seminariet (Statskassen) skulde overtage Vedligeholdelsen saavel af Kirkens Orgel som af Organiststolen, imod at oppebære de dertil ved den Baldendorff'ske Fundats henlagte Indtægter, samt at Organist-Embedet og Lærer-Tjenesten ved Skolen fremtidig skulde besættes af Seminariets Direction, og Skolen benyttes som Øvelses-Skole for Seminariets Elever. Kaldsretten gik saaledes bort baade fra Klingstrup, hvorhen den efter Fundatsen hørte, og fra Weistrupgaard, hvortil Roesøed havde overført den; og den ved Cancelliets Resolution indførte nye Ordning har siden den Tid været gjældende.

Saaledes kom der efterhaanden Ende paa alle hin Tids Sager og Tvistemaal, og der indtraadte fredelige Tilstande. Seer man hen til Udgangen, saa havde Striden

det Gode, at den førte til en yderligere Sikkring og Befæstelse af alt det, som ved den Kæofoedste Vilkaarlighed var for en Tid gjort tvivlsomt og usikkert, idet de Afgjørelser, som efterhaanden fremkom dels ved Dom, dels ved Regjerings-Resolution, dels ved bindende Forlig og Overenskomst, samtlige gif ud paa at hævde de paa Valckendorfernes Gavebreve og Foundationer grundede Rettigheder, der saaledes netop gjennem Striden vandt en fornøyet Stadfæstelse og Betryggelse, ligesom det med det Samme blev afgjort, hvor de tilsvarende Forpligtelser hvile. I det Hele blev der i disse Forhold opnaaet en saadan Klarhed og Sikkerhed, at der ikke lettelig vil kunne opstaa Tvivl eller alvorlig Retstvift derom i Eftertiden.

---

E. True forblev i Besiddelse af Klingenstrup indtil 1837. Han havde i sin Tid foretaget ikke ubetydelige Forandringer med Gaardens Bygninger. Ladegaardens søndre Længe, der var Grundmur, oprindelig opført af Henning Valckendorf, blev afbrudt og erstattet med en ny Bindingsværks-Længe i Øst, hvor Gaardsrummet tilforn havde været aabent ud imod Naen og Mølleedammen. I Syd, i nogen Afstand fra Ladegaarden men i ret Vinkel med samme, blev et nyt, grundmuret og teglhængt Baaningshus opført, en temmelig langstrakt en Etages Bygning, tilbels med Kjælder, i det Hele af den Form, som var den almindelige her i Landet sidst i forrige og først i dette Aarhundrede. Bygningen maaler i Længde

70 Aen. Den forhenværende Forpagterbolig blev samtidig nedbrudt.

J nævnte Aar folgte C. True Klingstrup til Rasmus Langkilde af Kroghenlund, Hendrik Langkilde af Langkildegård og disses Søstersøn Peder Laurids Mayntz af Langhøis Mølle i Lunde Sogn, og udstedte u. 21. December 1837 Skjøde til disse Mænd i Forening. Sidstnævnte bestyrede derefter Gaarden paa egne og Wed=Cieres Vegne og beboede den, i Egteskab med Marie f. Hansen af Grubbe Mølle i Svaninge Sogn, indtil Mai 1853, da en Deling eller Udstykning af Eiendommen blev iværksat, saaledes at Mayntz fik en Trediedel, medens Brødrene Langkilde beholdt de to Trediedele. Den formelige Deling blev dog først bragt i endelig Orden tre Aar senere, paa Grund af nogle fra vedkommende Ministeriums Side fremkomne Fordringer, dels om at mindst 100 Td. Land Skov skulde blive ved Hoved=Parcelen, saa at ingen Deling af Stoven kunde tilstedes, dels om Stikkelsen af de til den mindre Parcel henlagte Forder. Men da Udstyknings=Bevillingen endelig var meddelt u. 31/5 1856, udstedtes gjensidigt Skjøde u. 4. Juli 1856, til R. Langkildes Enke, Dorthæa Helene Langkilde, og Hendr. Langkilde paa Hovedparcellen, Klingstrup Hovedgaard, og til P. L. Mayntz paa Parcelen „Ny Klingstrup“, med hvilket Navn denne fraskilte Del af Eiendommen blev kaldet, hvortil nu ogsaa Klingstrup Mølle, baade Vand= og Veirmølle, var henlagt. Allerede i 1852 havde Mayntz her opført Ladebygninger og Hovedbygning, beliggende Nord for Aaen, og heldig benyttet det af Naturen gunstige, af Aaen og Mølleedammen omflynede Jordsmøn til Have= og Park=Anlæg, der fattes i For=



bindelse med et ventligt lille Skovparti i Nabalén mod Nord.

Efter Delingen stillede Areal- og Hartforns-Forholdene sig saaledes: Hoved-Parcelen eller den nuværende Klingstrup Hovedgaard fik i Alt 402 Td. Land, nemlig Ager 265, Eng og Mose 12, Fredstov 104, Fæstehuse 21; samlet Hartforn, Husene indbefattede, 29—6—1—2 $\frac{1}{4}$  nemlig: Matr. Nr. 1 A. 25—5—3—1 $\frac{1}{2}$ , 1 B., en liden Lod mod Holmdrup „—“—2—2 $\frac{1}{4}$ , 1 D., Skov, 3—7—3—1 $\frac{1}{2}$ . Heraf er senere afhændet til Eiendom et Hus med „—2—3— $\frac{1}{2}$ , saa at Gaardens samlede Hartforn nu (1881) er 29—3—2—1 $\frac{3}{4}$ . Ny Klingstrup c. 130 Td. Land, Hartforn (den til Møllen henlagte Lod af Htt. 6 Skp. 1 $\frac{1}{2}$  Alb, indbefattet) 11—1—3— $\frac{1}{2}$ , samt Møllestyld 1—2—„—“; nemlig: 1 C., et lidet Stykke af Skrænten ved Møllen „—1—“— $\frac{1}{4}$ ; 1 E. 7—4—1— $\frac{1}{2}$ ; 3 i Skaarup, et Stykke B. i Marken S. f. Skjel-Væk 1—„—2—2 $\frac{1}{2}$ ; 24 i Brudager 2—3—3— $\frac{1}{4}$ ; deraf altsaa i Skaarup Sogn 8—6—„— $\frac{1}{4}$  og i Brudager Sogn 2—3—3— $\frac{1}{4}$ . De fra Fortiden stammende særlige Byrder, vedrørende Legater og Stiftelser m. v., bleve, forsaavidt de endnu paahvilede Klingstrup, ved Delingen lagte paa Hovedgaarden alene.

B. V. Mayntz blev boende paa sin Gaard, Ny Klingstrup, hvor Alt paa en vis Maade var hans eget Bærk, indtil sin Død den 29 Juni 1876. I de henvendte 40 Aar, i hvilke han saaledes havde været knyttet til Klingstrup og til Skaarup Sogn, havde han udfoldet en ikke liden Virksomhed baade i offentlige og private Forhold; i mere end den halve Tid havde han med Iver og personlig Opoffrelse deltaget i Styrelsen af de kommunale Anliggender,

lige fra 1841, da Communerne netop begyndte at blive raadige over deres egne Sager, og i det Hele havde han ved sin retskafne Færd og sit velvillige og hjælpsomme Sind vundet almindelig Tillid og Agtelse i denne Areds. Ved sin Bortgang efterlod han derfor et hædret Minde, ligesom ogsaa de af ham og hans Hustru stiftede Legater, der senere ville komme bl. a. Lunde og Skaarup Sogne til Gode, ville bevare hans Ihukommelse hos Efterlægten.

Hvad Klingstrup Hovedgaard angaar, da blev den efter Delingen i Enkefru D. H. Langkildes og Proprietair H. Langkildes Sammie, indtil Sidstnævnte afhændede sin Halvdel af Eiendommen til Førstnævnte ved Skjøde 16. Febr. 1860, fra hvilken Tid Enkefru D. H. Langkilde saaledes blev Ene-Eierinde af Hovedgaarden. Sytten Aar efter solgte hun den ved Skjøde 21. Decbr. 1877 til sin Svigersøn, den hidtilværende Forpagter, Hans Lauesen, der med sin Hustru, Kirsten Petrine f. Langkilde af Kroghenlund, nu eier og beboer Gaarden.

---

Det er kun faa Minder, det nuværende Klingstrup har tilbage fra de ældre Tider, vi i det Foregaaende have omhandlet.

Det er allerede foran berettet, at man i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede var i den Grad nærgaaende mod Klingstrup, at man endogfsaa fratog Gaarden selve dens gamle Hovedbygning og Herstabsbolig, hele Borgpladsen og den tilstødende Have, hvilket alt blev underlagt

Veistrupgaard, samt at man derefter bestræbte sig for at udslætte ethvert Spor af dette Jordsmons tidligere Benyttelse. Efterat Bygningerne vare nedbrudte og Haven ryddet og sløifet, bleve Jordstykkerne indlemmede i den tilstødende Mark og Stov, og ifkun en mindre Del af samme, et aflangt, smalt Stykke nærmest ved Møllen og Skrænten mod Aaen, kom tilbage til Klingenstrup. Senere opførte en af Veistrupgaards følgende Eiere et Hus i selve Stjeldet og henlagde dertil som Fæstelod en Del af den gamle Borgplads og Havegrund, altsaa nu en Del af Hovedgaardens-Grunden. Ved dette Hus findes endnu en Part af den gamle Borggrav, tildels med tilhuggede Stene, og paa hele Lodden saavel som paa det tilgrænsende, nu under Ny Klingenstrup hørende Havestykke opløies og opgraves endnu røde Mursten, Murbrokker og Teglsten, enkelte meget gammeldags af halv-cylindrisk Form, paa et enkelt Sted Skifersten i Mængde, ligesom ogsaa Jernkugler ere forekomne. Ved tilfældig Gravning er man i en Dybde af omtrent 3 Alen stødt paa et Murstens-Gulv samt to parallelle Grund-Mure, som løbe omtrent i N. og S., og fortjætte sig ind under det som Skjel anbragte Stengjærde mellem Huslodden og Haven. Hist og her over det hele Jordsmon, ogsaa det som nu er Mark, forekomme — som før berørt — Planter og Buskværter, nu vildt voksende men aabenbar vidnende om tidligere Havekultur, saasom spansk Jordbær, Ribs, Stikkelsbær, Jasmin, gammeldags Tulipan, „Arons Kjæp“ o. fl., der tydeligt nok minde om svundne Tider, da alt her havde en anden Stikkelse.

Paa den omtalte til Ny Klingenstrup hørende Del af Grunden findes endnu tre fra den gamle Tid stammende

Stenpæle eller Afvisere af Ramp, af hvilke de to nu staa midt i Urtebedene, hvorfra man ikke har nænnet at bortvise dem, den tredie i Stenhegnet, men alle paa deres gamle Plads. En fjerde er i en tidligere Tid bortflyttet men nu gjenfunden og opstillet i en Stendysse i Ny Klingstrups Have. Disse Stene ere mere „talende“ end de andre Minder, idet de selv sige os, fra hvem og fra hvilken Tid de hidrøre. Paa dem alle findes nemlig indhugget Bogstaverne H. V. K. B. A. B. K. og Aarstallet 1643, altsaa Henning Baldendorfs, Karen Brahe, Anna Bernekow. Upaatvivlelig have de i sin Tid gjort Tjeneste ved Broen over Borggraven og Indkjørselen til Borggaarden, to paa hver Side af samme, hvad saa meget sikkrere kan antages, som en dervedende Grav først i nyere Tid er bleven tilkastet.

Ved Klingstrup Hovedgaard findes endnu to af Henning Baldendorfs Bygninger, begge solid Grundmur, nemlig Gaardens vestre Længe og den store Lade, hvis Opførelse forhen er omtalt. Den tredie af ham opførte, ligeledes grundmurede Længe er, som berettet, i vort Aarhundrede nedbrudt, vistnok fordi den laa tværs for det samtidig opførte nye Vaaningshus. Som et vel bevaret Minde staa endnu paa Ladens østre Gavl de samme Bogstaver som paa Stenene i Haven, og som betegne Bygherrens eget, hans afdøde og hans da levende Hustrues Navne, men her i sammenstyngede Træk:

1643.

### Anmærkninger og Tilspøininger.\*)

- Til S. 11, L. 22. De stedlige Sagu om Tiselholts Udelæggelse i Grevefeidens Tid bekræftes ved den historiske Efterretning: at Jacob Brodenhuus til Tiselholt fik Kongens Gaard i Weistrup, fordi hans egen Sædegaard var brændt for Kongens Styld. D. Mag. 4 R. 1. 145.
- Til S. 13, Not. 2. Ewalds Skildring af Sophie Daas onde Kaar i hendes sidste Dage har i Hovedsagen god Hjemmel, idet Historien noksom beretter om Svigerinden Anne Stisbatters flette Opsørjel imod hende. Rosenv. Bl. D., Bedel Sim. Rugd. o. a.
- Til Side 31, Not. Det kan vel være tvivlsomt, fra hvilken Henning Baldendorfs Pen, Sønnens eller Faderens, Mindcordene fra 1613 i Stambogen paa Stensgaard hidrøre. Maaskee kunde bl. A. Sprogformen tale for den sidste Antagelse.
- Til Side 32, nederst. Henning Baldendorfs Lehnsbrev paa Odense Lehu er af 6. Juli 1628 og lyder paa, at han fra 1. Mai skulde have det paa Regnskab, som det var fra 1597; i hvilket Aar Christopher B. var fratraadt. (Genanten var 1602 kun 1700 Daler, Gaardens Aul og  $\frac{1}{8}$  af den uvisse Indtægt. Men 1642 var den 1967 D. 3  $\frac{1}{2}$  10  $\frac{1}{2}$ , og Kongens Part 2076 Dal.)
- Til Side 55. Paa Løihuset i Kjøbenhavn opbevares et Hjulaaß-Gevær med de Baldendorfers Baaben og Navnet „Henning Baldendorf 1657“.
- Klevenfeldt beretter, at paa hans Tid fandtes Henning Baldendorfs Portrait i Svindinge Kirke men blev udgivet for Christopher Baldendorfs.

\*) Tilbels efter Mebb. fra Bislop Engelstoft, Registrator Plezner og S. Jørgensen.

Til Side 57 og 67. „Ballering“, der paa Fru Kirstine Kruses Riste angives som hendes Fødested, er Baldring-Gaard i Baldringe Sogn, Herrestad Herred, Malmøhus Lehu; hvilken Gaard 1611 var magelagt fra Kronen til Jochim Bülow, Fader til Fru Beate Bülow (f. 1606, Kongens Gubbatter), Fru Kirstine Kruses Moder. — Hendes Fader, Jørgen Kruse til Hjermitslevgaard og Kjærsgaard i Bendtsyssel, var 1661 den danske Adels Senior, til hvem Fr. 3 overleverede Konfirmationen paa Adelsens Privilegier; død paa Kjærsgaard, 82 A. gl.

Til Side 97 o. ff. Efter Trykningen af Afsnittet om Henning Ehrf. Baldendorff er hans og Hustrues, i Fundatsen af 10. Sept. 1772 omtalte Testamente af 5. Juni 1734 fremkommet (Uddr. af Amtsarkivet ved S. Jørgensen); og da det bidrager til at oplyse forskjellige Forhold, meddeles dets Hovedbestemmelser her i kort Udtog: 1 og 2. Den længstlevende Ægtefælle skulde beholde den hele, rørlige og urørlige, Eiendom ubelt og med fuld Raadighed, endog saa i Tilfælde af nyt Ægteskab, uden nogenfomhelst Ret for den Afdødes andre Arvinger. 3. Dog, hvis H. E. Baldendorff som længst levende indløb sig i nyt Ægteskab, uden at oprette Testamente med sin anden Hustru, da skulde hans første Hustrues Søstre, Frøken Charlotte Maria og Gerhardine Augusta von Halem, „være og blive hans sande og eneste Arvinger“, nemlig til hans Boeslod, og „alle hans andre Arvinger fra al Arveret efter ham være aldeles udelukkede“, medens hans da ev. efterlevende Hustru skulde beholde sin (den halve) Boeslod. 4. Hvis H. E. B. som længst levende døde i Enkemands Stand, skulde nævnte Frøken eller deres rette Arvinger arve alt hans Efterladenskab, uden Undtagelse, dog saaledes, at der for Ch. M. v. H. forlods udtoges 2000 Rd., til Staarup Hospital 1000 Rd. og til Klingstrup Gods Beskoldere 600 Rd., de to sidste Poster efter nærmere Bestemmelse. 5. Naar den længst levende Ægtefælle afgik ved Døden, skulde Godssets Bønder i 3 Aar være fri for al Fæste-Afgift, som og for længere Pligt-Kjørsler end til Svendborg (Kongereiser undtagne); ligesom og hver Bønde med 1 Td. partkorn og derover aarlig skulde have udvist „Hjulsbøg til en Vogn“. 6. I alle Tilfælde skulde „til evig Tid hæfte paa Klingstrup Gaard“ en aarlig Udvisning til Præsten i Staarup af 50 Læs Brænde, til Degnen 25 Læs, til Stolen 20 Læs, til Hospitalet 25 Læs; „den længst levendes fri Disposition herudinden altid forbeholden“. 7. Til H. Chr. Baldendorffs Moder, Fru Helle Trolle, skulde, om hun overlevede Sønnen — skjøndt han „ikke var Frygt for,

at hans Hustru skulde lade hans Moder lide Nød eller Mangel“ — aarlig udredes af Klingstrup „til hendes Subsistance“ 100 Rd. og 50 Læs Brænde, der skulde tilføres hende til Svendborg. — Testamentet er understrevet og forseglet af begge Egtfæller og til Bitterlighed medundertegnet af Sognepræsten Hr. P. Trochmann og Procurator Monfr. Chr. Gjønge. — Saavidt Testamentet. —

Efter Fru Helle Trolles Død 31/3 1741 holdtes d. 10 April næstefter Skiftesamling i hendes Bo i Brudager, hvor hun i sine sidste Aar havde boet. Som Arvinger meldte sig den Gang 1. Major Børge Waldendorfs Frue, Agathe R. Urne; 2. Lieutenant Marquards Frue Anna Beate Waldendorf, da i Oldenborg. 3. Kapitain Ethrups Frue, Elisabeth M. Waldendorf, fordrøede som Fædrearv, 18 Rd. 3  $\frac{1}{2}$   $\frac{1}{2}$   $\beta$ ; 4. Capitain Scharffenbergs Frue, Kirstine B., ligeledes. — Bort ndbragtes ved Auction til 112 Rd. 3  $\beta$ . — Fremkomne Gjældsposter og paaløbne Skifte-Omkostninger foranledigede Arvingerne til at „gaa fra Arv og Gjæld“. —

Foranstaaende Testamente giver forsaavidt nogen historisk Dplysning, særlig om Familie-Forholdene, som man af samme faaer det noget uhyggelige Indtryk af, at H. Chr. Waldendorfs egen Slægt paa hin Tid er bleven ganske fortrængt af det nydte Svogerskab og udelukt fra alle Arve-Udfigter, sml. især Post 3 og 4; hvad vistnok hænger sammen med en allerede da tilstedeværende personlig Fjernelse. Dette var Begyndelsen til Fædrene-Gaardens senere fuldstændige Tab for den Waldendorfske Slægt. — At den samme Indstydelse skulde være at spore i Amtmands-inde Waldendorfs, Fru Helle Trolles, knap tilmaalte Aarpenge eller overhovedet i de smaa Aar, der bleve hendes Alderdoms Løb, efterat hun tilforn i mere end en Menneftaalder havde været Frue paa Klingstrup, vilde det dog maastee være for dristigt at formode.

De i Post 6 indeholdte Bestemmelser ere i Henhold til det tagne Forbehold senere tilbels ændrede, bl. A. ved Fundatsen af 10 Sept. 1772.



## II.

## Bylov for Vejlbj.

Meddelt af Adjunkt D. S. Wulff.

Af Landsbybedtægter fra Jyn habes trykte „Østrup By-Lov og Gildeskif“ i Hist. Tidskr. I og „Bysttraa for Rønninge Sogn“ i „Efterretn. om Rønninge og Rolfsted Sogne“ af Bendtz, og maaske flere<sup>1)</sup>. Naar her meddeles endnu en, da sker det, dels fordi hver ny Bylov gjerne indeholder visse særegne Ejendommeligheder, dels bærer fornøjet Vidnesbyrd om Almindeligheden af saadanne Selvbestemmelser til at fremme godt Samliv og hindre Riv og retslige Stridigheder mellem Naboer og Bysbørn.

Vejlbj Bylov opbevares i en gammel, velstreven og velholdt Afsskrift paa det store kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn (Ny kgl. Saml. 808 d Fol.) og er i det hele tydelig og let at læse, saa at det kun er paa et Par enkelte Steder, at der har været nogen Tvivl om Læsemaalens Rigtighed, nærmest ogsaa fordi det gjælder sjældnere Ord, hvis Betydning er uklar. Andre Steder er Udtrykksmaaden noget

<sup>1)</sup> Mærkes kan ogsaa: Friderich Bagger, Instruz eller Bylov for Refsvindinge By. Odense 1773.



ubehjælpelig, dog ikke i højere Grad, end at Meningen i Almindelighed giver sig klart af sig selv.

Wejlby Sogn udgjør den nordvestlige Halvø af Fyn over mod den jydste Kyst. Byloven betegner ikke udtrykkelig selv, hvor den hører hen; men dels vidner herom Navnet Røgle Mølle og Wejlby i § 11, dels Slutningsbestemmelsen § 31, der er underskrevet: Weilby, af R. Werchmester, som var Præst i Wejlby 1702—29.

Nr. 20. (Stempel.)

Five og tyve Skilling.

Udi den Herres Jesu Christi Navn ere vi efterskrevne i Dag forsamlede i den Agt og Mening, at vi af Guds Naade noget ville handle og med hverandre tale, slutte, faa og indgaa, som kan være os samtlige Lidsmænd til Nytte og Gavn; thi Christus siger, at hvor der er indbyrdes Fred og Endrægtighed, der er Guds rige og runde Betsignelse; og paa det at sliG Guds Befaling kan fremmes, og vor Næring og Bjerling forøges, have vi i den hellige Trefoldigheds Navn efterskrevne Boster med hverandre indgaaet og samthkket.

1. Item hvem som kommer i vort Lav efter denne Dag, han træder frem og tager OIdermanden i Haand og tilfiger ham og os for sig og sin Hustru at give fuld Igang, for hver Person en Tønde godt ulastende Øl efter sex Mænds Sigelse, og naar Øllet gives, da blive de indlyste af OIdermanden i vort Lav at sidde næst hos

Gildebroder og Gildeøster, som sidst gav fuld Gjerd<sup>1)</sup>, enten de tage Sæde paa Foesædet (o: Fodsædet) eller Galbænten, og da love at være hverandre tjenstvillige med Mag og Loen (o: Laan), som Gildebroder og Gildeøster kan have hinanden Behov udi, og dersom saa skete (som Gud naadelig forbyde), at nogen tilfaldt Ildbrand, da være sig tilfortæntt at give dem, som Staden have taget, en god forsvarlig Eggestolpe, en Trave Langhalm, et Spænde<sup>2)</sup> og et Folk at rydde Byggestedet en Dags Tid; og hvo som denne forskrevne Post ikke holder og efterkommer til Punkt og Prikke, give til Lavet en god halv Tønne Ol efter sex Mænds Sigelse. Og hvilken Gildebroder eller Gildeøster, som giver sig i vort Lav og ikke giver Igang inden Aar og Dag, da siden at give dobbelt.

2. Item hver Sankte Matthijs<sup>3)</sup> Dag skal sættes Oldermænd og Stolsbroder og Faldefoged, og skal gaa ret om, ingen undtagen, som har at pløje og saa paa, med mindre han har en dygtig i sit Sted efter alle vores Nøje, og skal fornævnte 3 Embedsmænd være sig tilfortæntte paa fornævnte Dag at gjøre Regnskab og klarere for alt det Aars forfaldne Vide, og skal fornævnte Sankte Matthijs Dag holdes ni Dage før Sankte Michels Dag, og den Dag at holdes selvvarende<sup>4)</sup> Stævne, naar Sol staar op. Og hvo som ikke holder og efterkommer disse forskrevne Poster, han give til Lavet en halv Tønne godt Ol efter sex Mænds Sigelse.

1) Gilde, Gjæstebud (se Molbeck: Danst Glosf. I, 286-7 og Hst. Tidsskr. I, 458.

2) en Del af Overtømmeret til Huset.

3) o: St. Matthæus Dag d. 21de September.

4) uden videre Børsel eller Kaldelse.

3. Item hvilken Mand, som er OIdermand, skal være forpligtet at forstafte to gode Tønder Øl paa fornævnte Sankte Matthisdag og 3 gode Retter Mad, nemlig nogle Føde Groffenbrad<sup>1)</sup> eller Hønsfetjødsuppe, nogle Føde Saltmad med Flæst, Kjød og Kjødpølse, som dertil hører, nogle Føde Bergesift og saa meget thndt Øl, som kan bruges til Maden, og skal fornævnte OIdermand nyde for samme Gilde at gjøre af Byens Penge 7 flette Daler, og naar Stævnet da er endt, skal OIdermanden være forpligtet at stifte Bnd efter samtlige Lavsmænd og Lavshustruer og dem at byde til Gilde. Og hvilken Hustru, som befindes modvillig og ikke vil lade sig finde i Gildeshuset, med mindre hun har loblig Forfald, bøder til Lavet for den Post, som for disse andre, om nogen af disse Poster ikke holdes, da at give til Lavet en god halv Tønde Øl.

4. Item dersom nogen skjælder, bander eller taler noget uhøfligt imod sin Gildebroder eller Gildesøster enten til Stævne, Gilde eller nogen ærlig Forsamling, bøder til Lavet en god halv Tønde Øl og siden at lide efter Lov og Ret; eller løgter<sup>2)</sup> hverandre paa Stævne, da at give en Fjerding Øl.

5. Item dersom nogen overfalder sin Gildebroder eller Gildesøster udi Gildeshuset eller udenfor, eller paa Vej eller Sti; eller om nogen Gjæst bydes, maa ej overfaldes; men dersom Gjæsten overfalder nogen, da bøder han det, som han indbød saa fuldkommen, som han

<sup>1)</sup> Drekjøb, især større Stykke skjært Kjød (se Molb. Gloss. I, 304 og 301).

<sup>2)</sup> bestynde for Løgn.

Gjerningen selv gjorde. Og hvo sig herimod forser, giver til Lavet en god halv Tønde Øl og siden at stande til Nette efter Recesfen.

6. Item skal holdes en selvbarende Stævne anden Paasfedag, og da at tage ved om Tagen og Fred; og hvad da af de fleste bliver samtykket, skal og efterkommes af de ringeste.

7. Item skal Stolsbroder være tilforpligtet at tilfjige samtlige Lavsmændene til Stævne, naar han af Oldermænden bliver befaleet, ved en halv Tønde Øls Vide; og hvilken Mand som faar Aftenvarfels Bud og ikke møder, give til Vide 2  $\beta$ ; faa de Varsel om Morgen, og de forsømme sig, give til Vide 1  $\beta$ , og hvilken Mand som ikke møder ved Stævnestoffen eller hans Bud hver Søndag efter Prædiken fra Paasfedag og til Sankte Mortens Dag, give til Vide 2  $\beta$ .

8. Item om nogen er falden for Vide og ikke med god Vilje vil gjøre Udlæg, skal Oldermænden være forpligtet at pante derfor, og dersom Forsømmelse hos Oldermænden findes, skal Stolsbroder derfor pante, og hvilken Gildebroder, som ikke vil følge sin Oldermænd og Stolsbroder at pante, giver til Lavet en god Fjerding Øl, og er indgaaet Ao. 1671 den 21. September af samtlige Lavsmænd, at samme Fjerding Øl skal være for Penge 1  $\mathcal{L}$  Danste.

9. Item hvem som skjælder vor Oldermænd eller Stolsbroder eller taler dem uhøfligt til, han skjælder os alle; og bøder derfor en halv Tønde godt Øl og siden lide efter Recesfen.

10. Item skal holdes selvbarende Stævne hver

Voldermisdag<sup>1)</sup> ved Stævnestokken, og da at gjøre Regnskab for hvis Kvæg man har at sætte paa Græs, og gjøre hinanden Ret; og maa ingen sælge sit Græs til nogen udenbys Mand, med mindre det er med alles Minde og Samtykke; hvo herimod sig forser, giver til Vide en Fjerding godt Øl.

11. Item naar Østermarken er til Græsgang, skal samtlige Lavsmænd hvert Aar møde til selvvarende Stævne ved Røgle Mølle paa den tredje Dag før Voldborgsdag og være til Tævning med Røgle Mænd, og da skal Røgle Mænd have Græspenge af de tre Bolshuse i Beilby, nemlig af Hans Laursons, Peder Ringers og Jep Langs, og maa hverken Røgle eller Beilby Mænd tage udenbys Kvæg til Græs ved en Tønne Øls Vide, og hvo som ikke møder til forne Stævne, naar Sol staar op, give til Vide en Fjerding godt Øl.

12. Item forpligte vi os samtlig ved vor højeste Ære, Sjæl og Salighed, at ingen af os vil se eller høre den andens Ulempe enten i Stov eller Mark, men give det offentlig tilkjende for samtlige Bymændene paa Stævne; og hvo som befinder udenbys Mand i Stoven at hugge, skal være forpligtet at tage ham op og føre ham til tilbørlige Steder, og lade ham skaffe sin Hjemmelsmand. Hvo som dette ikke holder og efterkommer, bliver en forsoven Mand og skal bøde til Lavet en god Tønne Øl og stande til Rette, som han Gjerningen selv havde gjort, om han med en Stovthv „høll og døll“ og ikke paa tilbørlige Steder giver det tilkjende.

13. Item hvilken Mand som sig beklager, at være

<sup>1)</sup> 1ste Maj.

forvildede Skjel, Sten eller Stage, eller være gjert<sup>1)</sup>, pløjet eller høstslagen for nær, forpligte vi os, naar det for OIdermanden bliver tilkjendegivet, og vi bekomme Bud at møde, og efter sex Mænds Sigelse at skaffe Ret og sætte Sten og Bæl, og hvad de udmeldte sex Mænd dem imellem gjør, skulle begge Parter være tilfredse med under en halv Tønde Ols Bide.

14. Item naar nogen findes at forbryde sit Lav, skal OIdermanden være forpligtet tre Onsdage efter hverandre at lade Naboerne tilfige at møde til Stævnestedet, og da at lyse for sit Lavmaal; vil den imidlertid sig ikke efter deres Minde igjen indstille, skal OIdermanden være forpligtet at dømme ham af Lavet den fjerde Onsdag, og siden ikke komme i Lavet, førend han igjen har givet fuld Gjerd; skal og ingen tiltale sin Nabo til Ting for nogen Sag, førend han har tiltalt ham med Byens Dele; kan det ikke gjælde, at den skyldige da ikke vil gjøre Udlæg, nødes man siden at søge det til Ting. Ingen maa laane sin Tjener til en anden Mand at tingkalde sin Nabo til en anden Mand til noget Ting. Hvo sig herimod forbryder, give til Lavet en god halv Tønde O.

15. Item om nogen af os eller vore Børn eller Tjende ved den timelige Død afgaar, skal hver Mand forstaffe to Bud til Vigvagt, om begjæres, og naar de skal til Kirke og begraves, skal hver Mand forstaffe en dygtig Karl til at bære og et Folk at gjøre Selstab; iligemaade skal vi samtlige være forpligtede, at om nogen fattig her i Lavet dør, skal ogsaa af os alle til Kirkegaarden fremmes, og enhver at give noget til Kiste og Klæder, den

1) o: gjærdet o: at Gjærdet er sat for nær ind paa hans Ejendom.

døde at hense på ubi, efter sex Mænds Sigelse. Hvo sig herimod forser og befindes modvillig, give til Lavet en god halv Tønde Øl.

16. Item skal vor Stolsbroder være forpligtet til at indbære vort Gildesøl og at have Tilsyn, om Tønden er fuld, hælde hende op paa det sidste og se til, at vi sker Ket paa Øllet, klappe til Byd, naar Tid er, ved en Fjerding Øls Vide.

17. Item om Gildebroder og Gildesøster ligger paa deres Sotteseng, naar Gildet drikkes, skal dem forskikkes to Stob godt Øl, og det skal Stolsbroder forfremme til dem, ved en Fjerding Øls Vide.

18. Item skal de mindste nyde saa mange af Byens Penge som de meste, derimod at gaa saa tit til Stævne som de bedste, og gaa saa tit til Bygang som den bedste.

19. Item hvilken af vore Gildebrødre og Gildesøstre, som ikke holder alle disse foreskrevne Poster til Punkt og Prikke, han dømmes af vort Lav og ikke der indstedes, førend han paa ny har givet fuld Gjerd.

20. Item findes nogen Husmand her i Byen, som ikke vil lide Vide for hvis Skade hans Kræ gjør, eller naar Bogten ham tilkommer, da at svare dertil lige ved en vi andre Gaardmænd for hvis Skade det gjør, da ikke tilstedes deres Kræ at have enten i Fælled eller Avret<sup>1)</sup>, hvilket skal gives fornævnte Husmænd tilkjende hvert Aar paa Voldermisdag.

21. Item er der nogen af os, som vendes, for hans Kræ har gaaet til Skade og den, det giver tilkjende at

---

<sup>1)</sup> o: Eftergræsning paa Stubben af de høstede Agre = Evre, Evret (Molb. Dial. Lex. S. 22).

skal paatales, ikke derfor af dens Kræ, Staden har gjort, da skal forne, Kræet tilhør, at give til Lavet 1 Fjerding godt DL<sup>1</sup>).

22. Item naar Avret er forhaande, maa ingen Mand tilstedes at faa sit Kræ derudi, førend det af os alle paa Stævne er samtykket. Hvem som bryder herimod, giver til Lavet 1 Fjerding godt DL.

23. Item maa ingen af os have Røer i Tøjr, med mindre han kan have det i hver Mand's Minde, under 1 Fjerding DLs Vide og strax derefter at aftage fornævnte Tøjr-Røer.

24. Herforuden have vi samtlige Bymænd bevilget Peder Sørensen, at han maa slaa hans Søndertoft og Kjærskifte om Aaret efter hans egen Vilje, dog det, naar det skal indages, at holde enhver's Ager og Eng uden Skade, og tilstedes ham ogsaa at tøjre paa hans Søndertoft, dog enhver Mand skadesløs i alle Maader; dog naar forne Højslykke efter Høsten tages i Fred, har jeg Peder Sørensen lovet og forpligtet mig til, at jeg ikke vil tøjre forne Løkke eller sætte noget derudi, førend mine Lavsbrodre sætte deri.

25. Item naar nogen af os trænger med Tømmer at lade eller Hus at rejse, og hvem af os Lavsbrodre forsummer vor Lavsbroder, naar han det begjærer, naar vi have faaet Aftens Barsel, bøder derfor 4 Skilling.

26. Item hvilke Gjærder imellem Bang og Fælled findes ugjærdede St. Hans Dag, giver han for hvert Gjærde otte Skilling, og de, som findes ugjærdede imellem

---

<sup>1</sup>) I det foreliggende Hdsfr. staar det som ovenfor; men Meningen er ikke klar.



Bang og Bang, give paa fornævnte Dag og bøde for hvert Gjærde 4 Skilling.

27. Item efter denne Dag 1673 bepligte vi enhver af os Orning til Byen at holde, som dygtig befindes kan, og det efter alles vores Nøje, og ingen Hørning (!) her hos os nogen findes maa, og dersom den, samme Orning holder, bliver slagen ihjel<sup>1)</sup>, bør han derfor kvit at være og ingen Orning paa samme Nar videre for os at holde, og Hørningen at affstafte skal koste 1 Fjerding Øl efter sex Mænds Sigelse.

28. Item have vi samtlige Lavsmænd bevilget Degnen hans Livstid efter denne Dag 1698 at skal nyde paa vor Fælled alt hans smaa Kræ af alle Slags, desligeste to store Høveder ogsaa paa Fælleden, hvorfor han aarlig hver Voldermisdag skal give os 1 Tønde Øl, som forsvarligen kan være efter alles vores Nøje.

29. Item ere vi samtlige [forenede], at ingen af os vil have uden 4 Bæster paa vor Skovspart, ellers hvad vi kan græsse mere, skal være Fækræ; nok de andre, som ikke have Skovsmaal, maa ej have uden et Bæst, Rasmus Mungaard to. Hvo som sætter mere, skal hver Bæst gaa for to. Dette love vi samtligen at efterkomme ved en god Tønde Øls Bide.

(Hvorefter følger en Række Navne, antydede ved Forbogstaverne alene.)

30. Item efter som at Peder Jakobsen har givet sin fulde Tgang i vort Lav, da skal han nyde baade han og

<sup>1)</sup> Det er Ornen, ikke Manden, som den ubehændige Skribent mener.

hans Hustru deres Sæde næst ved en, som gav Igang før dem, som er Povl Andersen og hans Hustru, og vi love ham, at han skal nyde fire Aar paa Fælleden hvert Aar fri. Anno 1702.

(Derefter følger, men saa blegt, at det næppe kan læses, en lignende kort, personlig Bestemmelse.)

31. Nok foruden have vi samtlige Lavsmænd godvilligen indgaaet, at vor kjære Sognepræst Hr. Knud Werkmester aarligen hans Livstid skal nyde paa vor Skovpart eller Kogang tvende Fæhøveder, og han derimod skal føde aarligen vor Byttr paa Stalden forsvarligen, som han har indgaaet at kjøbe med os, fra alle Helgens Dag til Philippi Jacobi Dag<sup>1)</sup>. At dette skal holdes af os samtligen og dem, som indtræde i vort Lav, da have vi vore egne Hænder undertegnet, og til Forsikring igjen for os, da har ovenbemeldte vor Sognepræst ogsaa sin egen Haand underskrevet.

Keilby d. 18. Octobris 1706.

K. Werkmester m. m.

(Stuttelig følge endel senere mere personlige Tilføjelser uden videre Interesse).

---

<sup>1)</sup> D. e. fra 1ste November til 1ste Maj.

---

## III.

## Bidrag til Fyns Stifts Kirkehistorie.

Bed Holger Fr. Rørdam.

---

## I.

## Uddrag af Biding Herreds Provstebog fra 1572.

Som Indledning til det efterfølgende kan passende hidsættes en Antegnelse, der findes i et Haandskrift i Kgl. Bibl., Kallste Saml. 97 Fol.<sup>1</sup>). Den lyder saaledes:

---

<sup>1</sup>) Om dette Hdskr., der betegnes som: „Afstilligt til den danske Gejstligheds Historie (mest den fynste); noget med J. Th. Bircherods Haand“ — kan følgende Bemærkninger hidsættes. Foruden en Del lidet værdifulde Optegnelser om de evangeliske Bisper i Danmark og Norge, som det synes af Anders Samsing, Præst i Kjølstrup og Algedrup, findes her nogle ældre bircherodske Samlinger om Biskopper i Fyn, særlig om M. Niels Jespersen og M. Jakob Madsen. Det er aldeles kjendeligt, at det har været en af de Kilder, som ere benyttede i Blochs fynste Gejstligheds Historie, og citeres der (s. Ex. I, 56) som Bircherods Manuscript. Et Blad deraf, skrevet med en ubekjendt Haand, vedrørende Kingo, er benyttet af Heiberg, Thomas Kingo, S. 6. 11—13. Hdskr. har nok i sin Tid tilhørt Chr. Brandt, med hvis Haand det hiit og her findes Tilføjelser og Bemærkninger deri.

„1572 udgik Kgl. Maj.s Befaling til Lensmanden Erik Rosenkrands og Bissen M. Niels Jespersen, at hver Præst udi Høys Stift skulde give ind under sin Haand til Provsten i hans Herred, hvad gamle Documenter, Breve og Afdomster, der fandtes ved deres Kirker, Kald og Præstegaarde, hvad Indkomst, Jord, Eng, Rente, bona mensalia, Inventarier og andet, Kaldet og Præstegaarden funde have, item Underretning om Præsterne, som havde været i Kaldene tilforn. Efter hver Præstes i sit Herred Underretning forfattede hver Provst en Provstebog, som meste Parten endnu findes i Stiftskisten, og giver undertiden, ligesom Præsterne have været curieuse til, en og anden Oplysning. Mens er Skade, at meget faa have indført Brevenes Lydelse, som kan ses af Dato at have været en Høb gamle og værd at vide, mens er aleneste en ufuldkommen Summa eller Extract af dem indført foruden Navne af dem, som har givet saadanne Breve. Og hvor man nu spørger om samme Breve, der finder man intet, uden meget sjelden; men svares, i Tjendetider, i Ibebrand og andre Tilfald at være forkommet, saa det er at bejamre, at saadanne Breve ikke efter Kgl. Befalinger længe siden ere i Stiftsgjemme indlagte, hvor af enhver sidemerede Copier til sin Nødtørst kunde have. En Del Enter og Arvinger i Kaldene har herved haft Vejlighed, af Ondskab og Misundelse til Eftertommerne, brændt og forkommet usigelig meget, som stor Magt paalagde“.

Den her anførte Klage, som i det hele er kun altfor grundet, gjælder dog ikke Vinding Herred. Thi skjønt det har været antaget, at dette Herreds Provstebog fra 1572 var tabt, saa er den dog endnu i god Behold i Universitetsbibliotheket, Addit. 144 Fol., og den indeholder ikke blot

faa godt som fuldstændige Afskrifter af de Aldkomstbreve, der i Aaret 1572 forefandtes ved Præstefaldene i Binding Herred, men ogsaa høist detaillerede Oplysninger om de Jorber, bona mensalia og andre Indkomster, der vare henlagte til Præsternes og Degnenes Underholdning. For den, der vil samle Bidrag til dette Herreds specielle Historie i det 15de og 16de Aarhundrede, vil dette Haandskrift derfor være meget værdifuldt. Det er udarbejdet med stor Flid af Hr. Lauritz Hansen, Præst i Nyborg og Provst i Binding Herred<sup>1)</sup>, der selv vidner om den samvittighedsfulde Nøjsøgtighed, hvormed han er gaaet til Værks, i følgende Antegnelse:

„Sogh Lauritz Hanssen, herredz prouft y Binding herret, kiendis medtt thenne myn eghen handscriff y helgens edt, ath iegh haffuer epther then befalling och formaning, som mig aluorlighen er forelagdt aff erligh och welbyrdigh Erich Rosenkrantz, Kong. Maiets Lensmandt offuer Nesbyhoffuedy lenn, och Mesther Niels Jesperssen, Superintendent offuer Fyens stigt, fliteligh och wdy sandhet, faa møgit som meghest mest møgeligt haffuer werrit, wdsputt och forfarit Sognepresters och Sognedegnes, bode wty Riøbstederne och paa Landghyerne y forne herrit, theris aarligher renthe och indkomst mett Resedeng och boligh, medt hues ther till nu beholt er, faa och huis ther frakommit och fornydt [o: fornytt] er, siden then Christeligh Ordinantz wdgiiffuen er. Ther nest om huis mangell och bryst som forne prester och degne paa theris Renthe och Underholding for theuom och theris eptherkommere sigher och beklager sigh att haffue, huilckit iegh alt sammen y thenne forlagdt thiidt, som

<sup>1)</sup> Om denne se Saml. til Fyns Hist. og Topogr. IV, 159 VII, 248.

migh giiffuit wor aff Kong Maiets fuldmectige, thiill thenne dagh haffuer widt forne tro och edt wdspurdt aff forne presther och diegne effther theris beuifning y breffuc och leffuendis røst y sandhedt ath were, som her epther følger y thenne Registher; och er thet alle the mangell, som ieg hoß prester och diegne y forne mit herrit wdspørge kandt. Tesligeste haffuer iegh ey heller wth Sandhedt kunde befinde, huorledis presther och diegne, som y þaa maade findis bryst holddenn, kandt anderledis och bedre behielpis, Kong. Maiet. mynst wden stade och besuering, end som thenne Registher indholler, þaa þant hielpe migh Gudt och hans hellige ordt“.

Provstebogen er benyttet af Bloch i hans haandskrevne Samlinger til Fyns Præstehistorie, og middelbart gennem disse har f. Ex. Pastor N. Crone faaet en Del Oplysninger om Forholdene i Herrested i 15de og 16de Aarhundrede, som han har gjort Brug af i sin Præstehistorie for dette Sogn, i Kirkeh. Saml. I, 291 ff. Men Benyttelsen af selve Originalen vilde have givet rigere Udbytte. — Enkelte Tillæg og Rettelser ere gjorte i Provstebogen af Hr. Lavrits Hansens Eftermand, Hr. Christiern Nielsen Brun, hvis ret udførlige Optegnelser om hans Tids Begivenheder ere meddelte i 7de Bind af dette Tidsskrift.

Som en Prøve paa Indholdet skal her meddeles en Udskrift af, hvad der findes om Nyborg Sogn tilligemed et Uddrag af Optegnelserne om Skjellerup. Ganste vist er allerede adskillige af Brevene vedrørende Præstefaldet i Nyborg efter en anden Kilde trykte i Hofmans Fundationer, men til disse altsaa forsaavidt allerede bekjendte Breve vil nærværende Udgave dog yde adskillige Rettelser

eller bedre Væfemaader, og de burde derfor formentlig ikke udelukkes, naar der skulde gives en fyldigere Forestilling om Provstebogens Indhold.

### Nyburgs Soghn.

Præstegordens Egendoms breffue.

Bergemendg breffue — xiiij.

Stem i bergemendg breff, som Stormecte och Hogborne Første, Konningh Christian meth hoglofflighe thukommelse naadelighen vnt och giiffuet haffuer, wdgiiffuit paa Nyburgs slot vnder Mars Dato M. d. lv, Ihdendis<sup>1)</sup>: ath epherdi of Elfte Her Niels Perffen<sup>2)</sup>, Sogneprest tiill vor Frue

<sup>1)</sup> Jvfr. Hofman, Fund. V, 536—7.

<sup>2)</sup> Om denne Præst i Nyborg, som oftere forekommer i det følgende, kan efter andre Kilder meddeles følgende Oplysninger. Han var af adelig Slægt, men uvist hvilken, og er mulig den Nicolaus Petri fra Fyn, som 1520 immatrikuleredes ved Københavns Universitet (Progr. for Odense Skole 1866, S. 61). Den 7de August 1528 gav Kong Frederik I ham Præsentationsbrev til Biskop Jens Andersen i Odense paa vor Frue Kapel i Nyborg og Annekirkerne Gammel Kirke og Hjulby, som Joachim Knudsen [senere Præst i Slambh, ogsaa af Adel] havde opladt for ham. (Hofm. Fund. V, 432. 535, jvf. Reg. Dan. I, Nr. 7863). Efter Reformationen forblev han som Sognepræst i Nyborg, medens baade Gammel Kirke og Hjulby Kirke i hans Tid nedlagdes. Tillige blev han Provst i Binding Herred (Pont. Ann. III, 285). Den 17. Febr. 1550 gav Christian III ham en halv Gaard i Nyborg „paa Markdet ved Tinget“ i Nørregade, vesten næst op til hans egen Gaard (D. Kancelliregistr. 1535—50, S. 436). I Aaret 1556 gav Hr. Niels Pedersen, „af Waaben“, Sognepræst i Nyborg, Frantz Brodenhus Skjøde paa „en Gaard i Ørsted, kaldes Tornegaard, nok Egesgaard“, som han havde afhændet til ham (Klebensfelds geneal. Saml. i Geh.-Ark.). Han døde i Foraaret 1557 (Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. IV, 159) og jorvedes i Nyborg Kirkes Kør. Men

kircke her wty Nyburgh, haffuer bereth for os, huorledis ath handt haffuer brøst paa hans wnderhollings behoff: Tha haffue wij aff vor synderlighe Gunst och Naade vndt och tilladt, och nu met thette wort aabne breff vnde och tiillade, ath forne Her Niels och hans epherkommere, Sognepresther till forne vor Frue Kircke, maa och skulle haffue, nyde och beholle Hiulby Soghen ath vere Annexe till forne vor Frue Kircke, och Sogne foldkitt wty forne Hiulby ath søghe vor Frue Kircke for theris retthe Sognekircke. Och ther tiill mett skal vor Embizmandt her paa Slottet paa vore wegne aarliighen lade forsørge hannem for hans part aff tienden, iij pund biigh, ij pund rug och x læs halm, foruden quegtinden, som falder her for slottet. Thissligeste hans mensalia, som er xxv ørte biigh, j ørte rug, iij ørte aure, en tønne och en otting smør, och ther tiill medt hues vore vnderfotthe skulle giiffue hannom her wty byen etc.

Item j pergemenck breff paa Latin, Her Zabels Skerckendrup, wdgiiffuet vnder Mars dato Mcdv, lhdendes<sup>1)</sup>:  
 Notum facio vniuersis presentibus et futuris, quod me bona infrascripta, videlicet duas curias in parochia Kulderup in Vinding herrit, in quarum prima nunc residet Nesse Lylle, in reditibus duarum orarum annonæ, In 2da residet Lasse Skrabe, in reditibus vnus oræ annonæ,

---

ikke længe efter lod Lensmanden, Frants Brockenhus, Liget optage og nedgrave længere nede i Kirken. Da den afsødes Stifføn, Mads Lauritsen, Byfkriver i Odense, imidlertid paatalte denne vilkaarlige Udsærd, blev Lensmanden ved Kongens og Rigsraadets Dom tvungen til igjen at lade Liget optage og jorde paa sin oprindelige Plads (Bebel Simonsen, Odense II, 2, 94-5. Rosenvinge, Gl. danske Domme. II, 178-9).

<sup>1)</sup> Jvfr. Hofman, Foundationer V, 532-3.



Item duas curias in Bonsse<sup>1)</sup>, in quarum prima nunc residet Jesse Jonsse[n], in 2da residet Jesse Tomessen, Item duas curias in Sønderse in Schobyherrith, quas emi, in redditibus quatuor solidorum annonæ, Item vnam curiam in Nyburgh, quam emi de Rodenpape, et quicquid de ista curia stat extra impignoratum, quod non redemptum, hoc vxor mea dilecta Else redimat, Item vnam curiam in Viffolt in redditibus duarum orarum annonæ, et quicquid de ista stat extra impignoratum, quod non redemptum, hoc honorabilis dominus Marquardus rector Ecclesie Nyburg redimat et persoluat, cum vniuersis istorum bonorum pertinentiis, scilicet agris, pratis, pascuis, siluis, piscaturis, mobilibus et immobilibus, humidis et siccis, nullis exceptis etc., sano corpore, bona voluntate et consensu ad ecclesiam beatæ Mariæ virginis, iam in villa Nyburgh constructam, libenter disbrigando<sup>2)</sup> legasse recognosco, scotasse et per presentes condonasse, tali nempe conditione, quod dictus dominus Marquardus, rector prefatæ ecclesiæ, et ipsius successores iij missas septimales, videlicet vnam de spiritu sancto, vnam pro defunctis, vnamque de dominica cantatam ante summum altare ad remedium animæ meæ et ad solatium omnium fidelium defunctorum perpetuis temporibus celebrabunt et celebrari faciant, hoc etiam additum, quod dictus dominus et successores eiusdem, ecclesiæ presbyteri, vel nominatim Deum pro me humiliter et deuote in qualibet dominica de ambone exorabunt<sup>3)</sup>.

<sup>1)</sup> Bovenſc.

<sup>2)</sup> for at undgaa Strid.

<sup>3)</sup> Denne Slutning mangler hos Hofman. Lignende Paalæg om færilig at nævne Giveren i Bonnen fra Prædikestolen, forekommer oftere i Gavebreve fra Middelalderen.

Item i pergemenck breff, wdgiffuet paa Binding herriz tingh vnder Mars dato Mcdxij, (yndendis<sup>1)</sup>): Wor fkiicket for off och andre skeluiske mendt paa Bindingherriz tingh en heederligh mandt Her Jens Siynssen<sup>2</sup>), prouest wti Afnæs och prest y Nyburgh, bedis, fick och fremlede inden iiij stocke eth fult tingswitne paa samme tingh aff viij dannemendt, huilcke ther wiitnede och saar paa theris sandinghen, ath Her Zabel Kerckendrop Ridder wor fkiicket paa Bindingherriz tingh y welmact, sundt och helbrede, gaff, affhende och oplodt hans godz y Bindingherrit liggende, som er ij gorde y Kulderup, y huilcke Nisse lille och Lasse Strabe yboer, Item y Bonke ij gorde, y huilcke Jesse Jonssen och Jesse Tomessen y boer, Item i gaardt wty Blffolt, huilcken tiill pant stoer, och huo prest er tiill Nyburgs Kiircke skall then sielff indløpe, medt all thisse godz tiillhørelske, intet wndertaget, tiill euindeligh eye, till en euig messe y wor Frue Kiircke y Nyburgh for hans siels helpe och hielp euindeligh ath hulle, huilcken tiidt forne Her Zabell afginge, tha thet godz bliffue och komme frit, som forsagdt er, tiill forne cuighe messe foruden alle hans arffuinge hinder eller genkielke.

Item i pergemenck breff, wdgiffuet aff Per Nielsen y Kulderup, herrizfoged y Bindingherrit, och andre flere, (yndendis<sup>3</sup>), ath epther vor naadige herre koningh Christierns tilladelse och opne befallelse breff, och ydermere epther werdighe faders biscop Mogens y Otthense samtidelke

1) Jofr. Hofman, Foundationer V, 533.

2) Hofman har: Simonssen.

3) Jofr. Hofman, Foundationer V, 533-4.

och mactbreff haffuer tilfammen verrit hederlighe och velbyrdighe mendt Her Per Hanssen, forne [biscops] officialis y Nyburgh, Her Hans Tomessen, Sogneprest y Redinghe<sup>1)</sup>, Jens Wiild y Hellerup och Per Nielsen y Kulderup, som tiltrode och meth biscopens obnebreff tiillfædtede wore at grantske och grantgiiffuelighen offuer ath wege emellom velbyrdigh mandt Morten Skindell y Julstouff och hettherligh mandt Her Hans Suentsen, Sogneprest y Nyburgh. Tha aar epther Gudh fødtzell Medlxxij then ongdagh epther sancti Gregorij martyris dagh wor stiickt for os paa tinghe velbyrdigh mendt, Morten Skindell och Hendrick Friis aff wopen, huildte som tha meth willie och samtide oplode och støtte hederligh mandt Her Hans Suentsen, forne Sogneprest y Nyburgh, ij gorde liggendis y Bindingherrit, en y Auenløff, som Møse y boer, then anden y Hiulby, som Jes Knudsen nu y boer, som er Morten Skindels och Hendrick Friis eigit fruit godh emodt Blffolt och Blffolk fangh, som forne Her Hans Suentsen støtthe thennom tiill forn paa forne tingh, meth alt thet godts tilligelke, frihedt och eyendom, meth huadt nauffen thet helst neffnis kandt, inthet wundertaget, tiill Nyburgs prestebordt cuindeligh eyestullendis. Item wor thet haa, thet Gudt forbiude, thet godh ther frantome eller medt noghen ret eller louff frauundis, tha tiillbinder wij os, forne Morten Skindell och Hendrick Friis, och wore sande eptherkommere arffuinge, haa godt och haa well beleyligt godh ighen ath giiffue tiill forne Nyburgs prestebordt inden

<sup>1)</sup> D. c. Ringe. Hofman har Bindinge. Ventelig er det den samme Hans Thomesen, som 1491 nævnes som Official i Nyborg (Hofman, Fund. V, 426).

then tiidt, som retterligh tilbørs epther louffuen. Item tiilbinder iegh mich, Morten Skindell och mynne sande arffuinghe, ath vnne, fly och tillstaa forne Her Hans Suenssen frij olden tiill hans the thuo tieneris suin, som bor y Kulderup paa Bloffz (!) fangh och fridhedt, nar olden vorder eller paa ferde er. Item om then gordt y Hiulby, som forne Her Hans igen fiick y Magstiifte, er paa for ordz om: kandt Morthen Skindell icke frij hannom olden tiill bondens suin, som paa gorden sidder, y then gordzdell och fridhedt, som ligger y Luensløff, tha skall hand medt forne hans ij tienere y Kulderup haffue och nyde olden till syne suin paa forne Bloffz fangh och fridhedt tiill euighe tiide etc.

Item i pergemenz breff, wdgiiffuet paa Kulderup Sognesteffne vnder Mars dato M cd lxxx, lydendes: paa Kulderup sognesteffne for of alle Sognemend, som ther tiill stede wor, wor sticket hederligh mandt Her Hans Suenssen, Sogneprest y Nyburgh, adspurde alle forne Sognemendt, om thennom witttherligh wor eller nogen tiidt aff theris foreldre eller ellders haffde andet hørt eller spurt, om Blffollt och thi ij gorde, som ligge y forne Kulderup, haffde anderstedz været y forsuar eller tiill hosbunde holdt end tiill then, som retteligh Sogneprest er tiill forne Nyborgs kircke. Thiill huilcket menighe alle Sognemendt suarede, ath thennom fuldt witterligh er, och aldrigh andet hørt eller spurt haffue, end the forne gorde och godz, som Her Zabel Kerckendrup gaff tiill Nyburgs prestebordt for en euigh messe, haffde anderstedz forsuar eller hosbunde holdt end aff then, som forne Nyburgs kircke haffde etc.

Item i pergemenz breff, wdgiiffuet paa Winding-

herrig tingh wnder Mars dato M cd xciiij, lydendis: for off vor sticket paa Windingherrig tingh thenne epterscreffne hederlig dannemandt Her Per Hard, Sogneprest y Nyburch, och bødtt iij samfelde tingh loff och (!) for lagheffdt for eth damstedt liggendis norden hoß Westherbierru och sønden hoß Kulderup. Tha fant dommeren hannou thet loff løst, epther thi thet haffuer werrit tiill then hellighe kircke wilsket och wliert y xl aar och end lenger, thiill þaa lenge ath reb och rafft eller sandemendt gaac hannom thet fraa etc.

Item i pergemenðs breff, wdgiffuit paa Windingherrig tingh wnder Mars Dato Mcdxciiij, lydendis: wor sticket for off paa Windingherrig tingh hederligh mandt Her Per Hard, Sogneprest y Nyburgh, och haffde meth sich syne tinghørringh inden tinge, och tiillstode, ath forne Her Peder gjorde och gaff syn lagheffdt lagthme dags met gilde mend och gieffue, þom dommeren hannom tiilforne forsandt, paa eth damstedt, þom liggendis er norden hoß Westerbierre och sønden hoß Kulderup, och melte hans tinghørringh hans loff och lagheffdt wedt fuldt mact, och ingen hinde straffede wdy nogen maade etc.

Item i pergemenðs breff, wdgiffuit paa Windingherrig tingh wnder Mars dato M dxx, lydendis: Tha wor stickete for off och dannemendt flere paa Windingherrig tingh hederligh mandt Her Jens Jespersen, Sogneprest y Nyburg, bedis, fick och fremlede et fult tingswiitne aff viij dannemendt, huilcke forne viij dannemendt alle samdirectelighen wiitnede paa tro och sanden, ath the hørde och foghe, at forne Her Jens Jespersen stoedt paa forne tingh och ther lebe loedt eth obent beseglit Sogneswiitne, giiffuit paa Kulderup Sognesteffne, lydendis, ath

stuff jordt och skouffsdell y Brembierrigh skouff, som Niels Bollemoße, kronens tiener, och Eric Hendrickssen<sup>1)</sup> til forne Her Jens Jesperssens boligh och haffuer liggit ther tiill aff arildgtiidt wilstet och wkiert, som forne Sogneuitne wtuißer och indeholder, ther paa giffuit er etc.

Item i pergemenck breff, wdgiuffuit paa Kulderup Sognesteffne wnder aars dato M dxx, lydendis: tha wor skiickit for oss paa Kulderup Sognesteffne hederligh mandt Her Jens Jesperssen, Sogneprest y Nyburgh, bedis, fid och fremlede eth wuilligh Sognevitne aff viij stellige dannemendt, huilcke forne viij dannemendt alle samdrete- lighen viitnede paa thro och sandinghen, ath them ful- uittherligt er, ath Niels Bollemoße, kronens tiener, och Eric Hendrickssen, forne Her Jens Jesperssens tiener<sup>2)</sup>, medt dannemendt flere och medt thi thuo mendt, som bode y theris boeligher, tillforne haffde seet och wdgranskit hues boligh som thet stuff jordt och skouffsdell, liggendis y Brembierrigh skouff, som alle lohegers paa Hoffde stall tiill ligge aff retthe, som forne Niels Bollemoße och Eric Hendrickssen tretther om. Tha sagde dy dannemendt ther haa paa, ath forne stuff jordt och skouffsdell ligger tiill forne Her Jens Jesperssen aff rette och haffuer liget ther thiill aff arildk tiidt wilstet och wkiert, thiill nu forne Niels Bollemoße wor wut paa ført. Sameledis viitnede och forne Sognemendt, ath thennom och haa fuldt viittherlig er, ath forne stuff jordt och skouffsdell haffuer værrit

1) Her synes at være oversprunget en Linie over, saasom: forne Her Jens Jesperssens tiener, bruge, hører (osv.).

2) I det følgende er der nogen Uklarhed, der maa bringe os til den Antagelse, at noget er oversprunget et eller andensteds i det foreliggende Udtog.

brugt aff arildg tiidt tiill forne Her Jens Jesperssens boligh, och ey wor brugt tiill Cronens boligh tiill thenne dag h nogle maade etc.

Item i pergemendg breff<sup>1)</sup>, som Stormecte och hogborne første konningh Frederick met hogloffligh yhukommelse naadelighen haffuer giiffuit och wnt, wdgiiffuit paa Københaffns slotth wnder aars dato Mdxxxij, lydendis: ath og Elste Her Niels Berffen, Sogneprest h Nyburgh, haffuer beret for og, ath wor Frue kircke h forne Nyburgh haffuer en gordt liggendis wd h Hiulby, Erick Hanssen h boer, och skyller arlighen tiill landtgiell v orte biigh, i ste smør och i lam, som ligger hannom well bechligh; och er ther for begierendis, ath wij wille wnde hannom samme gordt tiill maglafft for en anden gordt, som ligger tiill hans prestebordt h forne Nyborg, Hans Nielssen paa boer, och ligger h Fløstrup, skyller aarlig tiill Vandgielle iiii orte biigh, i orte ae, i fierding smør och i las hør, och nu eptherthi ath forne gorde bode sammen er wdy wor och kronens forleningh och herlighedt, haffuer wij aff wor sønderlig gunst och naade wndt och tilladt, och nu met thette wort obnebreff wnde och tiillade, ath forne Her Niels Berffen och hans eptherkommere, Sogneprester h Nyburgh, mue och skulle tiill euighe tiidt nyde, bruge och beholle forne gordt i Hiulby tiill theris prestebordt medt all syn rette tiilligelße, som ther funderit och tiillgiiffuet er; dogh haa ath wor Frue kircke i Nyburgh skall ighen haffue forne gordt h Fløstrup medt all syn retthe tiilligelße, som hand aff første funderit och tiillgiiffuit er etc.

Item i pergemendg breff, wdgiiffuit paa Nyburgs

<sup>1)</sup> Jvfr. Hofman, Fundationer V, 433 - 4.

bhetingh wnder aars dato M d Ivi, Iyhendis<sup>1)</sup>): paa Nyborgs tingh stiidit war erlig och welbyrdig Mandt Her Niels Berffen, Sogneprest her ibid., huilcken der bedis, stiid och logligh fremledde eth fult tingsviitne aff viij trofaste dannemendt, huilcke alle endrectelighen viitnede paa theris gode thro, siell och sandinghen, ath the samme forne dagh haaage och hørde, ath thesse eptjerne dannemendt, som ehr Jens Møgen borgemester y Nyborg, Hans Andersffen Raadmand, Theues<sup>2)</sup> Nielsen, Morthen Pedersffen, bagher och borgher ibid., paa forne Her Niels side, och Per Jacobissen borgemester, Hans Friis Raadmandt, Sep Biørnemoße och Morthen Gullmedt, borger y Nyburgh, paa erligh och velbyrdighe mandy side Frank Brockenhus, Kong: Maiets: høffuigmandt paa Nyburgh, huilcke forne mendt ther hiemblit och kundgiorde for off samme dagh inden tinghe, ath forne Frank Brockenhus maglaffde och affhende paa Kong: Maiets vegne, och tiill forne Her Niels Berffen ath annamme paa prestegordens vegne, som ligger tiill vor Frue kircke her wth Nyburgh, en Jordt liggendis y Kolmandykrogh, huilken forne Kolmandykrogh, som vor molt fraa thet yderste gierde och tiill then Egh, som kronens och forne Her Niels Berffens Mercke paa hugget er, och haa op till then sty, som løffuer op tiill Wllemoße stenthe, for eth andet stycke Jordt, som kaldis Prestholm, liggendis y Boristouff, som tiillforne aff arildy tiidt ligget haffuer tiill forne prestegordt, som nu her eptjer stiall bliffue et cuigh maglagdt tiil prestegorden for forne Presteholm, ath nyde, bruge och beholle tiill

1) Jofr. Hofman, Fund. V, 537—8.

2) Høst Hofman: Dines.



cuerdelighe eye for eth cuigh Maglaffdt, och nøgedis dy paa begge sider meth samme maglafft, och tackit huer andre for et godt kierligh skifte y alle maade, och wor forne Her Niels Perffen och Frank Brockenhuß tiill wedermøls tingh met huer andre etc.

Stem i pergemenck bress, wdgiiffuit paa Bindingherritz tingh vnder aars dato M d lxiij, lydendis: paa Bindingherritz tingh for oss och menige tinghmendt wor skickit hederligh och wellert mandt Her Lauritz Hanssen, Sogneprest y Nyburgh och prouest y Bindingherrit, handt wth lendt liudt bedis, fiick och framlede eth wuillighe fuldt tingswiitne aff viij dannemendt, huilcke der alle endrectelighen wiitnede paa troe och sindingen, athj paa forne tingh sandelighen saae och hørde, ath forne Her Lauritz Hanssen paa then ene och Sorgen degen y Skaldendrup paa then anden side fremkomme for dom och liudelighen bekiende ath haffde maglafftt medt hiinanden thuende støcker Jordt, och bekiende for<sup>ne</sup> Sorgen degen ath haffue magelafft forne Her Lauritz i støcke Jordt, som kaldis Diegen tofft, som er i ste landt, liggendis emellom thuende boeligher y Boghenke, som Hans Holm och Bouell Hanssen nu wth boer. Ther emodt bekiende for<sup>ne</sup> Her Lauritz ath haffue maglafft for<sup>ne</sup> Sorgen diegen ighen met eth støcke Eng, liggendis sønden for Holms beck, som landt sthille i godt las Eng. Och skal thet vere et euigh, wrøgeligh maglaff, och thisse eptjerne dannemendt, som vor Anders Laurken y Bogenke, Niels Spffen ibid., Per Nielsffen y Kiependrup, Hans Brun y Skaldendrup, Hans Perffen y Hiulby, Sep Christenssen y Auensløff och Anders Sorgenissen y Boghenke, dy tomme her inden tinghe, hiemblede, athj haffuer werit her tiill forne

wdmellt aff tinghe och tiillthroede aff begge parter ath siune och forfare samme thuende støcker Jordt, tha haffuer dy werit ther paa, siunit och forfarit; tha kandt thet folle<sup>1)</sup> stiehl, och ath haffue bekommit föllöst paa begge sider. Och wor samme Maglafft samtøct och beuillgit aff Erligh och welbyrdigh Mandt Estiill Gøye tiill Skoringh, höffuihmandt paa Nyborg slot, paa Kong. Maiets vegne, och stoedt Mag Underßen, floz fogitt [h] Nyborg, paa forne Estiils Gøyes vegne Her Lauritz Hanssen och Tørgen diegen meth huer andre tiill veyermoels tingh etc.

Stem i pergemenh breff, wdgiiffuit aff Borgemester och Raadt och meningheden wdy Nyburgh wnder Mars dato Mdlv. Vydendis: wor wij alle forsamblet wdy wor Frue kircke y Nyburgh, och samme tiidt alle endrectelighen beuilligede och samtøcthe, ath wor Sogneherre Her Niels Perssen och hans eptherkommendis Sogneherrer skall haffue for syn tilbørligh tienisthe aff huer heste fold y forne Nyborg iij ß danste aarlighen ars betimelighen, tiill pasche ij ß och till Sancte Michaelis dagh ij ß, thiill dy iij offers daghe, wdhen all hinder eller gensielke wdy nogre maade, och stall forne Borgemesther och Raadt werre forplictigh tiill ath tiilsticke ij mendt, som stall indkressue och fly forne Her Niels Perssen och hans eptherkommendis Sogne herrer samme forne pendinge tiill gode rede wden all hinder eller gensielke wtj alle maade, som forskressuit staar etc.

Papiirs bressue — iij.

Stem i papiirs bress<sup>2)</sup>, som Stormecte och Hogborne

<sup>1)</sup> følge?

<sup>2)</sup> Jofr. Hofman, Fund. V, 536. Danste Mag. 4. R. I, 243.

Første och Konningh Christian met hogloffligh yhu-  
kommelße naadelighen haffuer vnt och giiffuet, wdgiiffuet  
wnder Mars dato M dxiij, lhdendis: ath ephertji of  
Elste Her Niels Perssen, Sogneprest her wth wor kiøbstedt  
Nyburgh, haffuer nu vnth of her til wor flottis behoff en  
haffue<sup>1)</sup> her wden byen wedt gamle kircke liggendis, som  
laac tiill hans prestegordt her wth forne Nyburgh: Tha  
haffue wij aff vor sønderligh Gunst och Raade vndt och  
tilladet, och medt thette vor obne breff wnde och tillade  
forne Her Niels Perssen y thet stedt tiill samme hans  
prestegordt ath beholle nue en wor och kronens haffue her  
wden byen liggendis, kaldis Byrckehoffuit, indt thiill wii  
anderledis ther om tilfigendis worder etc.

Stem i papirs breff, wdgiiffuit paa Kulderup Sogne-  
steffne wnder Mars dato M cd lxxviii, lhdendis: wor  
stidit for off och flere mendt paa forne Sognesteffne  
besteden mandt Mag Michelsen och bedis et Sogneuitne,  
om nogle haffde hørt eller myndis andet, end then Engh,  
som ligger paa thet damstedt mellom Kulderup och Vester-  
bierge, hører thiill forne Mag Michelsens gordt, wth huilken  
hand boer nu, eller om noget haffuer brugt forne engh,  
anden end huo y forne gordt haffuer boet. Tha wor  
wdmelt viij dannemendt ath suare sadinghen ther om,  
huilcke viij mendt wdginge och met berodt indginge paa  
forne steffne och sanderstlighen wiitnede, ath forne Engh  
haffde verrit tiill forne Mag Michelsens gordt, som hör  
tiill prestebordet y Nyburgh, y xl aar, och ingen anden  
haffuer brugt hinde, end then som paa forne boeligt haffuer  
boet. Stem spurde forne Mag Michelsen och, om nogell

<sup>1)</sup> D. Mag. tilføjer: som heter Roßen haffuen.

hade hørt, ath forne Eng haffuer werit ildskit eller kiert tiill Sognesteffne eller tinge aff then, ther haffuer boet y then gordt, som Brue nu y boer; tha suarede forne viij mendt och sagde, ath thi thet aldrigh haffuer hørt eller spurt etc.

Stem i domsbreff paa papir, som Ericc Krummedige, Søren Quikou, Anders Emickffen, Johan Brodenhus, Michell Brodenhus, Jacob Gardenbierge och Mesther Sørghen Jenssen Superintendent haffuer wdgiiffuit vnder Mars dato M d xxxix<sup>1</sup>). Lyden dis: wor wij forsamlet epther then befallingh, som wij haffue aff Kong: Maiet: wor kiereste naadigste herre, ath grantske och forfare landens lenlighedt bode y Riøsteder och paa Landgbyer; Tha wor for off Her Niels Perffen, Sogneprest y Nyburgh, i retthe medt Her Niels Hanssen, Sogneprest tiill Bindinghe, och beklagede, ath forne Bindinge prest och kiircke haffuer haffdt nogen tindt fraa Nyburgs kiircke och prest y slottens marck, som kallis Auernack, huilcken marck som ligger y Nyburgs frihedt, som reder tiill Biillsliedt, som staar emellom Wiitninghe marck och forne slottens Auernacke marcke, och findis y sandhedt, ath bode slot och lagaardt ligger y Nyburgs Soghen, thifligeste och forne Auernack marck. Tha sagde wij ther paa for retthe, ath eptherthi forne marck Affuernack ligger wty Nyburgs soghen, tha ichall huis tindt, som af samme marck kandt falle, her epther giiffuis tiill Nyborrigs kiircke och prest, och ingen anderstedt etc.<sup>2</sup>)

<sup>1</sup>) Hellig tre Kongers Dag, (Hofm. Fund. V, 535—6, hvor dog Michel Brodenhus ikke nævnes blandt Udstederne af Brevet).

<sup>2</sup>) En Kommission, bestaaende tilbels af de ovennævnte Mænd, affagde saa Dage efter (18de Januar 1539) en lignende Kjendelse ogsaa vedrørende Binding Herred, som følgende Udtag viser:

## Lantgieldt eller bona mensalia,

## Hiulby.

Hans Perffen, Biigh v ørte, Smør i fd., Lam j, Gies ij,  
Høns iiij.

Niels Ericffsen, Biigh iiij ørte, Rugh j ørte, Haffre Ʒ ster.  
Tomes Claussen, Biigh iiij ørte, Smør i ott., Lam j,  
Gies ij, Høns iiij.

## Kulderup.

Michell Nielffen, Biigh vj ørte, Smør i fd., Haffre j ørte.  
Niels Jennisen, Biigh iiij ørte, Smør i fd., Haffre j ørte.

## Auenfløff.

Jens Simenssen, Biigh iiij ørte, Smør i fd., Haffre j  
ørte, Lam j, Gies ij, Høns iiij.

---

Erik Krummedige, Jorgen Dwigov, Anders Emmiffsen, Jacob Brodenhus, kgl. Befalingsmænd, Johan Brodenhus til Vollersted, Knud Ebbesen til Rugsballe og Jacob Hardenberg til Sandholt, Bænuere, gjøre vitterligt, at til Landemode i Odense var mødt for dem og menige Ridderstab i Fyn Hr. Clemet Pedersen, Sognepræst til Herredsted, og Hr. Niels Pedersen, Sognepræst til Ellusted, angaaende Trætte, dem imellem var om Atterup By, som Hr. Clemet vilde have til Herredsted Sogn, idet han paa stod, at al Byens Avling faldt paa Herredsted Sogns Grund, hvorimod Hr. Niels Pedersen beviste, at Atterup By af Arildstid har ligget til Ellusted Sogn, og, dersom den kom derfra, var dertil ikke mere end 12 Decimantes, som noget formaaede, og af dem kunde Sognepræsten ikke fange sin Underholdning. Da det befandtes, at Herredsted Sogn var stort og ganske vel formaar at holde sin Sognepræst, og Ellusted Sogn er „føje af Almue“, og ikke formaar at holde sin Sognepræst til Redelighed, om Atterup kom derfra, samthæftedes paa Kongens Begie, at saa skal blive med disse Sogne, som været haver af Arildstid. Afskrift i en udat. kgl. Konfirmation i Geh.-Ark., Topograf. Saml. „Skoutofte“. Sammesteds findes ogsaa Afskrift af et Bidne, udstedt 25de April 1556 af Frants Brodenhus, Lensmand i Nyborg, Hr. Niels Pedersen, Provst og Sognepræst snst, samt flere, angaaende en Strid mellem Kirkeværgerne i Ellusted og Herredsted.

## Bogenke.

Tens Hanssen, Biigh i ørte, Haffre i ørte, Lam j, Gies j, Høns ij, Erikpendinge ix β.

Summa huius: Biigh xxv ørte, Rug j ørte, Haffre 4½ ørte, Smør j te j ott., Lam iiij, Gies vij, Høns xiiij, Erikpendinge ix β.

Aff slottet for Lagordh tindt epther Kong. Maiets breffs Iydelke.

Biigh iiij pd. Rugh ij pd. Halm x las.

Prestegordens Jordt i Nørremarck.

Item j stiuff Jordt, kaldis Sprouetofft, x agre smaa och store, som wender paa tingaden — iiij ørte L.

Item j andet stiufft, som kaldis Koldemandhskroggh — j pd L.

Item for forfletene<sup>1)</sup> Engbundt — iiij las, nar then inde er, faais y hinde.

Summa huius: Saue Landt 4½ ørte, Høe iiij las.

Prestependinge aff Nyburgs hje er iiij β aff huer heefte foldk aarlighen, epther thet breffs Iydelke, som Borgemeister, Raadt och meningheden ther om wdgiiffuit haffuer, och beløffuer sig h aarlighen — xl mk. danstc.

## Decimantes y Hiulby Sogen.

Landboer och wgedagsmendt — xxj.

Beflagher iegh meggh, ath icgh icke haffuer tinden aff then auffl, som de dannemendt brugher y Nyburg, och icke

<sup>1)</sup> Dette Ord, som ofte forekommer i Beretningerne om Præstkaldbenes Jorder og ellers sædvanlig skrives: forfletene eller forflettene (s. Ex. for alle forfletene i samme mark) betegner det Udbytte af Hø, Marken gav, naar den laa ud til Gress.

heller then hers [o: hæders] offer met barbell quinder, nar thi gaar y kircke, epther ordinangen.

Om Cappellanen wd by forne Nyburgh.

Item giiffuis tilkiende, huorledis ath siden thenne Cappel, som er paa Nyburgs sloth, bleff stiftthet, tha haffuer then, som haffuer werit Capellan her wd Nyburgh, bode giort synn tieniste paa Slottet och wd byen. Och for then tieneste, som handt haffuer giort paa slottet, haffuer hannom nadelighen werit vnt och tilladit synn kosth och klenningh aff Slottet, end thiill saa lenge ath then gode Mandt Axel Wiffert er bleffuen Kong. Maiet<sup>s</sup> høffsmandt her paa Nyburgh, huilcken ther nu icke wiill wnde och tiilstede thet, som then fattighe mandt her thiill dags wonderdanigste for synn tienisthe haffuer bekommit aff Slottet. Och dogh haffuer then dannemandt Her Michel, myn met tienerer, idelighen och saa ofte som then gode Mandt Axel hannom ther om tiillsagt haffuer, giort tieniste for hannom paa Slottthet. Och eptherthi ath handt ingerstedz haffuer syn wonderholdingh, nodis Segh fattighe Mandt thil dageligen her thiill dags ath giiffue hannom synn kosth. Och haffuer handt idon thiill synn Løn aff Nyburgs kircke aarlighen xl mark dantske och j pundt biigh aff kirckelaen, och ther for beklagher sigh ath werre brøsthollen paa syn wonderhollingh.

(Her til har den følgende Præst i Nyborg og Provst i Binding Herred, Her Christiern Nielsen Brun, søjet:)

Thenne forschreffne Capellanens rente er nu paa thenne tiidt Anno 1578 saaledes forandred oc forbedred, at hand for nu penge — Liiij mk. v β j alb. effter

mynten bleff omsat. Korn — i pund bvg. Stem i pund rog.

Morten Nielsen Capellane propria manu<sup>1)</sup>).

Nyborgs Skole<sup>2)</sup>.

Stolens breffue.

Bergemendz breffue — ij.

Stem i bergemendz, wdgiuffuet aff erligh och welbyrdigh Johan Friss till Hesselagher, salige mett Gud, wnder aars dato M d liiiij, lydenbis: att effthertj Her Niels, hogneprest wtj Windinge, som och war vicarius till sanctj Nicolai alter wtj wor Frue Capell wtj Nyborgh, er nu død oc affgangen, och samme alteris Jus patronatus hører till meg och mine arffuinge, och then tienniste, som war funderit at holdes for forne alter, er nu nedlagt, och paa thet at thet godz, som laa till same alter, maa bliue till Gudz tieniste, haffuer ieg beuilget oc samtøct, att alt then viffe rente, som forne Her Niels och andre hans forfedre, same alteris wicarier, pleiide tiill forn att haffue och oppebere for Messe, som the holte for same alter, same wiffe Rente aff thet Landsgoets, ther till laa, som wor iiij gorde, skall her effther bliffue tiill Skolemesters och Locaters ophold wtj Nyborgh och Suenborge, paa thett atthe fattiige, som ther wille gaa till stole, icke skulle befueris mett noget wdgiufft tiill skolemesterne eller locaterne [ofv. se Hofmans Fund. V, 450—1].

Stem bergemendz breff, wdgiuffuet aff Borgemesther oc Raad i Nyburgh wnder aars dato M d liij, lydenbis,

<sup>1)</sup> Denne Underskrift er egenhændig og er fra Aaret 1578.

<sup>2)</sup> Optegnelserne om Degnens Indtægter og om Stolen i Nyborg ere ikke skrevne med Provst Fr. Lavrits Hansens Haand.



at Skolemesther i Nyburgh skall aarligen haffue tiill lön aff Byen ij  $\beta$  aff huert heste och j  $\beta$  aff enstiig folch etc.  
Skolemesters Rente.

[Bestod af følgende Poster: 1. Af det Landgods, fl. Johan Friis har bebreuet til Nyborg Skole. 2. Degne-  
renten af Hjulby Sogn. 3. Afgiften af hvert Hedske  
eller Ildsted i Nyborg, 20 Mk. 4. Af Nyborg Kirke  
40 Mk. I alt — 60 Mk. Penge, 14 Stp. Rug, 8½ Orte  
Byg, 2 Parter i en Otting Smør, 2 Gjæs og 4 Høns.  
Ifølge Bemærkning af Provst Chr. Nielsen Brun blev  
Pengelønnen senere (i alt Fald nominelt) noget forhøjet,  
da „Nynten blev omsat“, og Skolemesteren fik tillige et  
Pund Byg aarlig af Kirken. Denne forandrede Angivelse  
er egenhændig underskrevet af Morten Nielsen, Skolemester,  
den samme, som tillige, og som det synes samtidig, var  
Kapellan i Nyborg og senere, 1584, forekommer som Præst  
paa Taasing, se dette Tidskr. VII, 273].

Thenn øverste Locates Rennte.

[Bestod af følgende Poster: 1. Af det Landgods,  
fl. Johan Friis har givet til Nyborg Skole. 2. Af  
Bindinge Sogn, som han er Degn til. 3. Af Nyborg  
Kirke, 15 Mk. I alt — 16 Mark, 12½ Orte 3 Stp. Byg  
og 3 Stp. Rug. Desuden Udbyttet af Degneboligens  
Jord i Bindinge. I Provst Chr. Nielsen Bruns Tid kom  
dertil 1 Pund Rug af Bindinge Kirke. Angivelsen er  
egenhændig underskrevet af Lykke Jensen, Locat].

Thenn anden Locathe.

[Lønnen opføres under følgende Poster: 1. Af det  
Landgods, fl. Johan Friis har givet til Nyborg Skole.  
2. Af Avnslev Sogn, som han er Degn til. 3. Af  
Nyborg Kirke 15 Mk. I alt — 13 Orte 1 Stp. Byg

3 Skp. Rug, 16 Mt. 3 Provst Chr. Nielsen Bruns Tid  
kom dertil 1 Bund Bøg af Avnslev Kirke. Undertegnet:  
Anders Mordhøj, Locat].

Brøst paa Skolemesters och Locaternis  
wnderhollingh.

Item haffuer skolemester oc locaterne ingen frie kost, wden huad borgerne will wnde och giiffue thennom ex gratia, oc tiith och offte nødis thi till at holde theris kost aff then løn, the haffue, nor thennom nogensteg fattis och ingen anderstedg land bekomme kosten ex gratia<sup>1</sup>).

Item giiffuis tiill kiendhe, atthe fattiiige schole børn, som gaar tiill skolen y Nyborg, haffuer hafftt her tiill dags nogen hielp aff then almisse, som aff slottthet giiffuet haffuer werett mett en Dautt øll eller ij, som thennom och dagligen haffuer bleffuit giiffuet aff slotttett, Huilckett thennom siiden woldermess fornectigh er, och thett ide saa bekommer<sup>2</sup>), som the tillforne haffuer fangett, huor for mange fattiiige børn, som gierne her wille følge scholen, nødis tiill at giffue seg her fran scholen, forthj the indthet haffuer tiill wnderhollingh etc.<sup>3</sup>).

1) Da Kong Frederik II i Aaret 1587 henlagde tre Læster Korn af Kongetienderne i Binding Herred til Underholdning for Nyborg Skoles Lærere, blev der af Lensmanden og Provsten truffet Anstalter til deres ordentlige Bespisning (se Hofmans Fund. V, 449—50. Saml. til Fjns Hist. og Topogr VII, 288).

2) Det var altsaa Lensmanden Axel Biffert, der ogsaa paa dette Punkt viste sin Brangvilje, ligesom i Forholdet til Kapellanen (se ovenfor, S. 192).

3) 3 Christian III's Tid, da Kongen oftere opholdt sig paa Nyborg Slot, kom dette Skolen til gode; thi naar Skolemesteren og Bøblingene om Højtidsaftenerne sang Diskant for Kongen, eller naar de paa Højtidsdagene sang Mæsse for ham, modtog de sædvanlig en Gave af ham. Dette fandt ogsaa Sted i Begyndelsen

Skielderup Soghn.  
 Sogneprest Her Sorgen [Thygesen].  
 Prestegordens Eyendoms breff.  
 Pergemendz breffue — vij.

Item i pergemendz breff, som Stormecte och hogborne Første, Konning Christian met hogloffligh yhutommelse, naadelighen haffuer giiffuit och wnt, wdgiiffuit paa Nyburgs floth wnder Mars dato M d lv, lyhendis: ath eptherthi wij ere kommen y forfaringh, huorledis ath Sognepresthen tiill Skielderup haffuer stort brøst paa hans wnderholdingh och renthe, som hand fanger aff forne Skelderup Soghn, haa ath handt icke ther aff kandt sikh wnderholle: Tha paa thet ath hand och hans eptherkommere, Sogneprester tiill forne Skelderup, kandt haa mōgiit thes bedre haffue theris wnderhollingh, haffuer wij aff wor sōnderligh gunst och Raade wnt och tiilladt, och nu met thette wort obnebreff wnde och tiillade, ath Ellinge Sognekiircke her epther skall altiibt merre och bliffue Annere tiill Skelderup Sognekiircke tiill en Sogneprestes wnderhollingh, och presthen wty forne thuinde Sogne ath boe wty Skelderup prestegaardt, som handt nu boer, och ther tiill beholle Vandtgiell aff Ellinge prestegordt.

Item i pergemendz breff, wdgiiffuit aff ni Ridermendz mendt wnder Mars dato M cd xc iiij, lyhendis: tha wore wij forsamblit, epther som wij ware tiillstieckit met wor kiere Raade Herriis beffallinghs breff om noghen trette och

---

af Frederik II's Tid. (Nørdam, Kbhvns. Univ. Hist. I, 701. Ny kirkeh. Saml. V, 109. 114). Axel Bifferts Eftermand viste sig ogsaa mere liberal mod de fattige Skolepeblinge, hvoraf nogle, som sang ved Gudstjenesten i Satskappellet, derfor havde fri Kost paa Slottet (Ny kirkeh. Saml. V, 614).

dele, som mellom er welbyrdig mandt Sorgen Brne y Hindemae och Her Clemen i Skelderup om skouff och oldengiell paa Skelderup Fangh wty Eggestouff och Bøgestouff, huilcke wij oppaa ware forne dagh, grantkede och offueruehede, huor mange suin forne Her Clemen paa syn andell frij kunde paa forne skouffue. Tha kunde wij ey rettere giøre eller offueruehe, end forne Her Clemen kunde frie halfftridiesinde thiuffue suin y Eggestouffue och halfftridie finde tiuffue y Bøgestouffue, nor hand ber etc.

Item i pergemenckz breff, wdgiiffuit paa Windingherrig tingh vnder Mars dato M cd lxxvij, lydendis: then Onsdag nest for Sancti Jeps dagh Apostell wor stydtit for off inden iiii stoder the hederligh mendt Her Hans Langh och Her Jep Kallissen, och sagde thennom neruendis ath werre Herre Jeps afften, then thiidt Her Clemen Nielsen, Sogneprest y Skelderup, gjorde syn loff paa laugheuffdt paa then Engh østhen wedt Hindemae, som Prestholm kaldis: Tha gjorde handt syn laueheffdt met gilde mendt och gieffue prestemendt laufftimelige dags och suor, ath then engh, som handt ongidt och werde met syn laueheffdt, hör aff rette tiill hans prestegordt wty Skelderup och haffuer liggit ther tiill wilket och wkiert wty xxx aar och mere, epther som loffuen wduifer, och loffuede och stadfesthe hans laffuehefftt. Ther oppaa bedis Her Hans Langh paa forne Her Clemenck wegne eth tingswitne etc.

Item i pergemenckz breff, wdgiiffuit wty Otthense Domkircke aff Westher Hans Brne, domproust wty Otthense, och andre flere, vnder Mars dato M cd lxxvij, lydendis: ath wij wore forsamblet ath tiilbede och afftalle dele och trette, som wor emellom welbyrdigh Mandt Sorgen

Brne och hederlige mandt Her Elemen Nielsfen, Sogneprest y Skelderup, om en Eng, liggendis østhen widt Hindemadsgordt, och Prestheholm kaldis, som forne Sorgen Brne paa tallede for eth gierdis styldt. Tha medt begge theris tiilladelße tallede wij thennom þaa emellom bode thiill mynde och tiill retthe, ath forne Her Elemen och alle hans eptherkommere, Sognepresthe tiill Skelderup kiircke, skall aff retthe haffue, nyde, brughe och beholle forne Eng epther syn och theris frie willie och gauffn, þaa viit och þaa breth, som hans forferne och hand, presther tiill forne kiircke, y frilisthe och rolisthe heffdt haffue haffdt och nu wth hefft haffuer, for huer mandg gensielße eller paa talle her epther, och besynderlighen for forne Sorgen Brne, hans medtarffuinghe och eptherkommere wth Hindemae, þaa ath handt och thi skulle aldrigh giiffue ilste eller kiære paa forne Eng, och alle the breffue, som forne Sorgen Brne haffuer tagit enthen thiill tinge eller steffne emodt forne Her Elemen y thenne sag, skulle alle were døde melt och macteløste giorde, medt þaa stieff ath forne Her Elemen skall lade giøre thet gierde, som hannom och hans eptherkommere for forne Eng medt retthe och epther lougen kandt tiilfalde etc.

Item i pergemendg breff, wdgiiffuit paa Windingherritg tingh wnder Mars dato M cd lxxxxi, lydendis: ath hederligh mandt Her Elemen Nielsfen, Sogneprest tiill Skelderup, stoedt inden iiij stocke och loedt leße eth Sognewitne wth Skelderup paa kiirckens Regenskab, wnder Mars dato M cd lxxxix, lydendis: ath forne Her Elemen bedis om eth wuillige Sognewitne, huilckit handt fremlede aff viij dannemendt, huilcke alle samdirectelighen huer epther anden haffuer suorith paa bogh och wiitnebe y helgens edt, ath

thennom fuldkommeligh wiittherlig er, thet Sognepresten tiil forne Stelderup Sognekircke haffuer haffdt och end nu haffuer v agre, fast end paa viij ster landt, paa Hortuedt hoß Mørstouff y Bredebaards (?) wongh; Item i paa iij ster landt wedt Duffre thuedt slippe y mellomwongh; Item i widt v ster landt, som wender paa Griße moßen; Item ij widt vij ster landt y Thueriidt y aarmwonghen, wender paa Anders Magsens aacvenningh y Biscopstorp, y frilisthe och rolisthe heffdt, wilskit och wkiert y 2 aar, som thennom lengst myndis landt, och y leye ladt haffuer epther syn frie willie, huem handt wille etc.

Item i pergemenß domsbreff, wtgiiffuit wty Otthense aff Sorgen Marsuin y Linduit, Nighens Canceler, och Sorgen Wrne y Hindemaedt, wnder Mars dato M d vj, Iydenis: ath wij finge høghbyrdigh Førstes, wor tierre naadighe Herris, Ronningh Hanßis beffallingsbreff, ath høre en sagh wty retthe emellom hederligh mandt Her Hans Ericssen, Sogneprest y Stelderup, paa then ene och Hans Laurssen y Saaderup, wor naadige Herris bunde, paa then anden side, om trette och wuillie, som thi haffde tiil sammen om nogen Forbt paa Saaderup mark. Tha steffnede wij thennom wty retthe for oß paa begge sider medt hæs beuisning the haffde, ath komme y retthe anden sancti Michels dagh for oß wty Otthense, ath Iyde oc wndgielle, huis loff och reth wor. Tha hørde wij theris tiilltall och gienfuar etc. Tha wor thennom tallit en wenligh contract emellom met begge theris Saa och samtøcke wty saadan maade, at forne Hans Laurssen skall haffue och beholle thisse eptherne Forde, som forne Her Hans Ericssen paa taller och loufflighen beuisthe, for aarlighe skyll: Først en ager paa viij ster landt paa

Hortuedt etc. Och skall huert aar giiffuis aff forne agre  
 2 sfer haffre aff forne Hans Laurssen och hans epther-  
 kommere bønder tiill euighe tiidt.

Item i pergemendz domsbreff, vdgiffuit paa Binding-  
 herriz tingh aff Hans Horn y Rougbylle, herrizfogit,  
 wnder Mars dato Mdl, lyhendis: vor stidit y retthe for  
 migh heberligh mandt Her Verttil Simenssen, Sogneprest  
 tiill Skelderup kircke, som lougelighen steffnet y retthe  
 Bouell Hanssen y Saaderup, huilcke forne dannemendt y  
 retthe ginge om noghen skyldt och aarligh landtgell aff  
 nogle agre och Torde ligendis paa Saaderup marck etc.  
 Tha epther tiilltall och giensuar och forne breffuis lydelße  
 tiillbømte iegh forne Her Verttiill Simenssen aarlighe aar  
 2 sfer aure aff forne agre och Torde, emeden the breffue  
 wedt mact erre, som hand och forne kirckis presther thet  
 paa haffue etc.

Item papiirs breffue — iij.

Item i papiirs breff, vdgiffuit paa Bindinghe herriz  
 tingh wnder Mars dato M d xlvij, lyhendis: ath for-  
 numstigh mandt Rasmus Anderssen y Szaaderup handt  
 paa welbyrdig Mandz Franz Brockenhusis wegne, hoffuitz-  
 mandt paa Nyburgh, bedis och fiid eth fuldt tingswiitne  
 aff viij trofasthe dannemendt etc. huilcke alle sambrectelighen  
 witnede, ath the samme dagh saa och hørde, ath Knudt  
 Jensen y Skelderup stodt inden alle iij stocke paa forne  
 ting, wiitnede och kundgiorde, ath hannom fuldt wittherligh  
 wor och kunde well myndis y xvi aar, ath Bøgeholms  
 froggh haffuer werreit brugt tiill Skelderup prestegordt.  
 Tisligeste Per Mæzen y Saaderup myndis y xiiij aar,  
 Mæz Jensen y Skelderup myndis y xiiij aar, Mæz Jensen  
 y Skelderup myndis y xxx aar etc.

Item i papirs breff, vdgiffuit paa Bindingherritg tingh wuder Mars dato M d lix, lydendis: ath hederligh mandt Her Sorgen Thygessen y Stelderup bedis eth tingsviitne aff viij trosafte dannemendt, huilcke alle sambrectelighe witnede paa troe och sanden, atthj samme dag sandelighen haae och hørde, ath epther som Claus Berffen y Reusvindinghe och meninghe lage meud ginge wth wiilfor medt forne Her Sorgen om skouff paa Ellinge grundt, ath huem som findis at hugghe nogitt y forne skouff, tha skall hand giiffue forne Her Sorgen, hannom och alle hans eptherkommere, en oze, herstabet en oze, Reusvindinghe bye i te øll, Ellinge bye i te, øll och herritgfogeden i te aure etc.

Item i papirs breff, vdgiffuit paa Bindingherritg tingh wuder Mars dato M d lix, lydendis: ath fornumstigt Mandt Her Sorgen Thygessen y Stelderup bedis et tingsviitne aff viij trosafthe dannemendt, huilcke forne dannemendt wiitnede paa theris gode troe, atthj haa och hørde, ath epther som forne Her Sorgen haffde louglighen wdtagit viij siunsmendt ath forfare then Jordt, som ligger tiill Ellinge prestegordt, huis handt met rette kunde tolle ath giiffue tiill Landtgiell: Tha kundtgiorde the, ath forne Jordt kandt well tolle ath giiffue tiill landtgielde i pund Rug, i pund biig,  $\frac{1}{2}$  ørte ix skr aure landtgiell,  $\frac{1}{2}$  ørte aure giefteri etc.

Landtgielbt eller bona mensalia.

Item Niels Claussen y Ellinge giffuer — i ørte biigh.

Item Jens Haffue ibid. giffuer — i ørte rug.

Item aff en Jordt paa Szaaderup marck — x skr a e.

Aff thette haffuer kongen herligheden.



Landgielbt aff Annege prestegorden i Ellinge:

Aug i pd, Wiigh i pd, Haffre i orte ig str, Erißpendinge viij ß. Herligheden aff Annege prestegorden y Ellinge haffuer presthen.

Prestegordens Jordt, Engh och Skouff.

[Jorden laa i tre Marker, „Tordens marck, Wallis marck, Demarcke“. De enkelte Agre specificeres med deres særlige Navne, og hvad enhver af dem kunde tage i Udsæd af Byg, Havre eller Boghvede. Alle tilsammen kunde de tage 20 Orter (à 12 Skp.) 2 Skp. Byg, 2 Orter (à 20 Skp.) 9½ Skp. Havre, og 8 Skp. Boghvede. Engbunden og „Forstetene i Marken“ ansloges til 86 Læs Hø. Desuden var der 6 forskjellige mindre Skovparter til Præstegaarden].

Decimantes y Skelderup Sogen.

Bønder — xxv. Landboer — 6.

Decimantes y Ellinge Soghen.

Bønder — xxvij.

Frakommen fra prestegorden.

Item er ther kommen fra prestegorden wth salighe Her Bertels tiidt vden dom en Engh och noget egestouff, som kaldis Bogholms krogh, som thet tingsviitne, som ther om giiffuit er, bemeller; och thenne samme Engh bruger ij mendt y Skelderup wedt nauffn Niels Anderffen och Erick Orm.

[Senere tilføjet af Præsten Hr. Peder Kotte:]

Om thette forne viste Peder Kottj, Gudhs ordhs thienner wdj Skelleruppe och Ellinge sogner, som nu nhligenn vdi thette Aar 1579 thenn 12 Aprilis er hid kommen, ingen anden besteden, end som saa vor

antegnit aff prosten i min salig formandhs, Her  
Sorgen Thgffsens, tiidt.

Manu propria subscribo.

Degnen tiill Stiellerup Sogenn.

Degnaardens breff.

Item et pergemens breff, wdgiffuet vnder Mars dato  
Mdxij aff Claus Wrne i Hindematt<sup>1)</sup>, Ihdendis, at hand  
mett sin moders tilladelse oc Her Hans Erichsens sogne=  
prestens offruerelse, Claus degens och sognemends sam=  
tæde, haffuer giortt it euige magstifte for en ager, som  
ligher hos hans homble haffue, som er tiill Stiellerup  
degnegaard. Ther for haffuer hand wdlagtt hannom tiill  
degneboligen i Stiellerup, euindeligen att eie, en ager paa  
Flintebergs dell østen nest op tiill prestens ager hoës  
stendhuset mett forfletten, som ligher synden wid enden  
paa forne Agher. Skall och degnen nydhe oc bruge then  
engh, som ligher wid forne degne agher, som [hand] for  
haffuer hafftt att bruge tiill forne degnegaard, och then  
Egestoff, som paa staar etc.

1) Under Søllinge Soga findes Udtag af et Brev, udstedt 1531 af  
samme Claus Urue. Det lyder:

Item i pergemens breff wdgiiffuet tiill Windingherris tingh  
vnder Mars Dato M dxxi, Ihdendis, at welbyrdigh Mandt  
Claus Wrue tiill Hindemae paa Windingherris tingh støtthe och  
affhænde fra sich och alle synne arffuinge och tiill Søllinge  
preste gordt eth byggestedt medt all syn gordtrum liggendes  
westhen nest op tiill forne preste gordt, østhen nest op tiill Epler  
Erichsens gordt, som Michell Hanssen nu wth boer, wth lenge  
och brede, som forne bygge stedt nu begreben och forfunden er,  
ath haffue, nyde och brughe och tiill euindeligh eie tiill eyen=  
dom ath beholle tiill forne Søllinge prestegordt for eth fuldt  
løb och loulighe skøde etc.

## Degne Jordt.

Item en thofft wid gaarden, tagher v skr bygh.

Item i Armarcken iij støcker Jord wid enden for

Erick Wernis thoffte, tagher iij skr aure.

Item Flinteborgs Agher i Wallis marck — v skr bygh.

Item wid homblehaffuen en eng — iij las hø.

Degne Rente aff Skiellerup sogen.

[De enkelte Ydere, i alt 29, nævnes. Summen var:  
23½ Traver Skafte=Byg og 2½ Orte 4 Skp. Havre].

Nota: om the thuende degnedom<sup>1</sup>) kunde sammen leggis.

Beru diegen mett eghen hand.

## Degnen tiill Ellinge Sogenn.

## Degne Renthen.

[24 Ydere nævnes. Det hele beløb sig til 6 Ort.  
7 Skp. Byg, 3 Skp. Mel og 1 Mt. Penge. Noget  
Degnegaard eller Jord nævnes ikke].

Lauritz scriffuer, degen, met egen hand<sup>2</sup>).

1) Nemlig i Skjellerup og Ellinge.

2) Denne og ovenstaaende Underskrift ere vistnok fra 1579, da Provst  
Chr. Nielsen Bruun lod de daværende Beneficiarer underskrive de  
Optegnelser, hans Formand havde gjort 1572.

## II.

## Beretning om de fynste Kirkers Tilstand efter Svenstetrigen.

Det er bekjendt, i alt Fald for dem, der ere nogen- lunde fortrolige med Fædrelandets Fortid, at der gif en Strøm af Nød og Elendighed over Landet ved den let- sindig begyndte Krig med Sverig, der fra 1657 til 1660 hærgeede saa godt som enhver Plet af Danmark's Rige. Tilstandens Ujelhed efter Krigen overgaar i Grunden al Beskrivelse, Udelæggelsens Spor udslettedes paa mange Steder ikke i hundrede Aar og derover. Det kan derfor ikke være betydningsløst at fremdrage de ny Vidnesbyrd om denne sørgelige Tilstand, som endnu træffes i utrykte Ailder; thi det er et Blad af vor Fædrelands Historie, som ikke maa rives ud, saa lidet lysteligt det end er at læse, men som fortjener Opmærksomhed, ikke blot til Ud- videlse af vor historiske Kundskab, men ogsaa for at lære os at skjønne paa, at vi, i Sammenligning med de forud- gangne Slægter, have det godt, bedre end vi med al vor Splidagtighed fortjene; og det skal minde os om, at havde Kjøbenhavn ikke den Gang været befæstet — hvad det ikke mere er — saa havde Danmark, saa vidt Menneſker kunne dømme, for længst været udslettet af Staternes Række<sup>1</sup>).

---

<sup>1</sup>) For nylig er der fremkommet et mærkeligt Bidrag til Oplysning om, hvor vidt Kong Karl Gustavs Planer om en Opløsning af Danmark's Rige strakte sig, nemlig hans Instruktion for hans Udsendinge til Protektoren i England, hvem de skulde tilbyde en Del af Byttet (Kaver Liste, Polst Literatur rör. Sveriges Historie, i C. Silferstolpes Hist. Bibl. I, 322—33).

Disse Tanker paatrængte sig Meddelelsen ved Gjennemlæsning af en Række Indberetninger om en Del af de fynske Kirkers Tilstand nogle Aar efter hin fordærvelige Krig; thi er det end kun et enkelt Forhold, som derved oplyses, saa lader der sig dog deraf gjøre Slutninger, der række videre ud. Naar vi saaledes høre om, hvorledes de svenske Soldater trænge ind i Sønderby Kirke, medens Præsten staar for Alteret i Færd med at uddele Sakramentet til Menigheden, og da han paa deres Forlangende om strag at udlevere Kalken og Disken, beder om Forlov til først at ende den hellige Handling, slaar ham Kalken ud af Hænderne, saa at Vinen flyder hen ad Gulvet, og samtidig tilføje ham et Saar i Siden, som han beholdt Men af, saa længe han levede<sup>1)</sup> — saa kunne vi uden Vanskelighed tænke os, hvorledes de ere gaaede til Værks paa Steder, hvor intet Hensyn til Religion og Kirke kunde paalægge de vilde Lidensfaber noget Baand. Eller naar vi høre om, hvorledes de allierede Tropper, der mange Steder vare værre en Fjenderne, opgravede Ligene i samme Kirke og omrobede Kirkegulvet for om muligt at finde noget værdifuldt, saa kunne vi slutte os til, at der ikke længere har været noget at hente hos de levende, siden end ikke de forraadnede Lig blive staaende.

De her benyttede Indberetninger gjemmes i Fyns Bispearkiv, og ere afgivne i Januar 1665 efter Forlangende af Biskop Niels Bang<sup>2)</sup>. Hans Omgangsskrivelse,

1) Se nedenfor, samt Bloch, Den fynske Geistligheds Hist. II, 296-7.

2) Stiftets alm. Breve Nr. 210. I samme Pakke findes ogsaa nogle enkelte Indberetninger om Kirkers Tilstand 1676, hvilke dog ere forbigaaede i den Liste, som her skal meddeles.

hvori han forlanger Oplysninger dels om Kirkerens Indkomster, dels om deres Brøstfældighed og øvrige Mangler, er dat. 26de December 1664. Foruden de Indberetninger, som nedenfor skulle meddeles fuldstændig, findes lignende for følgende Kirker (de udstedende Præsters Navne tilføjes her i Parenthes): Kjølstrup og Agedrup (Poul Bagger), Dalby og Stubbedrup (Olaus Erasmus Th.), Nørre-Lyndelse (Claus Pedersen), Allerup (Michel Pedersen), Fraugde (Claus Barfod), Rønninge (Otte Rasmusen), Allesø (unævnt), Vigerølev og Bevinge (Niels Hansen Krag), Bispenbjerg (Hans Raur), Kjærum (N. Saks), Mefinge (Abraham Gotfried Becker), Marslev og Birkende (Peder Rasmusen Nyborg), Bindinge (Hans Fris), Guldbjerg (Hans Oluffen), Nørrebroby (Henning Christensen A.), Rynkeby og Revninge (Cornelis Oluffen), Kullerup og Refsvindinge (Laurits Rasmusen), Næraa og Marslev (Hans Julii Rommel), Sønderlø (Peder Nielsen), Skjellerup og Ellinge (Hans Oluffen Hjelsted), Skydebjerg og Orte (Peder Jensen), Rorup (unævnt), Østrup og Hjadstrup (unævnt), Avnslev og Bovenfse (Hans Jacobsen), Dure og Vejstrup (Johan Matthias Elsner), Langaa og Ørendrup (Thge Lauritsen), Drigstrup (Anders Poulsen), Søllinge og Hellerup (Peder Knudsen), Brændekilde og Bellinge (Peder Pedersen), Beringe (Laurits Bendixen), Skobby (Hans Jacobsen Sperling), Søby og Heden (Hans Christensen Alsens), Gjelsted og Rorup (Hans Bertelsen), Munkbebo (Claus Nielsen Chertemundanus), Flodstrup og Ullerslev (Hans Binggaard), Lumby (unævnt), Hundstrup i Skam Herred (Gøde Hansen i Agernæs), Jordløse og Haastrup (Laurits Andersen), Bantinge (Jens Rasmusen

Rjerrumgaard), Vesterhæfinge (uncævnt), Allested og „Bejløv“ (Jacobus Joh. Mustius), Sønderbroby (Petrus Georgii).

Ved de fleste af disse Kirker bemærkes, at Kalk og Dist enten manglede eller vare af Tin (i Rjølstrup og Agedrup: „af vaagt Tin, som mere er Bly end Tin“), fordi disse Vasa sacra vare bortrøvede i Krigens Tid; mangfoldige Steder fattedes Bibel, Alterbog, Gradual og Salmebog, ligeledes Alterbug, Messesfjorte og Hagel. De Skabe eller Kister, som fordem fandtes i enhver Kirke til at gjemme Messesklæder og Altertsøj i, vare næsten uden Undtagelse sønderflaaede eller Laasene frabrudte. Et enkelt Sted bemærkes, at Christentøj manglede, hvilket altsaa synes at have været et fast Inventarium ved Kirken. Stoleværket var ofte meget brøstfældigt, Kirkemurene og Hvælvingerne revnede. Vinduesruder manglede i stort Antal. Kirketaget var sædvanlig hullet, og der var Kirker, (f. Ex. Allested og Bejle), hvor man i Regn- eller Tøvejr neppe kunde finde nogen Plads, hvor man kunde staa tør. Taarnene vare sædvanlig yderst brøstfældige<sup>1)</sup>, Gavl-kammene nedfaldne, og mange Steder var det livsfarligt at ringe med Kloften, da Træværket, hvorpaa den hvilede, eller hvorpaa Ringeren stod, var raadent. Ofte vare Klokkerne revnede. De fleste Kirkegaarde laa „for Fæfod“, da Murene delvis var nedfaldne, Kirkeristerne og Laagerne borttagne eller ødelagte.

Paa enkelte Steder var der, da Indberetningerne afgaves, gjort noget for at bøde paa de værste Mangler, men paa andre synes alt at have staaet i samme elendige

<sup>1)</sup> Om Frangde Kirke bemærkes: „Paa Muren oppe i Taarnet har Svensken brudt nogle Huller“.

Stilling, som da Fjenden forlod Landet, skjønt 4—5 Aar vare hengaaede, og skjønt Manglerne vare af den Art, at de maatte medføre Bygningens snarlige Ødelæggelse.

De Gaarde eller Jorder, hvoraf Kirkerne havde Ret til Landgilde, laa mange Steder øde, og om Kirketienden bemærker den som Høspræst siden bekendte Mag. Hans Sørensen Veth, da Præst i Ringe, „at den er ikke heller alt at bekomme, efter som, naar al Ting efterses, da skal det befindes, at hverken Sæden eller Høsten er over Halvdelen saa god her i Sognet, som den var før Krigen.“

Som Prøve meddeles nogle af Indberetningerne, især tagne af dem fra Baagherred, der i det hele synes at have lidt mest. Fra Vends Herreds, der ventelig ikke har været bedre stillet, mangler, paa en enkelt Undtagelse nær, Indberetninger i den her benyttede Samling. Til Sammenligning kunde henvises til de Tingsvidner om Syn over Kirkerens Brøst i Bjerge Herred omtrent fra samme Tid, som J. V. Rohmann i sin Tid har meddelt i Ny kirkehistoriske Samlinger I, 238—46.

### 1. Boghærredt.

Riictighed anlangende Rierte Kirkes aarlige Indkomst aff Tiende och Andett, effter min æhrværdige Hr. Biscops strifftelige befallning, dernest om hendis Brøstfældighed, saa ochsaa huad Mangell endnu kand verre paa ett och andett, da saa vitt mig underschreffne bitterligt och bevist ehr, haffuer dett sig saaledis, som effterfølger.

1. Haffuer Rierte Kirke aarligen till Indkomst: Rug — 12½ tønder. Viug — 12 tønder. Hæuffre — 2½ tønde, i hart forn agtett.



2. Haffuer hun Tiende lam och tiende Penge, somme Nar mange och somme mindre.
3. Haffuer hun hoff en bonde i Sognett aarligen 1 Slettk, som hand giffuer for en Marck vog aff sin gaard. Aff en anden bonde ochsaa i sognet, som er kircke tienner, haffuer hun 18 3 danske, mens huorfor det er, veed Jeg iche.
4. Aff et sted kalldis Abellholm (dog iche i Kiertte sogn) giffuis aarligen till Affgift — 10 dansk Stilling.
5. Haffuer hun tilstandende Penge hoff Flemlos Kircke nogle Marck, hoff Dreslette Kircke nogle R, hoff Haarby Kircke nogle, som Kiertte Kirckebog selff schall udvise. Ellers er Stictschriffueren Rasmus Andersen i Nyborg hende schuldig nogle R, och Kirckevergerne Peder Mouritzen och Sep Jensen hende nogle R skyldige, som ochsaa findis antegnet i Kircke bogen, som Rasmus Andersen stictschriffueren selff har hoff sig.

Derneft om hendis brøstfeldighed, da ehr hun meget brøstfeldig paa den østre ende paa Muren, saa att nogle aff de graa firekantet hugne steen er snart till at falde ud, uden der i tide raades Bod paa med Mure Arbejd, och ellers andensteds brøstfeldighed uden paa Kircken.

Inden i Kircken fand mand ett steds see reen igennem hvelningen i Capellet, och ellers ett steds i hvelningen affuer Prædichestolen rinder dett ned aff en bly Rende.

Reden under i Prædichestolen er tuende stor hull, som Fienderne hug med en Dxe i den taabelig Meening och Blindhed, at de der villde haffde fundet Penge. Mens jorgeffuis.

Ett Windue ved Prædichestolen er gandsche borte, saa

att mitt Hoffvett (som bleff hugget med en Øge i Krigstiden) det finder nu i den stercke frost och fulde om Søndagen och ellers.

Somme aff de andre Kirkevinduer ere halffve udslagne siden i Krigstiden och iche endnu forbedret.

En stoell eller 2 i Kircken, som Mændene sieder udi, ere ochsaa sønder.

En Kende schulle der opleggis imellem Capellet och Baabenhufsett, att Vandet kunde haffve sitt løb, naar det regner och flyder ud aff Baabenhufsett.

Den største Klocke i taarnet heuger heelt vanskelig och kand snart falde ned och gøre schade, uden der i tide kunde raades bod paa, som degnen beklager, naar hand schall ringe den.

Kirkegaard's Muren ligger mangesteds udfalden, hvorfor Evin, salva reverentia, omkaste de dødes gravve stammeligen, ja flyer kirkegaarden ilde, som den kunde være pløyet. Ja Kører titt gaar offuer Muren, som den er udfalden, och ligger i Baabenhufsett lige for Kirkedøren, och flyer det saa stammeligen, som mand her paa dette sted iche kand tale om.

For det sidste, huad Mangel paa Kallck och Dist, Messe Klæder och Andet er at tale, da (Gud schee loff och tack) har vi Kallck och Dist aff det beste Tin, saa ochsaa har vi Messe hagell och Messe serck, som den gunstige Wellb. Fru, Fru Anne Gyldenstern till Huedholm<sup>1)</sup> haffuer foræret, hvorfor den naaderige Gud, som ingen Wellgierning vill haffve ubelønnet, velsigne och belønne hendis Wellb. saavell som hendis Wellb. elschelige Børn.

<sup>1)</sup> Hr. Jørgen Brahes Enke.

Alterdugen er heell gammell, siden mand schreff 1608.

Den Erlige, Agtbare och fornemme Mand Hans Lauritzen, Forvalter paa Willehoff, har giffvet et stort Messing becken til Funden. Gud være hans, hans fiere Hustrues løn derfor.

Kiertte Bræstegaard den 4 Januarij 1665.

Nicolaus E. Corvinus Cartemundanus.

## 2. Ihm.

Haffuer Synderby Kirde aarligen aff Tienden til Indkompt: Haur 1 pund. Rug 6 pund. Biug 6 pund <sup>1)</sup>. Aff huilde giffuis aarligen til Hellenis Capel -- Rug 1 pund. Biug 1 pund.

Til Landgilde haffuer den — Biug 28 st.

Hendis Brøstfeldighed er meget stoer, meest aff och ved Fiendernes offuerfald giort. Den halffue Welning i Chorret er [nedfalden] formcdelt de Alliertis vmennischlig medfart at opgraffue de døde i Kircken och ellers gulffuet at omgraffue, saa at en pille er nedfundæn, der grunden bleff schadet, huor udoffuer Welningen falt neder.

Kirkegaardz Muren med Portene, saa vell som taget her och der paa Kircken, Capellet og Kirckeladen er meget brøstfeldig.

Capellet schall sammen bindis med 4 sterche beilcher.

Begge Kirde Dørre er sønderlagene aff de Allierte, och Nøglene med Hengslerne borttagne.

Blhet paa Kircken er meget thnt, saa den arme Kirde vel høyligen behøffuer heilp.

<sup>1)</sup> 1 Pund Rug = 20 Skjepper, 1 Pund Byg = 24 Skjepper, 1 Pund Haur = 40 Skjepper, 1 Ørte (som oftere forekommer i det følgende) =  $\frac{1}{2}$  Pund.

Der fattes Raldt och Dist, huilken de Suenske 1658 den 31 Jan. bort røffuede, och tog den aff min haand, som Folket sade i Kircken for Alteret och skulle meddelis Christi Legeme och Blod, de floge Vin och Brød paa gulffuet, saa ingen bleff beret, huor udoffuer [Seg], der Seg tilbørligen imod stod, bleff saa ilde saaret paa mit arme Legeme, och ilde medhandlet, huilket den gansche Meenighed saa, at Seg det aldrig kand forvinde. Er saa en Raldt och Dist igein aff Lind.

Ellers fattis intet til den schone Gudsteinistis Forretning, uden en Psalmebog.

Hans Excell. salig velborne Henning Bowist er schyldig til Kircken: Capital — 369  $\text{ƛ}$ . Rente i 22 Aar — 396  $\text{ƛ}$ .

Søllested Kircke er schyldig til den — 100  $\text{ƛ}$ .

Herimod er hun schyldig bort, til Uby Kircke — 67  $\text{ƛ}$  8  $\text{ß}$ . Ørsted Kircke — 22  $\text{ƛ}$  5  $\text{ß}$ . Snynderby Kirckeverge — 98  $\text{ƛ}$  3  $\text{ß}$ .

At Snynderby Kirckis Tilstand er saa, som forskreffuet staar, vidner Seg Underschreffne med Egen Haand, aff Snynderby Præstegaard den 9. Jan. 1665.

Dethloff

Monrad<sup>1)</sup> E. hd.

3. Sandagger Kirche hafver aarligen til Indkomst, som efterfølger.

Af Tjendens afgifft, som Maria Jens Anderssens i Torop hafver i feste: Rug 7 ørter. Ving 6 ørter. Hauge 1 ørte.

1) Se Bedel Simonsen, Jørgen Brahe, S. 56. 77. 125.

Af Kirchengs bolig: Wiug 6 schep.

Af et stycke Kirche jord: Wiug 1 schep.

Noch af nogen Kirche jord: Penge 9  $\beta$ .

Har foruden af en Kirche Koe, som Margrete Christophers Datter i Afsens hafver: Penge 13  $\beta$ .

Noch af 10 andre Kjør, som Bynderne i Sognet hafver, oc gifve af hver Koe aarlig, penge 4  $\beta$ , er tilfammen 2½  $\mathcal{R}$ .

Af Kirche laden 4  $\mathcal{R}$ .

Af Kirche vergernis forfømmelse er tvende Kjør forkommet, som Herridtz Fogeden schal hafve dømt dennem fri for, fordi de hafde dennem iche sjelfver i hevd oc brug. Mens paa den maade schulle vel alle Kirchengs Kjør forkommis.

Widere er mig iche bitterligt Sandagger Kirche at hafve til Indkomst, uden hvis som gifvis Præsten til Vin oc Brød, som oc aarligen lefveris af dend, som boer i Kirchengs bolig. Nemlig i Wiug 18 schep.

Kirchengs brøstfeldighed er i forleden Sommer nogen ledes forferdiget; dog mangler der en stor Del paa Taarnet, som i tijde med ringe hjælp kunde forfærdiges, mens schal det noget staa, er det at befrygte, at dend fynderste Kam af taarnet gandsche nedfalder.

Kirche gaards Muren er paa adskillie Stæder meget brøstfældig.

Noch er fra kommen en liden Kloche, som stod i Kirchen i Welb. nu Salig Henning Bovisches tid, oc siges at schulle henge paa Holuf gaard at ringe til bords med; for hvilken ingen steds findis nogen Wederlag at vere gjort Kirchen i nogen Maade.

Hafver her foruden i behold hos forschrefne Welb.

Sl. Hennings Povishes Arvinger, som hand var schyldig blefven af en Capital, hand oppetog hos B. Margrete v. der Lühe, oc Renten der af i 22 Mar, saa oc fæsten af Kirchens tjende, som af hans Velb. oc blef oppeboret af Velb. Christopher Philip Kurge, som sig tilfammen be- drager 781  $\text{R}$ .

Videre er mig her om iche bevist.

Hulevad Kirche hafver aarlig til Indkomst, som følger.

Af tjendens afgift, som Christopher Nielsen i Affens, forrige Stiftschrifver, i fæste hafver: Rug 4 ørter. Ving 4 ørter. Hære 2 $\frac{1}{2}$  ørter.

Af et Kirche bolig i Abore: Ving — vdentvißl — 15 schepp.

Hafver oc nogle penge af nogen Kirche jord oc enge. Af Kirche laden 2  $\text{R}$ .

Til Vin oc Brød af et bolig i Bæring: Ving 12 schepp. Gjes 2. Høns 2.

Denne Kirches Brøstfeldighed er meget stor, thi der er 3 sag paa den synder side oc 2 paa dend norden Side, som gandsche nedfalder, thi spenderne ere i sønder, og lec- terne mesten forrodne.

Bløet er paa dend syndre Side saa forfurnet, at nor det regner, falder der saadant Vand igiennem, at Kirchen indvendig huiß gandsche moch, oc derfor meget tung at forrette Guds tjeniste vdi.

Det vindue i dend væster ende er gandsche af Guds vejrlig sønderflit, saa nor det noget blæser, kand mand neppe faa sin Alande til at prædiche vdi Kirchen. Ydmyg- ligt derfor begjerendis, der motte gjoris tvende loger, som, hver gang Guds tjeneste blef forret, kunde opladis, oc

nor dend hafde ende, igien tilluckes, paa det, nor vinduet nu blef flhd oc indset, det icke schulle igien vdblæse.

Iblandt denne Kirches Ornamentter manglis: Messeshagel; et Vandfad, som altid lonis et bechen hos en af bønderne der i Sognet, nor noget barn schal christnis.

Kirche gaarden ligger for fæfod, thi ingen port eller loge er for dend, oc Muren paa adskillie steder meget brøstfældig.

Mens Marsagen til denne brøst schal vere, at Christopher Nielsen er Kirchen en stor del schyldig, til med hafver icke betalt afgiften i nogle Aar.

Videre er mig her om icke bevist.

Af Sandagger dend 4. Januarij Anno 1665.

Jørgen Wang. m. m.

4. Anno 1665 antegnis effter vor ærverdige H. Biscops befalning Søby och Turup Sognkirchers Indkomst, och der høf brøstfeldighed och mangel.

Søby Kirches Indkomst: Tienden dertil er aarlig: Kov 4 Orter. Biug 5 Orter. Aare 1 Orte.

Ejedoms Jorde adskillie, som er øde och endnu icke fest: undertagen — En deel Jord til Viltofft, som giffuer, naar den march er i Vagu, Biug — 1 Orte. Och en Jord, som Niels Ipsen i Søsøby haffuer, giffuer, naar den saaes, Biug —  $\frac{1}{2}$  Orte.

Mens bortskyldig til andre kircher, penge 621  $\text{R}$ .

Brøstfeldighed: Muren omkring kirchegaarden gandske jorfalden. Baabenhuset fattes Bielcher och Vofft.

Mangel: Kalch och Dist, Alterklæde och Viug paa alteret erre ingen. En heller bechen till Daabsteden.

Turup Kirches Indkomst: Tienden der til er aarlig:  
Kov 7 Orter. Biug 7 Orter. Aare 2 Orter.

En Mand boendiß udi Hesse giffuer aarligen til  
Landgilbe, Biug 2½ Orter. En anden udi Aborbhe giffuer  
til landgilbe aarligen, Biug 1½ Orte.

Haffuer til indkomst høß andre Kircher 400  $\text{R}$ .

Brøstfeldighed. En deel aff kirchemuren aldeles øde,  
som kircheladen stoed. Kircheport, Kircheryst och Voege  
gandste forfalden. Klochen den ene sønder. Altertafflen  
sønderbrut, och noget omkring alteret sønderhugget aff  
fienden. Och noget paa prædichestolen forfalden.

Mangel: Ingen Messeshagel eller Alter Dug. Ingen  
siuß paa alteret. Ingen kalk och dist. En heller nogen  
Wiinflaste eller Brødeste.

At den Bestaffenhed saa er t(esterer)

Anders Berthelszen p. l. Egen hand.

5. Hans Erwardigheds, vor tiere H. Biskops Ansodring  
hørsommelig att effterkomme, giffuis ydmuyelig tilkiende  
Flemløse Kirches indkom att være som følger:

Tiende Korn aarlig: Rog 10 pund. Byg 8 pund.  
Haffre 2 pund. Er til sammen i hartkorn beregnet —  
54 Tønder.

Aarlig Landgilbe: Byg 5 tønder 2 sch.

För vin oc brød att holde oppebæris aarlig aff  
Kirchens Landgilbe foruden det forrige — 4 tønder Korn.

End haffuer Kirchen aff nogle Jorder, naar de saacs:  
Byg 1 tønne 3 sch. oc Þenge 10  $\beta$  Jordstyd.

Kirchens Brøstfeldighed, saavit Sognepræsten kan er-  
acte, er icke med 300 Daler att oprette.

Her fattis: Kalk oc Dist, Messeshagel oc Altetklæd,



Gradual oc Alterbog, Becken til Funten oc Flaske til att hente Vin udi. Kircken behøffuer att renoveris inden i. Stolene ere brøstfældig, oc fattis (som før haffver værct) fieler att staa paa.

Skabbet til Klæderne oc Kald oc Dist er sønderhugget. Der fattis lofft offver vaabenhuset.

Offver dend 1 Klocke er Karmen gaact løß, saa att muren, større end 1 fauffu er stor, udfalder.

De toe piller ved den vestere ende paa Kircken falde flett need, saa de icke hielp med det første.

Der vill mere Kald, Steen oc Fern til (uemlig Mure=Under att lade giøre) end man troer.

Kircke Gaards porten oc bægge laager duer intet.

Muren omkring Kircke gaarden er meget brøstfældig. Foruden anden Mangel, som baade inden oc uden Kircken her findis.

Gud opbecke dem, som her udinden haffuer att dispenfere, att Kirckebærgerne forstreffne motte lade reparere (effter som end middel der til maaskee kunde findis) førend Kircken forfalder, Guds tienniste forhindris, oc større omkostning foraarjagis. Det kand oc vill den goede Gud igien belønne, hvorum vi samptlig her hannem vilde anmode.

Flemløse dend 2 Januarii A. 1665

under min haand

uw(ærdig) p. l.

Gregers Bedersøn.

6. Salutem et felix novi anni auspicium!

Reverende Dne Præposite, Dn. M. Barthole Wichman. Voris Erværdige H. Biscopis Missive til eder, hvor aff en Copie mig, iblant eders Herritz=Præster den ringeste,

endoc er tilhønde kommet, er mig en tierkommen Nytaars-gaffve. Thi intet ſchal være mig tierere, end at ieg effter Hans Erværdigheds befaling kand opmuntre mine tilhørere til at træde aff Beyen til Helffvede, oc at vende paa Beyen til Himerige; ey forglemmende anden Gudelig Formaning, ſom den indeholder.

Belangende ſlutningen, om en richtig conſignation paa Kirchernis brøſtældighed oc mangel, oc aarlig indkomſt, da er aarlig indkomſt til Eilbye kirche — 10½ Orter biug; til Meilbye — 10½ Orter biug beſligeste. Hvo der oppbær indkomſten, veed ieg icke, thi ieg maa med daglig ſuch klage det for Gyd, at hans Huus ſtaar øde hos os, oc mangelen er ſaa ſtor, at ieg den nepelig kan ſpecificere.

Eilbye Kirche feer ichun elendig ud. Den offverſte Deel aff tornet er ferdig at nedfalde. Waabenhuſet ſtaar øde, uden tag paa den eene ſide. Kirchen i ſig ſelff har en meget paltet uden-kiortel etc.

Meilbye Kirche fattis, foruden anden nødvendig reparation, en Meſſeſerch, Kaldt och Diſch.

Summa Summorum: Det ſiunis, at Stifftſchriffueren har ſprungent offver fornøffnde Kircher, hvad deris reparations fornødenheder ſig belanger etc.

Gud hielpo os! at retferdighed, ſom er landflyctig, oc Sandhed, ſom ligger ſaare hort fengſlet, maatte komme paa fri Jod igien, ellers ſchal nepelig den vrede oc for-tørnede Gud lade ſig bevege til at afvende ſit vredis rjs.

Vale cum conjuge ſvaviſſima. Voveo! Cupio!

Eilbye den 12. Januarii 1665. E. B. T. N.

Rasmus Madhøen P. L.

m. pp.

## 7. Thommerup och Brölde Kirker.

Richtig Fortegnelse paa Thommerup Kirkes aarlig  
wise Indkomst.

Tienden: Rugh 3 *℔*. Viugh 2½ *℔*. Hauffre 1 *℔*.  
Gryn ½ tønne. Aff en kirkejord giffuer Sædebegnen  
Landgielde, Viug 1 tønne. Noch hues ringe Tiende der  
kan falde aff Lam, Kalffue och Griker.

Der var en Gaard i Thommerup, som nu er øde;  
mens han var i sin Esse, oc Nogen besad den, da betom  
Kircken der aff aarligen: Landgielde, Viug 18 schepp.  
Penge 12 β.

Fortegnelse paa hues som fattis til Thommerup Kirke.

Der er ingen Kald och Dist eller Messehagel.

De 2 Huelninger, som er offuer Koret och Prædicke  
Stolen, ere wiit spruckne fra Murene, och Boffuerne ere  
siundne fra Muren, som er offuen offuer dem, och Kircke-  
muren ved den søndre Side har giffuet sig ud fra Kircken  
midt paa muren. Dersom disse 2 Huelninger med deris  
Buer ick snart hielpis, er det at befrycte, at begge falder  
til Jorden.

Gradualen och Psalmebogen er flett slit i synder.

3 Lokker for Quindestolen ere Hængslerne synderbrut.

Taarnloffted, som de staa paa, der ringer Kloeden,  
er traad i Stykker.

Fattis en rift for den ene Kirkegaardsloge.

Den ene Pille norden Kircken, som skulle være  
Kircken til bestyrking, er gandsche forfurnet fra det  
øffuerste till det nederste, oc er nesten halffdelen nedfalden.

Dett gandsche Tag offuer Kircken ved den søndre  
Side schal schelnis och forbedris med et hunder Steen.

Paa Huelningen ere 2 Kors baand synder.

Kirkegaard's Mur er nedfalden ved Præstegaard's loge.  
Dets til Vidnisbyrd underskriffuer Jegh

Claus Laurikøn Past. loci.

m. ppa.

NB. Er ingen Regnschab holden fra 1657 til 1658  
for Thommerup Kirke.

Richtigh Fortegnelße paa Brylde Kirckis aarlig wisse  
Indtægt.

Tiendekorn: Rugh 10 Orte. Viug 6 Orte. Hauffre  
2 Orte.

Smedehuset i Brylde 8  $\beta$ .

Budsmøße huuß i Gunderstrup 12  $\beta$ .

Terz bierg schouff 2 marc.

Peder Schomagers bolig i Render 22  $\beta$ .

Rasmus Pederkøn's halffue gaard i Brylde giffuer  
til Kircken landgielde: Viugh 15 stepp. Penge 1 marc.

Der er i Brylde et degne bolet affbrudt, som gaff  
til Kircken landgielde, Viug 1 Orte.

Noch hues ringe Tiende, der kand falde aff Lam,  
Kalfsue och Grißer.

Fortegnelße paa hues Brøstfeldighed der findis vdi  
Brylde Kirke inden oc uden.

Fattis en Altarbogh, Gradual och Psalmebogh.

Fattis en Himmel offuer Prædicestolen.

Altartafflen er med Papistiske Billeder, ja noget  
whøffligt er paa ett Træbillede, som icke vel kand schriffuis.

Alle Kirckeschabene er sønderhugget. Laaße och Røgle  
forderffuct.

Laaken for Kirkedøren schal forferdigis med en nye  
Træbom och nye Sern der omkring.

Maagler en Laaf for Døren, som mand gaar ind til Kirketaget.

Regner ned i de øffuerste Karle stade.

Bliet offuer Kortaget er siunden mere end et Dvarter, som er det nye fra de gamle Taffler. Falder de ned paa Jorden, er at befrygte, at det bortsticlis.

Den offuerst Kam ved den søndre [Side] paa taarnet er affblæst.

Fattis paa Taarnet och Waabenhuuget et hunder Tagsteen.

Paa 3 Stader er Kirkegaards Muer nedfalden.

Rester paa Kirckens Vinduer 80 Ruder.

Offuer Klocken er Tømmeret sønder, som binder Spærene.

De Deller, som blyet ligger paa, er forraadnet.

Den Dør, som er for Kirkegaards Muren, er nesten forraadnet.

Att dette forschreffue er ligesaa i Guds Sandhed, bekiender Segh.

Claus Laurihøn, Past. loci.

m. pp<sup>a</sup>.

NB. Rester endnu Regnskab for Brylde Kirke fra 1657 til 1658.

8. Gudme Kirckes Vandgilde och aarlig Indkomme.

Roug 2½ pund. Biug 7 pund. Haure 1½ pund.  
Benge 4 Ɔ. Bog 5 Ɔ.

Mangel och brøstfeldighed paa forne Kirke.

Dend største Klocke sproden och slet vbrugelig. Klocketornet paa muer och tag och lofft meget forfaldet, och Klockeverdett paa tømmer och bielder saare vogeligt.

Kirkeetaget for steen, kalk og schielning faa brøstfeldigt, at vand og vedsche gaar nogle steder igiennem huelningen, at de vnderstaaendis ey kand vere tørre i deris stole.

Waabenhuset med tag og lofft meget forfaldet, og aff Regn og Naacd forderffuet, og Kirkedøren sønder.

Kirkegaardsmuren nesten runden om brøstfeldig paa steen og kalk.

Wiinflascher til Kircken findis ingen.

Kirkeporten sønder og inted duer.

Bruager Kirckis aarlig Indkomst.

Rug 2 pund. Viug 4 pund. Haaire 20 schopp.  
Boghuedgrøn 1 tønde.

Brøstfeldighed meget stoer.

1. Kalk og Dist fattis, og Messelæder vogge.

2. Kloketornet staaer vnder obet tag siden den store storm for nogle Aar siden, huor offuer huelningen med Klocker og altt er nesten ferdig at falde ned, og ey kand ringis vden stoer fare.

3. Kircken med lofft og tag er saaledes, at Jeg ey allene icke kand staa tør paa prædicestolen, naar det regner eller tør; men end mange stole slet offverregnes, og en Deell for samme Aarsage vdi Regnvær aff Kircken bliffuer borte.

4. Kirkegaardens muren gansche forfalden og mange steds slet borte, og ingen porte eller logger findis, mens Kirkegaard liger gandske vnder fæfoed, og de dødes graffver aff Guin opodes, og deres been aff Hunde opædis.

Forne Kirckers Veylighed saaledis att vere vinder Jeg med egen Haand vnder schreffuet. Actum Gudme Præstegaard dend 12 Januarij, Anno 1665.

Niels Madhøen m. pp.

9. Efterfom voris ærværdige gode Hr. Biscop udi hans gode skrifuelse, daterit Odense d. 26 Decbr: 1664, oc mig i aftis d. 12 Jan: 1665 indhændiget, iblandt andet begiærer rigtighed, huad en huer af Kongl. Maytts Kirckers aarlig indkomst er af tiender eller andet, saa oc huad brystfeldighed der nu kand vere paa kirckerne, oc endelig huad mangel endnu er for Kaldh, Dist, Messelæder, Klocher eller andet Guds tienestis forretning tilhørig, da hafuer det sig der med udi

Ræinge Kircke i Gudme Herridt, som følger.

1. Ræinge Kirckis aarlig Indkomst skulle vere:

Først Landgilde bing — iij pund. Men af dette bekommis icke lidet, ti de tuende gaarde, som landgildden skulle giffuis af, ere slet øde, oc endog der vel blef de, som skulle ville antage Kirckens Jord udi brug, oc gifue hinde sin afgift; dog kand man icke faae de Kircke Jorder udviist, wanset Stiftskrisueren Rasmus Andersen hafuer megit arbeidet der paa. Waar at huse, dette kunde remeders, at Kircken kunde faae sin deel, som hun saa hart trenger til.

Derneft skulle Kircken hafue aarligen Tiende: Roug — fem pund, Biug — fem pund; Hæure — i orte. Men dette er icke heller alt at bekomme, efterfom, naar alting efterseis, da skal det befindis, at huercken Sæden eller Høsten er ofuer halvdelen saa goed her i Sognet, som den waar for Krigen.

For det tredie, bekommer oc Kircken aarlig meget lidet til Midsommers tiende oc Jordeferds penge.

2. 1. Belangende brystfeldighed paa Kircken, da er Kircketaarnet meget forfalden, oc er at befrygte, det gandske nedfalder, uden det med første blifuer hiulpen,

men til at hielpis vil nogle mange 1000 steen oc nogle lester Kalk behøfuis.

2. Der er stoer feil paa blhet her oc der paa taget, saa at regnbånd gjør huelningen temmelig skæde, oc Jeg meener, at dersom det skal ret fuldfærdigis, vil der vel et Skippund bly til.

3. Kirckemuren er flug ruineret, saa Jeg icke troer, at den med 1000 tagsteen, 1000 muuresteen og 1 left Kalk skulle kunde repareris.

4. Kirckeporten oc Kirckevinduer hafuer oc meget vel hielp fornøden.

3. Mangler oc til Kircken en Kalk oc Dist, oc endog Welb. Henrick Tott til Boltinggaard hafuer for 3 aar siden forskaffet os alterbug oc messeserck, sampt et kiønt alterklæde oc messeschagel, dog veed Jeg icke, enten det skal vere Kircken forærit, eller der blifuer fordret betaling for.

Men til alt dette at bekoste hafuer Kircken intet til beste uden alleene 33  $\text{R}$  danske, som hendis verger af forleden aars indkomst blev hende skyldig.

Dette saa at vere, bekiender jeg.

Ræinge Prestegd, d. 13 Jan: 1665.

Hans Søfrensen Leth. Eg. hb.

## 10. Jhn.

Efter moris kiære værdige Hr. Biscops begiæring, att wide Kirckernis tilstand, da om Nyklinge Kircke att formelde, er samme Kircke temmelig brøstfelden paa taget och anden bygning, och haffuer lidet till beste att hielpis met. Ved Kircken fattis os en Messeschagel, en Bibel och



en Gradual til Degnen. Och haffuer wi ic̄kun et gammelt st̄ycke Messesiærd, och ic̄ke andet Alterklæde uden en halff gammel Dug, som ieg sielff haffuer lagd paa Alteret; kunde samme wõris Kircke bekomme nogen hielp, war det wel att ynste, ellers kand hun aff sin egen ringe Indtombst ic̄kun lidet forbedris eller wed Mact holdis, uden hun io mere forfalder. Testor subscriptus Ex Ryßlinge 14. Januar. No. 1665.

Matthæus Heuge Pomer.

l. p. m. pp.

### III.

#### Bidrag til Patronatsrettens Historie.

Saa mange enkelte Bidrag til dette Forholds Oplysning der end kunne være fremkomne i de senere Aar, har man dog ingen anden fuldstændig Fremstilling af Emnet, end den som daværende Professor (nu Biskop) C. L. Engelstoft for 40 Aar siden meddelte i Theologisk Tidsskrift VI, 2, 1 — 143. Heldigvis er denne saa grundig og udtømmende, at de ny Oplysninger uden Vanskelighed kunne indordnes i den Ramme, som bemeldte Afhandling frembyder. — Hvad her skal meddeles er kun et Par Smaa bidrag fra Jhns Stift i Christian V's Dage, der tilstrækkelig ville vise, baade i hvilket overordentligt Omfang Patronatsretten da var kommen i verdslige Fordegssejeres Besiddelse, og tillige ville indeholde Antydninger af de uheldige Følger, dette Forhold hyppig medførte for Præstetaldene i økonomisk Henseende.

1. Det er bekendt, at i Christian V's Tid bortsolgtes Kirker med tilhørende Patronatsret for Jode, til hvem der vilde købe dem, eller udlagdes for Gjældsstrav til Kronens Kreditorer. Herved kom de allerfleste fynske Kirker under private Patroner. Disse mente sig fritagne for de sædvanlige Afgifter, der hvilede paa Kirkerne, og da navnlig for Studiefatten, 1 R<sup>dt</sup> aarlig af hver Kirke. Da Universitetet, som denne Afgift tilkom, i den Anledning klagede til Kongen, udgif der under 20de Januar 1691 fgl. Befaling til Biskop Ringo om at paalægge Stiftets Provster hver i sit Herred „at paadrive og indtræve Studiefatten af alle Kirker, ingen undtagen, i hvad Stand Ejerne og kan være af, saavel vores egne, som de, hvor andre ere Patroner til“, og aarlig ved hvert Landemøde at indlevere Pengene til Bispen tilligemed Fortegnelse over dem, der stod til Rest. Samtidig udgif tillige fgl. Befaling til Hans Knudsen til Sandagergaard <sup>1)</sup>, Assessor i Admiralitetskollegiet, og Lavrits Pedersen af Habelgaard om som Kommissærer at undersøge Sagen. Ved denne Lejlighed optoges en Liste over de private Patroner i Fyn med tilhørende Ver, hvis Kirker stode tilbage med Studiefat siden Aaret 1668. Da denne Liste temmelig fuldstændig angiver de private Patroner i Fyn og deres Kirker, skulle vi her hidsette et Udtag af den efter Originalen i Fyns Bispearkiv (Stiftets alm. Breve Nr. 242). Summerne, hvormed Kirkerne stod til Rest, vedføjes.

Hs. Excell. Hr. Grev Ahlefeldt til Tranekjær Slot, Patron til efterfølgende Kirker paa Langeland: i Nørre-

<sup>1)</sup> Se om denne Personalhist. Tidsskrift I, 25—35.

herred, Skrøbelev, Simmerbølle, Bødstrup, Snøde, Stoenfse, Tranefjær, Tullebølle; i Sønderherred, Magleby, Longelse, Fuglsbølle, Vindelse, Humble, Tryggelev og Fodsflette. For hver af disse Kirker stod han til Rest med 21 R<sup>r</sup>.

Hs. Excell. General-Admiral Niels Suel til Taa-  
sing Slot, Patron til følgende Kirker i Sunds Hrd.,  
Landet 18 R<sup>r</sup>., Bregninge 21, Bjerrebj 21.

Hs. Excell. Hr. Grev Wedell til Wedelsborg, Patron  
til disse Kirker i Vends Hrd., Fjellsted 10 R<sup>r</sup>, Gjellsted  
22, Rørup 22, Balslev 22, Uby 22, Føns 22, Orslø  
22, Sønderaaby 22, Ejby 9; i Baagherred, Sandager 9,  
Holevad 9, Tanderup 22, Kjerte 10, Skydebjerg 8.

Hs. Excell. Hr. Gehejmerraad og Stiftamtmand Baron  
Winterfeld, Patron til disse Kirker i Skam Hrd., Klinte  
12 R<sup>r</sup>, Grindløse 15; i Skovby Hrd., Ejlbj 15, Melby 15.

Hs. Excell. Hr. Gehejmerraad Baron Holdt, Patron  
til Vinding Kirke, 5 R<sup>r</sup>.

Hs. Excell. Hr. Gehejmerraad Morten Stinchel til  
Bedtofte, Patron til Bedtofte Kirke, 13 R<sup>r</sup>.

Hs. Excell. Hr. Gehejmerraad Christoffer Sehested,  
Patron til Lumby Kirke 11 R<sup>r</sup>, Skeby 11, Otterup 11.

Hs. Excell. Hr. Gehejmerraad Schult, Patron til  
Christiansdals Kirke 16 R<sup>r</sup>, Sanderum 11, Stenløse 10,  
Fangel 10, Svaninge 14, Diernisø 14.

Hs. Excell. Hr. Gehejmerraad Knud Thott, Patron  
til Gamtofte Kirke, 22 R<sup>r</sup>.

Hr. Baron Wittinghof <sup>1)</sup>, Biby Kirke, 22 R<sup>r</sup>,  
Dalby 22, Stubbedrup 22, (Mesinge 16).

<sup>1)</sup> I en Kommissariatsforretning fra 1693, som nedenfor skal om-  
tales, nævnes Oberst Broddorff istedetfor Baron Wittinghoff  
som Patron til de nævnte Kirker.

Hr. Admiral Bjelke, Patron til Rjøng Kirke, 10 R<sup>M</sup>,  
Berninge 5.

Hr. Etatsraad Friderich Gersdorff, Patron til  
Herrested Kirke, 20 R<sup>M</sup>.

Hr. Etatsraad Jørgen Skeel til Broholm, Patron  
til Østerhæfinge, 14 R<sup>M</sup>.

Hr. Etatsraad Niels Krag, Patron til Kværndrup  
Kirke, 22 R<sup>M</sup>, Stenstrup 10, Lunde 10, Kirkeby 10.

Hr. Etatsraad Lühou, Patron til Revninge, 10 R<sup>M</sup>,  
Drigstrup 10.

Hr. Justitsraad Hans Raas, Patron til Tommerup  
Kirke, 5 R<sup>M</sup>, Brylle 5

Hr. Etatsraad Körbiß<sup>1)</sup>, Patron til Hellerup Kirke,  
15 R<sup>M</sup>, Søllinge 15, Kollsted 11.

Hr. Justitsraad Knud Urne til Julskov, Patron til  
Tved Kirke, 12 R<sup>M</sup>.

Hr. Baron Mouritz von Buddusf til Einsiedels-  
borg, Patron til Rjørup Kirke, 22 R<sup>M</sup>, Hundstrup 19.

Hr. Baron Rudolf Abraham von Buddusf til  
Rjørup, Patron til (Nørre) Næraa Kirke, 8 R<sup>M</sup>.

Hr. Baron Frederik Trolle til Bræhetrolleborg,  
Patron til Aastrup Kirke, 15 R<sup>M</sup>, Haastrup 15, Hillers-  
lev 15, Aaby 15, Haagerup 22, Ararup 22.

Hr. Kammerherre Gabel til Hvidkilde, Patron til  
efterstrevne Kirker: S. Jørgensgaard . . R<sup>M</sup>, Olderup 22,  
Østerstjerne 14, Egense 22, Sørup 22, Strynø 13,  
Drejø 13, Lyø 12, Avernacke 19, Hundstrup 12, Kulle-  
rup 13.

<sup>1)</sup> I Forretningen 1698 nævnes Fru Christiane Lühou, fl. Hr.  
Rigsmarstal Christof v. Körbiß's Efterleverste, som Patronesse  
til de tre nævnte Kirker.

Velb. Hr. Biskop Thomas Ringo, Patron til  
Wisjenbjerg Kirke, rester 9 R<sup>M</sup>, Nørrebro 7.

Hr. Justitsraad og Amtmand Holst til Langevej,  
Patron til Bantinge Kirke, 12 R<sup>M</sup>, Bigerslev 20, Bev-  
linge 20.

Hr. Kammerraad Elers for Vesterstjerne Kirke,  
19 R<sup>M</sup>, Ulbølle 19<sup>1)</sup>.

Hr. Assessor Claus Rasch for Flødstrup Kirke 13 R<sup>M</sup>,  
Abnæslev 12, Ullerslev 13.

Hr. Oberst Gersdorff til Brangstrup, Patron til  
Byndelse Kirke, 15 R<sup>M</sup>.

Hr. Oberst Jørgen Rankau for Allerup Kirke,  
11 R<sup>M</sup>, Davinde 11.

Hr. Oberst Witberg til Østrupgaard, Patron til  
Østrup Kirke, 10 R<sup>M</sup>, Hjadstrup 10.

Hr. Viceadmiral Gedde for Stjellerup Kirke 11 R<sup>M</sup>,  
Ellinge 11.

Hr. Bryggemands Arvinger til Ulriksholm for  
Kjølstrup Kirke 10 R<sup>M</sup>, Aggedrup 10, Munkebo 10,  
Seden 10.

Hr. Rancelliraad og Amtmand Stensen til Skov-  
gaard, Patron til Søby Kirke, 9 R<sup>M</sup>, Turup 9, Ørsted 15.

Hr. Rancelliraad og Landsdommer Lurdorph til  
Fjellebro, Patron til Espe Kirke, 15 R<sup>M</sup>, Høringe 15.

Hr. Rancelliraad Anders Bilde til Løgismose,  
Patron til Haarby Kirke, 22 R<sup>M</sup>.

Hr. Rancelliraad Conrad Hesse til Sandholdt,  
Patron til Sandholdts-Byndelse Kirke, 17 R<sup>M</sup>.

Velb. Frue Margrete Kommel, fl. Erik Sehe-

<sup>1)</sup> 1693 tilhørte disse Kirker Konferensraad Niels Krag til Eggestov.

steds til Lykkesholm for Elvested Kirke, refter 22 R<sup>d</sup>,  
for Gislev 22.

Hr. Kammerjunker B. Verche til Rhygaard, Patron  
til Langaa Kirke, 10 R<sup>d</sup>, Øyendrup 2, Dure 7, Vejstrup 7.  
(Ejede ogsaa Frørup Kirke).

Hr. Kammerjunker Niels Trolle til Probygaard,  
Patron til Sønderbroby Kirke, 8 R<sup>d</sup>.

Hr. Assessor Balslev, Patron til Fravde Kirke,  
refter 7 R<sup>d</sup>.

Hr. Assessor Sorgen Landorph for Højby Kirke  
12 R<sup>d</sup>, for Sønderlø 13.

Velb. Mogens Rosenkrands til Damsbo, Patron  
til Jordløse Kirke, 13 R<sup>d</sup>.

Velb. Fru Helvig Sofie Urne til Nislevgaard  
refter for Norup Kirke 15 R<sup>d</sup>, Rønninge 15, Refsvindinge 11.

Hr. Assessor M. Rosenvinge til Orbæklunde for  
Orbæk Kirke <sup>1)</sup> 20 R<sup>d</sup>.

Velb. Sivert Urne til Billeshave, Patron til Vejlbj  
Kirke, 15 R<sup>d</sup>.

Velb. Christian Banner til Frederiksgave, Patron  
til Sønderby Kirke, 1 R<sup>d</sup>, Helnæs Kapel 22.

Sl. Fru Anne Winds Arvinger til Torpegaard,  
Velb. Christian Banner, for Sønder Næraa Kirke 9 R<sup>d</sup>,  
for Marslev 11 <sup>2)</sup>.

Velb. Holger Rosenkrands til Enggaard, Patron  
til Barløse Kirke, 16 R<sup>d</sup>.

Velb. Ritmester Lyche til Skovsbo, for Rynkeby  
Kirke 9 R<sup>d</sup>.

<sup>1)</sup> Han havde 1ste Maj 1689 kjøbt Gaarden og Kirken af fl. Major  
Niels Friis.

<sup>2)</sup> For Fru Anne Bind havde fl. Erik Banner ejet disse Kirker.

Vector, Mag. Knud Vandorph for Trøstrup-Korup Kirke 11 *Rd.* (Som Vector var han aflagt ved Nafum Kirke).

Sl. Borgmester Jens Eriksens Hustru for Stamby Kirke 13 *Rd.*<sup>1)</sup>.

Christen Laurfen paa Mullerup for Guldbjerg Kirke 14 *Rd.*

Madame Elfe Peiter Klingenberg's paa Vejlegaard for Alsted Kirke 11 *Rd.*, Vejlef 11.

Monfr Johan Adolf Clerque for Dre Kirke 10 *Rd.*, for Brenderup 9.

Jens Christensen til Stensgaard, Amtskriver i Ribe, for Heden Kirke 9 *Rd.*

Lieutenant Holst i Dre som Fuldmægtig for Særselev Kirke 11 *Rd.*

Erik Nielsen, Raadmand i Afsens, for Flemløse Kirke 19 *Rd.*

Ved Stevning, dat. Rugaard 16de April 1691, indfaldte nu Hans Knudsen og Lavrits Pedersen alle ovenstaaende Kirkeejere eller deres dertil forordnede Fuldmægtige til at møde i Odense i Oluf Mortensens Hus d. 18de Maj førstkommende med deres Bevisligheder, for at Sagen kunde blive bragt i Rigtighed. Desuden indstevnedes til at møde den 19de Maj samnefteds Kirkeskriveren Mogens Mortensen (Bagger), „medtagende Kirkebøgerne af Kgl. Maj.s Kirker her af Stiftet baade Kjøbsted- og Landsbykirker, eftersom de til stor Restance ere opførte.“ Ligeledes „Maren Bang, sl. Borgmester Jens Eriksens i

1) 1693 var Landkommisær Ole Pedersen til Dallund Ejer af Stamby Kirke.

Odense, Rigtighed at gjøre for Studiestatten, som udi hendes Faders, sl. Doct. Niels Bangs Tid er forfalden, saa og Otte Jensen Vangemad i Kjerteminde at svare til de Lieder, som hans sl. Fader, Borgmester Jens Madsen, haver været Kirkeskriver. Tilgemaade sl. Kas mus Anderssen, forrige Kirkeskriver, hans Arvinger for hvis udi hans Tid passeret er at tilsvare." Endelig indkaldtes ogsaa Biskop Ringo til at overvære Forretningen.

Det var imidlertid en vidtløftig Sag allevegne at faa Rede paa Forholdene, da mange af Restancerne skrev sig fra Ringos Formands, Biskop Niels Bangs, Tid, og mange Kirker vare overgaaede i andre Hænder, siden de første Restancer paaløb. Kommissionsforretningen, der udgjør 128 skrevne Folioider, sluttede derfor først den 18de September 1693. Denne vidtløftige Forretning <sup>1)</sup> kan naturligvis ikke refereres her, men ligesom vi ovenfor i Noterne have tilføjet nogle Bemærkninger hentede fra den, saaledes kunne vi ogsaa fra den supplere Listen over de fynske Kirkepatroner med følgende, der ikke stod til Rest og derfor ikke er anførte i ovenstaaende Liste:

Hs. Excell. Hr. Gen. Lieut. „Anfeldt“, Patron til Svindinge Kirke.

Hs. Excell. Hr. Gen. Lieut. Løvenhjelms, Marsklev og Birkende Kirker.

Hr. Rancelliraad, Landsdommer Jørgen Brahe til Hvedholm, Horne Kirke.

Hr. Amtmand Walckendorff til Klindstrup, Skaarup Kirke.

<sup>1)</sup> En Afskrift findes i Fyns Bispearkiv, Stiftets alm. Breve Nr. 542.



Fru Anna Sofie Krabbe til Søbygaard, Nørre Søby Kirke.

Assessor Hans Knudsen til Sandagergaard, Dreffette, Orte, Klausunde, Asperup og Korslev Kirker.

Sr. Lauritz Pedersen til Babelgaard og Hans Juul i Middelfart, Nørreaa by og Indslev Kirker.

Proviantforvalter Povl Sachariessen til Hesselagergaard, Hesselager Kirke.

2. Da det var kommet til Regjeringens Kundskab, at Herremændene oftere benyttede Lejligheden til at berøve Præstekaldene Indtægter, som rettelig tilkom dem, udstedtes der følgende Befaling til Stiftsøvrigheden i Fyn <sup>1)</sup>.

Til Hr. Helmuth Otto von Winterfeldt og  
Doct. Thomas Ringo.

Christian 5. Vor hynderlig Gunst tilførn. Saa som Vi kommer i Erfaring, hvorledis Præsterne paa adskillige steder icke liden indpaa i deris Kaldsrettighed skal see, og deris indkomst dennem paa en og anden maade merkelig formindskis og betagis, saa er voris allernaadigste Villie og Befaling, at I med forderligste nøye eftersee, hvad Præsterne i vore Lande Fyen og Langeland samt underliggende Insuler siden Ao. 1660 kand være afgangne i deris Kalds rette indkomster, det være sig enten ved Ladegaardes indrettelse, Byers afbrydelse, som siden under Hovetgaarde kunde være henlagde, Afgifters benægtelse af

<sup>1)</sup> Samtidig Kopi i Fyns Bisparkiv, Stiftets alm. Breve Nr. 33.

Sædegaard, som Præsterne i steden for tienden efter Ordinançens anledning altid tilførne hafde nødt, eller andet deslige, hvad det og være kunde; og hvor I da befinde, at Præsterne enten i Dffer, Tiender eller anden rettighed noget kand være afgangen, og at dennem derfor enten ingen, eller ogsaa ulige refusion motte være skeed, at de icke dermed kand være fornøhet, der har I de vedkommende i Præsternis overværelse for eder paa en beleilig tid og sted at indkalde, og enten i mindelighed disponere dem dertil, at de efter billighed fornøyer Præsten for hvis Kaldet i sine reuener kand være skeet fornær, eller og, om de det godvilligen ej ville giøre, da I at slutte, hvad Præsten derfor aarligen bør at tillægges, ligesom I efter des bestaffenhed billigst cragter, og hvis I saaledis forrettendis vorder, haver I siden under Eders Hænder til videre voris allernaadigst ratification allerunderdanigst at indlevere, og derefter i Stiftsbogen til alles efterretning paa sin steder at indføre. Dermed etc. Roldinghus d. 2. Octobr. 1689.

I Henhold til denne Befaling affordredes der Præsterne Indberetninger om, hvad der var fragaaet deres Præstefalds Embedsindtagter siden 1660. I Fyns Bispesarkiv, Stiftets alm. Breve Nr. 195, findes endnu de originale Indberetninger fra samtlige Bindings Herreds Præster, samt fra Præsterne i Steby, Gamborg, Jordløse og Haastrup, Alsens, Bogenfse og Skobby, Ejlbj og Melby, Gislev og Ellested, Allesø og Broby, Lumby, Hæselager, Søby ved Alsens, Dure og Vejstrup samt Uggerålev. Vi skulle dog ikke her meddele disse Indberetninger, men derimod en af Biskop Ringos (forhenværende)

Amanuensis Johan Lauerentzen <sup>1)</sup> forfattet Extract af samtlige Indberetninger, der findes i Fjns Bispearkiv, Stiftets alm. Breve Nr. 261.

Præste-Kaldenis Indkomsters Formindskelse ubi Fjens District fiden No. 1660 til dette Aar 1690.

Odense=Herret.

St. Hanns Kald i Odense er fragaaet af Ulkendrup Mark, No. 87 under Dallund Hovedgaard er lagt, Konge=Tiende, til Kaldet pro officio ligger, aarligen 9 tr. 5 skp. biug og 2 tr. arre.

Christiansdal og Sanderum Kald foruden at Offeret af Christiansdal fra 30 til 6 Dr. er formindstet, mistis:

1. Siden hans Excell. Schulz <sup>2)</sup> er bleven Ejere af bete Hovedgaard, den aarlig Korn=Ufgift af samme Gaard, er 3 pund Rug og 3 pund Biug.

2. Af den bedste Bondegaard i Sognene, fiden den Tid [den] under meerbete Hovedgaard er lagt, Offer og Tiende, er 10 Rdr.

<sup>1)</sup> Det er den senere noksom bekendte Bogtrykker og Bogudgiver. J. P. M. Stolpes Skrift „Dagpressen i Danmark“ II, 249—71 findes en udsørlig Biografi af Joh. Lauerentzen. Forfatteren har imidlertid ikke været bekendt med den Omstændighed, at han har været Kingos Amanuensis. Han var det i 1680 o. flg. Aar, som det fremgaar bl. a. af et Brev i Fjns Bispearkiv, Stiftets alm. Br. Nr. 211. Efter at være slyttet til Kjøbenhavn synes han at have været Kingos Forretningsfører der og formodentlig ogsaa hans Sekretær, naar Kingo, som meget hyppig gik paa, opholdt sig i Hovedstaden. Hans let kjendelige, ualmindelig smukke Haand forekomme oftere i Fjns Stiftsarkiv fra Kingos Tid.

<sup>2)</sup> D. e. Diderich Schult til Findstrup (nu Holstenschus) og Christiansdal. Han blev nogle Aar efter Stiftamtmand i Fjns Stift.

## Gudme=Herret.

## Kyslinge Kald.

1. Af Kromstrup Hovedgaard siden No. 60 mesten Deels mist den aarlig Korn=Afgift, 1 pund Rug og 1 pund Biug, saavel som Offeret.

2. Af Tøjstrup Gaard iligemaade Korn=Afgiften.

3. Maa givris Hofning af  $\frac{1}{2}$  Bondegaard, hans Mat. allernaadigst haver tillagt dette meget ringe Kald fri for al Hofning.

Svindinge Kald frataget sin Tiende og Rettighed af en Deel Jorder, under Hovedgaardene Glorup og Anhoff siden No. 60 ere lagte, og forrige Præst har maattet forskrive sig fra.

Nok forleden Aar formindstet 6 Kiør og 2 Hesters Græsning i Roehaven.

## Salling=Herret.

Faaborg og Dernisse Kald fragaaet nogle Aars Tiende af 20 tr. Sædeland, som hans Excell. Schulz i sin Tid haver lagt under Fjindstrup=Gaard.

Horne Kald mist sin visse Afgift for Ringmoße Dykke, under Hvedholms Hovedgaard er lagt, dog da og da haft lidet efter Proprietariens eget Dykke saasom en Gave, forleden Aar 5 tr. Rug og 5 tr. Biug.

Svanninge Kald haver siden No. 65 mist 1 Orte Rug og nogle Aar før 1 Orte Biug, der til var lagt, formedelst Jorder fra Svanninge Bye i Savstæd Mark under Hvedholm er lagt.

## Sønder Abbye og Aastrup Kalds Fragang.

1. Siden No. 67 til 82 for Mossegaard, under Rakkebølle er lagt, og derfor til Præsten var givet 2 pund Korn aarlig.

2. For Biigsgaard, under bete Hovedgaard lagt fra ditto No. til dato, aarlig 4 Rdr. og et Slagtenød.

3. Af en Gaard i Aastrup, under samme Hovedgaard lagt, siden No. 67 til dato aarlig 2 Rdr.

4 No. 78 endnu underlagt benævnte Hovedgaard  $\frac{1}{2}$  Gaard ibid., hvorved Kaldet i det ringeste i sin Indkomst er afgaaet til dato — 6 Rdr.

5. Siden No. 73 haver Brahe-Trolholms Ejere bemægtiget sig al Boghved- Erte- og Vikke-Tienden, Præsten tilforne i Mands Minde og længere u-ilsket haver haft, som med lovlig Tingsvidne bevises.

Sønderbroby Kald er fragaet:

1. En Gaards Smaa-Tiende og Offer i Tyrvinge Bye, og lagt til Sandholts Bønder.

2. Paa 23 Aars Tid intet haft af en Deel Jord, under Hovedgaarden Ølstædgaard var lagt, og taget fra en Gaard i Ølstæd bye.

Lunde-Herret.

Østrup Kalds Fragang:

1. Udi 6 Aar mist al Tiende og Offer af Vikkelsøegaard, som er lagt under Hovedgaarden Uldrichs-Holm, kand i det ringeste beløbe sig aarligen 10 Rdr., efterdi det er den bedste Bondegaard i Sognet.

2. Hof Præsten for fort Tid siden frataget de tvende Parter af Erte- og Boghvede-Tienden, som hans Formænd u-paakært i mange Mands Minde have nydt.

Lunde Kald er frataget paa en to Aars Tid Præstens Anpart Korn-Tienden af Utkendrup Mark, Borgemester Jens Erikken vil have lagt under Dallund Hovedgaard, kand beløbe sig aarligen 9 tr. 5 skp. biug og 2 tr. Arre.

## Bierge=Herret.

## Munkeboe Kald

1. Mist al sin Tiende og Offer af Trelleup Bye, ere 4 gode heele Gaarde, siden No. 82, da de bleve afbrødte, og Jorden underlagt Uldrichsholm.

2. Nok den Ildebrand og Græsning, som Præsten efter Kongl. Mats. Breve skal have af Uldrichsholms Hovedgaard, formedelt Trelleup=Gaard ogsaa samme Gaard er underlagt.

## Dalbye og Stubberup Kald

1. For 8 Aars Tid siden mist al Tiende og Offer af tvende store Marker Sømose, som ligge nu under Scheelsborgs Hovedgaard.

2. Siden No. 1662 mist al Indkomsten af tvende Gaarde i Hersnap Bye, Welb. Oluf Daae haver tillagt Bogense Mænd for anden Jorder, bete Mænd udi hans Hovedgaards Marker hafte.

Marøleb og Birkinde Kald er fragaaet  $\frac{1}{4}$  Part Tiende af Konneboegaards Jordermaal, under Sanderumbgaard for faa Aar siden er lagt.

Rølstrup Kald. Er Præsten i nogle Aar bleven negtet i nogen Maade den aarlig Afgift, hand af Uldrichsholm skulde have, nemlig 4 pund biug, et pund rug, samt nødtørfdig Ildebrand og Græsning; for Ryrfingebyes Jorder under bete Hovedgaard er lagt, alligevel hans Mats. naad. Brev og Confirmation derpaa er givet.

## Schobbye=Herret.

## Guldbierg og Sandagger Kald.

1. Paa en femb Aars Tid lidet og tiere intet nydt af sin aarlig Afgift af Sandagger Gaard, er 1 pund rug, 1 pund biug.

2. Siden samme Hovedgaard's Mølle-Tord er lagt under Sandaggergaard, haver den nu værende Præst maattet miste Tienden.

Wigersleb og Veflinge Kald er frataget

1. Tienden og Offer af trende Gaarde og 5 Huusmænd, beløbende sig 25 tr. 5 skp. 2 f. 2 alb. Hartkorn, som siden No. 60 under Hovedgaarden Langevej er lagt.

2. Tienden af den største Deel Tordsmaal til Tuerfobgaard, som er lagt under Margaad.

3. Aarlig Korn Afgift af Hovedgaarden Margaard 6 tr. Biug benegtes nu.

4. Et Smede-Huus i Rue, som over de 40 Aar haver ligget til Præstegaarden.

5. Paa en 3 Aars Tid er den aarlig Afgift af Rugaard for nogle Gaarders Tord, Gaarden er bleven underlagt, bleven Præsten negtet, nemlig aarlig: 3 pund Biug, 3 pund Rug og 1 fierding Smør, ligesaa den sædvanlig Offer.

Sønderfjæ Kald er fragaaet

1. siden No. 60 Afgiften af Hovedgaarden Dallund — 6 tr. Byg, hvorpaa er baade Hiemtings- og Landstingsdom, at sliig Afgift Kaldet med rette tilligger, samt Tingsvidne af d. 17 Febr. No. 83.

2. Tiende og Offer af Dallunds Møllens Torder, under samme Gaard er lagt.

3. Offer af Hovedgaarden Dallund, siden Borgemester Jens Erikfen den haver ejet.

Uasum-Herret.

Rønninge og Koldsted Kald frataget

1. Siden No. 63 de tvende Parter af Boghved

Tienden, hvorpaa dog ere lovlige Documenter, at Præsten af Arilds Tid haver nydt al Boghved Tienden.

2. Herligheden af de tvende Parter af Tienden af Annex-Præstegaarden i Ferredsløf formedelst 10 Skp. Arre, Sl. Rigs-Marstal von Rörbix mageskifte sig til af Hans Mat., som disformedelst ej haver vildet have nogen Herlighed til Gaarden, men forrige Præster altid hjemfaldet, det af Kongl. Mats. Fordebøger i Amtstuen og vel sees.

#### Wends-Herret.

Gielsted og Rørup Kald er frataget

1. Al Tiende og Offer af tvende Gaarde i Astelboe og een Gaard i Dyrehave, som siden No. 77 have været lagte til Syndergaarde.

2. Den sædvanlige Offer af bete Hovedgaard, hver Offerdag 4 Rdr. siden ditto No.

3. Fornøden Brendevad af samme Gaards Skove.

4. Siden forrige Amtskriver Erik Nielßen blev Gjermand af Hovedgaarden Verholm, mist den sædvanlig Offer hver Offerdag 4 Sdr.

#### Bog-Herret.

Sylversted og Vedtofte Kald mist paa en 7 Aars Tid den aarlige Afgift af Brahesholm — 2 pd. Rug, 2 pund Biug, 30 Læß Ved og 2 Sdr. hver Offerdag foruden den ordinarie Offer, dog Sl. Baronesse Lindenow Præsten sliig Afgift haver d. 1 Martii No. 79 bebrevet formedelst en god Deel Jordsmaal, hendis Sal. Høsbunde hafde underlagt bete Hovedgaard No. 73 og 75.

Synder-Herret paa Langeland.

Maglebye Kald er frataget

1. Al Tiende og Offer af 12 gode Bøndergaarde



i Søndenbroe, som Sl. Hr. Groß-Kandsfeller Ahlefeld loed No. 70 indrette en Mejerhof af.

2. Tiende af 20 tr. Sædeland, som Welb. Otto Raas af mine Sognemænds Jorder af hans højgrevelige Naade Ahlefeld haver magestift sig til forleden Michaelis og underlagt sin Hovedgaard.

3. Efter Provste bogens Formælding er Kaldet ogsaa fragaaet Jorbleje  $4\frac{1}{2}$  Orter 4 Skp. biug.

Om de videre Følger af disse Undersøgelser, som kun blev ringe, da de høje Herrer, der havde beklippet Præstekaldene, fik det hele Foretagende saa godt som fuldstændig neddæmpet, kan henvises til Heiberg, Thomas Ringo, S. 102 fl., hvor nærmere Oplysninger findes.

---

Anm. Af en Bemærkning, som findes ovf. S. 224, ses det, at de Kirker, over hvis Tilstand efter Svenskekrigen der findes Indberetninger fra Januar 1665 i Jyns Bispearkiv — hvor af en Del in extenso ere meddelte ovenfor S. 209—26 — vare de daværende kongelige Kirker, hvis Tal senere mærkelig indskrænkedes, som Fortegnelsen over Patronatskirkerne, S. 227—34, viser.

---

## IV.

## Bidrag til Personalhistorien af Mindesmærker i fynske Kirker.

Af Biskop Dr. Engelstoft.

(Fortsat fra 7de Bind Side 1.)

## V.

### Hans Bruuns og Mariane Bangs Gravstene i St. Knuds Kirke.

(Familien Balsløv.)

Naar de adelige Familiers Gravstene i Almindelighed tiltrække sig Historikerens Opmærksomhed formedelst de Bidrag, de yde til Slægtregistrene igjennem de flere Slægtled, kunne borgerlige Gravstene ofte fortjene en lignende Opmærksomhed formedelst de Bidrag, de kunne yde til Oplysning om de Afdødes egne Livsforhold og derved til flere samtidige Familiers indbyrdes Forbindelser og til hele Tidsalderens almindelige Viltaar. Saaledes kan den Gravsteen, som findes i St. Knuds Kirke over Raadmand Hans Bruuns Familie, navnlig give et riigt Bidrag til at paavise et Livsforhold, der ganske særlig karakteriserer det 17de Aarhundrede, nemlig det, at Enter indgik nyt Ugteskab, stundom endog 3 og 4 Gange.

Det var ogsaa dengang Enterne en vigtigere Udsigt end i vore Dage, saasom ingen Entekasser eller Continer dengang eksisterede, og selv Embedsmænds Entes kun havde en ubestemt Udsigt til nogen Pension af Efterfølgerne i Embedet, som Bispeenters, der i Reglen fik en Gaard af Bispestolens Forbegods, og Præsteenters, der, naar de „ikke bleve i Kaldet forsørgede“, kun kunde regne paa en Aftægt af Præstegaarden, i Lighed med den, der svarede af en Fæstegaard paa Landet, medens Kjøbstadpræsternes Entes vare henviste til Communens Forsørgelse med Bolig og de Fattiges Penge (Kirke=Ord.). For Borgerstandens Entes var Intet at vente, undtagen forsaavidt dog Magistratspersoner havde forbundet sig til at drage Omsorg for hinandens Efterladte ved de Legater, hvorover de raadede, men som vare meget ringe<sup>1)</sup>. Borgerenters kunde kun regne paa, hvad Manden efterlod sig, og det kunde i Almindelighed kun være Huus og Indbo og en Bedrift, som hun kunde fortsætte selv eller ved Hjælp af en ny Ugtefælle. Det Sidste laa dengang Tanken saa nær, at Lovgivningen selv kunde forudsætte som det Almindelige, at Præsteenten „blev i Kaldet forsørgt“, og baade paa Adelsens Gaarde og i de højere Stænder i Almindelighed hørte Enters Giftermaal til Dagens Orden: saaledes var Ringo gift med to Entes, før han ægtede Birgitte

1) Min Odense Byes Hist. 2den Udg. S. 249. Det er derfor ikke noget særligt Bevis paa Armod, om en Borgemeesterente har et Fattiglegat, som det er sagt om Hans Rielsens Entes i disse Saml. 4, 235: hun arvede 1800 Sld. ved Skiftet og beholdt Kirkeløffen i Fæste. Ligeledes fik Raadmand Henrik Clausens Entes 1656 et Legat paa 2 Rdl., skjønt han havde efterladt sig 2680 Dal. og en Gaard paa Overgaden, og ligesaa Raadmand Wichmanns Entes, som nedenfor skal nævnes.

Balsløv; Professor Jørgen Berthelsen Thaulov var gift 4 Gange og de 3 Gange med Enter; Professor Elias Naur med to Enter, og Biskop Niels Jespersens Enke fik to andre Mænd efter hans Død. I de jævne Borgeres Stand var det meget almindeligt, at den afdøde Mands Gaard ved Entens Giftermaal overgik i en ung Mands Besiddelse; ved hendes Død giftede han sig saa med en ung Hustru, og hun bragte den da som Enke til en Anden; i en enkelt Gaard, Nørregade Nr. 22, havde 3 Mænd efter hinanden een Hustru, da hun mod Sædvane overlevede dem alle<sup>1</sup>). Ordet „Formand“ var dengang den staaende Bencævnelse, hvormed der mentes Hustruens tidligere Mand. Søvrigt tør den kortere Levetid, som synes at have været det 17de Aarhundredes Lov, have bidraget til at mangfoldiggjøre disse Skifter, paa hvilke vi i det Følgende skulle see to store Exempler i en enkelt Familie.

Raadmand Hans Bruuns Ligsteen i St. Anuds Kirke er en af de faa, der bleve skaarne ved Restaurationen 1753, og ligger endnu i Kryptkirkens nordlige Sidegang, nedsfænkter paa det samme Sted, hvor den laa, da Kryptkirken var opfyldt. Det er en blaa Granitsteen med Evangelisternes Symbol i Hjørnerne og over Midten et Dødningshoved; Indskriften fylder hele Stenen og omgives af en udhugget Ramme, udenom hvilken der er

<sup>1</sup>) Min Odense Byes Hist. 2den Udgave S. 289 jml. S. 572. Ellen Nielsdatter, som døde 1660, var 4 Aar yngre end sin første Mand, men 49 Aar gammel, da hun ægtede den anden, som var 33 Aar, og hun var 61 Aar, da hun fik den tredje, som var 30 Aar. (Gravstenen i St. Hans Kirke ifølge Bedel Simonsens Sognehist.)

anbragt Skriftsproget: jeg beed, min Frelser lever o. s. v. Indskriften lyder:

Herunder hviler erlig, viis oc velagt Hans Bruun, forstum Raadmand oc fornemme Handelsmand her i Othense med sin kiære Hustru den erlig oc gudfrygtig oc dyderig Matrone Marine Bang sampt deris kiære Svogre oc Børn erlig oc velfornemme Mand Peder Rasmussen, hederlig høylerd oc velerfaren Doctor Joachimus Timmermann, erlig oc velfornemme Johan Høhne, Hans Jensen, Margrethe Timmermann oc Anna Wichmann alle saligen hensofvede i Herren til en glædelig oc erefuld Opstandelse:

Disse Fædre med Børnene smaa  
Som i en Grav nu ligge,  
Skulle sammen igjen opstaa  
Til evig Himmerige.

Hovedpersonerne ere Hans Bruun og hans Hustru Marine Bang, en fornem Borgerfamilie, som boede i en af de Gaarde, som nu ere indbefattede i Overgaden Nr. 14. Han var Raadmand og døde 1635; men ellers vides Intet om hans Person eller Historie<sup>1)</sup>. Hans Hustru var Datter af Stifts skriver Christopher Bang<sup>2)</sup>, som var en anseet Mand i Oluf Bagers Tid og døde 1599<sup>3)</sup>; den indbringende Forvaltning af Regjeringens Tiender og hans Kones Slægtskab med Familien Rotte

<sup>1)</sup> Hans Michelsens Dagbog i Saml. 7, 96 og 5, 389, 403 og 414. Han var en af Hospitalforstanderne 1628; Christen Knudsen Atelei boede hos ham.

<sup>2)</sup> Hun kaldes Christophersdatter i Jørg. Berthelsens Gavebrev i Bispe Ark.

<sup>3)</sup> Begravet i Graabrødre Kirke. Jf. Ved. Sim. Odense 2, 46.

kan have gjort ham til en riig Mand; han ejede Gaarden i Vestergade Nr. 2. Marine maa være blevet gift med Hans Bruun senest 1607, da deres Datter blev født 1608, og hun har dengang næppe været ung, da Christoffer Bangs Børn fødtes mellem 1560—1580; hun overlevede ogsaa kun i faa Aar Manden, men hun indtog ogsaa som Enke en Plads iblandt Byens Fornemste og omtales oftere i Biskop Hans Michelsens Omgangskreds; hun døde 1640<sup>1)</sup>. Begge disse Hovedpersoner vare forlængst døde, da Gravstenen blev lagt, eftersom den nævner En, som først døde 1656 (som vi nedenfor skulle se); men de havde kjøbt Gravstedet, før nogen af dem døde; thi 1633 købte Hans Bruun sit Gravsted i St. Knuds Kirke for 200 Sdl. for deri at nedfætte sin „Svoger“ Peder Rasmussens Liig<sup>2)</sup>. Vi føres derved til det næste Slægtled; thi „Svoger“ betyder i den Tids Sprogbrug Svigersøn, medens hvad vi nu kalde Svoger, dengang hed Broder.

Af Børn havde Hans Bruun og Marine Bang kun den eneste Datter Karen Bruun, som blev født 1608, og naar Gravskriften (fra 1656 eller senere) nævner „Børn“, maa det forståes om Svigersønnernes Børn og Børnebørn, hvilket ogsaa allerede Ordenen viser, da Børnene maatte være nævnet først foran Svigersønnerne. Deres eneste Datter er med al Føie ikke nævnet, thi hun ligger begravet i sin sidste Mandes Gravsted (hvorom Mere nedenfor). Men hendes Historie maa optages her, da den

1) Dagb. 158, 165, 166. Hun vedblev at staae opført i Raadsmændenes Klasse i Fattigregnskabet og gav 12 Dal. aarlig. Hun maa have legeret 100 Rdl. til St. Knuds Kirke, thi hendes Arvinger findes opførte som denne Sum styldige 1643.

2) Kirkeregnskabet for 1633.

indeholder Møglen til den hele øvrige Gravskrift. Hun gav dem nemlig tre Svigersønner, af hvilke de to vare døde inden 1656 (da Stenen først kan være lagt). Først blev hun gift med Stifts- og Regimentskriver Peder Rasmussen (omtr. 1627). Stjont Bondesøn fra Landsbyen Balslev svingede denne Mand sig op til en anseelig Stilling i Byen. Han boede i Vestergade ligesom Flakhaven, hvor nu Nr. 11 ligger, og svarede 13 D. i Fattigskat (som en Raadmand), men han døde allerede 1632 eller 33. Han blev det første Liig i Hans Bruuns Familiebegravelse og derfor det første Navn paa Gravstenen. Han efterlod tre Børn: Christopher Pedersen Balsløv, født 1628, om hvem der siges, at han var det første Barn, der blev døbt i St. Knuds Kirke (efterat den var bleven Sognekirke 1618<sup>1)</sup>), og to Døttre Kirsten Pedersdatter og Ingeborg Pedersdatter, om hvilke vi skulle handle nedenfor. Moderen, der saaledes blev Enke i en Alder af 24 Aar, sad nu som en formuende Kone med Gaarden paa Flakhaven<sup>2)</sup>; men hun sad ikke længe i Enkestand; thi 1635 kom en ung Mand til Byen, udnævnt til Lector i Theologien, og et halvt Aar efter blev hun hans Hustru. Mg. Jens Povlsen Winding, født 1609, blev gift med hende

1) Dette, som fortælles i Bircherøds Optegnelser om sin Familie, er dog en meget tvivlsom Tradition; thi dels blev St. Knuds Kirke tidligere taget i Brug, dels sees af Regnskabet, at Døbefonten, som blev støbt i Lybek, blev hentet fra Hjerteminde 1620, og selv Orgelet, ifald man ventede efter det, blev færdigt i 1626. Men muligt er det, at man vedblev at bruge den gamle Sognekirke en tidlang til Daab som til Begravelse.

2) Hun svarede 7 Daler i Fattigskat i de to første Aar.

d. 28de August 1636<sup>1)</sup>). De levede sammen i 19 Aar, og der fødtes dem fire Børn<sup>2)</sup>). Af dem havde to Navnet Hans, naturligvis fordi den ene var død, før den anden blev født, og naar vi da finde en Hans Jensen nævnt paa Gravstenen, kan det ikke være tvivlsomt, at det var dette Barn af en Svigerføn, der menes: han døde 1 Aar gammel 1639<sup>3)</sup>). Moderen blev atter Enke 1655 ( $\frac{2}{6}$ ), da Jens P. Winding døde i en Alder af 46 Aar, formodentlig begravet i sin Landsby Kirke Masum, da han ikke forefindes i Familiegraven i St. Knuds Kirke. Efter to Mars Enkesæde blev Karen Bruun gift tredje Gang med Professor Jørgen Bertelsen Thaulov 1657 ( $\frac{4}{4}$ ), der allerede havde været to Gange gift, den første Gang med en Enke. Hun blev altsaa hans tredje Hustru i hans 50de Aar. Hun bragte ham Gaarden paa Flathaven, som han beholdt, da hun døde 1662<sup>4)</sup>). Af den øvrige Formue havde formodentlig Børnene af de tidligere Ægtefæber arvet det Meste: Christopher Balsløv købte Fraugdegaard, Peder Winding købte Lammehave, og Døttrene vare forlængst gifte og udstyrede. Ved sin Død blev hun naturligens begravet i Thaulovs Familiegrav i St. Knuds Kirke, hvor et smukt Minde engang var opsat over ham og tvende af hans Hustruer<sup>5)</sup>.

1) Bloch f. Geistl. 1, 289.

2) Bruun og Nielsens Dan. Saml. 2 N. 6, 253.

3) Luja hos Bloch, 1, 290.

4) Om Børn af dette Ægtefælle er der ikke Tale; dersom hun fik en Søn i det, maatte han hedde Jens efter hendes forrige Mand, men ingen Jens Jørgensen Thaulov kendes, medens der af hendes andet Ægtefælle var Peder Winding opkaldt efter hendes første Mand, Peder Rasmussen.

5) Bloch 1, 473. Mumme St. Knuds Kirke S. 321.



Hun findes altsaa ikke i Forældrenes Gravsted, men de to af Navnene paa Hans Bruus Gravsteen finde deres Forklaring ved hendes Historie: de øvrige finde den ved hendes to Døttres, Kirstine Pedersdatters og Ingeborg Pedersdatters.

Som den anden Svoger (Svigersøn) nævnes hæderlig, høilærd og velerfaren Dr. Joachim Timmermann. I hvilken Betydning han kaldes Svoger, er et Spørgsmaal. Bistnok kunde man tænke paa en Mand, der kunde være gift med en anden Datter af Hans Bruun; men der er intet Spor af nogen anden Datter end Karen hverken i Live eller i Graven, og da den næste Svoger, som nævnes, vides med Visshed at have været gift med Hans Bruuns Datterdatter, maa ogsaa ved Timmermanns Benaevnelse Svoger naturligt forstaaes om en Svigersøn af Datteren, der altsaa havde Hans Bruun og Kone til Svigermoders Forældre. Dette Ægteskab er det interessanteste Punct i denne Undersøgelse, fordi det spreder Lys over Forgjængerens Feiltagelser. Det hed i de ældre Odense Beretninger, at Karen Bruuns Datter Kirstine Pedersdatter havde været gift 4 Gange og navnlig med en Conrector Jonas Timmermann i Odense foruden med de tre, som ere utvivlsom bekjendte; men da Conrector Jonas Timmermann døde 1668 ugift paa en Tid, da Kirsten Pedersdatter notorisk levede i Ægteskab med en anden Mand, har Bloch forkastet denne Beretning som aldeles indholdsløs<sup>1)</sup>. Han vidste dog nok, at der havde været en anden Timmermann i Odense, men ikke, at han laa begravet i

<sup>1)</sup> N. St. S. 502.

Hans Bruuns Familiegrav. Fra en anden Side, i Børgernes Personahistorie, berettes om Børgen Joachim Timmermann i Ribe, som kom til Odense 1647 og døde der 1648, at han var gift med Raadmand Hans Bruuns Datter<sup>1)</sup>. Vel kan det nu ikke heller være rigtigt, at han fik Hans Bruuns eneste Datter tilægtet 1647, da hun (som vi have set) var gift med Jens Povlsen Winding fra 1636 til 1655; men hendes Datter Kirsten Pedersdatter (f. 1629) var dengang 17—18 Aar gammel, og om hende er det netop, at den Odense Tradition beretter, at hun har haft 4 Mænd og navnlig været gift med en Mand af det samme Navn. Det er let forklarligt, at den locale Tradition kunde forvegle Dr. Joachim Timmermann, der levede saa kort i Odense, med den mere bekendte Convector Jonas Timmermann, og ligesaa let forklarligt, at den fremmede Beretning kunde forvegle Moder og Datter og tillægge ham Hans Bruuns Datter istedetfor Datterdatter, saameget lettere som det var en Deel af Raadmandens Formue, han fik med hende, efterat Mormoderen Marine Bang 1640 var død. Det bliver saaledes utvivlsomt, at Kirsten Pedersdatter har været gift med Joachim Timmermann 1646 eller 1647 som sin første Mand, og som Svigersøn af Karen Bruun fik da Dr. Joachim Timmermann Plads i hendes Forældres Gravsted ligesom samme Datters anden bekendte Mand, der nævnes næstefter, Johan Høhne (hvorom nedenfor).

Denne Kirsten Pedersdatters første Mand var født i Rensborg, havde taget Doctorgraden i Königsberg

<sup>1)</sup> Ingerslevs Lægestat. 1, 378—79.

1641 og derefter nedfat sig som practiserende Læge i Ribe, hvor et Ranoniat var tillagt ham. Der vilde det imidlertid ikke lykkes ham at faae en Hustru: hans Kjæreste, den rige Borgemeister Hans Friis's Datter, ophævede sin Trolovelse med ham<sup>1)</sup>); forbitret over Sagens Udfald for Retten forlod han Ribe og nedsatte sig i Odense i Vinteren 1646—47. Her fik han nu Raadmandens unge Datterdatter fra Stiffaderen Lector Jens Povlsens Huus. De Nygifte etableredes uidentivt allerede i den Gaard, som senere tilhørte Konen, Priorgaarden, Vesterg. Nr. 1, en Gaard, der 1645 staaer for Jens Povlsens Navn og mulig hørte til hans Stedbørns Arv<sup>2)</sup>). Men Egtteskabet varede meget kort: Dr. Timmermann døde 1648, og det er vistnok deres eneste Barn, der staaer nævnet paa Gravstenen, Margrethe Timmermann, uvist naar det døde, dog før 1656. Saaledes ere de 4 Navne forklarede.

Hvorlænge nu den unge Enke hensad, vides ikke; hun blev formodentlig i hendes egen Gaard; men som Doctor-Enke kan hun ikke spores i de Skattelister, der ellers give en Forestilling om Bolig og Velstand. Men det varede ikke længe, inden hun blev gift igjen med Kjøbmand Johan Høhne. Det er imidlertid uheldigt, at Tiden ikke kjendes nærmere, da man saa ikke vilde være i Ubished, om en Begivenhed i Johan Høhnes Liv redrører hende eller ikke. Johan Høhne var af en Familie, der ved den Tid gav Byen et Par „fornemme Borgere“, men

1) Jfr. de nyeste Oplysninger om ham i Kinch's Ribe Byes Hist. 2, 376 og 77.

2) Senere havde Kirstines Broder Dr. Chr. Balsløv Andeel i denne Eiendom.

fenere forsvandt under trange Aaar<sup>1)</sup>). Om ham staaer i Aaret 1650 antegnet i St. Knuds Kirke regnskab, at Johan Høhne erlagde 200 Dal. til Kirken „for Veiermaal, som han havde begaaet med sin Hustru“, naturligvis fordi et Barn blev født for snart efter Brylluppet; thi det var en af Christian den Fjerdes Sædeligheds Anordninger, at Præster og Øvrighed skulde afværge og straffe Trolovedes Anticipation af Ægteskabet, og ligesom Geistlige skulde fradømmes deres Kald, naar en saadan Overtrædelse kom for Dagen, saaledes hedder det om alle Brude i Forordn. 1. Mai 1624 § 6: „befindes Nogen at have redt til Barsel og gaaer (til Kirken) med udslagen Haar, bøde Kongen 40  $\text{R}$  og Byen ligesaa“<sup>2)</sup>), foruden at offentlig Skriftemaal maatte udstaaes. Der er ikke saa Exempler paa, at denne Lovgivning er bleven anvendt, uagtet den vanstelige Efterregning oftere voldte heftig Strid, saaledes i Nyborg 1665, i Bogense 1664<sup>3)</sup>); i Odense er dog dette det eneste Exempel, der er forekommet mig i den verdslige Stand. Men om det nu gjælder Kirsten Pedersdatter, eller om Johan Høhne 1650 var gift med en anden Hustru, efter hvis Død han først ægtede Kirsten, kan ikke afgjøres: i Ægteskab med Kirsten forefindes han første Gang i Foraaret 1652, da han opføres paa Skattelisten som boende i hendes Gaard og ansattes til 3 Dal., som ikke giver store Forestillinger om hans Handel. Men at han havde været gift før, er ikke urimeligt, da han

<sup>1)</sup> Bircherod (i den utrykte Dagbog) har antegnet „ærlige og velfornemme“ Rjebmand Henrich Høhnes Ægteskab 1664, men han gif til Grunde som Gjestgiver.

<sup>2)</sup> Paus, Saml. 2, 628.

<sup>3)</sup> Bispe Arch. St. a. Breve Nr. 147, Skobby S. Nr. 30.

tidligere findes etableret et andet Sted i Vestergade, og ved Skiftet efter hans Død 1656 omtales en Søn af ham. Det bliver saaledes uvist, ved hvilket Ægtefælle han paa-drog sig den Brøde, han maatte bøde for 1650. Børn skal han ikke have havt med Kirsten Pedersdatter, og deres Ægtefælle blev kun kort; thi Johan Høhne døde 1656 og blev, som det sees af Gravstenen, begravet i Hans Bruuns Familiegrav som en af de Svigersønner, Datterdatteren tilførte Familien. Det er deraf, at vi slutte, at Gravstenen er lagt efter 1656, uvist hvorlænge efter. Mere antyder Viigstenen ikke af Kirsten Pedersdatters Historie, skjønt baade hun selv og en af hendes følgende Mænd for en Tid fandt Hvilested i Familie-Graven, som vi nu skulle see.

Efter Johan Høhnes Død sad Kirsten Pedersdatter som Enke i Gaarden, og hendes Fattigstat var nu kun 6  $\text{R}$ . Denne Gang varede det længe, inden der indstillede sig en ny Veiler. 1662 blev hun gift med Anthonius Ottesen (Secblad), Søn af Borgemeister Otto Knudsen og Abigael Hasebart, født 1621, og dengang Enkemand og Byfoged i Odense. Han var Kjøbmand og havde fra 1652 boet i Vestergade udenfor Mageløss, og omtr. 1656 blev han Byfoged. Han var Enkemand og havde en Søn Jacob Anthonisen<sup>1)</sup>. Nu flyttede han ind i Kirstens Gaard, som i deres Tid flere Gange blev benyttet til at modtage høie Reisende. Men med hans Handel gif det ringe, og han døde allerede 1664 i

1) Bircherods Dagbog S. 193 og Skifteact. 1664 og Bircherods Antegnelser om hans Familie. Hans første Kone var Anna Jacobsdatter Ziuren.

2) Smft. S 91 92.

en Alder af kun 43 Aar<sup>1</sup>). Han efterlod en yderst ringe Boutif og to Fordringer uden Værdi, den ene paa Regjeringen for et Aaen i 1638, den anden paa det churfachfiske Hof, som dog Toldkassen skulde betale. Men i deres Indbøe, vare Spor af bedre Tider; 40 Malerier og mange Bøger, og Gaarden (1200 Rdl.) med Boder i Staalstrædet og hele Bjørnsløkken var altid en betydelig Eiendom. Vurderingen gav alligevel 5900 Dal. Underballanee, og Abigael tabte 700 Dal. Smidlertid beholdt Kirsten Gaarden og modtog endnu engang Churprindsen af Sachsen i Logis 1666<sup>2</sup>). Endelig oprandt lysere Dage over hendes bevægede Liv: den Udfoged, som fulgte efter hendes sidst afdøde Mand og havde registreret Boet, blev ogsaa hans Eftermand i Egtteskab. Hun blev gift med Willum Jensen (Rosenvinge) den 23de Jan. 1667<sup>3</sup>), og det blev hendes længste Egtteskab, dog kun henimod 10 Aar. Han var Søn af Borgemeister Jens Mogenssen og Margrethe Diderichsdatter (Grave)<sup>4</sup>) og dengang en Mand paa 48 Aar<sup>5</sup>). De maa strax have solgt Gaarden i Korsgaden; thi

1) Bircherod Dgbg. Manusk. 3 Martz 1664 og Stiftsprotocoll. Han er formodentlig begravet i Abigael's Gravsted, hvor Halbroderen Otto Seeblad blev begravet 1676 (Kirkeregnst.). Men dersom Anth. skulde være begravet i sin Kones, vil Stenens Tausshed om ham være Beviis for, at den er lagt før 1664, altsaa mellem 1656 og 1664.

2) Bircherods Dagb. S. 107.

3) Bloch a. St. I, 502. Bevilling til Bielse i Hjemmet af ff 1666 i Bispe A.

4) See d. Tidssk. V, 363 og Ktnch a. St. 344.

5) Naturligvis ikke Søn af Henrik Mogenssen, som der siges i Mummens St. Kn. K. S. 128. Hans Søster Barbara havde været gift med Oluf Oluffsen og Otto v. Osede, Postmester, see dette Tidssk. V, 362, hvor derimod dette hans Egtteskab med Kirsten er forbigaaet.

den var 1669 i Andres Hænder, og de tog Bolig i Rosenvingernes gamle Gaard i Adelsstrædet, der ved hans Moders Død 1662 vurderedes til 1000 Rdl. Willum Jensen blev Raadmand, men Kirsten oplevede ikke at see ham som Borgemeister: hun døde  $\frac{2}{3}$  1676, altsaa i en Alder af omtrent 46 Aar, et kort Livsmaal for 4 Ægtefæber! Hendes efterlevende Mand giftede sig igjen 1678 i sit 60de Aar med en 19aarig Pige, Birgitte Bircherod, Datter af Doctor Jac. Bircherod, Søster til Biskop Jens Bircherod og Datterdatter af Abigael og Otto Knudsen. De opkaldte Kirstine i deres Datter Kirstine Rosenvinge efter den smukke Skit at opkalde den afbøde Ægtefælle; men da Willum Jensen var død 1684, og Birgitte havde indgaaet nyt Ægteskab med Mg. Knud Landorf († 1711), blev Kirsten Pedersdatter saa fuldstændig glemt, at da der ved Birgittes Død 1742 blev opsat en Mindetavle i St. Knuds Kirke (i Choret) over hende og begge hendes Mænd, undlod man at nævne den første Mand's tidligere Kone<sup>1)</sup>. Hvor Kirsten Pedersdatter ligger begravet, vide vi derfor kun af St. Knuds Kirkes Regnskab, hvoraf sees, at Willum Jensen den 20 Mai 1676 lod hende nedfætte i en ældre Familiegrav, hvilken vi saameget visere kan antage for hendes Bedsteforældres, som Willum Jensen selv 1684 blev nedfat i „Hans Bruuns Begravelse“, for hvis Nabning blev betalt 7 Rdl. 2  $\frac{1}{2}$ . Han blev der imidlertid ikke; thi da en sildig Revision fandt denne Betaling uhjemlet

<sup>1)</sup> Mummé S. 126. Der siges, hvor og naar Willum Jensen var født, og i hvad Alder han døde, og at han levede kun 5 $\frac{1}{2}$  Aar i Ægteskab med Birgitte; men der staaer ikke et Ord om noget andet Ægteskab.

1692—93 og fordrede 45 Rdl. eller Kjøb af et nyt Gravsted, købte Knud Landorf et andet i Choret 1694 for 150 Rdl., og derhen flyttedes saa Willum Jensen. Her fik da „den ædle og retvise“ Borgermester efter et halv hundrede Mars Forløb det nysnævnte Minde i Forening med hans sidste „dydædle“ Hustruæs „velærværdige og høiædle“ Mand, betegnet med de tre Familievaaben: Rosenvinges, Bircherods og Landorfs. Kirsten Pedersdatter blev i sin Families Grav, og da Willum Jensen ikke selv havde ladet hendes Navn tilføie paa Gravstenen eller sat hende noget andet Minde, er hendes Navn ikke overleveret Efterverden med den sædvanlige Lovtale: „gudfrygtige og dydærede Matrone“, men de 4 Tegtestaber i den korte Levetid maa være Vidnesbyrdet om hendes Elskværdighed.

Medens saaledes Kirsten Pedersdatter's Navn fattes paa Gravstenen, læses endnu eet, Anna Wichmann, der finder sin Forklaring i Søsterens Historie. Det er uden Tvivl en Datter af Ingeborg Pedersdatter, som var gift med Søren Wichmann, formodentlig et Barn, som døde tidlig, inden Søren Wichmann endnu havde erhvervet noget særligt Gravsted. Ingeborg Pedersdatter tør have haft en lykkeligere Lod end Søsteren: Hendes Mand var Søn af en tidlig afdød Kjøbmand Berthel Wichmann paa Fiskertorvet Nr. 9 og Karen Vethsdatter, som vedblev længe at boe i samme Gaard. Han havde været Skriver og 1650 Ridefoged paa St. Hans Kloster, etablerede sig 1655 i Vester-gade, hvor han ejede en stor Gaard til 1200 Rdl. (omtrent Nr. 32—34), og er formodentlig ogsaa da bleven gift med Ingeborg Pedersdatter. Senere blev han



Raadmand. Deres Ægteskab var kort; hun døde allerede 1661, omtr. 30 Aar gammel, og efterlod 4 levende Børn<sup>1)</sup>. Af Skifteacten (thi Jørgen Wichmann giftede sig snart anden Gang) sees, at de besad et fortrinligt Boe<sup>2)</sup>, og Burderingen gav henved 10,000 Rdl. til Arv. At han senere ejede en anden stor Gaard paa Obergade (Nr. 16—18), som hans anden Kone (Bed. Blankenborgs Søster) efter hans Død 1680 bragte til en anden Mand, skulle vi blot bemærke. Dersom Ingeborg Pedersdatter blev begravet i Hans Bruuns Gravsted som Datteren Anna, kunne vi slutte, at Gravstenen er bleven lagt før 1661, eftersom hun ikke nævnes paa den; men det er altid muligt, at Jørgen Wichmann da kan have kjøbt et Gravsted for sin egen Familie, formodentlig i Frue Kirke, da hans Gaard i Vestergade var bleven ganske ødelagt i Krigsaarene.

De to Døttre af Karen Bruuns første Ægteskab, med hvilke vi her have beskæftiget os, maatte have ført Familienavnet Balsløv, dersom de nogensinde havde kaldt sig Andet end Pedersdatter; thi deres eneste Broder kaldte sig saaledes. Ved at medtage et Par Ord om ham kunne vi afslutte hele denne Slægts Historie. Hans Liv lader os tillige see et Glimt af det Omflag, der foregik i Livet og Tidsaanden i det syttende Aarhundredes sidste

1) Sønnerne vare Berthel og Penning. Datteren Karen blev gift med Præsten Hans Lauridsen i Flemløse og Moder til Jørgen Wichmann i Nørre Lyndelse, som havde optaget det mødrene Navn. (Bløch a. St. 2,95,228). Den anden Datter, Maren, blev gift med Niels Pedersen i Egense. (Biberg 1,299).

2) Bl. A. havde de Sølvsøi for 1300 Rdl. og 26 Malerier, men kun to Ruffeløbne.

Deel. Christopher Pedersen (som han vistnok hed i sin Barndom) blev født 1628<sup>1)</sup> og gennemgik Odense Skole og Gymnasium<sup>2)</sup>, hvorfra han blev Student 1647. Han bestemte sig for Læggekunsten, reiste to Gange udenlands, og som den, der søgte sit Livsmaal i sin fædrene By, dedicerede han sin Doctordisputats i Utrecht til Biskoppen, Professorene og Magistraten i Odense 1658. Ved hans Hjemkomst vare de anseteste Læger i Byen døde, Christopher Schulz 1652, Stephan Ram 1658, og ved at ægte den sidstnævntes Enke, Karen Thomasdatter, Borgermester Th. Brodersens (Risbrigs) Datter og Abigael Hasebarts Datterdatter<sup>3)</sup>, blev han 1661 Eier af Byens Apothek og de to store Gaarde, der nu ere Nr. 4 og 6 paa Vestergade, i hvilke han forefandt Apotheket. Ved Arv efter sin Mormoder Karen Bruun 1662 og efter Abigael 1668 forøgedes hans Formue, og hans Navn forekommer i mange Handeler og Boer blandt de mest Interesserede, saasom i Svogeren Anthonius Ditesens Bo og Apotheker Beckers Handeler, som ægtede hans Steddatter. Vel folgte han snart Apotheket til denne Becker (der dog først længe efter blev hans Svigersøn og som flyttede det til Overgade Nr. 10), men han steg i Velstand og Anseelse; han kjøbte Herregaarden Fraugdegaard og lod sig benaade med Titel og Rang som Cancellie-Rædsefor. Den nye Rang fortrængte den ældre Benævnelse, saaat han opføres i

<sup>1)</sup> Den 16de Jan. Om hans Daab i St. Knuds Kirke s. foran.

<sup>2)</sup> En Rejselse, der bragte hans ene Die i Fare, foranledigede, at hans Farmoder (en ubekjendt Bondkone?) gav ham 100 Rbl (Blodh a. St. 1, 172).

<sup>3)</sup> Bircher. Dagb. S. 73.

Grundtægten 1682 alene med Navnet „Fr. Næsjesfor Balsleff“, medens hans fuldstændige Benævnelse var „Næsjesfor i Cancellicollegio, Dr. med. Balsløv, Herre til Fraugdegaard“. Han døde 1693 paa Fraugdegaard<sup>1)</sup>. Faa Aar efter satte Ringo det bekjendte Wres-Minde for ham og Datteren Birgitte, som tillige skulde betegne den Familiegrav, i hvilken de alle skulde samles<sup>2)</sup>. I sit Wgteskab havde Dr. Balsløv 3 Sønner (Peder, Stephan † 1690 og Thomas † 1669), og 1 Datter, foruden Steddatteren Kirsten Kam, og da ogsaa de to af Sønnerne vare døde før Faderen, og den tredie tog Bolig i London, udgaaer denne Odense Slægt allerede med dette Slægtled for den mandlige Linies Vedkommende. Datteren Birgitte Balsløv (f. 1665) blev, som bekjendt, Biskop Ringos tredie Hustru 1694 og tilbragte ham sin fædrene Gaard, som han skal have indløst fra Medarvingen. Efter Ringos Død giftede hun sig med Christian Carl Bircherod. Han var Søn af den theologiske Professor Jens Bircherod i Kjøbenhavn, født 1667, havde valgt den militaire Wei, paa hvilken han var blevet Capitain, og havde været gift med Karen Hansdatter de Hemmer, af hvem han havde en Søn Jens, der var født 1700 og døde 1718 paa Fraugdegaard. Ringos Enke foretrak en civil Titel, hvorfor Kongen, dog først efter Wgteskabet, gjorde ham til Commerceraad, senere til Justitsraad. De bleve viede (ikke i Fraugde Kirke) 6te Decbr. 1706 og fik en Søn, der blev kaldt Thomas Ringo Bircherod, men allerede døde  $\frac{1}{2}$  Aar gammel

1) Smstb. S. 276.

2) Weiberg Ringo S. 230 fgg.

1708<sup>1)</sup>). Birgitte Balsløv arbejdede Kingos Bogtrykkeri og hans tiaarige Privilegium paa Kirke-Psalmebogen; med Bispegaarden opgav hun vel Trykkeriet, som var i den, men hun fortsatte Handelen med Psalmebøger og lod i Kjøbenhavn trykke i det mindste to Udgaver 1705 og 1707<sup>2)</sup>). Da Privilegiet snart vilde udløbe, søgte hun 1709 om dets Fornyelse, men fik Afslag<sup>3)</sup>). Hendes anden Mand døde 1730<sup>4)</sup>); men forinden var deres Huusstand blevet betydelig forøget. En Datter af Dr. Peder Balsløv i London var kommen, uvist naar og hvorledes, til Fraugdegaard, Birgitte Cathrine Balsløv; hun blev 1727 d. 28 Febr. viet med Capitain Christian Krabbe i Fraugde Kirke, og de begge saavel som deres 3 Børn, af hvilke det første døbttes 16 Octbr. 1727<sup>5)</sup>), forbleve paa Fraugdegaard. Denne Capitain (Skibscapitain) Krabbe var vel af den gamle danske Adelsflægt, men havde ført et vidtløftigt Levnet som Eventyrer og Odeland, tildeels i andre Verdensdele, og det siges, at han endte som Tigger<sup>6)</sup>). Hans Kone døde allerede 1733.

1) Efter Bircherods Optegnelser om sin Familie paa det st. lgl. Bibliothek og Meddelelser fra Provst Hansen af Fraugde Kirkebog.

2) Disse sjældne Bøger findes paa Universitetsbibliotheket og bære Angivelsen: „paa Bispede Kingos Bekostning trykt i Bøghenhoffers Bogtrykkerie.“

3) Stolpe a. Sk. 1, 213—15.

4) Hvorledes han i Dansk Atlas 3, 378 kan kaldes Kingos eller Christof. Balsløvs Stifføn, er usforstaaeligt; maaskee skulde der læses Svigersøn.

5) De vare: Erik Christian, Jver Christopher og Adelgunde Birgitte, men ere ikke senere bekendte.

6) Af Sønnernes Navne kunde man formode, at Capitain Krabbe kunde være en Søn af den Major Erik Krabbe til Grundet, som døde 1709, (Dan. Atl. S. 979 og 997) eller hans Broder

Tunge Styer kan derfor have hvilet over Familienlivet paa Fraugdegaard: Fru Birgitte Bircherød stred sig dog igjennem de trange Tider, indtil ogsaa hun som den sidste af Navnet Balsløv 1744 sluttede sit Liv i en Alder af 79 Aar. Hun testamenterede Fraugdegaard til sin Halvsøster Christine Rams Datter Elisabeth Becker, der først havde været gift med Apotheker Peter v. Westen († 1727) og da var gift med Borgemeester, Commerceraad Christian Ulrik Blesz. De havde kun kort Kingos gamle Gaard; Fru Blesz døde 1749 paa Fraugdegaard, men blev begravet i Bechers Familiegravelse i St. Knuds Kirke; Borgemeesteren opgav Eiendommen og døde 1751, men blev som „forrige Eier“ af Fraugdegaard nedfat i Kingos Grav i Fraugde Kirke<sup>1)</sup>.

Paa samme Tid som denne Slægt Balsløv saaledes forlod Livets Stueplads, stiftede en anden Bondesøn fra Balslev den Familie, som endnu blomstrer i viid Forgrening især i den geistlige Stand, da Amtsforbaltter Rasmus Andersen i Odense 1688 blev gift med Marie Elisabeth Bang, og deres Børn kaldte sig Balslev.

---

Iver, begge Sønner af Tage Krabbe og Kirsten Wind. (jfr. Wielands Nye Tid. 1728, p. 163).

<sup>1)</sup> Efter samme Kilder, som ere nævnte S. 261 i Note 1 og Meddelelser fra Dr. Burmann Becker om Familien Becker.

## VI.

**Rnud Lauridsen og Peder Lerche.**

I Aaret 1668 fattede Borger og Raadmand i Odense, senere Sordegodsseier og Høiesterets-Asfessor i Kjøbenhavn, Peder Pedersen Lerche et pragtfuldt Mindesmærke i St. Knuds Kirke over sin første Hustrues Grav. Det er anbragt over Indgangsdøren til Consistoriet og bestaaer i et stort Malerie, omgivet af en riig Steenindsatning og med en latinsk Inscription nedenunder. Maleriet forestiller en Mand, med et 2—3 Aars Barn foran sig siddende paa en Stammel, og tre qvindelige Figurer, samt et Barn i Liigklæde foran den sidste. Ovenover Figurerne er malet Jesu Forklarelse paa Bjerget, og ovenover hele Maleriet staaer et Bibelord om Herrens Gjenkomst. Naar man spørger om dette Mindes Betydning, faaer man det Svar, at Maleriet fremstiller en Borger Rnud Lauridsen og hans Kone Anna Hasebart samt deres Børn, og at Konens anden Mand Peder Pedersen Lerche har sat det over dem<sup>1)</sup>. Men prøve vi denne traditionelle Forklaring, vil den ikke vise sig holdbar.

For at anstille denne Prøve, maae vi nærmere betragte de Forhold, hvorunder Rnud Lauridsen levede. Han stammede mulig fra Ribe, idet Mindste gjorde han det paa mødrene Side; thi han var Søn af en af de Døttre, som den rige og fornemme Borgerfamilie Bagi

<sup>1)</sup> Saaledes i Mummens St. Knuds Kirke S. 173, hvor ogsaa den latinske Indskrift findes.

eller Baggesen udsendte til mange Byer i Slutningen af det 16de Aarhundrede, navnlig til Horsens, Veile og Odense. Kort efter kom en anden Datter til Odense, da Præsten Jacob Madsen (Veile) i Ribe blev kaldet til Biskop i Fyen 1588<sup>1</sup>). Knud Lauridsens Fader Laurids Knudsen var saaledes Biskoppens Svoger; en fornem Kjøbmand i Byen; Kirkebørge for St. Knuds Kirke 1589; men han blev pludselig efter faa Aars Ægtefælskab (fra 1587) bortrevet ved et Ulykkestilsælde, som ikke kjendes nærmere: paa hans Gravsteen i St. Knuds Kirke læstes, at han blev dødelig stunget i sin høire Side d. 8 Mai 1591, og Biskoppens Dagbog beretter, hvorledes han blev kaldet hjem til hans Døds seng den 19 Mai<sup>2</sup>). Paa Gravstenen i St. Knuds Kirke nævnes hans Hustru Marine Bagisdatter kun historisk, og der er ikke ladet Plads til hendes Død, hvilket tyder paa, hvad ogsaa den følgende Historie viser, at hun ikke forblev i Odense.

Af dette Ægtefælskab var Knud Lauridsen den eneste Søn, født 1589. Om hans Ungdom vides Intet; men 1621 blev han gift med Ane Hasebart, en Datter af den kongelige Livlæge Jacob Hasebart og Søster til Abigaël, som tre Aar tidligere var bleven gift med Borgemeister Otto Knudsen Seeblad. Begge Svogre boede i Byens Hovedgade, Knud Lauridsen i Gaarden Overgaden Nr. 7, der dengang som nu strakte sig

<sup>1</sup>) Om der kan være nogen Forbindelse mellem hans Kaldelse og hvad Svigerinden kunde have berettet om ham, kan vanskeligt siges, da den kongelige Udnævnelse, som han vistnok fik, (s. d. Tidssk. 7, 291) ikke just udelukker, at et Ønske om at faae ham, kunde være forebragt Kongen gjennem Lehnsmanden.

<sup>2</sup>) Mumme a. St. og Jac. Mads. Bisitatsbog, udg. af Trone, S. 31 og 291.

gjennem hele Strædet om paa det store Torv. Han regnedes blandt Byens meest anseete Borgere, en af de fornemme Handelsmænd; hans Kones Plads i St. Knuds Kirke var efter Lehnsmændens Bestemmelse i en Stol, hvor en Raadmands Kone havde Plads; han var blandt de agtede Borgere, der 1638 modtoges Cansler Friis's Legat; fra 1635 til 37 var han Kirkeværge for St. Knuds Kirke, og hans frivillige Fattigstat var 18 Rdl., mere end selv Raadmændenes<sup>2)</sup>. I Magistraten kom han dog ikke, maaskee kun fordi han døde for tidlig; men han omtales ofte i Biskop Hans Michelsens Dagbog, som 1630 bivaanede et Bryllup i hans Huus, mulig en Søsters; særlig omtales, hvorledes hans Venner gjorde deres Indflydelse gjældende hos Biskoppen 1637, da hans uægte Søn (hvis Navn ikke ved denne Leilighed tilføies) havde slaaet et Vindue ind i Latinstolen, ligesom hans Huus og Folk oftere nævnes i Anledning af de natlige Gadeoptøier, som fandt Sted i Aaret 1634. Han døde 1640, og Biskoppen holdt Liigtale over ham<sup>3)</sup>. Han blev nedsat i sin Faders Gravsted, foran Consistoriets Dør i St. Knuds Kirke, hvor en Liigsteen, der blev afflebet 1753, men var affkreuet af Bircheroed, blev lagt over dem begge, og angiver hans Alder, 51 Aar, Dødsaar og Uegtestab med Anne Hasebart i 18 Aar 10 Maanedes og 14 Dage. Børn omtaler Gravskriften ikke<sup>4)</sup>. Ved sin Død skjænkede

1) Jens Mogensens Kirkeregnstab S. 38. Dette Tidsskrift 4, 203—224.

2) Kirkeregnstaberne og Fattigregnskaberne i Kirkens og Bispe-Archivet.

3) Hans Michelsens Dagbog i dette Tidsskrift 6, 147.7, 81.82, 108.171.

4) Den er trykt hos Mummé a. St. S. 175. Men naar der i denne Gravskrift siges, at han døde den 9 Sept., maa der være



han 300 Rdl. Sp. til de Fattige, og hans Arvinger oprettede omfider under 21 Sept. 1644 en Fundats for dette Legat, hvoraf vi kjende deres Navne, men ikke deres Forhold til den Afdøde. Enken, som ikke deeltog i dette Legat, forbeholdt sig formodentlig at oprette et lignende ved sin Død, hvilket ogsaa skete, men først efter et andet Ægteskab.

Ved Knud Lauridsens Død beholdt Anna Hasebart Gaarden og fortsatte Handelen; hun vedblev at tegne sig for en Fattigskat, der gav hende Plads blandt de rigeste Enker. Men hun sad ikke længe Enke; i Sommeren 1642 giftede hun sig, 39 Aar gammel, med en ung Mand fra Nyborg, Peder Pedersen Lercke, Søn af Kjøbmand, Borgemeister og Tolder i Nyborg, Peder Nielsen, dengang omtrent i en Alder af 29 Aar<sup>1)</sup>. Mulig var han oplært eller tjenstgjørende i Knud Lauridsens Handelsbedrift, da det tyder paa tidligere Forbindelse med Familien, at Anna Hasebarts Broder, som var Præst i Odense, allerede 1638 havde holdt den Liigprædiken over Peder Nielsen, som 1640 blev udgivet i Trykken. Den unge Kjøbmand blev hurtig Raadmand og naaede en saadan

---

indløbet en Feil; thi Biskop S. Michelsen har antegnet under 28 Aug., at Enken tilfrev ham om at holde Liigtalen, og Begravelsen foregik d. 2 Sept. (a. Sk. 7, 171). Den nedensfor omhandlede Fundats af 21. Sept. 1644, der maa antages at ville angive 30te Dagen efter Dødsfaldet, stemmer med Biskoppens Antegnelse.

- 1) Faderen Peder Nielsen havde ligeledes giftet sig ind i en afdød Borgemeisters Handel 1609 og var død 1638. Den Enke, han ægtede, gav deres Børn sin første Mand's Familienavn Lercke, og Peder maa være hendes anden Søn, da han ikke bærer den første Mand's Fornavn, Mads. (Sfr. Wad. om Egg. Chr. Knuth, S. 15—16.

Velstand, at Bircherod figer om ham, at han i mange Aar havde været florentissimus civis i Byen, da han 1665 paa en glimrende Maade tog Affed med Odense for at flytte til Kjøbenhavn<sup>1)</sup>. Medborgerne mindedes imidlertid, som det synes, hans Velstands Grundvold, idet de mod al Sædvane kaldte det lille nye Stræde langs med hans Gaard ikke efter Manden, men efter Konen: „Anna Per Persens Stræde“. Hans Ægtefæll med hende var barnløst; hun døde i det første Krigsjaar 1658 og blev begravet i St. Knuds Kirke i sin første Mandes Familiebegravelse, uden at der dengang blev sat hende noget Minde eller endog blot hendes Navn tilføjet paa hendes første Mandes Vægsteen. Ved sin Død har hun vistnok ikke glemt at gjøre vel; thi sex Aar efter blev paa hendes Dødsdag 10 Novbr. oprettet en Fundats for et i Peder Pedersens og hendes Navn stiftet Legat paa 150 fl. Dl. til to Gymnasiafter, understrebet tillige af hendes Søster Abigael Otto Knudsens paa hendes Arvingers Vegne, og rimeligviis har det forholdt sig paa samme Maade med det Legat paa 100 Rdl., som Peder Pedersen under 10 Novbr. 1660 har stjænknet til den danske Skole i Byen, men for hvilket Fundatsen ikke haves<sup>2)</sup>. At der er blevet holdt et Skifte efter hendes Død, er saameget viskere, som Peder Pedersen nogle Aar efter giftede sig igjen; men Skifteacten kendes ikke; vi vide

<sup>1)</sup> Dagbog, udg. af Molbech, S. 101.

<sup>2)</sup> Begge Legater opføres i Hofm. Fund., V, S. 35 og 144. Angivelsen af Dødsdagen, 10 Novbr. 1658, og af Datoen 10 Novbr. 1664 er ganske rigtig efter Originalen for det førstnævnte Legat, saa at ingen Feil er indløbet, som der siges i Henriichsens Program 1850, S. 20; men mærkeligt er det, at det senere opfattede Monument angiver Dødsdagen til d. 30 Novbr.

derfor ikke, hvorvidt der mulig ved den Veilighed kan have været taget Bestemmelse om disse Legaters Oprettelse og mulig ogsaa om et Minde over den Afdøde i Kirken; men vi erfare dog saameget af det ene Legats Fundats, at de, som vare hendes Arvinger, repræsenteredes her paa Stedet af hendes Søster, saaat der ikke kunde være Børn af hende i noget af hendes Ægtefæber, men Sødskende og Børn af dem vare Arvingerne til hendes Andeel i Boeslodden.

Ti Aar efter hendes Død satte endelig Peder Pedersen det Minde over hende i St. Knuds Kirke, som er Gjenstanden for denne Undersøgelse. Den latinske Indskrift paa dette aander en levende Kjærlighed gjennem det 16-aarige Ægtefæb uden Børn, men indeholder ikke mindste Bink om, hvem Billederne forestille. Da Oversættelsen i Mummens St. Knuds Kirke, S. 175, i flere Puncter er unøjagtig, gjengives Indskriften her med større Trofast:

I Aaret efter Christus 1668 har

Peder Pedersen Vercke sat dette Mindesmærke over (for) Anna Hasebart, Datter af den kgl. Civlæge, f. 3 Mai 1603 i Kjøbenhavn, en Hustru, der udmærkede sig ved den reneeste Wandel, hans første Ægtefælle, som i 16 Aar 3 Maaneder 3 Uger og 2 Dage deelte Medgang og Modgang med ham i Ægtefæb uden Børn, og i denne Bh, da Fædrelandet led under ødelæggende Krig, blev ham ved en salig Død berøvet d. 30 Novbr. 1658, og nu forenet med de jordiske Levninger af hendes første Mand, den høifornemme Borger Knud Lauridsen, med hvem hun levede i Ægtefæb i 18 Aar.

Naar nu Gravernes Tradition beretter, at det er Anna Hasebart og hendes første Mand Knud

Lauridsen og deres Børn, som Maleriet forestiller, oversees ikke blot de smaa Børn ganske, men flere allerede berørte Omstændigheder gjøre denne Forklaring tvivlsom, og en critisk Betragtning kan ikke blive staaende ved den.

§ sig selv vilde det dog ogsaa være en besynderlig Maade at hædre sin afdøde Hustru ved at afbilde hende alene med hendes første Mand og deres Børn og Børnebørn; det vilde være, som om han vilde give hende tilbage til denne Familie og kun betegne hende som den Mand's Hustru, der da var død for 28 Aar siden. Derhos er Groupperingen ingenlunde saadan, at hun og Manden fremtræde som de to Hovedpersoner; men meget mere ere samtlige 3 Qvinder stillede i et lige Forhold til Manden, og den af dem, som staaer ham nærmest og meest i Maleriets Midte, er endog holdt i et svagere Lys og afbildet i en tarveligere Dragt end de to andre, idet alle Figurerne staae som i en aaben Kreds, der slutter med det afdøde spæde Barn til Villedets venstre Side og det levende Barn foran Manden til dets højre. Men hvad der ganske kuldkaster den traditionelle Forklaring, er den hidtil ubemærkede Omstændighed, at Anna Hasebart ingen Børn havde med Knud Lauridsen, ligesaa lidt som med Peder Pedersen, i hvert Fald ingen Børn, som overlevede Faderen. Der er allerede i det Foregaaende berørt to Omstændigheder, der antyde dette, nemlig at hun paa Knud Lauridsens Gravsteen 1640 angiver deres Egtteskabs Tid i Aar og Dage, men ikke nævner Børn; og at Peder Pedersen i sin Indskrift 1668 ogsaa kun siger, at hendes jordiske Levninger samles med hendes første Mand's uden at nævne Børn. Men det fremgaaer med uimodsigelig Visshed af Boets Behand-

ling efter Knud Lauridsen, at der ikke vare lovlige Livsarvinger, som skulde dele Boet med Enken, ligesom der ikke heller ved hendes egen Død vare Børn af noget Ægtefælle, som maatte have udelukket hendes Sødskende fra at optræde som hendes Arvinger. Vel havde Knud Lauridsen en Søn, Knud Knudsen, senere vel bekendt som en af Byens Borgemestre 1667—1677; men dersom han havde været lovlig Livsarving, vilde han have udelukket de fjernere Arvinger, som delte Arven med ham, og han kunde ikke heller være Søn af Knud Lauridsens Ægtefælle med Ane Hasebart, da han var myndig og Skatteborger i Byen 1642, og deres Ægtefælle fandt først Sted i Slutningen af 1621. Desuden har Bircheroed i sine Optegnelser bemærket, at denne Borgemester var uægte født, ligesom han heller ikke bærer nogen af Bedsteforældrenes Navn; han er altsaa vistnok den uægte Søn, som Faderen offentlig vedkjendte sig (som det er omtalt ovenfor, S. 265), og som maa være født før hans Ægtefælle med Anna Hasebart. En saadan Søn arvede dengang efter Faderen lige med dennes Sødskende, i Henhold til den Vedtægt, som er stadfæstet i Dnft. Lov 5—2—70. Just saaledes optræder Knud Knudsen ved Siden af 5 Andre, der kaldes hans Arvinger. Enken arvede egentlig ikke, men tog sin Halvdeel af Boet, og den anden Halvpart tilfaldt hans Arvinger, der under Betegnelsen „alle Knud Lauridsens Arvinger“ ogsaa have udstedt og understrevet den Fundats for hans Fattiglegat, som ovenfor er omtalt. Hvem de vare, lader sig i det Enkelte paa- vise, og navnlig at de ikke vare Børn af den Ufødte, som det andensteds er antaget<sup>1)</sup>.

<sup>1)</sup> Saaledes i Afhandl. om forbundne Legater i Odense i dette Tidsskr. 4, 244 fgg., hvor Legatets Historie er oplyst.

Arvingerne vare: Oluf Johansen Bager, Vector og Canonicus i Lund, paa hans Hustru Marine Lauridsdatters Begne, Knud Knudsen, Borger i Odense, Sixel Lauridsdatter Borgerste i Odense, afgangne Karen sal. Hans Ebbefens, paa hvis Begne Henrich Førgensen, Bykriver i Odense, mødte, Mette sal. Mads Thomsens i Veile, og Vene Clemensdatter, paa hvis Begne hendes Husbonde Foch Albertsen, Raadmand i Horsens, understrev. Med Undtagelse af Knud Knudsen, om hvem allerede det Fornødne er meddelt, kan det oplyses om dem alle, at de indstillede sig med Søsters Arveret.

Sixel Lauridsdatter, som vi ville omtale først, fordi der derved kastes Lyg over Fleres Familiestilling, bærer allerede ved Navnet en Antydning af sit Forhold til Knud Lauridsen. Af hendes Testament og af Skiftet efter hendes Død 1677 (<sup>3</sup>1), som begge have<sup>1)</sup>, erfares, at hun var født 1591, altsaa kun to Aar yngre end Knud Lauridsen, samt at hun havde været gift med en Mand, som døde 1614 eller 1615, men hvis Navn aldrig nævnes, maaskee fordi Moderen, som forlod Odense kort efter hendes Fødsel (s. nedensf. S. 273—74), naturligviis førte det spæde Barn med sig, og hendes korte Ægtestand mulig kan have fundet Sted i en anden By. I Odense kaldtes hun stedsse Sixel Lauridsdatter, som om hun var ugift, og først Skifteretten kalder hende „ærlige, dhdrige og gudfrygtige Matrone“. Hun svarede stedsse en ret anseelig Fattigskat og efterlod ved sin Død 3700 Rdl., hvoraf dog en Deel var uvis, da hun synes at have levet af at

1) Skifteprotoc. i Odense Raadhuus-Archiv.

laane paa Pant. Ogsaa stjænkede hun 100 Rdl. til St. Knuds Kirke<sup>1)</sup>. I sit Testament af 1675 indsatte hun 4 Søsterbørn til sine Arvinger, hvilke vi derved lære at kjende: to Børn af hver af de to Søstre, som havde viist hende meest Kjærlighed, og hos hvilke hun tildeels havde opholdt sig. Det var først to Døttre af een Søster: Maren Hansdatter, som dengang var Enke efter Henrich Jørgensen; og Mette Hansdatter, som var Enke efter Raadmand Erik Nielsen, og dernæst to Børn af Raadmand Foch Albertsen i Horsens, Albert Foch, dengang Præst i Sværborg, og Gunder Fochsdatter, der dengang var Enke efter Christen Lauridsen i Odense og senere blev gift med Raadmand Niels Mule. Disse gjenfinde vi nu ogsaa blandt Arvingerne efter Knud Lauridsen 1640.

Maren, sal. Hans Ebbesens, som Fundatsen dernæst nævner, er naturligviis Moderen til de to Hansdøttre, som Sidsel Lauridsdatter opfører i Testamentet som sine Søsterdøttre. Hun var allerede død 1639, og Raadmand Hans Ebbesen døde under Stiftet 1641<sup>2)</sup>; derfor mødte Datteren Maren's Mand, Henrik Jørgensen, efter hvem hun 1675 var Enke. Den anden Datter, Mette Hansdatter, see vi naturliggen i Mette sal. Mads Thomsens i Beile; som Enke kan hun senere være bleven gift med Raadmand Erik Nielsen, som Testamentet nævner for

1) Denne Gave, som formodentlig stiftede hende Plads i hendes Faders Gravsted, har haft den eiendommelige Stjæbne, at Capitalen først blev laant til Byen til Anstæffelse af en Brandflange, og da Byen ikke kunde tilbagebetale den, hjalp Magistraten sig ved at lade Kirken købe Byens Stormkloffe, og i dens Kjøbesum indbefattedes denne Capital (Hofm. Fund. V, 96).

2) Hans Michelf. Dagbog i dette Tidstr. 7, 153 og 188.

Søsterdatteren Mettes Mand<sup>1)</sup>. Vi have saaledes af Odense Retsbøger paavist een Søster og en anden Søsters to Døttre blandt disse Arvinger. De to andre have samme Arveret gennem Halvsøstre.

Sidsel Lauridsdatter kalder i Testamentet Albert Foch og Gunder Foch sine Søsterbørn. De ere mere bekendte under deres Faders hollandske Adelsnavn de With, som Albert bar som Præst i Kjøbenhavn († 1715). Faderen var Foch Albertsen, Raadmand i Horsens, som 1623 blev gift med Lene Clemensdatter; men om denne Lene var Datter af Clemens Oluffen, Raadmand i Horsens († 1614), eller af Clemens Sørensen, Raadmand og senere Borgemeester i Beile, er et Spørgsmaal, med hvilket Stamtavlerne hidtil have været i Vilberede, hvad saa meget lettere kunde skee, som begge disse Raadmænd havde deres Hustruer fra Familien Bagi, dog af forskjellige Slægtled, og begge havde en Datter Lene<sup>2)</sup>. Men nu har Historien, støttet til Hegelunds nøiagtige og samtidige Kalender-Optegnelser<sup>3)</sup>, gjort det utvivlsomt, at hun var en Datter af Clemens Sørensen i Beile og Marine Bagisdatter og dermed Halvsøster til Sidsel Lauridsdatter og Knud Lauridsen. Thi deres Moder Marine Bagi, som havde været gift med Laurids Knudsen i

<sup>1)</sup> At det maa være hende, der menes, følger af, at Hans Ebbesen efterlod mere end een Arving (Skattereg.), og at en Søsterdatter Mette, som var levende 1675, vilde savnes ved Arvefaldet 1640, naar det ikke var hende.

<sup>2)</sup> Worm henfører hende til Clemens Oluffen, der var gift med Sidsel Pedersdatter Bagi (Lex. 2, 607), ligesaa Bahl (Chr. Nielsens Eft. 3 S. Omstl.), der ogsaa giver Børnene Lene Clemensdatter og Laurids Clemensen forskjellige Forældre, skjønt de vare Sødsfende.

<sup>3)</sup> Kinck Famil. Trelund og Bagge i Nybste Saml. 8, 62 fgg.



Odense, ægtede efter hans Død 1595 Clemens Sørensen i Beile<sup>1)</sup> og blev ved ham Moder til idetmindste to Børn, Laurids Clemensen og Vene Clemensdatter, af hvilke den Førstes Navn ganske svarer til Reglen at opkalde den afdøde Ægtefælle, og den anden er den Vene, som 1623 blev gift med Foch Albertsen With<sup>2)</sup>. Ved Skiftet efter hendes Morbroder mødte derfor Foch Albertsen paa hendes Vegne som Arving 1640, og i Testamentet 1675 opføres deres Søn som Sidsel Lauridsdatters Søstersøn.

Endnu findes eet Navn blandt Underskrifterne ved Skiftet, som for Rangsens Skyld endog staaer foran alle: Mg. Oluf Johansen Bager paa sin Kones, Marine Lauridsdatters, Vegne. Manden er den bekjendte Sønnebatters Søn af Oluf Bager, der optog sin Moders Familienavn og blev ansat som Rector scholæ og Lector i Lund, hvor han forblev som Professor ved det senere Universitet. Hans første Kone Maren ell. Marine Lauridsdatter, som han ægtede omtrent 1640<sup>3)</sup>, kan naturligviis ikke være Knud Lauridsens og Sidsels Søster, saameget visere som hun fødte sin berømte Søn, Biskop Hans Bagger, 1646; men hun maa høre til et yngre

<sup>1)</sup> Hans Gravsteen i Beile Kirke stadsfæster her Historien: Danske Atlas V, 944. Den nævner tillige hans følgende Hustru efter Marines Død, som allerede indtraf 1602; men han havde desuden haft en tredje Kone, før han ægtede Marine, og var ved hende (Borgemeister Mads Nielsens Enke) blevet Stiffader til Biskop Jacob Madsen (Kinch Ribe Bys Hift. efter Ref., S. 71). Ægtefættet blev saaledes indenfor Familiekredsen, og Clemens selv var ogsaa en Nipensjer af Fødsel.

<sup>2)</sup> Fabricius Horsens Hift., S. 224 (222).

<sup>3)</sup> Mulig omtales hans Hjemkomst til Brylluppet i Hans Michels Dagbog (dette Lidsft. 7, 120-21), men Brylluppet har vistnok staaet i Beile og maaskee først 1644.

Slægtled, og Sidsels Testamente giver ingen directe Veiledning til at finde hende, saameget naturligere som hun forlængst var død, da Testamentet blev skrevet<sup>1)</sup>). Men 1640 havde hun samme Ret som Lene Clemensdatter; thi hendes Fader var den ovennævnte Laurids Clemensen, Søn af Marine Bagis andet Ægtefælle. Han var født 1595, blev Præst i Veile 1620, gift med Borgemeester Ribers Datter i Horsens, men døde allerede 1623<sup>2)</sup>). Han efterlod kun denne Datter, hvis Navn er Farmoderens, og hun havde sin Ret til Arv som Sønnedatter af den samme Søster som Lene Clemensdatter.

Saaledes stadfæster det sig til Overflod, at Monumentet over Knud Lauridsens Kone ikke kan forestille ham og hans Hustru og Børn. Vi ville da undersøge, hvorvidt der i hendes anden Mand's Livsforhold, inden han opsatte dette Minde, kan findes noget Tilføjningspunct for en rimelig Forklaring af det Billede, hvormed det er prydet.

Efter Anna Hasebarts Død sad Peder Pedersen Enkemand, ikke blot saalænge Krigen varede, men et Par Aar længere; da hentede han sig atter en Brud fra Kjøbenhavn, Sophie Pedersdatter, hvis Fader var den kjøbenhavnske Borgemeester Peder Pedersen († 1669) og Moderen Margr. Clausdatter. Deres Ægtefælle blev kun kort; thi hun døde allerede den 4 Decbr. 1663 i Barselseng med et dødfødt Barn<sup>3)</sup>). Peder Pedersen

<sup>1)</sup> Hun døde 1650. Cavallin Lunds St. Herdaminne 1, 305.

<sup>2)</sup> Han opføres derfor rigtig som Søn af Clemens Sørensen hos Wiberg og Vahl.

<sup>3)</sup> Baagestuen, der holdtes over Liget, omtales i Molbechs Udgave af Bircheros Dagbog S. 94; men alle de øvrige Data ere tagne af det originale Manuskript, som nu findes paa Kongens Bibli.

havde nu Valget imellem enten at erhverve Plads i hans første Kones Familiegravsted, som Knud Lauridsens Søstre og Søsterbørn sees at have vedblevet at benytte<sup>1)</sup>, eller at oprette sig selv et Familiegravsted i Kirken, hvortil da mulig ogsaa hans første Kone kunde blive flyttet. Ingen af Delene skete. Sophie Pedersdatter findes ikke begravet i Odense, og en tilfældig Optegnelse om et Mirakel, der løb i Folkemunde før hendes Bisættelse, den 12 Decbr., har opbevaret den Oplysning, at hendes Liig blev efter nogle Aars Forløb ført til Kjøbenhavn<sup>2)</sup>, rimeligviis til det Gravsted, hendes Forældre siden 1640 eiede i Nicolai Kirke<sup>3)</sup>. Denne Gang forblev Peder Pedersen kun 1½ Aar Enkemand; han følte sig udentvivel af flere Grunde draget til Kjøbenhavn, hvor saamange Borgelige nu søgte deres Lykke under Kongemagtens og Hoffets Sol. Mulig havde hans afdøde Kone, som en Borgemeesterdatter derafra, en vis Følelse af den Adelsret, som nu var tilflydt Borgerne<sup>4)</sup>; han selv benyttede den nye Ret til at købe

1) F. Ex. Sidse Lauridsdatter 1676, idet Søsterdatteren betalte for Gravens Aabning (Kirkeegnst).

2) Bircherod fortæller nemlig, at da Kisten var færdig, hed det sig, at den havde dandsjet i Snedkerens Port om Ratten, og han tilføjer, at det blev anseet for et Bartsel om dens Flytning nogle Aar efter.

3) Dr. D. Nielsen har havt den Godhed at meddele mig dette, men tillige at Sophies Liig dog ikke nævnes blandt de der indfattede. Peder Pedersen købte senere (1667) et Gravsted i samme Kirke, men ikke heller i det omtales hun. En Notits i Geh.-Arch. uden Angivelse af Kilden lyder paa, at hun blev begravet i Røddebo Kirke, og da hendes Fader havde et Canonicat i Roeskilde, hørte mulig Røddebo til det (Bircher. Dagb. 124).

4) Bircherod anfører 1663 en Anekdote, der løb i Odense, om et nyt Baaben, hun vilde antage, og Peder Pedersens eget Segl i Aaret 1664 havde allerede faaet et deelt Skjold med Bomærket i del ene Felt (min Odense Byes Hist. 2. Udg. S. 210).

adeligt Gods og erhvervede navnlig Herrefædet Rygaard i Langaa Sogn og et meget betydeligt Bøndergods dertil. Hans Broder havde ladet sig optage i den danske Adel 1660, og tilsidst fulgte han selv dette Exempel 1679 til- ligemed en Brodersøn. I Aaret 1665 var han færdig til at bryde op fra Odense<sup>1</sup>); efterat have givet et splendid Affeds-gilde „som et Bryllup“, nedlagde han sit Raad- mandsembede den 24 Mai og reiste til Kjøbenhavn. Sex Uger efter havde han Bryllup med Dortha Mansen, Datter af Præsident Hans Mansen og Enke (fra 1663) efter Borgemeister Find Nielsen, dengang 32 Aar gammel. Ved hende opnaaede han at faae en Livsarving, Vincents Vercke, født 1666 og oienstynlig opkaldt efter Moderens forrige Mand, som Stikken fordrede, og derjom de senere fik Døtre, vilde vi vist ogsaa finde en Sophie og en Ane iblandt dem. Men vi afbryde Historien ved 1668, da den første Søn var to Aar gammel, saasom det var dette Aar, Maleriet over den første Kone blev sat i Odense. Kun skulde vi ikke lade ubemærket, at de øvrige Børn alle døde smaa før Faderen; Moderen døde allerede 1675, førend Familien blev nobiliteret. Hun var i Odense 1673 til Apotheker Beckers Bryllup. Peder Pedersen Vercke blev Commerceraad og Udsesfor i Højesteret; men han blev ikke Stamfader til den nuværende grevelige Linie Vercke, der nedstammer fra hans Broder, skjønt nok hans Sønesøn en kort Tid var ophøiet i Grebestand<sup>2</sup>), men døde barnløs 1757.

<sup>1</sup>) Vi minde om Fundatsen i den første Kones Navn af 10 Novbr. 1664: mulig et Bink om Arvespørgsmaalets endelige Afslutning.

<sup>2</sup>) Dette og meget Andet, der afviger fra de tidligere og fra den sidste Fremstilling af Peder Pedersens Historie i Hamme-

Med dette Overblik over Peder Pedersens Historie indtil 1668 træde vi nu atter for det store Maleri, han i dette Aar lod sætte over sin første Stene („prima“, rigtigen benævnet paa hendes og hendes første Mand's Grav). Vi har seet, at det paa ingen Maade lader sig forstaae som Billede af hende og hendes første Mand med deres Børn (som de ikke havde). Skulde det da være Peder Pedersen med sine tre Hustruer og de to smaa Børn, som han havde 1668? Dersom det er muligt at sætte et fuldstændigt Familiestykke over Levende og Døde uden skarp Adskillelse mellem dem, synes det at blive den rette Forklaring. Han havde mulig ikke saa særdeles Lyst til at sætte et Minde paa den fremmede Familiegrav over den Æneste af hans Familie, der kunde komme til at ligge der; mulig blev han af hendes Arvinger mindet om sin Blygt eller et givet Tilfagn. Han kunde vel ogsaa ved sin Bortgang fra det gamle Hjem ønske, at man i Odense vilde mindes hans Liv, som var begyndt med hende, og den høitstræbende Statsembedsmand, hvis Broder allerede var nobiliteret, kunde mulig tænke, at det ogsaa vilde give hans Odense-Hustru et vist Relief, naar hun saaes i den høie Families fuldstændige Kred's. Endog nogle Særegenheder kunde deri finde Forklaring: Ane Hasebart alene er malet med mattere Farver og en alvorlig simpel Dragt, medens alle de andre Figurer, baade Manden og de to Qvinder og Børn ere malede i farverig Smykkelse som levende Figurer; thi hun alene skulde her mindes som død.

---

riks Biographi af Hans Ransén (i Hist. Tidskr. 3. R. 1. Bd.), er udbraget af selve Kilderne og berigtiger endeel Enkeltheder, som navnlig findes sidstnævnte Sted S. 242 og 260. Endog Ordenen af hans Ægtefæber har ikke været tilstrækkelig kjendt.

Vistnok var ogsaa den anden Hustru død, men hun kunde ikke her blive betegnet som saadan uden at vække Forestilling om, at hun ogsaa laae begravet her; derfor kunde man kun afbilde hende som levende i Familiemaleriet, som blev opsat alene til Minde om den ene Afdøde, som hvilede her.

Dersom dette er den rigtige Forklaring af Maleriet, giver den Mindet lige den modsatte Betydning af den, som den traditionelle Forklaring vilde give det; thi dersom det var Knud Lauridsen og hans Familie, der omgav den Afdøde, vilde det, som ovenfor bemærket, være et Udtryk for den Tante at give hende fuldstændig tilbage til den første Mand og hans borgerlige Slægt; men dersom det er Peder Vercke og hans Familie, der omgiver den Døds-gangne, er det meget mere en Udtalelse af, at hun hører denne Familie til, skjønt hun her er forenet med hendes første Mands jordiske Levninger, som Indskriften siger<sup>1)</sup>.

Den fulde Stadfæstelse vilde vor Forklaring imidlertid først faae, dersom det var muligt at godtgjøre den ved Portraiter, da vistnok idetmindste de to dalevende Personer maae være afmalede efter Naturen; men endnu har jeg intet Portrait af Peder Vercke opdaget, og det, som findes i Nyborg Kirke, opsat over hans Fader 1638, viser ham kun i yngre Aar<sup>2)</sup>. Imidlertid danner dette Epitaphium over hans Forældre dog et Slags Sideslykke til dette i St. Knuds

<sup>1)</sup> „Exuviis principis mariti junctæ“ er Ord, der ogsaa i og for sig vilde tage sig underlig ud under et Malerie, der fremstillede hende som udgaaet af Livet, og Manden i fuld Livskraft og Livslyst med et Barn foran sig, men de passe godt, dersom det er den efterlevende Mand og hans Familie, der er afbildet om hende.

<sup>2)</sup> Wad, Egg. Chr. Knuth S. 15, og Dnft. Atl. VI, 768.

Kirke, forsaavidt som det fremstiller de levende Medlemmer af Familien tilligemed de Afdøde, for hvilke Mindesmærket blev sat, og just med dette for Die kunde det ligge ham nær at pryde hans forlængst afdøde første Hustrues Grav med et stort Familiebillede.

Ogsaa Odense Kirker har to lignende Billeder, som mulig kaste et Slags Lys over dette. Det ene er det bekendte Billede af Oluf<sup>1</sup> Bagers Familie, som han 1576 opfattede i Graabrødre Kirke, og som nu forefindes i St. Hans Kirke. Det fremstiller Forældrene og samtlige Børn, baade de levende og den ene afdøde, kun saaledes, at denne sidste betegnes som afdød ved en mørk Dragt uden Prydelse. Ovenover Figurerne er Treenheden og den yderste Dom fremstillede. Da han tillige samtidig lagde Dækstenen paa sin egen tilkommende Grav, var det aabenbar en kunstnerisk Hovedprydelse for en Familiebegravelse, han dermed tilsigtede<sup>1</sup>). Det er saaledes kun i Forbindelsen af Levende og Døde, at dette Familiemalerie danner Sidestykke til Peder Verckes; og havde Oluf Bager været tvende Gange gift, vilde naturligviis den første Hustru have været malet som den afdøde Datter.

Det andet Malerie er det, som findes i St. Knuds Kirke, Thomas Brodersen Risbrighs Familie, forestillende Mand og Kone (Birgitte Seeblad) og deres fem Børn, malet, medens de alle levede, med begges Familie-

<sup>1</sup>) Just 1575 kjøbte han en „Marmorsteen“ af Graabrødre Kirkes Bærger for 24  $\text{R}$ , saaat det rimeligviis er den, han lod aflibe og benyttede hertil (Kirkens Regnskabsbog). De færreste af Børnene kom iøvrigt i denne Grav: Niels, Maren, Oluf ere begravede i St. Knuds Kirke, 4 Sønner døde andensteds, Anna ligger rimeligviis i Sandager Kirke. Kun Else (Hans Friis's) vides det om 1631 (disse Saml. 7, 35).

vaaben. Arbeidet har ikke ringe Kunstværld, og den sprudlende Livslyde og Kraft tiltaler Betragteren. Det er af samme Skole som Peder Verckes, men opfattet med mere Liv og Friskhed. Af Børnens Alder kan sluttes, at Maleriet er malet omtrent ved 1650, ved samme Tid som Raadmand Thomas Brodersen blev Borgemeester, hvilket ogsaa stadfæstes ved den Indskrift, der nu staaer under det og begynder: „saaledes saae de ud 1651“; men naar det kom i Kirken, kan vanskeligen siges. Før 1658, da en Svigersøn, og 1659, da Moderen Birgitte døde, behøvede Borgemeesteren intet Gravsted i Kirken; 1665 døde han selv, men det stemmer ret vel med Maleriets Character at tænke det som Familiebillede i Hjemmet, saa at det først ved Husets Oplysning er blevet anbragt i Kirken. Først efter Thomas Brodersens Død blev den Liggsteen hugget, som hvilede over Begravelsen under Kirkens Gulv, eller endog langt senere, thi den begynder med ham selv og opregner de tidligere og senere afdøde Personer, der nedlagdes her inden 1685<sup>1)</sup>. Men saa Aar efter 1685 er ogsaa det sidste Ord skrevet, som giver den eneste Oplysning om Maleriet. Under dette staaer nemlig nu en latinsk Inscription, der efter de ovenfor anførte Ord („saaledes saae de ud 1651“) lovpriiser det skønneste Vgtepar og anfører deres og Børnens Navne, men iøvrigt henviser til Gravstenen for deres Begravelses Vedkommende og kun tilføjer, at nu ogsaa Svigersønnen, Professor Jacob

<sup>1)</sup> Denne latinske Indskrift kendes kun af Bircherods Afskrift (Mumme St. K. K., S. 222—23). En urigtig Læsning eller en uhjemlet Forandring af Navnet har givet Anledning til den urigtige Forestilling, at Borgemeesteren hed Thomas Broder Nisbrigh, da hans Navn var Thomas Brodersen.



Bircherod, er gaaet til Hvile her 1688. Vi slutte med Føie deraf, at denne Inscription er anbragt efter 1688 for at supplere Gravstenens Fortegnelse over de Begravede; men om ogsaa Maleriet da først er opfat som affluttende det store Familiegravsted, der nu kun manglede een af de afbildede Personer, kan vanskeligen siges med Visshed, skjønt Billedets Omgivelse med den kirkelig udstyrede Indfatning maa synes at være samtidig med Inscriptionen.

Der levede 1688 kun een af de afbildede Personer, Bircherods Enke Sille Risbrigh, der vedblev at boe i den fædrene Gaard til sin Død 1708<sup>1)</sup>; det var tænkeligt, at hun gav det store Familiestykke til den kirkelige Brug. Men det maa ogsaa erkjendes for muligt, at Maleriet kunde være anbragt i Kirken tidligere, men dog vel da med en anden Inscription, som ikke kjendes, i Ligehed med Oluf Bagers.

I ethvert Tilfælde er det et Exempel paa den Skik at pryde Familiegraven med Billeder af Levende, og derfor dette er opfat allerede ved de første Hovedpersoners Død (1659—65), kunde dets Anbringelse i Kirken blive samtidigt med Peder Pedersens 1668; den gamle Abigael Otto Knudsen, kunde da have haft Andeel i dem begge, da den ene Hovedperson i Risbrighs var hendes Datter, som det var hendes Søster i Peder Pedersens, og naar Peder Pedersen da ogsaa skulde sætte et Familiestykke, vilde han ikke vel kunne sætte Andet end sin egen Familics til Være for den Enkelte, der laa begravet paa Stedet,

<sup>1)</sup> Ved hendes Begravelse har Sønnen, Biskop Jens Bircherod, endnu givet Oplysninger om de Kister, han forefandt, men han taler ikke om Maleriet. Dagbog S. 534.

kun med nogen Forstjæl mellem denne og de øvrige Personer, hvorimod Abigaels Datter og hendes Mand i levende Live kunde betegne deres Gravsted som det, der engang stulde samle de Dølebende i Graven. Begge Kunstværker bleve sande Brydelses for en Kirke og ere omhyggelig vedligeholdte i Tidernes Løb.

---

## V.

Om Nørregaard i Søllinge, Allesvraa i  
Indslev og Vogtved i Stenstrup Sogn.

Med Skolelærer S. Jørgensen.

---

Jeg har forgjæves i topografiske Værker søgt Gaardnavnet Nørregaard i Søllinge Sogn, og dog har den i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede været en Herregaard, forsaavidt som den afgav Bolig for en Adelsmand, Corfiz Hvitfeld, der var gift med Magdalene Baad. Det er maaste ikke overflødigt strax at bemærke, at det ikke er et andet Navn paa den ret anseelige Stuppendrupgaard i samme Sogn; denne var ogsaa den Gang en stor Gaard og kunde ret vel have afgivet passende Bolig for en Adelsmand; men her boede Oluf Værte<sup>1)</sup>, Søn af Herredsfogden Jep Værte i Havndrup, der tilhørte en rig og fornem Bondeslæggt, som sad inde med store Gaarde i Bindinge og Gudme Herreder. Nørregaard var næppe bedre end en almindelig Bondegaard, og en Ildebrand, der 1617 lagde den i Aske og fortærede Ejerens Bo og Gods, har vistnok styrket denne Familie i en Glendighed, der næppe kunde være større; men det er nok muligt, at det er den eneste Begivenhed, der har bevaret Navnene for Efterverdenen.

---

<sup>1)</sup> Jfr. Saml. t. F. S. og L. VII, 302, hvorefter den tidligere synes at have været Herregaard.

Thingsvidnet af Vindinge Herredsting d. 3. Juli 1611 lyder saaledes:

T. W. for velbiurdig Corfedz Huitfeld til Nørregaard i Sølling fremkom her i Dag inden Ting med en skriftelig Bevis, som hederlig och wellerd Mand Hr. Jørgen Lauridsen, Sogneprest til Søllinge og Hellerup Sogner, haffuer giffuet welb. Corfedz Huitfeld.

„Niendes ieg Jørgen Lauridsen, Sogneprest til S. och Hellerup Sogner, och gjør for alle witterligt wdj dette mit obne Breff, att neruerendis Aar 1611 dend 6 Dag May paatom erlig och welb. Corfedz Huitfeld en skabelig Ildbrand, saa att hans gandste Gaard, som kaldis Søllinge Nørregaard, slett och aldelis i Grunden hastellig affbrende med Seedekorn, Fætallie och indhaffuendis Boehaffue, saa att hand deraff en gandste ringe Ting fick ræded, huotom hand war mitt Windisbhyrd begierendis, att hand dereffter ett Tingswinde bekomme kunde, huilcket ieg hannom billigen icke wiste at benægte, efterdi ieg sielff haffuer seet paa bemelte forferdelig Ildbrand, baade Begyndelsen och Enden. Till ydermere Windisbhyrd (osv.).

Actum Søllinge Prestegaard dend 3 Dag Julij 1611.

Jørgen Lauridzen eg. Hd.“

Et andet Thingsvidne, erhvervet paa samme Thing d. 19 Juni 1611 af en af de Brandlidte, Bonden Jep Hansen, giver Navnet paa Corfik Hvitfelds Frue.

En Del navngivne Mænd vidne nemlig, at „dend uldkelige Skade icke er kommen aff forn. Jep Hansens egen Forsømmelse, men er komet først fra welb. Corfedz Huitfeld och Fru Magdalena Baads Gaard, som kaldis Nørregaard, ligendis i Søllinge och siden till Jep Hansens Gaard, saa dend gandste och aldelis affbrende“.

Hvad jeg foran har bemærket, at det ikke har været mig muligt i topografiske Værker at finde noget om Nørregaard, gjælder ligesaa fuldt om Allesvraa, der nok næppe har været nogen større Gaard, skjønt den ogsaa har afgivet Sæde for en fattig Adelsmand, der ikke en Gang i denne ringe Braa kunde faa Lov til at nyde sit daglige Brød, der efter alle Omstændigheder at dømme har været tarveligt nok.

Ejeren af Allesvraa var ved c. 1640—60 velb. Niels Munc. Foruden Gaarden, han beboede, havde han noget Strøgods i Bends og Skobby Herreder og mulig i Jylland. Han havde Sønerne Lavrids og Claus Munc og Døtrene Ida og Kirsten. Som disse Børns Væрге optraadte velb. Peder Mund til Merringgaard i Jylland, der foer frem mod den gamle Herre med en Hensynsløshed og Haardhed, som selv den Tid fandt stødende. Da Peder Mund var ventendes til Allesvraa, turde Niels Munc ikke oppebie hans Komme, men med en eneste Tjener, Abraham Hansen, og med sine Heste drog han til Ejlskov i Skobby Herred, hvor han ejede en Bondegaard, der beboedes af Lavrids Jørgensen. Men ogsaa her fandt den strenge Formynder ham. Med 2 Ryttere i sit Følge kom han til Ejlskov i Daggrø, rev Niels Munc op af Sengen, og under Hug og Slag bethydede han ham, at han skulde stikke sig af Vejen og ikke ligge der og opæde Børnenes Gods. Den gamle Mand flygtede i sine Underklæder og bare Ben med et Par Tøfler paa ind i Naboens N. Andersens Hus, hvor han klagede, at P. Mund vilde skyde ham. Han fik af Husmanden Lov til at sidde og varme sig ved Ilden. Imens borttog P. Mund, hvad der var i Gaarden og havde tilhørt N. Munc; han fik Læs til 2

Voguc. Tjeneren Abraham bandt han til Hestene og førte ham saaledes til Allesvraa, hvor han truede med at lade ham hænge (efter Gaardsretten?), fordi han havde bortført Hestene fra Allesvraa. Han ses dog at være sluppen med Skrækken, da han d. 25 Januar 1662 efter Lavrids Munds Opfordring paa Skovby Herredsthing vidner om den Vold, der var tilføjet hans gamle Herre og ham af Peder Mund. — Det synes dog, som om Niels Mund maa være kommen i Besiddelse af Allesvraa igjen, thi den 31 Maj 1662 har Peder Mund stævnet Christen Anderfen i Raalshave til Skovby Herredsthing at gjøre Rede for, med hvilken Ret han besad sin Gaard. Han forklarer da, at han fæstede af velb. Niels Mund i Allesvraa og ydede ham Landgilde, saa længe han levede, og efter hans Død ydede han Landgilden til Børnene Claus, Ida og Kirsten, og det sidste Landgilde leverede han det Aar, Fjenderne kom her i Landet.

---

Angaaende den bekjendte Hovedgaard Løgtved har der herstet megen Tvivl om, hvorledes den kom sammen med Egestov i Kragernes Eje. Den Gisning, Egestovs fensfte Bestriver, Hr. F. N. Friis, her i Tidsskriftet har opstillet<sup>1)</sup>, at Niels Krag skulde have arvet Løgtved efter sin Moder Fru Anna Rosenkrantz, tager sig noget mærkelig ud, da Gaarden ikke har været i denne Slægts Eje. — En Retsdag i Sunds-Gudme Herreders Thingbog for 1688 viser, at den paa den naturligste Maade af Verden kom i Niels Krags Eje, idet han kjøbte den af Bendig v. d. Au hla og derved paa en ganske snild Maade reddede

<sup>1)</sup> Maaſte efter D. Atl. VI, 811.

(sin Fætter) Arendt Krag's Fædrearv, som Bendix v. d. Kuhla havde havt under Bærgemaal.

Den 5 Juli 1688 søger B. v. d. Kuhla, da bosiddende i Svendborg, Niels Krag til Egeffov ved Sunds-Gudme Herredsthing tilpligtet at betale 500 Rdl., som han med nedenstaaende Brev fra Niels Krag beviste at være Restbeløbet af Kjøbesummen for Løgtved.

Kiøbenhavn d. 28 Febr. 1688.

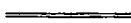
„Høitærede kiære Broder!

Efter seeniste Aftale har jeg sticket Jesper Lauridsen Skiødet paa Løgtved, Reversen og Obligationen paa 600 Rdl. paa dend Maade opfat, som vi blefve forligt om, oc som min Broder har ingen Forsikring for de 574 Rb., som ieg ham paa Kiøbet skal betale til førstkommende 11 Juni, saa skal denne min Wiisfiue tienne ham til Forsikring for forne Capital paa 574 Rdl., som mig igien imod Pengenis Betaling extraderes. Jeg forblifver, nest fligtig Helsen til Kiæreste, min høfterede kiære Broders tjenistberedvilligste

N. Krag.

Udskrift: Erlig oc velb. Mand Bendix Kuhla til Løgtved, min høfterede kiære Broder., a Løgtved.“

Herpaa var betalt 74 Rdl., Resten fordrer B. v. d. Kuhla betalt. Hertil blev af N. Krag svaret, at han vedstod Gjælden og gjerne vilde betale den, naar B. v. d. Kuhla først havde efterkommet Kgl. Majestæts Befaling af 2 Novbr. 1686, at Bendix Kuhla til Niels Krag skulde overlade Bærgemaal et for Arendt Krag, som hidtil havde været v. d. Kuhla betroet. — Søgsmålet ses ikke senere at have været videre forfulgt ved nævnte Thing.



## VI.

## De Bogensse Herremænd.

Af Sognepræst N. Trone.

En ret mærkelig og interessant Fremtoning er den Borgeradel (Patriciat), vi fra Begyndelsen af det 15de til langt ind i det 17de Aarhundrede finde i de fynske Kjøbstæder, bosiddende og næringsdrivende Adelsflægter, der næsten udelukkende vare i Besiddelse af de borgerlige Øvrighedsembeder, men dog, kjendeligt nok, ikke agtedes jævnbyrdige med Herregaardsadelen, ja endog stundum maatte se sig tiltalte paa deres adelige Frihed; hvilket vel ogsaa er en af Grundene til, at flere af denne Borgeradel stræbte efter at komme i Besiddelse af Tordegods.

Da jeg (1865) udgav min lille Afhandling „En Ødense Borgemeester i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede“<sup>1)</sup>, stod jeg i den Formening, at denne Borgeradel var fremgaaet af de borgerlige Øvrighedsposter; men Prof. Dr. C. Baludan-Müller tilstrev mig i den Anledning følgende Linjer, som vist med Interesse ville læses, og

<sup>1)</sup> Samlinger til Fyns Hist. og Topogr. III, 219—242.



som jeg ganske tiltræder; og det saa meget mere, som ogsaa Biskop Dr. theol. Engelstoft har ytret en lignende Anskuelse <sup>1)</sup>).

„De lader Patriciatet i Odense opvoxe af Borgemeister- og Raadmandsposterne. Er ikke snarere det omvendte Forholdet? For mig staar det — eller rettere: dukker det nu op som gamle Tanker — som om Fyns Kjøbstæder have i 15de og til Dels i 16de Aarhundrede dannet en egen Gruppe, hvor Odense Byforfatning har været Mønsteret for de andre. Og for Odense har atter Hansfestædernes Forfatning været Mønster. Men se nu f. Ex. Lybet: der er fra gammel Tid en bestemt Forskjel imellem det højere Borgerstab (Sunkerne, Rentenererne, Kjøbmændene) og saa Haandværkerne (Lavene), hvis Medlemmer hverken der eller i andre tyffe Stæder havde Afgang til Raadet, med mindre de enkelte Gange toge sig den selv i revolutionære Bevægelser<sup>2)</sup>. Det er aldeles analogt med Stillingen imellem Patricier og Plebejer i Rom strax efter Kongetiden. Saaledes har uden al Tvivl Forholdet ogsaa været i Odense: Patriciatet har haft Pladsene i Raadet: Raadet er Patriciatets Frugt, ikke dets Kilde. Fra gammel Tid have Junkere, mindre Adelsmænd (thi ogsaa hos os kan denne Forskjel imellem hidalgos og grandes spores efter fattig Lejlighed), haft Bolig i Byen; og Adelsdiplomerne til Muler, Atelejer o. fl. ere snarest at betragte som Fornælse af et Adelskab, der stod Fare for at drukne i Borgerstab; — et Forhold af samme Natur, som naar Kong Hans tildømmer en og

<sup>1)</sup> Odense Bys Hist. S. 95 f.

<sup>2)</sup> Sfg. C. Paludan-Müller: Ørens Fejde I, 3 ff.

anden norst Bonde Adelskab, som den indgiftede eller indvandrede norst-danske Højadel ikke vil erkjende. Denne Odense Adel („Sunkere“) har da forbundet sig med „Kjøbmændene“ (et Navn, der her som i Tysklands og Nederlandenes Stæder maa tages i meget vid Betydning) og har med dem udgjort Fuldborgerne, med alle Rettigheder, medens „Lavene“ have været de beskyttede Plebejer. Se Hellig Trefoldigheds Gildet i Odense<sup>1)</sup>: der træde Kjøbmændene aabenbart frem som det højere Borgerkab. En stor Betræftelse paa denne Ansvælses Rigtighed vilde det være, dersom det kunde paavises, at indtil Grevefejden (thi efter den er de danske Kjøbstæders Stilling til Regering og overhovedet de herskende en anden end før; jfr. et Par Ord derom i Tidsskrift for Literatur og Kritik II, 181 ff.) har ingen Haandværker været i Odense Raad“.

Hvad her er sagt om Kjøbstedadelen i Almindelighed, ville vi nu forsøge nærmere at paavise ved at gennemgaa „Bogens Herremænds“ Historie, i det vi dog indskrænke os til en enkelt Slægt<sup>2)</sup>; og vi vælge saa meget hellere just denne Bys Herremænd, fordi vi derved ville faa Lejlighed til at meddele et og andet Bidrag til denne hidtil stiftmoderlig behandlede Bys Historie<sup>3)</sup> i det paagjældende Tidsrum.

<sup>1)</sup> Aftstykker til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid I, 34—38.

<sup>2)</sup> Det er nemlig meget tvivlsomt, om den i flere fynske Kjøbstæder (ogsaa i Bogenfse) vidt forgrenede Familie Bøng virkelig var af Adels (Personalhist. Tidsskr. III, 279 ff.).

<sup>3)</sup> Den 1859 udkomne „Bogens Bys og Skovby Herreds Topografi og Historie fra Sagntiden til Nutiden af Literis Mando“ medtager alt, løst og fast, hvad den slittige Samler har kunnet faa fat paa, men uden al Kritik. — De Kilder, hvorfra den følgende

1449 stadfæstede Kong Kristjern 1ste Bogenfe Privilegier; og ved denne Lejlighed omtales dets Borgemeister og Raad<sup>1)</sup>). Byen maa altsaa da have haft en ordnet kommunal Forfatning; men der hængaar henved et halvt Hundrede Aar, før vi finde Navne paa dens borgerlige Embedsmænd anførte<sup>2)</sup>). Men saa omtrent paa denne Tid, midt i det 15de Aarhundrede, maa den Mand have levet, der, saa vidt vi vide, er Stamfader for de „Bogenfe Herremænd“<sup>3)</sup>). Hans Navn var Tue Nielsen; og alt, hvad vi for Resten vide om ham, indskrænker sig til, at han begyndte (grundlagde) Vor Frue Vikari i Bogenfe Kirke, hvilket hans Søn, Niels Tvesen, fuldkommede<sup>4)</sup>). Med dennes Søn, Erik Nielsen, begynder der at spredes

---

Fremstilling er øst, ville, hver paa sit Sted, blive angivne. Intet Dokument, der tjener til at oplyse Byens Historie, findes optaget i de af Fyens Stifts literære Selskab udgivne „Aftskifter til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid.“ Bogenfe ældste bevarede Raadstueprotokol begynder 1625.

- 1) Bedel Simonsen: Rugaard I, 2, 12.
- 2) Mærkeligt nok er det, at ved Prins Hans's Huldning paa Fynbo Landsting 1467 nævnes de andre fynske Kjøbstæders Borgemeistre, men ikke Faaborgs og Bogenfes (Genealogist-biografisk Arkiv I, 11).
- 3) Om disses Adelskab og Baaben opsætte vi at tale indtil under Aar 1553.
- 4) Dette erfares af en Dom paa Kongens Retterting i Kjøbenhavn 1<sup>2</sup> 1596 (Sæcher: Samling af Kongens Rettertings Domme I, 80), hvilken senere skal anføres. — Vikarier eller Vikariatere vare Altertjenester, private Personer stiftede og doterede, især til Sjælemesser ved en eller anden Helgens Alter i Kirken. I Almindelighed forbeholdt Stifteren sig og sin Slægt Retten til at kalde Alterpræsten. Da Bogenfe Kirke var helliget St. Nikolaus, de søfarendes Beskytter, har Højaltret været indviet til ham; men Vor Frue (Jfr. Mariæ) Alter har vistnok indtaget en høj Plads iblandt de mange Altre, der fandtes i denne som i andre Kjøbstedkirker.

lidt mere Lys over Slægten: han nævnes 1480 som Oldermann i Bogenſe Gilde <sup>1)</sup>); hvilket tyder hen paa, at han maa have indtaget en høj Plads iblandt fine Medborgere, ligesom han ogsaa opnaaede den Ære at blive en af Byens Raadmænd <sup>2)</sup>). Paa Pinſegildes Dag 1480 kundgjorde Erik Nielsen, Oldermann i Bogenſe Gilde, og Torb Oluffen, Stolsbroder (Kassferer og Oldermannens Medhjælper) ſammesteds, at de havde annammet paa Vor Frue Vikaris Gildes Vegne i Bogenſe af hæderlig og velbyrdig Mand, Henneke Jensen (Dviſkov) af Sandager, 70 Mark danſke Penninge, hvilke velbyrdig Kvinde, Mette (Bølle), hans Huſtru, ſom nu død er, til Gildet givet havde <sup>3)</sup>). Af et Brev, udstedt i Bogenſe St. Gjertruds Dag (<sup>17</sup>) 1498, erfareſ, at Erik Nielsen efter Dronning Kristines Skrivelse og Bøn havde forlenet Hr. Niels Erikſen med Vor Frue Vikari, ſom var vakant efter Tidſes Død <sup>4)</sup>).

Erik Nielsen var gift med den adelige Anne Olufsdatter <sup>5)</sup>). De ligge begravne under en Vigſten inden for Bogenſe Kirkes Korsdør med følgende Indſkrift: Ao Dn

<sup>1)</sup> Rugaard I, 2, 28. Vi kjende ikke nærmere dette Gildes Oprindelse og Vedtægter (Skraa); men om Kjøbstedgildernes Bestemmelse i Almindelighed ſe Seidelin: Om de gamle danſke Broderſkaber (i „Bidrag til Tidſhistorien“ 1840 Nr. 35—39), Bedel Simonsen: Odense I, 1, 88 og Engelſtoft: Odense S. 84.

<sup>2)</sup> 1494—95 nævnes for første Gang Ravnene paa nogle Medlemmer af Bogenſe Byraad, nemlig Borgemeſter Peder Smid og Raadmændene Klavs Bager og Peder Sovel (Rugaard I, 2, 34). — Denne „Elaſ Baghe“ var 1485 tillige med Thord Olſen Kirkeværge (Anf. St. S. 31).

<sup>3)</sup> Anf. St. S. 28 f.

<sup>4)</sup> Sedjer: Saml. af Kongens Retteſtings Domme I, 80.

<sup>5)</sup> Om hendes Adelskab og jyske Slægt ſe under Nar 1553.

1500 vigilia Andree<sup>1)</sup> obiit Erich. Niel. Consul Boge. cum uxore sua Anne Erickes<sup>2)</sup>. Requiescant in pace<sup>3)</sup>.

Erik Nielsen har haft en Broder, Luc Nielsen, som vistnok ogsaa har boet i Bogenfje. Hans Søn var Niels Tvesen, hvis Datter, Anne Nielsdatter, var gift med Bæbncren Daniel Grodt (Grotte)<sup>4)</sup> til Kolberg (eller Kollering) i Norge. 1529 gjorde denne ved sit i Bogenfje udstedte Brev vitterligt, at han med sin Husfrues Samthkke havde undt og afhændet til 2 navngivne Kvinder al den Del, hans Husfrue ejede i den Gaard i Bogenfje, som hendes Fader, Niels Tvesen, tilfaldt i Arv efter sin Fader, Luc Nielsen. Til Vitterlighed have understrevet Mathies Clausøn, Borgemeester, Klaus Erikføn og Erik Wittelsøn, Raadmænd i Bogenfje<sup>5)</sup>.

Af Erik Nielsens og Anne Olufsdatters Børn kjende vi 2<sup>6)</sup>: Sønnen, Klaus Erikføn, og Datteren, Anne Erikdatter.

Hvad nu Klaus Erikføn angaar, da faa vi Oplysning om, hvad i det mindste een af hans Indtægtskilder

1) 29.

2) Eriks Hustru.

3) Rugaard I, 2, 42 (efter S. Abildgaards Tegne). — Samtlige Slægtens Ligstene findes ikke mere i Bogenfje Kirke.

4) En Mand af dette Navn var 1529 Lensmand over Frolund Skibrede i Norge (Adelslexikon I, 194).

5) Rugaard I, 2, 69. Mere om Daniel Grotte under Aar 1553.

6) Formodentlig er det ogsaa en Søn af dem, der ligger begravet i Bogenfje Kirke under en Ligsten, hvoraf den ene Side var borte, men S. Abildgaard endnu kunde læse: — — — —  
vir proclarvs dominus — — — — Eriki antistes regis —  
— — — — canonicvs Arhusiensis — — — — Bognensis qui  
obiit — — — — o anno dni 1543 — — — — O Decembris  
— — — — Respice finem (S. Abildgaards Tegne). Overst paa Steuen stode den afbodes fædrene (den halve Bjørn) og mødrene (de 3 Tinder) Baaben.

har været, i det Erik Michelsen, Jørgen Persen og Klavs Eriksen, Borgere i Bogense, 1512 fik Brev paa at lade uddrive 130 Ører over Elben og siden vestværts og sætte Raadet i Bogense Loven og Wijsen, at de ej skulde komme Kongens og Rigets Fjender til gode<sup>1</sup>). 1517 anlagdes der en ny Vandmølle (Kapelsmølle) ved Bogense: Kong Kristjern 2den tillod Borgemeister Morten Severini (Sørensen) og Klavs Eriksen at bygge en Vandmølle ved St. Jørgens Kapel der i Byen og op til den saakaldte Bybæk, og for den Bekostning og Bygning, de derpaa gjøre, at have den fri og uden Afgift i 3 Aar, men siden svare aarlig til Kronen 6 Ørtug (9 Tønder) Mel af samme<sup>2</sup>).

I Grebesejdens Tid greb den almindelige Oprørs-aand ogsaa Bogense Borgere, der plyndrede Uebelø og afbrøde Sandagergaards Ejers, Lensmanden paa Rugaard, Jørgen Henningsen Dvighovs, Teglggaard, borttoge hans Kalk og Ved samt hans Skib og mere Gods<sup>3</sup>). Men,

<sup>1</sup>) D. Mag. 4 R. II, 296. (Om Ørenhandelen i Fyn se E. Paludan-Müller: Jens Andersen Belbenaf S. 73 f., Bedel Simonsen: Odense II, 1, 61 f., Engelstoft: Odense S. 178). Paa samme Tid (1511—12) fik mangfoldige over hele Riget samme Tilladelse; for Fyns Bedkommende: Mikkel Pedersen, Borgemeister i Odense, og Niels Kolbe (Kotte), Raadmand sammesteds, hver for 200 Ørne; Jens Bang, Raadmand i Alsens, for 200; Fru Mette (Gårdenberg) af Hvidkilde for 20; Mikkel Pedersen i Odense for nok 160; Odense Kjøbmænd for saa mange, de have; Jens Bang i Alsens for 100; Kjøbmændene i Alsens for 300; Lavrids Andersen, Borgemeister i Bogense; Ejler Bryste for 80 (D. Mag. 4 R. II, 286—297).

<sup>2</sup>) Suhms Saml. II, 2, 22 f. Kongens Brev er udstedt paa Nykjøbing Slot, Torsdagen næst efter beate Gertrudis virginis Dag (1<sup>o</sup>). „Northen Seueren“ var 1523 „Schultis i Boegens“ (Suhms Saml. II, 2, 57).

<sup>3</sup>) E. Paludan-Müller: Grevens Fejde I, 247; men i Følge „Tegnelse over alle Lande“ var det Odense Borgere, der toge

da Johan Rangau med Hertug Kristjans Tropper i Marts 1535 var kommen over til Fyn, faldt Almuen

Jørgen Henningsens Fæ, Dyne og Geder paa Wbels (D. Mag. 3 R. VI, 32). — Wbels nævnes i „Ældste Arkivregistraturer“ IV, 171, 181, 184, 187 f., 197, 199 ff. og 209 f. (medd. af Biskop Engelstoft). 1<sup>o</sup> 1524 pantsatte Kong Frederik 1ste til Hr. Peder Ebbesen Næsbjrhoved Slot og Len, hvortil hørte Wbels, „dog at vore og Kronens Dg skulle blive ved at gaa der, som de gjorde i Dronning Kristines Tid“ (Kr. Erskov og B. Møllerup: Kong Frederik 1stes danske Registranter S. 50). 1535 fik Fru Ellen (Gjød), Jørgen Henningsens, Følgebrev til Bønder og Kronetjenere ubi Klinte og Grindeløs, at hun igjen maa an-  
 namme samme Tjenere med Wbels (D. Mag. 3 R. VI, 32). Senere kom Den til Njorup; og Biskop Jakob Madsen omtaler den i sin Bisitatsbog (S. 118 f) under Ugernæs Sogn. 2<sup>o</sup> 1623 fik Borgemeister og Raad i Bogenfse Igl. Bevilling at maatte kjøbe Den af Henrik Pødebust til Njorup for at stasse Byen Ildbrændsel (Wedel Simonsen: Rugaard II, 1, 104 f.). Af et Kongebrev af 1<sup>o</sup> 1653 erfares, at Hr. Hans Jakobsen (Hindsholm, Sognepræst til Klinte og Grindløse) beretter, at Magistraten i Bogenfse vil formene Folkene paa Wbels at søge Klinte Kirke, som de altid have gjort. Henning Balkendorf (Befalingsmand paa Odensegaard) skal tilholde dem at søge Klinte Kirke. En Del Indbyggere i Bogenfse indgave 2<sup>o</sup> 1654 en Modforestilling til Kongen mod hint Kongebrev, hvori de sigte, at Den ikke altid er landsfast med Klinte; mange ere drukuede paa Overrejsen; der var ingen Huse paa Den, før den kom til Bogenfse; Skoven var omhuggen af Krigsfolket. Beboerne ere deres Tjenere, som, naar de komme til Kirke (i Bogenfse), tage Bud med frem og tilbage. — Herimod indgav Hr. Hans Jakobsen atter en Modforestilling (uden Datum): der omtommer ikke een om Aaret, som de have sagt; der er ingen druknet siden 1641; naar Folkene paa Den ere syge, have de altid søgt Klinte Præst. Attest til Gunst for Klinte af v. Putbus paa Njorup 2<sup>o</sup> 1654 (Bispearkivets Breve). Ved Kongebrev af 1<sup>o</sup> 1656 bestemtes, at Den skulde høre baade til Bogenfse og til Klinte, saa Folkene maatte søge til begge Kirker (Bog af 1690 i Bispearkivet). Om et Tingsvidne af 1654, optaget i Bogenfse angaaende denne Sag, se Aktstykker til Oplysn. af Danmarks indre Forhold i ældre Tid I, 8.

tmart til Føje; og Onsdagen efter Palmesøndag (<sup>24</sup>) hylde Borgemeister Jens Klejnsmed, Raadmand Knud Klavsen og Borgerne Anders Bendtsen og Hans Gerdtsen af Bogense Kong Kristjan 3dje i Lundager (i Gamtofte Sogn); og  $\frac{1}{4}$  udstedte Borgemeister, Raad og Menighed i Bogense deres aabne Brev, at de samme Dag vare forsamlede paa Raadhuset at høre Kongens Brev om, at de skulde udstikke en Borgemeister og 4 Borgere til Fynbo Landsting næstkommende Lørdag (<sup>7</sup>) for at aflægge ham Hyltingseden <sup>1)</sup>. I denne Fejde havde Bogense maattet udrede 300 Lod Sølv i Sølvskat, og 1537 lovede Byen igjen at ville svare samme Beløb <sup>2)</sup>.

1547 var Jens Nielsen Borgemeister, Klavs Eriksen, Hans Bang og Jey Svendsen vare Raadmænd i Bogense <sup>3)</sup>.

Fredag næst efter Paaste (<sup>4</sup>) 1550 udstedte Klavs Eriksen sit Brev i Bogense, lydende, at han har handlet om Vor Frue Vikari mellem sine Børn, Sorgen Klavsen og Jens Klavsen, at han procurerede Sorgen Klavsen til Patron over det Gods i sit Sted, at nyde Patronaten og Herligheden deraf, og Jens Klavsen skulde nyde Landgilden; naar denne døde, skulde baade Herligheden og Landgilden følge Sorgen Klavsen og hans Arvinger, og de give 10 Mark deraf til Kapellanen i Bogense Kirke aarlig til Hjælp, for han prædiker hver Søndag Morgen Froprædiken, „i den Sted, som i hans Forældres (Forfædres) Tid var holdt Fromesse“ <sup>4)</sup>.

<sup>1)</sup> Bedel Simonsen: Grevens Fejde S. 94, 106 f.

<sup>2)</sup> Anf. St. S. 112. I Maj 1536 maatte Bogense udrede 2000 Gylben (Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. I, 185).

<sup>3)</sup> Rugaard I, 2, 97.

<sup>4)</sup> Seher: Saml. af Kongens Rettefortings Domme I, 80 f. — 1539 sit Jesper Daa til Enggaard (Gylbensten) Mageskiftebrev



S. N. (1550) bekoftede den velbyrdige Mand, Klavs Eriksen, den smukke Altertavle og Prædikestol i Bogenſe Kirke. Formodentlig er det den ſamme Prædikeſtol, der endnu findes der i Kirken: den er af Egetræ med 4 Felter: Syndefaldet, Mariæ Bebudelſe, Jeſu Føddel og Korsfæstelſe. Altertavlen er ſmukt udſtaaren, rigt malet og stærkt forgyldt, med mange Skriftſteder<sup>1)</sup>; Maleriet deri (den knælende og bedende Frelſer i Gethſemane) er givet af Oberſtløjtnant P. v. Bardenfleth til Hærridslevgaard<sup>2)</sup>.

Men kort efter døde Klavs Eriksen og ligger med ſin Huſtru begravet i Bogenſe Kirke under en Vigſten, hvorpaa de ere afbildede i borgerlig Dragt<sup>3)</sup> mellem 3 Søjler med Bueſlag. Overſt oppe ſtaa over ham hans fædrene (den halve Bjørn i Skjoldet og ligesaa paa Hjælmen) og mødrene (de 3 Tinder i Skjoldet og 2 Beſſelhorn paa Hjælmen) Vaaben; og over hende hendes fædrene (3 ſeroddede Stjærner (2 og 1) og der under en liggende Halvmaane med Spidsferne opad i Skjoldet og 2 Beſſelhorn paa Hjælmen) og mødrene (den halve Bjørn i Skjoldet og paa Hjælmen) Vaaben. Under hendes Fødder ſtaar: Her ligger erlig og velbyrdig mand Clavs Eriksen ſom døde 1550 den 17 dag Avgvſti oc hans

paa en Gaard i Skovby Herred, Guldbjærg Sogn, Smidstrup By, ſom tilførn laa til Vor Frue Alter i Bogenſe, imod at han udlagde til Kongen paa fornævnte Alters Vegue en Gaard i Bends Herred, Ejby Sogn og By (Rugaard I, 2, 83).

<sup>1)</sup> J Følge velvillig Meddelelſe af Hr. Provſt Fog i Bogenſe.

<sup>2)</sup> Trap: Statiſtiſk-topografiſk Beſkriv. af Danmark IV, 45.

<sup>3)</sup> Ved hans ene Ben ſes Spidsen af et Sværd og mellem begge hans Ben et Timeglas og der under et Dødningshoved.

kiere høstrv Maren Bangs daater som døde 1545 den anden dag Febrvari <sup>1)</sup>).

Klavs Eriksens Søster, Anne Eriksdatter, blev gift med Tørgen Persen, Borger i Bogense, der, som vi ovenfor have set, drev Øgenhandel og blev Raadmand. Han og hans Hustru ligge begravne i den sydlige Korsfløj af Bogense Kirke under en Vigsten med følgende Indskrift: Her liger begravet erlig mand Tørgen Persen, radmand i Bogens, med sin første Høstroe, Ane Eriksdatter; oc døde han sanct Klemenß afften for Jul <sup>2)</sup> Ao 1533 <sup>3)</sup>. Vi kjende ikke hans anden Hustru.

Af Ægteparret Klavs Eriksen og Maren Bang kjende vi 5 Børn: 2 Sønner, Tørgen og Jens Klavsen, og 3 Døtre, Margrete, Anne og Maren Klavsdatter.

Tørgen Klavsens Historie frembyder flere interessante Sammenstød imellem den højere Adel og Kjøbstedadelen. Først blev han af Tørgen Skinkel til Dammehave, Lensmand paa Rugaard (1552 til 1557), tiltalt paa sin adelige Frihed. Den i saa Anledning udfærdigede Dom lyder saaledes:

„Vi efterskrevne Werner Svale, Landsdommer i Fyn, Anthonis Bryhste til Langesø, Danmarks Riges Kansler, Klavs Brokkenhus til Søndergaard, Hans Norbø til Uggerslev, Jesper Daa til Enggaard, Niels Henriksen (Sandberg) til Tøjstrup og Knud Mittelsen (Akeleje) til Skinnerup (Ulriksholm) gjøre alle bitterligt med dette vort aabne Brev, at Nar efter Guds Byrd 1553, Lørdagen næst efter Vor Frue Dag, i Vor Frue Kirke i Odense

<sup>1)</sup> S. Abildgaards Tegning.

<sup>2)</sup> 17.

<sup>3)</sup> Rugaard I, 2, 76.

var stiftet for os ærlig og velbyrdig Mand, Sørger Skinkel til Rammehave, Høvedsmand over Næsbyhoveds Len, og tiltalte Sørger Klavsen i Bogense for noget frit Gods, som han har og bruger; og mener (S. Skinkel), at ingen Borger eller ufri Mand maatte have eller bruge frit Gods efter denne Dag, men sælge det til frit Folk efter Kongel. Maj. Reces's Uhdelse<sup>1)</sup>; og berettede, at Sørger Brahe, fordum<sup>2)</sup> Lensmand til Næsbyhoveds Len, havde talt Sørger Klavsen til for hans Gods til Herredsting og Landsting, og var da ikke gangen Dom paa i hans Tid; men nu havde han taget samme Sag, der han fik Kgl. Maj. Befaling, og mener derfor, at Sørger Klavsen burde afhænde samme Gods efter Kgl. Maj. Reces's Uhdelse eller ogsaa bevise sig at være kommen af frit Folk, at han det maa beholde som andre Ridderc og Svende. — Dertil svarede forbermeldte Sørger Klavsen, at han kjender sig saa vel fri og frelse som en anden Riddermandsmand; thi at hans Fader var født af Adel og fri Folk, baade til fædrene og mødrene, saa vel som andre fri Folk; og beder (beretter), at hans Fader havde sit fædrene Vaaben sin Livstid, og nu Sørger Klavsen efter ham, som er en halv Bjørn i et blaat Felt; og beder, at hans Faders Fader hed Erik Nielsen, og hans Broder hed Tue Nielsen, og hans Søn hed Niels Tuesen og

1) Allerede Kong Hans's Gaandsfæstning (1483) bestemmer, at ingen ufri Mand maa ved Kjøb eller Pant erhverve sig frit Gods. Denne Bestemmelse findes hverken i Kristjern 2dens eller i Kristjan 3djes Gaandsfæstninger, men er først atter traadt i Kraft ved Recessen af 1547 (Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af gamle danske Domme III, 315).

2) 1549 - 52.

har en Datter efter sig, som endnu lever og bor i Norge paa en Gaard, hedder Kjøllering; og hedder hun Fru Anne, Daniel Grottes; og Sorgen Klavsen her strax for os beviser med et Skjøddebrev, som fornævnte Daniel Grotte med sin Hustru, fornævnte Fru Anne Nielsdatter, udgivet har, at hun er fornævnte Niels Tuesens Datter og fører hans Faders fædrene Waaben, som var hængt for samme Skjøde; i hvilket hendes Skjøde hun bekjender ham for sin Frænde og næste Søskendebarn paa hendes fædrenc. Deslige beretter og fornævnte Sorgen Klavsen, at hans Faders Moder, fornævnte Erik Nielsens Hustru, hed Anne Olufsdatter og var en fri Kvinde og førte til hendes fædrene (Waaben) 3 Linder (Murtinder) og havde en Broder, hed Hans Oluffen og var en Riddermandsmand og boede paa Trabjærggaard<sup>1)</sup> i Nørre-Jylland; og han førte 3 Linder i sit Waaben, som han her strax beviste med et fornævnte Hans Oluffens eget Brev, som han beseglet og udgivet har under Datum MCDLXXXI. VII (?); hvilke fornævnte Linder fandtes klarligen nok. Og beretter, at fornævnte hans Faders Moders Broder, Hans Olfen, havde en Datter, ved Navn Fru Margrete, og hendes Husbond hed Niels Spend (?) og havde Sønner og Døtre tilfammen og synderlig en Søn, ved Navn Jens Spend, som endnu lever og bor paa sin fædrene Gaard, fornævnte Trabjærggaard. Og videre beretter, at fornævnte Jens Spend havde en Søster, ved Navn Fru Else, som nu er død og afgangen og har en Søn efter sig, ved Navn Oluf Rytter, som er en Riddermandsmand og bor paa en Gaard i Nørre-Jylland, hedder Skabel;

<sup>1)</sup> Gudum Sogn, Skodborg Herred.

og her strax for os beviste med fornævnte Oluf Rytters Brev og Segl, at han kjendes fornævnte Jørgen Klavsen for sin Frænde og en Riddersmandsmand; med andre sine Breve, baade Breve og Riddersmands Breve, Jørgen Klavsen i Rette lagde, at hans Fader vare tilstrevne, som han vilde med bevise, at hans Fader var en Riddersmandsmand, baade til fædrene og mødrene, og havde Skjold og Hjælm, som han kunde bevise med sin Slægt og Byrd, Riddersmændsmænd, Fruer og frit Folk, som nu leve. (Derhos berettede), at ikke fornævnte Jørgen Klavsen heller efter sin Faders Død har forbrudt sit Arvegods, som ham af rette Odsav tilfaldet er med rette efter hans Forældre. Om han ikke bør fornævnte sit Arvegods at have, nyde, bruge og beholde saa fri, som andre Riddersmændsmænd, Fruer og Somfruer, som ere hans næste Søstendebørn og hans Slægt og Venner, som endnu leve, nyde deres Arvegods her i Danmark; og berettede, at han vilde være overbødig at gjøre af samme sit Arvegods sliig tilbørlig Tynge og Tjeneste, som andre Riddere og Fruer her i Danmark gjøre af deres Arvegods, saa langt som det sig kan strække; med mange flere Ord og Tale, dem derom paa baade Sider inellem var. — Da efter Tiltale, Gjenfvar og Sagens Vejlighed, og efterdi fornævnte Jørgen Klavsen for os beviser sig at være kommen af fri Folk, baade paa sin Faders fædrene og mødrene Side, og han endnu selv fører sit fædrene Baaben<sup>1)</sup>, som er en halv Bjørn i et blaat Felt; og efterdi det gjælder ham som en Riddersmandsmand Væge og Arvegods uppaa: da kjende vi os efter Rgl. Maj.,

<sup>1)</sup> Hans Segl er afbildet i Engelstofts Denske S. 210 (567 Nr. 3).

alles vor naadigste Herres, Reces's Yhdelse ikke at dømme i denne Sag, men efter fornævnte højbemeldte Kgl. Maj. Reces's Yhdelse udsætte denne Sag for Kgl. Maj. og Danmarks Riges Raad osv." <sup>1)</sup>

Det vilde være spildt Ulejlighed, om man efter Baabernes Beskrivelse vilde forsøge at oplede disse to Adelsflægters faste Kjendingsnavne <sup>2)</sup>. Den kgl. Forordning af 1526 om Antagelse af faste adelige Tilnavne <sup>3)</sup> er ikke bleven overholdt af mangfoldige Adelsflægter, navnlig ikke af Kjøbstedadelen. Det vedkommer os ikke her nærmere at belyse Jørgen Klavsens jyske Frænder <sup>4)</sup>. Om Dommen er kommen ind for Kongen og Rigsraadet, og hvad Udfald Sagen der har faaet, er os

<sup>1)</sup> Rugaard I, 2, 112 ff.

<sup>2)</sup> Bircherød (i Optegnelser om hans Familie) kalder Jørgen Klavsens Søster, der var gift med Oluf Bager, Margrete Mule (Bedel Simonsen: Odense III, 78); og Pand (Kong Frederik 2den og Oluf Bager S. 4) formoder, at hun kan have været af denne Slægt; men herimod taler Baabernes Forforskjellighed: Mulerne førte en halv Sølv-Ulv i rødt Felt. Det er naturligvis aldeles vilkaarligt, naar Slægten af en nyere Forfatter (Literis Mando: Bogense og Skovby Herred S. 128) kaldes: Bjørn.

<sup>3)</sup> Kong Frederik 1stes danske Registreanter S. 347. Udgiverne lade det uafgjort, om denne Forordning virkelig er bleven udført (S. 348).

<sup>4)</sup> Om Familien Rytter til Kappel (Nørlem Øgn, Stodborg Herred) findes lidt hos Trap (VI, 312). 1532 havde Kristjern Stram Trætte med Anders Rytter i Kappel (fornævnte Oluf Rytters Fader) paa Trabjærggaard's og alle de Tjeneres Begue, som ligge til denne Gaard — — —, om frit Tøveflær, Lyngflæt og Fædrift paa Gudum Hede (Kong Frederik 1stes danske Registreanter S. 453). 1518 nævnes Jens Spend til Kvistgaard, 1523 Jens Spend til Vland (Mavnholt Arkiv) og 1532 Jens Spend i Rammegaard (Kong Fred. 1stes danske Registr. S. 424).

ubekjendt; men Tjorgen Klavsen har næppe mistet sin adelige Frihed, hvilken der efter de givne Oplysninger ikke var Skin af Ret til at berøve ham. Imidlertid er det kjendeligt nok, at Medlemmerne af den fynske Rjebstedadel ikke har søgt eller haft videre Samkvem med den øvrige Adel<sup>1)</sup>.

<sup>2)</sup> 1563 Kongens Rettertings Dom (Kjøbenhavn), hvorved Tjorgen Klavsen i Bogense, „vor Mand og Tjener“, der har Pant i en Gaard i Kjørby (i Skovby Sogn og Herred), og som ved Dom er kjendt berettiget til at beholde den 1 Aar, da han ikke i rette Tid var stævnet til den af Ejerinden, Fru Anne (Rønnov), Hr. Johan Urnes Efterleverste, forkjendte Løsning, kjendes ikke pligtig til nu at fremkomme med sine Udkomstbreve til Pantet<sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> 1572 mødte Tjorgen Klavsen paa Kongens Retterting paa Kjøbenhavns Slot som fuldmyndig paa sin Svogers, Oluf Bagers, Vegne<sup>3)</sup>.

Gik den nys nævnte Sag (1553), som det synes, et heldigt Udfald for Tjorgen Klavsen, saa gik det ham mindre heldig i en anden Sag, han havde en Snæs Aar senere. I 1573 var han skiftet paa Rettertinget i Rolding og havde

1) I den lange Fortegnelse over fynske Adelspersoner, der 1550 og senere have underskrevet Bedtægten om den fynske Adels aarlige Landemøde i Odense (D. Mag. 4 N. V, 149 ff.), have vi ikke fundet en eneste af Rjebstedadelen. — I Gehejmearkivet findes „Bedell paa ihenn fynske Adells munstriing — — — tageridt och vptegnnett — — — epther K. Maiig. befalling — — — aar 1556: Tjorgenn Clausen h bogennske sellff skjøtt. Hans bangh 1 ff.“ (Meddelt af Hr. Bibliotheksassistent C. Weeke).

2) Kolderup-Rosenvinge: Gamle danske Domme III, 5 f.

3) Bedel Simonsen: Odense III, 92.

stævnet Fru Ane Stisbatter (Ulfeld) til Østrup<sup>1)</sup> for en Gaard i Smidstrup (Guldbjærg Sogn). Han fremlagde Fru Karine Knudsbatters (Gyldenstjerne, Enke efter Jørgen<sup>2)</sup> Daa til Enggaard) Gavebrev af 1524, lydende, at hun havde undt og givet, skjødet og afhændet til hendes kjære Gudsøn, Jørgen Klavsen, Klavs Eriksens Søn i Bogense, hendes Gaard i Smidstrup<sup>3)</sup>. Sagen kom atter for paa Kongens Rette ting paa Kjøbenhavns Slot 1<sup>2</sup> 1574, hvor Fru Ane Stisbatter med Kongens Stævning havde for ham udi Rette stævnet „os elstelige Jørgen Clausen, Borger udi vor Kjøbsted Bogense“, for nogle Breve, Fru Karine Knudsbatter og (hendes Søn) Jesper Daa (til Enggaard) havde udgivet, hvormed han (Jørgen Klavsen) vilde tilholde sig en Gaard i Smidstrup, hvilke Breve hun (Fru Ane Stisbatter) mente ikke at være saa nøjagtige, som det sig bør. Jørgen Klavsen berettede først om Fru Karine Knudsbatters Gavebrev af 1524; derhos i Rette lagde han hendes Søns, Jesper Daas, Brev og Segl af 1561, som bemeldte, at han havde fuldbørdet, samtykt og stadsfæstet dette sin Moders Brev, som Jesper Daa havde leveret til Jørgen Klavsen med Følgebrev paa Gaarden i Smidstrup, hvilken Jesper Daa lover og tilfiger Jørgen Klavsen, at denne og hans Arving maa og skal annamme til sig efter hans og hans Hustrus Død, uden al Forhindring i alle Maader, og den fiden at nyde, bruge og beholde til evig Ejendom.

1) Om hende se Saml. i. Fyns Hist. og Topogr. VI, 179 ff. Hun var Enke efter Jørgen Daa til Hestholm, en Søn af Jørgen Daa til Enggaard.

2) Maaſte var Jørgen Klavsen opkaldt efter ham.

3) Rugaard II, 1, 26.



Dernæst beviste Jørgen Klavsen med Jesper Daas Brev og Segl til ham af Mortensdag 1561, at han vilde vist fornøje og betale ham al den Landgilde, Redsel og Rettighed, som der gaar og gives af samme Gaard fra den Dag, han antvorbode ham sin Moders Brev og sit eget Stadfæstelsesbrev, og indtil Jørgen Klavsen den annammede efter fornævnte hans Breves Udhjælp. Og videre berettede, at han efter disse hans Breves Udhjælp har bekommet Dom paa samme Gaard til Fynbo Landsting 1573, saa den at være ham tildømt, medens fornævnte hans Breve staa ved deres fulde Magt; hvilken Dom han i Rette lagde; og han siden videre har forfulgt sin Sag med Rigens Dele hos Rigens Kansler, saa han og der har bekommet Dom i Sagen, lydende, Jørgen Klavsen samme Gaard at beholde, medens Landsdommers Dom og de Skjøde- og Gavebreve stande ved deres fulde Magt; og derefter ladet sig indføre med Ridemænd, saa han har nu samme Gaard i Haand og Hævd; og satte derfor i al Rette, at, efterdi fornævnte Gaard ikke har nogen Tid fulgt Fru Ane Stisdatter, om han ikke efter fornævnte hans Skjøde og Gavebrevs Udhjælp bør fornævnte Gaard i Smidstrup at nyde og beholde. — Derimod berettede Fru Ane Stisdatter, at fornævnte Gaard har ikke fulgt Jørgen Klavsen strax efter, at fornævnte Gavebrev var udgivet, men den efter Jesper Daas Død<sup>1)</sup> har annammet efter hans Ridebrevs Udhjælp; og satte derfor i al Rette, om samme Skjødebreve bør at staa ved deres fulde Magt, m. m. Da efter Tiltale, Gjensvar, Breve, Bevisning og den Sags Lejlighed blev derpaa

<sup>1)</sup> 1562.

faa affagt for Retten, at, efterdi fornævnte Gaard har ikke fulgt Tjorgen Klavsen udi Karine Anudsbatters og Jesper Daas levende Live, da bør fornævnte hans Skjødebreve døde og magteløse at være <sup>1)</sup>).

I September 1588 <sup>2)</sup> havde Tjorgen Klavsen en Sag for Kongens Retterting paa Tryggevælde mod Mogens Svave til Harridslevgaard om en Enghave „østen under Hornskov“, hvilken Enghave, i Følge Tjorgen Svaves til Tjorgen Klavsen 1554 udstedte Brev paa samme, allerede dennes Fader, Klavs Eriksen, havde haft; som ogsaa, i Følge samme Brev, af Bunden først opfredede „den Skovs Grøde, der nu paa stander“ <sup>3)</sup>).

Før vi slutte Tjorgen Klavsens Historie, ville vi anføre de Medlemmer af Bogense Byraad, vi i hans Tid (1550—92) have truffet paa:

1552 vare Niels Bang og Lavrids Bang Raadmænd <sup>4)</sup>).

1574 var Jep Madsen Borgemester; han døde 1577, og hans Gravmæle findes endnu i Bogense Kirke. 1574 var Peder Lavridsen Raadmand <sup>5)</sup>).

1588 og 1596 var Peder Tjorgensen Borgemester <sup>6)</sup>).

Med Nyaaarstid 1547 fik Tjorgen Lukassen, Borger i Bogense, Brev paa at skulle være Byfoged og Tolder der;

<sup>1)</sup> Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af gl. danske Domme III, 243 ff.

<sup>2)</sup> Danske Herregaarde (11 Bd. Harridslevgaard): 1585.

<sup>3)</sup> Rugaard II, 1, 50.    <sup>4)</sup> Rugaard I, 2, 103.

<sup>5)</sup> Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af gl. danske Domme III, 265. Rugaard II, 1, 34. Paa Jep Madsens Sigsten staar en Mand mellem 2 Kvinder med Indskrift: Her ligger erlige Mand — — Madsen, Borgmester i Bogense, død 1577, med sine tvende Hustruer, Ellen Tjorgensdatter (?), som døde 1558, og Maren Nielsdatter, som døde 1612 (meddelt af Hr. Provst Fog i Bogense).

<sup>6)</sup> Anf. St. S. 51. Jakob Madsens Visitatsbog S. 289 ff.

han var det ogsaa 1549<sup>1)</sup>. 2<sup>o</sup> 1558 havde Niels Klejnsmed, Borger i Bogense, for Kongens Rætterting i Odense stævnet Niels Thomsen, Byfoged i Bogense, for en uretfærdig Dom, han havde dømt, at han skulde bøde sine 3 Gange 40 Mark; men Dommen blev kjendt ved sin fulde Magt at blive<sup>2)</sup>. Af et Kongebrev af 1578 erfares, at Niels Pedersen tidligere havde været Byfoged i Bogense<sup>3)</sup>.

Jørgen Klavsen døde 1592 og ligger med sin Hustru, Mette Suel, begravet i Bogense Kirke. Paa deres Ligsten ere de afbildede i borgerlig Dragt mellem 3 Søjler med Bueslag. Over ham staar hans fædrene (den halve Bjørn) og mødrene (Bangs med 3 Stjerner over en Halsmaane) Baaben, og over hende hendes fædrene<sup>4)</sup> (2 opret staaende Bøffelhorn i Skjoldet og ligesaa paa Hjælmen)<sup>5)</sup> og mødrene (der ligner Holfernes, kun at de 2 nederste Stene mangle; paa Hjælmen et Hoved)<sup>6)</sup> Baaben. Under hendes Fødder findes følgende Indskrift: Her ligger erlig oc welbyrdig mand Jørgen Klavsen som døde 1597<sup>7)</sup> den 10 dag Oct. oc hans kiere hostru Mette Ivels som døde 1562 den 7 dag Mai<sup>8)</sup>.

1) D. Mag. 4 R. I, 256 f. Rugaard I, 2, 98 f.

2) Kolderup-Rosenvinge: Udvælg af gl. danske Domme II, 209 ff.

3) Rugaard II, 1, 34. 4) Det staar (heraldisk) til venstre.

5) Ganske som Dyrernes Baaben.

6) Skjoldet ligner aldeles Knudsens i Adelslexikon I, 291 Nr. 5.

7) Dette sidste Tal er vist læst fejl for 2; thi af den nedenfor anførte Sag mellem Axel Brahe og Anders Green (1596) erfares, at Axel Brahe 1595 havde kjøbt Vikariogods af Jørgen Klavsens Søn, Rasmus Jørgensen. D. Atlas VI, 623 har ogsaa 1592 som Dødsaaaret paa Stenen.

8) S. Udbildgaard's Tegning.

Om Klavs Erikfens 4 andre Børn kunne vi fatte os i Korthed:

Sønnen, Jens Klavsen, havde, som vi ovenfor have set, 1550 af sin Fader faaet Landgilden af Bor Frue Vikari. Da Biskop Jakob Madsen  $\frac{7}{8}$  1590 visiterede i Bogenfse, skriver han om de 10 Mark, der ganges af Jens Klavsens Vikari, som skal lægges til Kapellanens Embede efter (Præsten) Hr. Niels's (Mule) Død. Og skal der imidlertid handles med Jens Klavsen om at forbedre Lønnen for Froprædikenen<sup>1)</sup>. Deraf ses, at Jens Klavsen den Gang endnu var i Live.

Den første Datter, Margrete Klavsdatter, er født 1536 og blev 1551 gift med den bekendte Odense Borger og Raadmand, Oluf Bager<sup>2)</sup>, hvem hun fødte 12 Børn, 7 Sønner og 5 Døtre. Hun døde  $\frac{1}{2}$  1581 og ligger med sin Mand<sup>3)</sup> begravet i Graabrødre Kirke i Odense, hvor deres Familietable<sup>4)</sup> (af 1576) forhen hang, men nu findes i St. Hans Kirke i Odense.

Den anden Datter, Anne Klavsdatter, blev først gift med Hans<sup>5)</sup> Bang, der 1547 nævnes som Raadmand i Bogenfse og døde 1560; hvorpaa hun igjen ægtede Mads Jepsen (formodentlig en Søn af Borgemester Jep Madsen), Raadmand<sup>6)</sup> i Bogenfse, og døde 1592.

1) Jakob Madsens Visitatsbog S. 291.

2) Hans Levned findes udførlig beskrevet af Hans (Kong Frederik 2den og Oluf Bager), Bedel Simonsen (Odense III, 72—143) og Engelstoft (Odense S. 199—207).

3) Han døde  $\frac{2}{3}$  1602.

4) Den er afbildet i Engelstofts Odense (til S. 207).

5) Bedel Simonsen kalder ham et Sted (Rugaard I, 2, 103) Niels.

6) Bircherod beretter, at „Borgemester“ Mads Jepsen legerede 9 Sag Hus til de fattige (anf. St. II, 1, 3 f.).

Mads Tepsen giftede sig saa igjen ( $2\frac{1}{2}$  1594) i Bogenſe med Karen Henriksdatter Bang <sup>1)</sup>. 1588 var han Kirkebærge med Niels Bang; de byggede da paa Kirken og havde haft Overdelen af den nede; de lovede ogsaa Biskoppen, at de vilde tage Tavlerne og Altrene i Kirken ned, før han kom igjen; og det skete ogsaa <sup>2)</sup>. 1591 skænkede samme 2 Mænd og Borgemeſter Peder Tørgenſen en Klokke til Raadhuſets Taarn <sup>3)</sup>. Mads Tepsen døde 1611 og ligger med begge ſine Huſtruer begravet i Bogenſe Kirke <sup>4)</sup>.

Den tredje Datter, Karen Klavs datter, var først gift med Willum Pejtersen i Odense og havde med ham en Søn, Pejter Willumſen, og en Datter, Marine Willumsdatter, der blev gift med den Odense Borger Frederik Mule <sup>5)</sup>. Efter Willum Pejtersens Død giftede Karen Klavs datter sig igjen med Borgeren Hans Dineſen i Odense, der før havde været gift med Anne Bertelsdatter Wichman. I Anledning af dette ſit forehavende andet Giftermaal holdt Hans Dineſen  $\frac{1}{2}$  1556 Skifte <sup>6)</sup>. Som Pejter Willumſens 2 Børns Bærge var tilſtede deres Farbroder, Hans Pejtersen, med ſin Moder, Berethe Pejters; ligeledes mødte Tørgen Klavsſen og Raadmand Hans Bang af Bogenſe og Oluf Bager. Med Karen Klavs datter havde Hans Dineſen 3 Børn: Willum Hanſen, Boel og Elſe Hanſdatter <sup>7)</sup>, hvilken ſidſte blev født 1560,

1) Saml. t. Fyns Hiſt. og Topogr. VI, 406.

2) Jakob Madsens Viſitatsbog S. 289 f.

3) D. Atlas VI, 624. 4) Rugaard II, 1, 94.

5) Bebel Simonsen: Odense III, 177.

6) Skiftet brev i Odense Raadſtuartiv og 2 udſkaarne Breve i Skifter fra 16de Aarhundrede (meddelt af Biſkop Engelſtoft).

7) Secher: Saml. af Kongens Rættertings Domme I, 65.

gift 1, med Bistop Niels Jespersen († 1587), 2, med Guldsmed Diderik Fjuren<sup>1)</sup> og 3, med Dr. Jens Mule († 1633). Karen Klavsdatter ligger begravet i St. Knuds Kirke i Odense under en Vigsten med følgende Indskrift: Her ligger begravet erlig og gudfrygtig Qvinde, Karin Klausdaater, Salig Hans Dinssens, fordm Raadmand i Odense, hans Efterlevverske, som udi Jesu Christi Tro oc Paakaldelse døde den 26 Octøbr. Ao MDLXXIII<sup>2)</sup>, med hindis kiere Søn, Willum Hansen, som oc i Jesu Christi Tro oc Bekiendelse hensofvede udi Herren den 29 Decemb. Ao 1592. Gud gifve dem det ævige Liv!<sup>3)</sup>.

Borger Hans Dinesen blev 1575 af Kongen udnævnt til Hospitalsforstander i Odense tillige med Raadmand Mogens Henriksen og levede endnu 1580<sup>4)</sup>.

Endnu staar tilbage at fortælle, hvad vi vide om Sørgen Klavsens Søn, Rasmus Sørgensen:

§ 1595 var han hos Bistoppen og begjærede af ham en Stævning over Hr. Hans Knudsen i Dre for den halve Kongetiende, han har, og mente, at Kongen har givet sin Part til Kirken alene, ikke Halvparten til Præsten. Hverken hans Fader eller han havde fæstet uden Kirkens Part. Bistoppen overdrog den Sag til Provsten (Hr. Jesper Lavridsen i Særsklev). For Resten bemærker Bistoppen, at han ikke taler sandt, og at han kan komme af med den halve Part med; hvilket han sagde ham rent ud<sup>5)</sup>.

<sup>1)</sup> Bedel Simonsen: Odense III, 142.

<sup>2)</sup> 1584 (Bedel Simonsen: Odense III, 25). 1574 maa være fejl læst.

<sup>3)</sup> Virtherods Notæ Nr. LIII.

<sup>4)</sup> Bedel Simonsen: Odense II, 2, 174 og 195.

<sup>5)</sup> Jakob Madsens Vifitatsbog S. 306.

1) 1596<sup>1)</sup> tiltalte Axel Brahe til Elved, Embedsmand paa Helsingborg, paa Kongens Rette ting i Kjøbenhavn Anders Green til Sundsbj for noget Vikarigods i Fyn, han er forlenet med, og som forhen laa til Frue Alter i Bogense, og for en Gaard i Ørvidsløf i Fyn, som ikke skulde høre til det Vikarigods. Han fremlagde det ovennævnte Brev af Bogense St. Gjertruds Dag 1498 og Klavs Erikssens Brev af 1) 1550; derpaa en Dom af Fynbo Landsting Lørdag efter St. Mortens Dag (17) 1552 af afg. Werner Svale, Landsdommer i Fyn, Antonius Bryhse til Langesø, Dibrif. Quibov til Korbæk, Klavs Broffenhus til Søndergaard, Jesper Daa til Enggaard og Erik Urne til Hindema, at de efter de Breve, Jørgen Klavsens havde for dem i Rette baaret, havde tildømt ham den Vikaridoms Herlighed. Vel havde Palle Ulfeld<sup>2)</sup> 1562 frataget ham det Gods og lagt det under Kronen; men et Tingsvidne af Skovby Herredsting 1/4 1574 viste, at der derfor var overgaaet hans Børn og Arvinger en Udfning; og da Otte Emmiksen havde faaet Rugaard i Forlening<sup>3)</sup> og ligeledes tilholdt sig det Gods, overgik der ogsaa ham en Udfning; hvad der bevises med Fyns Landstings Dom af 3<sup>o</sup> 1578, der efter Jørgen Klavsens Paaastand underkjendte Herredsfogdens Dom af Skovby Herred, som havde frifundet D. E. for

1) Allerede 1/4 1595 tiltalte Axel Brahe paa Kongens Rette ting i Kjøbenhavn Anders Green for denne Sag; men, da dennes Fuldmægtig i Rette lagde hans Brev, at han laa i Slotsloven paa Bahus Slot, faldt Dommen, at han for denne Gang bør for den Stævning føit at være (Secher: Saml. af Kongens Rette tings Domme I, 7).

2) Lensmand paa Rugaard 1558—71.    3) 1571.

den Vefning; faa at hint Vikarigods ikke i nogen rolig Hævd havde fulgt Kronen. Selv havde han nu ved Skjøde af 2<sup>o</sup> 1595 tilhandlet sig af Sørgeu Klavfens Søn, Rasmus Sørgeu, den Ret, denne kunde have til Gudsset. — Anders Green mødte og vilde ikke tilholde fig det Guds anderledes end fom en Forlening, og mente, da det nævnes i hans Forleningsbrev af 2<sup>o</sup> 1577, givet ham for hans lange Tjeneste, at burde være kvit for den Tiltale; og selv om Axel Brahe kunde fravinde Kronen Gudsset, burde han dog ikke gjengive nogen Oppebørsel deraf. — Dom: „Efterdi at forne Vikari findes at være stiftet af Sørgeu Klavfens Forældre<sup>1)</sup> og stift under Klavf Erikfens Arvinger, det ham ogsaa af Werner Svale, Landsdommer i Fyn, m. fl. er tildømt, desligefte befindes Klag og Klage at være gangen paa samme Vikarigods, siden det er Sørgeu Klavfen fratømmet, faa der ingen rolig Hævd er paa bleven efter Revezfen<sup>2)</sup>, og Axel Brahe siden har kjøbt og tilhandlet fig samme Vikarigods af Sørgeu Klavfens Arvinger, og Haandfæstningen<sup>3)</sup> formelder, at, „naar de Personer ere døde og afgangne, fom nogle Vikari udi Forlening have, da maa hver Riddermandsmand og Adelf her udi Riget komme til det Guds igjen, fom de med nøjagtigt Brev og Segl bevise kunne, at de ere rette Arvinger til“: da fagde vi faaledes derpaa af for Rette, at forne Vikarigods, fom Anders Green udi Børge har, bør at følge Axel Brahe efter hans Kjøbetsbrevs Vydelse for evig Ejendom; dog skal han udgive til Kapellanen udi Bogenfe Vykirke 10 Mark efter Klavf Erikfens eget Skiftebrevs Vydelse eller have det udi deris

1) Forældre.

2) 1558 § 50.

3) 1559 § 35.



Minde; men hvad belanger Oppebørsel af den Gaard i Orridsløf, da, efterdi samme Gaard og findes udi vor Faders Forleningsbrev, da bør Anders Green for Oppebørsel af den Gaard faa vel som af forne Vikarigods forstaaet at være <sup>1)</sup>."

S. A. Mikfelsesdag (<sup>2)</sup>) funderede Axel Brahe af det Vikarigods, han kjøbte af Rasmus Tørgensen, Skolemesteren (i Bogenfse) aarlig at bekomme 24  $\text{ß}$ ; i lige Maade funderede han 8 Mark til Kapellanen <sup>2)</sup>. Men 1613 folgte Raadmand Tørgen Frandsen i Bogenfse de Torder, Axel Brahe havde stjæntet til Kapellaniet. <sup>1</sup>/<sub>10</sub> 1647 begjærede Kapellanen, Hr. Jens Ibsen, at maatte nyde noget Vikarigods, som sal. Axel Brahe havde henlagt til Kapellanen i Bogenfse. 1650 indstævnedes Axel Brahes Datter, Anne Brahe, sal. Ejler Dvighovs, Magistraten i Bogenfse for at have misbrugt de Torder, hendes sal. Fader 1596 havde stjæntet til Kapellaniet, i det de imellem hinanden havde bortsolgt dem, hvorved Fæstet rettigheden var Kapellaniet frakommen, hvilken hun nu igjen ved Dom fik lagt tilbage til det <sup>3)</sup>.

<sup>1</sup>/<sub>3</sub> 1597 og atter i Apr. 1598 var Biskoppen med at stifte Forlig mellem Søren Hegelund og Rasmus Tørgensen i Bogenfse <sup>4)</sup>.

<sup>1</sup>/<sub>8</sub> 1599 bød Jens Gertsen, Borger i Årsens, paa Kongens Rætterting paa Bjersgaard i Skaane sig paa

1) Seher: Saml. af Kongens Rættertings Domme I, 80 ff.

2) Jakob Madsens Visitatsbog S. 295. I Hofmans Fundat. V, 305 f. er Legatet dateret <sup>1</sup>/<sub>10</sub>, og der er givet til Kapellanen 10 Mark danske.

3) Rugaard II, 1, 96; II, 2, 19, 21 ff.

4) Jakob Madsens Visitatsbog S. 298. Om Søren Hegelund mere nedenfor.

egne og Bonde Envoldsens og Hans Lunds Begne i Rette mod et Gjenbrev, udtaget mod deres Forfølgning i en Arvtrætte af Oluf Bager, Borger i Odense, Niels Bang og Rasmus Jørgensen, Borgere i Bogenfse, og forbiede der i 3 Dage og bød sig hver Dag i Rette, fjønt han ej burde forbie uden den første Dags Solgang. Indstævnte mødte ikke og mælttes derfor nu nederfældig <sup>1)</sup>.

1597 var Hans Lavridsen Byfoged i Bogenfse <sup>2)</sup>.

Raadmand Niels Bang <sup>3)</sup> var gift 1, med Mette, Borgemeister Peder Mortensen Hegelunds og Marine Lavgesdatters Datter fra Ribe, født 1<sup>o</sup> 1562, død 2<sup>o</sup> 1595<sup>4)</sup>. 1<sup>o</sup> 1597 stod hans andet Bryllup i Bogenfse; men Bruden nævnes ikke <sup>5)</sup>.

I nordre Side af Bogenfse Kirkes nordre Sidefløj (Kvindeskapellet) ligger der en særdeles vel bevaret, næsten forf Vigtsten, hvorpaa der øverst oppe er udhugget 3 Skjolde: i det til (heraldist) højre staar der K. P. (skal vel være K. B., Kavs Bang) og der under et Bomærke; i det midterste R. N. D. (skal vel være K. N. D., Karen Nielsdatter) og der under I. H. D., og i det til venstre S. P. H. og der under et Bomærke. Under Skjoldene staar der en Kvinde mellem 2 Mænd. Indskriften lyder: Her under hviler Claus Bang, Borger i Bogenfse, døde 1592 den 4 Junii, paa sit Ægteskab 6 och Alders 39, med sin kjere Hustru Karen Nielsdatter, død 16□, sit Ægteskab 31, Enkesedis □ och Alders □, och hendes anden Husbond S. (salig) SEFVRE(N) PER Hegelund,

<sup>1)</sup> Secher: Saml. af Kongens Rettertings Domme I, 305.

<sup>2)</sup> Rugaard II, 1, 67.

<sup>3)</sup> Hans Segl er aftrykt i Personahist. Lidsfr. III, 280; flg. 281.

<sup>4)</sup> Jakob Madsens Visitalbog S. 292. <sup>5)</sup> Anf. St. S. 298.

Borgmester sammested, døde 1618 den 11 August i sit Ægteskab 25 och Alders 50. Og er den huggen 1620<sup>1)</sup>).

Søren Pedersen Hegelund (Broder til ovennævnte Mette, Niels Bangs Hustru) var Borgemester i Bogenſe 1604 og ægtede  $\frac{3}{4}$  1593 Klavs Bangs Enke<sup>2)</sup>).

Rasmus Jørgensen vides ikke at have været gift. Han døde 1616<sup>3)</sup>) som Slægtens ſidſte Mand, og med ham gif den ſidſte af de „Bogenſe Herremænd“ i Graven. Han ligger begravet hos ſine Forfædre inden for Bogenſe Kirkes Korsdør. Paa hans Ligſten af fort Marmor faas øverſt hans fædrene og mødrene Waaben, og der under læſtes: Her ligger begrafven erlig oc welbyrdig Rasmvs Jvrgensen s. Jvrgen Clavsen ſøn vdi Bogenſe ſom henſovede i Heren den 24 April. Anno 1616<sup>4)</sup>).

Denne Adelsflægt har haft ſin egen Gaard, den ſaakaldte Herregaard, paa Adelgaden i Bogenſe; men dens Sted ved nu ingen mere med Beſtemthed at paaviſe<sup>5)</sup>).

1) Meddelt af Hr. Provſt Fog.

2) Kinch: Ribe fra 1536 til 1660 S. 205.

3) Rugaard II, 1, 97. 4) S. Abildgaards Tegn.

5) Rugaard I, 2, 104 f. Levninger af Gaarden fandtes endnu 1774 (D. Atlas VI, 623).

.

## VII.

## Fra Bondesfrihedens første Brydninger,

(væsentligt efter Aktstykker i Svendborg Amts- og  
Herregaards Arkiver i Fyen)

af N. Raasmussen, Søilbe.

Vi regne i Almindelighed Bondestændens Frigjørelse fra Stavnbaandets Løsning, men der foregik allerede længe før den Tid trindt omkring i Landet en hel Del mærkelige Brydninger imellem den gamle og den nye Tid, imellem Bønder og Herremænd. Allerede strax efter at Kristian den Sjette havde tiltraadt Regjeringen, ophævedes den af Frederik den Fjerde oprettede Landmilitz, der havde indført Stavnbaandet over hele Landet og fremkaldt Rømninger og Lemlæstelser af Frygt for Krigstjenesten<sup>1</sup>). Nu vilde man ved at frigive Bondestånden for den tvungne Værnepligt, fremme Agredyrkningen, idet man tillige ophævede Rytterinstitutionen, Vornedstabet og Stavnbaandet, saa Bondestånden var fuldstændig fri. Denne frifindede Foranstaltning var en Frugt af den ny Regjering,

<sup>1</sup>) Aarsberetning fra Staarup Seminarium 1876—77, S. 17.

som Kristian den Sjette omgav sig med, og betegnede den Land, der bejælede den<sup>1)</sup>). Hele Landet gjenlød af Bøndestandens Jubel og Kongens Berømmelse, og Glæden steg, da han den 5te Januar 1731 udstedte en Generalpardon for alle dem, der vare undvigte fra Landeværnet eller borttrømte fra Godserne af Frygt for Soldatertøjen<sup>2)</sup>). Men kun alt for snart skulde Bladet atter vendes. De talrige Klager fra Godsejerne over Bøndernes Uhygighed — de vilde som „fri Mænd“ ikke længer trælle for Godsejerne, men begave sig til Kjøbstæderne og andre Steder hen — fremkaldte saa Maaneder efter saa betydelige Indskrænkninger, at den vigtige Forordning af 30te Oktober 1730 blev uden Betydning, idet Forordningen af 5te Marts 1731 var beregnet paa at stanse den farlige og betænkkelige Gjæring imellem Bønderne, at bringe Ro i Gemytterne og at holde det unge Mandstabs ved Godserne. Det var den første Forordning, som uden Hensyn til Landeværnsordningen bandt Bønderne til Stabnen, og deres Forbittrelse over et saa uventet Lovbud fremkaldte Rømminger i langt større Omfang. Mange af hin Tids Godsejere betragtede sig som højere Væfener over for deres foragtede Hovbønder, og saa kun i deres fuldkomne Underkuelse et Middel til Landets Bedste og deres egen private Fordel, medens enhver Frihedshyrtning, som oprørende Ideer, maatte kvæles. Det gif endogsaa saa vidt, at mange Godsejere i deres Klageskrifter til Kongen forlangte Bornebestabet indført paa ny for at sikre sig tilstrækkeligt Mandstabs paa deres Godser, hvilket Kongen dog

1) Ministeriet bestod af Jver Rosenkrands, Poul Løvenørn og Brødrene Chr. Ludv. v. Plessen og Carl Adolf v. Plessen.

2) Allens Haandbog S. 486.

ikke vilde føje dem i, skjønt han mere end nok havde lyttet til Hofadelens indtrængende Forestillinger. Skjønt Rosenfrands og Brødrene Bleszen selv vare Godsejere, toge de dog ikke deres Standsfællers Parti, men optraadte som varme Talsmænd for Bondestandens og Fædrelandets Tarv. Det hedder saaledes i en Betænkning af 26de Aug. 1732<sup>1)</sup> — — Ophævelsen af Landmilitfen er ikke Grunden til, at Mandskabet forlader Godserne og at Gaardene ligge øde; men hele Sagen bestaaer derudi, at endel Proprietærer behyrdede deres Bønder med alt for stærkt Arbejde, Hoveri og anden haard Omgang, og det er den naturlige Aarsag til, at Mandskabet, for at undgaa strænge og ubillige Vilkaar, søger hen til andre Steder. hvor de kunne vente en bedre Behandling. Confejlet kan ikke tilraade Kongen at gaa ind paa Supplikanternes Forslag om en ny Landmilitfes Oprettelse, thi det sidste Onde vilde da ufejlbart blive værre end det første.

Trods Ministeriets Modstand oprettedes en ny Landeværnsinstitution, og flere Lovbud forværrede end yderligere Bondestandens Kaar, medens Stavnbaandet strammedes haardere. Selvejernes Antal var svundet ind til en ren Ubetydelighed, og Hoveriet forøgedes ved Arongodfernes Salg, ved mange Landsbhers Medlæggelse og ved nye Hovedgaardes Oprettelse. De stramme Baand og de haarde Straffe, der skulde binde Bønderne til Stavnen, hindrede imidlertid ikke hyppige Rømninger til fjærne Riger og Lande.

Trods disse ugunstige Omstændigheder var det dog under Frederik den Femte, at den Land kom i Bevægelse,

<sup>1)</sup> Aarsberetn. fra Skaarup Seminarium 1876—77, S. 20. Allens Haandb. 487.

hvoraf endelig Bøndestandens Frigjørelse fremgik. Fædrelandskjærlige Mænd ivrede stærkt for en Forbedring i Bøndestandens Kaar, og Begyndelsen skete fra en Side, man mindst havde ventet. Hørsholms Gods, der tilhørte Enkedronningen, var i yderst usle Omstændigheder. Man samlede med Forslag om Forbedringer, uden at man forstod at tilvejebringe Ballance imellem Indtægt og Udgift. Da søgte Dronningen Raad hos sin Frænde Grev Stolberg, der var Amtmand i Segeberg og havde ophævet Livegenskabet paa sit Riddergods og ordnet de frigivne Bønderes Forhold paa en heldig Maade. Nu hævdedes Hoveværet paa Hørsholms Gods 1761, Hovmarkerne solgtes, og Bønderne bleve Arbefæstere<sup>1)</sup>. Saa kom Bernstorff et Par Aar senere og udførte videregaaende Forbedringer paa sit Gods, og saa fulgte det ene Gods saa smaat efter det andet. Regjeringen havde længe virket for Fællesskabets Ophævelse, skjønt uden anden Frugt end den, at Landvæsens-Kollegiet fik en Del Jorddelinger imellem Godssejere trindt omkring i Landet bragt i Stand, og det var da allerede et Skridt hen imod den almindelige Udfikstning.

Hele denne Bevægelse nærmedes ved Pressen, men fremkaldte ofte bittere Rivninger. Fra den ene Side førte Herremændene Klage over, at Bønderne nægtede Lydighed, viste sig opsætsige, stridbare og selvraadige, medens der fra den anden Side strømmede en Mængde Klager ind fra Bønderne over Herremændenes Overgreb og haarde Medfart, og disse Klager gik, efter gammel Sæd og Skik, lige ind til Kongen — Landets Fader selv. Landvæsens-

<sup>1)</sup> Jfr. Hørsholms Historie fra 1305 til 1875 af C. Christensen.

Kommissionerne ude i Amtene fik den ene mæglende Forretning efter den anden, men det var kun de færreste, der lode sig afene i Mindelighed, saa General-Landvæsenkollegiet gjerne maatte træde til og lægge sin afgjørende Myndighed imellem de stridende Parter, der opfattede Sagen hver fra sit ejendommelige Standpunkt. Konferentsraad Hans de Hofmann, der affluttede Bontoppidans danske Atlas, siger uforbeholdent om Bønderne i Nyborg Amt<sup>1)</sup>: „Bønderne ere vel stræbsomme og flittige, men alt for meget at give dem Tøilen, tiener ikke, da de blive opfætsige.“ — Han breder sig over Selvejer-Bøndernes fortvivlede Stilling, „at de i haarde Tider har maattet give sig under Proprietærer, og hvor de ej laa belejlige, ere de blevne plat øde og hjemfaldne til Kongen. Jeg for min Part af næsten 30 Aars Erfaring holder den Bonde lykkeligst, som ikke gjør mere Hof-Gjerning, end han med de samme Folk og Bester skulde bruge, om han ikke gjorde Hof-Gjerning; hans Udgift er mindre end dens, som er fri“. Det var netop fra Nyborg Amt, at Klagerne lød i større Mængde, og vi skulle foreløbig se et Indblik i disse Brydninger imellem Bønder og Herremænd.

I Aaret 1740 folgte Johan Lehn paa Hvidkilde Hovedgaarden Rødkilde med underliggende Bøndergods til Forvalteren Jens Lange. Det var en dhgtig, men stræng og fordringsfuld Mand, der nu som Godsejer ikke saa igjennem Fingre med Bøndernes gamle Slendrian ved Hovarbejdet, hvorover han snart kom paa Kant med dem og lod sig ikke nøje med de Straffe, der kunde dikteres uden Lov og Dom for Hovetforseelser. Allerede

1) VI Tom., S. 691 - 92.



det første Aar krævede han højere Landgilde af Bønderne, idet han forlangte 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg, imod at de tidligere — paa Grund af deres fattige Vilkaar kun havde svaret 1 Td. Rug og 1 Td. Byg. Men uagtet Godsejeren fik flere Restancedomme over Bønderne, lykkedes det ham dog ikke at faa dem til at betale<sup>1)</sup>).

Sens Lange begyndte snart ved en Række Magelæg med Bønderne at samle Hovedgaardens spredte Jordstykker, og han gav dem fuldt saa megen og god Jord, som den, han tog, men kom dog i Strid med sin gamle Husbonde Johan Behn til Hvidkilde for nogle Indhegninger, Lange havde gjort paa Vesterstjerne og Ulbølle Fællesmarker. Lange blev dømt til at udlægge disse Indhegninger igjen, som de fra Arilds Tid havde været, og til at betale Sagens Omkostninger. I Anledning af denne Sag blev Lange vred paa Landfiskal Volrath Holm, saa at han skjældte ham dygtig ud en Tingdag før Rettens Betjente kom. Holm satte sig ned og hørte rolig til, men fortalte omsider Lange, at han havde fortjent Prygl og blæste ham til Slutning Snustobak i Djnene.

Langes Bønder vare heller ikke fornøjede med de nye Indretninger, og saa havde de Magelæggene at anke over. Thomas Christensen, som selv havde været med at udføre Delingen, var en af de værste. Da han den 6te Juni 1746 var til Hove at pløje, gav han ved slet udført Pløjning Lange Anledning til at sætte ham i Kette derfor og gav ham en Kap af en Pilekvist, han havde i Haanden, hvorefter Thomas drev Lange et voldsomt Slag

<sup>1)</sup> Hvor i det følgende ikke andre Kilde ere angivne, er den ældste Landvæsens-Protokol i Svendborg Amtsarkiv den afbenyttede Kilde.

i Hovedet med sin Blovstage foruden flere andre Slag og flygtede derpaa bort. Han kom dog senere frem og æggede Bønderne til Oprør, forinden man fik fat paa ham og fik ham dømt til Slaveriet paa Livstid<sup>1)</sup>.

Skjønt Uroftifteren saaledes var vel forvaret, fremavlede denne Sag dog ubehagelige Følger. Ikke længe efter havde to af Thomas Christensens Brødre nær gjentaget Attentatet paa Lange, idet de forlangte deres Broder løsladt, medens Thomas selv i Nyborg Fæstning fandt Lejlighed til at faa Sagen i Gang paa ny. Lange, der var overbevist om at have Retten paa sin Side, var maaske streng nok til at indkalde Bønderne for ny og gammel Resistance osv., og den idelige Tingfærd gjorde kun Dødt værre. Bønderne troede sig forurettede og rottede sig sammen for, som det synes, ret at drille deres strenge Godsejer, og der opstod en Kamp og en uhyggelig Strid imellem Godsejer og Bønder, der varede en uafbrudt Række af Aar. Vi skulle ikke her indlade os paa at skildre disse Stridigheder i alle Enkeltheder, men derimod dvæle noget fyldigere ved et enkelt Afsnit af dem.

Bønderne klagede saaledes højt og lydeligt over deres Godsejer, Justitsraad Lange, og fik endog under 1ste Avg. og 28de Septbr. 1768 to fyldige Klageskrifter affattede og indsendte til Kongen, medens de ved samme Tid bleve saa gjenstridige, at de næsten nægtede Alt. Justitsraaden maatte saaledes føre dem for Retten — eller rettere: han lod Retten føre til dem, thi Herredsthinget laa over to Mile borte; men da Herredsfogden i sin Myndighed frem-

<sup>1)</sup> S. Jørgensens Meddelelser i Fyens Stiftst. og Salling Herreds Tingbøger.

stillede sig for de ulydige Bønder, tilstod flere af dem frygtfuld og skjælvende, at de intet havde at klage over deres Herstabs, og det var kun enkelte, der fastholdt deres Formening, at de ikke havde faaet Erstatning nok for afstaaet Jord, ved de Jorddelinger og Mangelæg, som Tid efter anden havde funden Sted.

Som en Følge af Bøndernes Klage til Kongen, indfandt Landvæsen-Kommissionen sig paa Rødkilde den 28de Novbr. 1768, for at undersøge Klageposterne og om muligt at bringe Parterne til Forlig. Paa givne Anledning erklærede Bønderne, at de vare enige i de indgivne Klager, og at de ønskede samtlige Poster undersøgte. De havde væsentlig klaget over forøget Hoveri: Grøstegravning, Tærstning, Skovning osv., over indskrænket Græsningssret, Jords Fratagelse med videre; fremdeles over, at Justitsraaden for 12 Mar siden, da Kvægdøden rasede, havde taget 12 Læs Hø i Bøndernes Strandmark, hvori han ikke havde Lod eller Del, og endelig over, at han var Lodtager af 3 Læs Hø i Tamose, men ved Indhegningen havde han bemægtiget sig 24—30 Læs, hvorfor han intet Bedelag eller Betaling havde ydet.

Justitsraaden søgte at gjendrive disse Klagepunkter. Han havde Vinteren igjennem ladet 6—8 af sine egne Karle tærstke med, for at fremme Grøstegravningen og kun i den ledige Vintertid, da Bønderne ikke havde andet at bestille hjemme end at gaa til Kroen, ladet dem tærstke 4 Dage om Ugen, saadan at Tærstningen var endt inden April. Med Hensyn til Græsningen regnede Justitsraaden ud, at den Græsning, Bønderne havde faaet, var dobbelt saa meget værd, som de havde givet for den. Han regnede et Høveds Græsning i Overdrevet til 2 Mark og

i Rogangen til 7 Mark, en Hests Græsning til 14 Mark, et Faar i 6 Uger 8 Skilling osv. Den fratagne Jord var angivet til 10 Tdr. Land, men Kommissionen fandt, at det højeste Areal, hvorfor der ej var ydet Erstatning, var 2 Tdr. 7 Stpr. L. mindre god Jord. Justitsraaden havde tilbudt de klagende Bønder Penge for det manglende, men det vilde de ikke tage imod. — Efter en lang Forklaring om de sidste Klagepunkter, der havde sin Grund i Omdelingen for fulde 24 Mar siden, ansaa han det for et vidtløftigt Arbejde at udfinde Gaardens gamle Enge. Bønderne vilde der ved blive end mere opfætsige, og de vilde true enhver, som kunde give nogen Oplysning derom, hvorfor han langt hellere vilde stjænke dem deres Enge tilbage, for om muligt at faa Fred. Efter Bøndernes Paavisning ansattes Hovedgaardens Jorder udenfor Indhegningerne til 50 Tdr. Land. Justitsraaden erklærede tillige, at have eftergivet Bønderne deres resterende Landgilde i Korn og Penge til den afvigte 1ste Maj, ialt til en Værdi af 2,378 Rdlr. under Forsikring om deres Ydighed og skikkelige Opførsel; men Bønderne erklærede, at det ikke kunde nytte dem noget, naar de ikke i Fremtiden kunde blive fri for det forøgede Landgilde (1 Td. Rug og 1 Td. Byg) som de ingensinde vidste at have leveret. Bønderne havde givet 20 Rdlr. i Græspenge for de 50 Tdr. Land af Rødkilde Jord paa Ulbølle, Mark, og det mente de var alt for højt betalt.

Efter 5 Dages frugtesløse Forhandlinger, maatte Landvæsen-Kommissionen bekvemme sig til at indberette til Landvæsen-Kollegiet, at det ikke var muligt at formaa Bønderne til Forlig, trods Justitsraadens respektable Tilbud.

I denne Indstilling skildres Bønderne som helt umedgjærlige, urolige, grove og usfikkelige baade i Tale og Gæbærder. De støjede og larmede; uden mindste Samvittighed og Billighed stolede de paa, at kunne faa alt, hvad de forlangte. „Kort sagt, deres Opsørsel og Urolighed er ikke saaledes at beskrive, at fraværende kan dømme derom“. Den alvorlige Advarsel, det høje Kollegium har givet dem, har ikke i mindste Maade frugtet, men gjort dem end mere rasende. Kommissionen indser ikke, at Bøndernes onde Hensigter hæmmes uden ved en absolut haard Straf, til Frygt og Afsty for andre. Justitsraad Lange udbeder sig det høje Kollegiums Bistand til, at han kan frelses fra de onde Ledere og fra sine Bønderes og Tjeneres Boldfomheder.“

I en „Promemorie“ af 16de Decbr. fremhæver Landvæsenkommissionen Justitsraad Langes Fremgang i det hele som „retfærdig og billig“. Han har taalt utrolige Bebrejdelser af sine Bønder, og de have uagtet vor lemfældigste og mildeste Omgang ikke villet høre mindste Overbevisning eller Modsigelse af os, men vel en halv Snes Gange daglig vendt os Ryggen for at gaa. Kommissionen ønskede derfor, at der maatte dikteres dem en lille Mulkt til Sognets Fattige. — „Men det er sandelig højest fornødent, at Bønderne blive alvorlig afholdte og befalede fra denne Tid af, under Lovens haardeste Evang at entholde sig fra videre Opsætighed og Uhygighed, paa det at deres Husbond i Fremtiden kan leve uden Frygt for deres onde Raad og Anslag, saa Bønderne kan begive sig i Rolighed til deres Arbejde og ordentlige Levemaade, som de nu i fire Maaneder aldeles har tilfidesat“.

General-Landvæsenkollegiets Resolution lød i det

væsentligste paa, at Ulbølle Bønder skulde tilbagegives ialt 6 Tdr. 1 Fdk. Land af Rødkilde Hovedgaard's Jorder, at hele Lamosø-Engen ligeledes tilbagegives dem, imod at de holder Grøften og Hølehegnet vedlige; at Restancerne til 1ste Maj 1768, 2,378 Rdlr., eftergives dem, imod at de i Fremtiden hder det fulde Landgilde, medens Justitsraaden lover at bruge Bønsældighed ved Inddrivelsen af disse Afgifter; at de i Fremtiden bør betale 24 Rdlr. for den paaanførte Græsning, at Justitsraaden betaler Skatterne af de nye opførte Huse, og at de ej længer skulle hindres i at holde Gjæs.

Efter at Kollegiets Resolution og Advarsel til Bønderne var oplæst for dem paa Rødkilde, lovede de, at de i Fremtiden vilde afholde sig fra slige Sammentømster, ej heller mere indgive Klage til de kongelige Kollegier, eller tale ondt om deres Herfskab og lovlige Øvrighed, men opføre sig som ærefjære Bønder og tro Tjenere. Smod fornyet Øste af Bønderne om et roligt, stille og arbejdsomt Liv, eftergav Kommissionen i Betragtning af deres flette Tilstand dem deres Andel i Sagens Omkostninger, og Sagen var saaledes tilshneladende bilagt til alle Parter's Tilfredshed.

Men kun alt for snart begyndte de urolige Ulbølle-Bønder paa ny at klage over deres Herfskab, idet de under 10de Januar 1769 fremførte en Klage til Kongen over, at en Del af dem ikke havde faaet deres Fæstebreve, uagtet de havde betalt samme. Landvæsen'skommissionen maatte faa atter til Rødkilde. Men denne Gang faldt Sagen mindre heldig ud for Bønderne, da Klagen var uden al Grund. Der var 29de Bønder i Ulbølle, og de 23 vare forshnede med Fæstebreve, de øvrige vare nyere

Fæstere, som ikke havde betalt deres Indfæstning fuldt eller helt ud. Justitsraaden erklærede, at Fæstebrevene laa færdige til dem, naar de betalte det resterende Beløb, og det var ham ubegribeligt, at de kunde klage over det, som de selv og ingen andre var Skyld i. Han vidste godt, at de holdt Aftenmøder og hemmelige Sammenrottelser. De vilde lægge Planer til, at en 10—12 af dem skulde rejse til Kjøbenhavn for at tale med Majestæten. De bortødslede deres Penge og forsømte deres Gjerning for slige Daarligheder. Deres „Ober-Abditor“ tre Mile fra dem lod sig betale med det ene Læs Korn efter det andet. Der-til havde de altid nok, men til Landgilde eller andre Præstationer havde de intet. Tre eller fire af Bønderne vare Hovedledere og for deres Willie maatte de alle bøje sig. Disse Førere havde tvært imod Forordningen om Fattigvæsenet selv bestemt, hvad de vilde give, og hvem de vilde give det til; men ved Uddelingen blev der Uenighed, og det var nær kommen til aabenbar Kævekamp. En af Gaardmændene, der ikke vilde være med i Oprøret mod Herskabet, søgte de Lejlighed til at pante, udtog hvad de lystede og slæbte saa Manden midt ud i sin Gaard. En af Hovedmændene overfaldt uden Marsag tvende Karle, som ikke vare af hans Tilhængere, uagtet de bade om at maatte være i Fred. Justitsraaden saa sig derfor nødt til at indstævne Sagen for Retten for at afværge slige Tilfælde i Fremtiden.

Bønderne fortsatte imidlertid med tiltagende Ivrighed Kampen mod deres Herstab, skjønt de til enhver Tid maatte befrygte, at de en skjøn Dag blev ført hen til et Steb, hvor der ikke var godt at være. Den hos Bønderne herskende Drifselbighed, hvormed mangan en ødelagde sig

selv og sin Familie og opirrede dem mere og mere i Opfættighed mod deres Herstab og fremkaldte en Mistillid mod enhver, der var over deres Stand, endte tilfidsst med, at otte Bønder fra Ulbølle 1779 bleve indsatte i Odense Tugthus.

Denne Straffeanstalt var oprettet 1753, dels for at ledige og løse Personer kunde anvise Arbejde, men dels ogsaa for, at hin Tids Myndigheder kunde have et Sted at hensætte deres trodsige og ulhdige Undergivne. Forældre, Husbonder og Haandværksmestre kunde uden Dom indsætte deres ulhdige Børn, Tjenestefolk og Væredrenge i Tugthuset paa kortere eller længere Tid. Autoriteterne Magistraten og de militære Myndigheder havde samme Ret over deres Undergivne, for ej at tale om Godsejerne over deres Bønder.

Medens Autoriteterne og de militære Myndigheder gjorde flittig Brug af Tugthuset, benyttede Godsejerne sig endnu hyppigere af denne Ret. I Reglen indsatte Godsejerne den Skyldige efter erhvervet Dom, men de indsatte ogsaa Folk for Løsgængereri, Betleri og flet Levnet uden foregaaende Dom. Men Stavnbaandet, Hoveriet og Fæsteforholdene gave ogsaa Anledning til den flittige Brug af Tugthuset. Herstaberne betjente sig ogsaa meget frit af den Ret, de havde til at indsætte deres Bønder uden Dom, thi Bønderne stode i Forhold til deres Herstab, som Tjenestefolk til deres Husbonde. Sa de vare ligefrem ifølge Fundatsen opfordrede til at hidstikke de Karle, der ikke vare stikke til at overtage en Gaard eller til at være Soldat. Man har endog det Tilfælde, at en Godsbesidder med Haand og Segl bortgav en Karl paa Livstid, da der



i Tugthuset „var Trang for Folk“, han skulde kun have været der til Nøjsfelse i nogen Tid.

Stjøndt Odense Tugthus i visse Tilfælde nærmest maa betragtes ved, hvad vi nu forstaa ved en strengere Arbejdsanstalt, saa var det dog et haanet og frygtet Sted. Den, som en Gang var sendt der hen, havde ingen Klage at føre, men maatte taalmodig vente, til det behagede Godsejeren at lade ham løs. Der var ikke Spørgsmaal om den Indsatte var tilfreds med sin Straf, eller havde noget til sit Forsvar at fremføre. Det er klart, at denne Myndighed fra Herstaberens Side fremkaldte en mindre god Aand blandt Bønderne. Ikke mindre end 33 Godsejere benyttede sig af denne Ret, og der iblandt Stiftamtmanden og Biskoppen selv. Denne Tilstand varede igjennem en hel Menneskealder. Den begyndte strax 1753 og naaede sit højeste 1764—69. I Struensens Tid fandt en Standsnings Sted, men Benyttelsen blev igjen hyppigere henimod Aaret 1780<sup>1)</sup>.

Mange Steder var det vistnok Godsejerne, der fra først af gave Anledning til de mange Klager, der indkom fra Bønderne, idet Jorddeling<sup>2)</sup> imellem Godsejerne, udvidet Hoveri og Præstationer, meget let gav Bønderne Anledning til at tro, at de vare forurettede. Naar saa Misstanden blev saa stærk, og Oprøret saa almindeligt, som paa Rødtkilde Gods, saa var det næsten umuligt for en driftig Godsejer at foretage sig en eneste Smule Forandring i Hovedgaardens Drift eller lignende, uden at det strax blev anset for en Forurettelse mod Bønderne.

1) Nærværende Noticer om Tugthuset ere uddragne af et i sin Tid af Hs. Højærværdighed Biskop Engelstoft overladt Haandskrift.

I Marts 1769 blev der afholdt en Forretning om et Overdrev i Ulbølle Byes Hestehave og Ny-Haves Deling imellem Lodbøjerne. Det var mishandlet Skov, som hine Tider fremviste saa mange af trindt om i Landet, derfor havde Justitsraad Lange ladet den halve Del deraf rødde for at gjøre bedre Brug deraf. Men der fremkom i denne Anledning en Indsigelse fra en anden Lodbøjer, Konferentsraad Lehmann til Hvidkilde, der paastod, at den anden halve Del endnu ved nogle Aars Fredning kunde blive en artig Skov, medens Justitsraad Lange paaviste, at der ej fandtes anden Skov end Hessel og Tornekraat og lidt Elle, og at Overstoven blev bortstjaalen i den haarde Vinter 1709. Det var nok for de urolige Bønder til at fremkomme med en Klage over denne Deling, og Landvæsenkommissionen blev atter sat i Bevægelse, men Kollegiets Resolution løb paa, at Bøndernes Klage maa anses for ubeføjet og paalagde dem at være rolige, deres Øvrighed hørige og lydige, isald de ikke vilde underkaste sig de ubehageligste Følger.

Medens det ved Hvidkilde stedse var Bønderne, der rejste Klage over deres Herfskab, have vi fra samme Aar (1769) en lignende Sag fra Sandholts Gods, hvor det var Godsbefidderinden, Fru Nobel-Mørager, der førte Klager over sine Bønder i Vindelse, fordi de havde nægtet at gjøre Hovning til den over 1 Mil derfra beliggende Gaard „Sollerup“ og at kjøre Hovedgaardens Korn til Svendborg.

Bønderne vidste vel, at de ikke kunde blive fri for at gjøre Hovning til Sollerup, men de havde saa liden Græsning, at de ikke uden at blive ganske ruinerede kunde holde de nødvendige Hefte for at drive 2 Tdr. Rug og 6 Tdr.

Baarsfæd ved Sandholt og 6 Skpr. Rug og 9 Skpr. Baarsfæd ved Sollerup foruden al den øvrige Hovning til Sollerup, baade ved Høhøsten, Gjødningskjørsel, Skovning osv.; foruden at kjøre Gaardens Korn til Faaborg og Sandholts Korn til Svendborg, til hvilket sidste Sted de ansaa det for alt for langt, da Faaborg laa dem 2—3 Mil nærmere.

Vandvæsens-Kommissionen foreslog Fruen, om hun kunde finde et Middel til at lette det trykkende Hoveri for Lyrndelse Bymænd, enten ved at give dem nogen Græsning eller ved at nedlægge Sollerupgaard's Avling i nogle Aar eller for bestandig. Det var Fruen umuligt at forandre disse Forhold; men hun havde i 6—8 Aar forundt Lyrndelse Bymænd Græsning i Ny Dam, som Vester-Hæjinge Mænd forud havde givet 24 Rdlc. for, og det maatte de beholde, saalænge de gjorde den sædvanlige Hovning. At nedlægge Sollerupgaard's Avling var umuligt efter Jordens Natur, da den saa vilde komme til at ligge som de tilstødende Svaninge Bjerge, „Gaasbjerg-Sand“ og gro over med Lyng og Gejl, men hun vilde se at udlægge en Del af en fjærnt fra Sandholdt liggende Mark, Overlykken til Skov og Græsning, og lovede at Bønderne kun skulde kjøre hver en Gang om Aaret til Svendborg med Korn. Hun mente dermed at have vist Bønderne en stor Føjelighed. Hun havde desuden eftergivet dem en stor Del af deres Landgilde, hvorimod de i det sidste halve Aar havde vist dem ulydige og uforstammede. Saaledes nægtede en Bonde at ride til Svendborg med et Brev, og i dets Sted trommede han alle Bymændene sammen, som næste Dag indsendt sig paa Gaarden, hvor de med grove og uhøflige Ord nægtede at arbejde ved Anlæget af

en ny Vej. Der blev nu gjort adskillige Forslag til Mægling, men først efter lang Betænkning bekvemmede Bønderne sig til at tage imod Fruens Tilbud, at fri dem for Hovning til Sollerup de følgende 6 Aar, uden alene at flaa og indavle Høet af Sømosen.

At den gode Frue var saa villig til at gjøre Bønderne saa respectable Tilbud, da hun saa deres bitre Stemning, var vistnok saare klogt af hende, thi hun vidste alt for vel, at Bønderne fra gammel Tid af havde Ret til Græsning af Sømosen og Ristrup Skov, som nu var indtaget til Sollerup. Allerede 200 Aar forud havde de gamle Ruder ved et Pergamentsbrev af 1577 stadfæstet Lyndelse Mænd deene Ret. Siden havde flere af Sandholts Gjere søgt at tilvende sig Sømosen og Ristrup Skov som frit Enemærke, men Bøndernes ihærdede Paastande og kostbare Prosesjer hævdede deres Ret igjennem lange Tider. Selv en Højesteretsdom af 1ste Decbr. 1734 gav Lyndelse Mænd deres gamle Rettigheder tilbage<sup>1)</sup>. Men de havde efter en vidtløftig Proces tabt deres Penge og fald i usle og fattige Omstændigheder; de lode sig derfor affinde med nogen Villighed fra Herstafabets Side og den ovenfor nævnte Nydams Mose, ligesom et Par Gaarde bleve nedlagte og Jorderne delte imellem de andre; men Sømosen har siden den Tid hørt under Sollerup. Denne Engslade var isøvrigt nok værd at holde paa, thi den afgav, efterat den var røddet og sat i Stand, henved 200 Læs godt Hø — som Bønderne i Lyndelse oven i Kjøbet skulde flaa og kjøre hjem til Sollerupgaard.

Det var som bekjendt meget sjældent, at en By havde

<sup>1)</sup> Jfr. Hillerslev og Østerhæfinge Sogne. S. 90.

fine Jorder helt og holden for sig selv, men som oftest havde flere Byer fælles Overdrev og Udjord, dels med og dels uden Fællesskab med Hovedgaardene. I Bjergemarken imellem Haarby, Jordløse og Trunderup havde endog 9 Byer Fællesskab. Det var ligeledes heller ingen Sjældenhed, at 2—3 eller flere Byer havde alle deres Jorder under fælles Hegn. At høre sliige uheldige Forbindelser var Formaalet for Datidens Jordbdeling, og det var Arbejde, som nødvendigvis maatte gaa forud for den egentlige Udfgiftning imellem Mand og Mand — noget, som den Gang endnu stod fjærnt for de flestes Tanker. At dese Jorderne imellem Lodsejerne og imellem hver enkelt By, det var allerede store Arbejder og fremkaldte flere voldsomme Rivninger, ikke alene imellem Lodsejerne, men ogsaa imellem Godsejerne og Bønderne, især hvor der var Selvejerbønder imellem Fæstebønderne. — Saaledes fik Fru Grambo til Tøjstrup 1769 i Sinde at foretage en Omdeling af Ryslinge By's Jorder, i Lighed med, hvad der allerede den Gang var sket ved de fleste Byer der paa Egnen, saaledes, at alle Gaardene, der vare af meget ulige Størrelse, kunde blive lige, baade i Hartkorn, Grund og Græsning. Og der var for saa vidt ikke noget at erindre herimod, naar alle Bønderne havde været Fæstebønder; men der var uheldigvis to Selvejerbønder i Ryslinge, som hun rigtignok ogsaa havde Herlighedsret over, og de vilde ikke nøjes med Fruens Bestemmelse. De klagede. Som Selvejerbønder vedkom det ikke dem, hvad Grund og Hartkorn de andre Tøjstrup Fæstebønder havde. De vilde beholde deres Jord og deres Hartkorn. Fruen havde ikke alene bemægtiget sig den ene Selvejerbondes Fæstehus og fæstet det bort uden at give ham Indfæst-

ningen, men hun havde helt ophørt med at give dem Udvikning af deres Skovparter til Gavn og Bygningstømmer, saa de ikke kunde vide, hvad hun i Fremtiden kunde finde paa.

Landvæsens-Kommissionen tilkjendegav imidlertid Fruen ved heudes Fuldmægtig, Birkedommer Friis, at det dog vist var fornødent at erkjende dem for jordegne Bønder, efter allerhøjeste Forordning, at tilstaa dem deres Skovparter uforværmede ved Delingen og at forunde dem fornødent Bygnings- og Gavntømmer, samt Ildbrændsel deraf. Endvidere at erstatte Hans Nielsen Indfæstningen af det ham tilhørende Hus og forunde ham fri Naadighed derover i Fremtiden. Da Friis ikke vilde svare noget hertil, ansaa Kommissionen det for nødvendigt, for at forekomme al Misforstaaelse i Fremtiden imellem Herlighedssejerner og Bønderne, at indstille Sagen til en naadig Resolution. Denne udeblev heller ikke, idet den i alt væsentligt gav Bøndernes Klage Medhold og lyder i Uddrag saaledes:

Efterdi de to Bønder i Nyslinge ere Gjendoms-Bønder, saa kan Kollegiet ikke misbillige deres Paastand om at beholde lige saa meget Hartforn, som de med saadan Ret besidder, hvorfor Oberstinde Grambow ej heller kan forvente den Hjælp, hun adskillige Gange i saa Tilfælde og senest under 25de November herfra haver forlangt. Betræffende disse Bønders senere fremsatte Klagepunkter, da er man ganske af Hr. Kammerherre, Amtmand Holstens Mening desangaaende, og ifald Parterne ej i Mindelighed kunne enes, skal man udbede sig at vorde derom oplyste.

General-Landvæsens-Kollegiet den 11te Decbr. 1769.

Moltke. Stampe. Scheel. Schumacher. Lowsen.

Nielsen. Stemanu. Hansen. Lassen. Høyer.

Det var saare uheldigt, at Godsejere og Proprietærer ved at gjøre en Uvlsgaard til en komplet Hovedgaard kunde tage de der underlagte Bønder til fuld Hovning, noget, der i høj Grad virkede trykkende paa de allerede haardt nedtrykte Bønder. Det var ikke nok, at man kom Bønderne imøde ved at oprette Hovedgaarde for at lette de fjærntboende Hovbønder, men det skete lige saa ofte, at man henlagde Bønder til fjærntliggende Hovedgaarde for at faa disse benyttede. Saaledes blev 5 Bønder i Sandager, Arumstrup Gods, 1765 af Agent Westen henlagt til den to Mil derfra beliggende, af ham oprettede komplette Hovedgaard Løjtved, idet han ejede begge Gaardene. Deres Fæstebreve bleve ikke forandrede, da Agenten lovede dem, at denne Forandring ikke skulde vare længer, end til han kunde skaffe sig nærmere bekvemt liggende Bønder. De fandt sig saa i at udføre den forlangte Hovning til det fjærntliggende Løjtved baade i Agentens og i dennes Søns, Professor Westens Tid, men da Gaarden kom i tredie Mands Hænde den 1ste Maj 1770, saa nægtede de Sandager Bønder rent ud at gjøre Hovning saa langt borte, men tilbød at betale 20 Rdlr. aarlig, det var 12 Rdlr. 4 Mk. for Hovning og 7 Rdlr. 2 Mk. for Landgilde.

Den ny Ejer af Løjtved, Hans Møller, klager saaledes over, at 5 af Bønderne paa egen Haand havde gjort sig ulyhige og opfætsige, ved at nægte at gjøre den sædvanlige, dem tilkommende Hovning, hvorover der ligger en Del Jord udhyrket ved Løjtved, og andre Ting forsømtes. Han kunde have største Høje til Fortrydelse over dem og paastaa dem affstraffede. Bønderne svarede hertil, at det ikke var Villien, men Evnen, der manglede. Deres

Væster duede ikke til den megen Hovning, og de havde for faa Folk. De laa en Fjerdingvej fra Krumstrup, som de og efter deres Fæstebrev tilhørte og ikke Løjtved, som ligger over 7 Fjerdingvej fra Sandager.

Landvæsenkommisjonen, som 1770 behandlede denne Sag, foreslog, om Hr. Møller ikke kunde fri de Sandager Mænd fra Hovning til Løjtved imod en Pengeafgift. Han forsikrede, at faa snart Forholdene tillode det, at han enten kunde magesifte med nærmere liggende Bønder eller Forpagtningen ophørte, da vilde han selv overtage Gaardens Drift og lette de længstboende Fæstebønder. Han regnede, at Hovningen ialt kunde medtage 31 Spænd og 98 Gangdage for hver Gaard. Bønderne kunde ikke finde sig i dette bestemte Arbejde, lige faa lidt som de vilde udføre det forrige aarlige Hovarbejde. De kunde kun erklære sig for, at udføre det halve Hoveri som hidtil — det gamle Lodsarbejde og betale 4 Slettedaler mere i Landgilde.

Saa var der 3 Bønder i Høje, som ogsaa klagede over, at de maatte gjøre faa megen Hovning til Løjtved. De to af dem havde for 5—6 Aar siden tilhørt Bramstrup Gods og den ene af dem Margaards Gods, som hoverifri Fæstebønder; men da Agent Westen købte dem til Løjtved Gods, indgik de en godvillig Afford med ham om Lodsarbejde til Løjtved. De to af dem havde gjort skriftlig Afford, og dog havde de ligesom Sandager Bønder nægtet helt at gjøre Hovning for den ny Ejer, og de vare end ikke at formaa dertil, uagtet de bleve bethdede af Kommisjonen, at de maatte se at holde den skriftlige Kontrakt for ej at paaføres videre Straf og Ulempe. Derimod fandt Kommisførerne, at „Løjtved Hovedgaards



Grund var et temmelig vidt Begreb" for de 31 Hovbønder og foreslog derfor Godsejeren, enten selv eller ved nye Beboere at drive en Del af de længst fraliggende Jorder. — Sagens endelige Udfald ses ikke, men det har rimeligvis ikke helt eller fuldt ud behaget Bønderne, thi det følgende Aar indgav Sandager Bymænd Klage over nogle dem af Krumstrups forrige Ejer Agent Westen fratretagne Jorder. Bønderne trøstede sig til at bevise, at de 3 fra Strarupgaard indtagne Marker, hvoraf Godsejeren, Krigsraad Møller, kun betalte af 3 Tdr. Htk., i sig selv bestod af 4 Td. Htk. Bønderne havde faaet den anden Del af nævnte Gaards Jorder og 4 Td. 6 Skpr. Htk. imod at afstaa Jorder til Krumstrup, men den Jord, de fik, var flattere end den, de mistede, og saa maatte de skatte af 5 Td. 6 Skp. Htk. mere, uagtet de ikke havde mere Jord eller Grund end forhen. Bønderne troede sig fornærmet for 50 Td. Vand og de vare enige om, at de vare forurettede ved Jorddelingen; men 10 af dem turde ikke underskrive Klagen af Frygt for deres Herfskab. Krigsraad Møller ansaa det for urimeligt, at hans Bønder, der har fundet sig i Omdelingen i flere Aar, nu uroliger ham i Besiddelsen af sin lovlig kjøbte Ejendom. Han var villig til at udlægge al den Jord, han har faaet af Bønderne imod Strarupgaardens Jorder; men Bønderne vilde ikke aflevere denne Jord, som de nu i 5 Aar havde gjødet og forbedret. Kommissionen foreslog at indhente Oplysning om den paaflagede Jorddeling hos Agent Westen, der boede paa Falster, og saaledes blev Sagen foreløbig stillet i Ro, men vi have i denne Sag et af de mange Beviser for, at Bønderne, der sad i trange Kaar og ikke uden største Møje kunde udføre det strenge Hovarbejde

og svare Landgilde og Skatter, stedsse troede sig forurettede ved enhver Forandring i de bestaaende Forhold.

At der saare ofte fandt Forurettelser og Overgreb Sted fra Godsejernes Side, er tilstrækkelig godtgjort, og saadant eller blot Tanken herom fremablede ligefrem Bøndernes Opsættighed og Ulydighed. Vi have hævdet, at den vilkaarlige Brug af Tugthuset fremablede en mindre god — ja vi kunne fristes til at sige — en oprørsk Aand blandt den undertrykte Bøndestand. Der skjules sikkert mange Misgreb, som Tugthusets Mure vare tavse Vidner til, og det var sjælden, at de Ulykkeliges Klage naaede uden for Fængslets Port, end sjældnere, at de førtes frem for Kongen selv. Vi have dog en saadan Klage fra 1770, hvor en Fæstebonde, Jens Pederfen fra Hesselager, klager til Kongen over sit Herskab, Oberstløjtnant Sehested paa Broholm, fordi han uden skjellig Grund har ladet ham indfætte i Tugthuset og fravendt ham sin Fæstegaard, som han modtog i en meget forfalden Stand for 7 Aar siden. Jens Pederfen havde gjort fuld Hovning, holdt Gaarden vedlige og betalt sin forfaldne Landgilde og kongelige Skatter, indtil han blev angrebet. Uden at ane noget Ondt gaar han en Dag i Foraaret 1770, da Sædetiden stundede til, til sit Herskab for at bede om Bygningshjælp og Sædeforn, hvad der ikke behagede Oberstløjtnanten, der Dagen efter lod optage Forhør over Bonden. Godsejeren tilbød da at laane ham 6 Tdr. Havre til Sæd og 1 Td. Rug til Brød; men da Bonden ej kunde stille den forlangte Kavtion og mente, at det var for ringe en Hjælp, svarede han, at han ej kunde dyrke sin Gaard med saa ringe Hjælp. Det var nok til at gribe den stakkels Mand og føre ham i

Tugthuset. Men endnu samme Dag paabegyndte en „Sequestrationsforretning“ over Bondens 6 Bæster, 2 Bogne, 1 Plov og alt hans Bo, som blev vurderet til 26 Rdr. 10 Sk. Saa blev der taget Synsforretning paa Gaarden, hvad den kunde koste at ombygge næsten fra ny af, og det løb op til 102 Rdr. 5 Mk. 12 Sk. Der blev videre gjort Paaastand til Dom for en mangelfuld Besætning, indtil Summen naaede op til over 218 Rdr., samt 10 Rdr. i Procesomkostninger, hvilket den ulykkelige Mand blev dømt til at betale inden 3 Solemærker og dertil oven i Kjøbet at have sit Fæste forbrudt og i Mangel af Betaling at aftjene samme med Arbejde i Odense Tugthus og derefter tilhøre Broholms Gods og Stavn.

I Landvæsenkommissionens Betænkning hedder det blandt andet: Vi understaa os just ikke i at kritisere denne af Citanten brugte Behandling, som forklarer sig selv, forhaabe ej heller, ved denne upartiske Relation, at anses for Anklagere, men da Eksekutionen uden Barmhertighed paafulgte, saa synes det, at Straffemaaden fortjener mere at straffes end Bondens Forseelse. Vel siger Oberstløjtnanten, at Bonden ved Drik og Spil ødte sit Korn og bortbyttede sine Bæster, men han havde dog glemt Formaliteten, som er, at overbevise Bonden slikt, før Dommen er overgaaet. Om han undertiden holdt sig lystig og gik til Kroes, saa var det dog en god Bonde til sit Arbejde. Vi have set Gaardens Bygning, og naar den ene Længe undtages, maa vi tilstaa, at der findes mange Gaarde her i Landet, der ikke ere bedre, ja ikke saa gode, og da Jens Pedersens bedrøvede Hustru, omgiven af to Børn, er berøvet sin fattige Bo, paa en Seng og en

Riste nær, sit Levebrød og endelig sin Mand, som vel næppe i sin Levetid kan aftjene et Par hundrede Rigsdaler i Tugthuset fra sin Mundportion, saa har hun billigen bevæget os til at slutte med dette Ønske, at hendes Mand atter maa sættes paa fri Fod, med fri Pas for sig med Kone og Børn, item hendes ringe Bos Uøsgivelse og med en billig Repartition, for den ham stete Fornærmelse.

Oberstkøjnant Sehested mødte ej ved Forretningen, men hans indhentede skriftlige Svar var alene en Gjentagelse af det tidligere anførte, hvormed følger Præstens Attest, at han var hengiven til Drik og Slagsmaal — men dette Faktum burde have været bevist, før han blev dømt. Jens Pedersen er saaledes alene dømt til Tugthuset for en fingeret Gjæld efter Foundationens 6te Post, som alene tillader at dømme gemene Folk der udi for Penge-Mulfter og Bøder og ikke for Particulier-Gjæld, dernæst, at han strax fra Tinget er berøvet sin Frihed og bortført, da dog Dommen først burde beskrives og lovlig forkyndes for ham, om han inden 3 Solemærker vilde erklære Betaling eller Appel, og saaledes har man hastet med Exekutionen, paa det at Formalitet og Realitet i den hele Sag kunde ligne hinanden.

Lunde og Glorup den 28de Maj 1770.

Bekker.

Bredahl.

At Bøndernes gamle Selvstændighedsfølelse ofte vakte dem til Modstand mod saadanne Hærskaber, der ved alle mulige Midler søgte at værne om de gamle Rettigheder, er let at forstaa, men at de kunde hildes i Modstand og Mistro mod de Hærskaber, der med ædelt Sind og ærlig Stræben søgte at fremkalde en bedre Tid for den trælbundne Bondestand, er lidt vanskeligere at fatte. Og dog

er det kun alt for sandt, at Bøndernes Mistro mod alt nyt ofte voldte ædle Godsejere uforsthyldte Bryderier. Det laa nu ikke for Menigmand at tro om nogen Godsejer, at han vilde gjøre Opoffrelser for Bøndernes Bedste, uden at han selv høstede Frugten deraf.

Paa Holstenshus sad dengang en af de ædleste og mest fordomsfri Adelsmænd i Danmark, Gehejmraad Adam Kristoffer Holsten, Amtmand over Nyborg og Tranekjær Amter, der med en redelig Villie stræbte at fremme Udstiftningen og indføre et forbedret Agerbrug, bedre Boliger og bedre Livsvilkaar for sine undergivne Bønder, og dog mødte hans ædle Hensigter saa ofte den koldeste Modstand.

Det var her som saa mange andre Steder de ulykkelige Magestifter og Jorddelinger, der Tid efter anden havde fundet Sted ved Holstenshus, der tilsidst — just i Brydningens Tidsalder blev en Kilde til Bøndernes Mistro og aabenbare Klager. Vi skulle nu ikke gaa dybere ind paa de Bryderier, Udstiftningen og lignende Forbedringer i Aarene før og efter 1770 fremkaldte ved Holstenshus, da dette allerede er trykt<sup>1)</sup>. Derfor kun dette: Som bekjendt var Udstiftningen ved Holstenshus en af de første i hele Danmark, og der var her, ligesom de fleste andre Steder forud foregaaet en Del Magestifter imellem Hovedgaarden og Bønderne, og det blev ogsaa her Kilden til en Del Bryderier, saa Bønderne, ikke alene fremkom med skriftlige Klager til Vandvæsenstommisionen, der dog ved Gehejmraadens Forekommenhed fandt en mindelig

<sup>1)</sup> Se „Holstenshus og Nattebølle“ I D. S. 84 fl. og II Del S. 193 fl.

Afgjørelse, men senere vovede de endog at forebringe gjentagende Klager for Kronprins Frederik 1787, hvortil der imidlertid intet Hensyn toges, da baade Reventlow og Colbjørnsen personlig kjendte Gehejmerraad Holstens ædle Færd og Forbedringerne ved Holstenshus. Det var først da 11 Bønder to Aar senere indgave en lignende Klage paa ny, at Landbæfenskommissionen maatte udfolde sin mæglende Medvirking.

Som det gik ved Holstenshus, saa gik det ogsaa ved Brahetrolleborg <sup>1)</sup>. Den ædle Grev Ludvig Reventlow, Statsministerens Broder, havde i flere Aar forberedt de store Forbedringer paa Baroniet, idet han i Aaret 1788 udfiktede saa at sige hele Baroniet, indførte Arvesætte og frigav Bønderne baade for Hoveri og for ethvert hæmmende Baand. Han havde allerede dengang indført et mønsterværdigt Skolevæsen og mange til Bøndernes Oplysning og Velvære sigtende Foranstaltninger. Han indførte et egent Sogneraad af otte oplyste Bønder, de fire valgte han selv, men de andre fire valgtes af Bønderne, og disse otte Mænd deltog tilligemed Landinspektøren og Forvalteren i Udfiktingens Fuldførelse, ligesom ved de enkelte Byer enhver Gaardmands Raadsførelse blev taget til Hjælp. Der laa ingen Tvang fra Grevens Side. Det stod enhver frit for at modtage de tilbudte Friheder og Fordele — enhver kunde vælge, om han vilde være fri Arvesæster eller hoverigjørende Fæstebonde. Den allerførste Del meldte sig til at modtage de tiltænkte Goder, og Søndagen den 14de September 1788 bleve de indbudte til et stort Taffel paa Brahetrolleborg, hvor Greven efter Maaltidet

<sup>1)</sup> Det følgende fra Brahetrolleborg er udtaget af Godsarkivet.

holdt en højtidelig Tale til sine Bønder, som afleverede deres gamle Fæstebreve mod de nye Arvefæsteskjøder og forlode Brahetrolleborg i den højtideligste Stemning og under de bedste Ønsker for Fremtiden.

Men Mistroifsheden begyndte ogsaa her at udstrø sin onde Sæd blandt Bønderne. Enkelte selvkløge iblandt dem ophidsede andre, saadan at hele Flokke af dem nægtede at modtage de thinglæste Skjøder. Det smertede den ædle Greve og smertede ham i den Grad, at han samlede dem paa ny og holdt en kraftig og tjærnefuld Tale, af hvilken vi tillade os at gjengive følgende Uddrag<sup>1)</sup>:

„Nu da Eders Arvefæste- og Skjødebrevne ere thinglæste og protokolerede, har jeg ladet Eder sammentalde, Børn, for at I kunne modtage dem igjen, efter at de paa det højtideligste ere beseglede og saaledes have vundet lovformelig Kraft. Jeg har forladt Eder som Husbonde. I ere fri, hæderlige og agtbare Bondemænd, der ingen vilkaarlig Behandling længere ere underkastede. Enhver her paa Baroniet, ingen undtagen, er fri. Det Vaand, Regjeringen har lagt paa Eder, i Henseende til det militære, er det eneste, som binder Eder, men alt andet er ophævet her paa Baroniet. Saaledes tror jeg at have givet Eder det varigste Bevis paa mit Venfkab og min Kjærlighed til Eder. Nu findes intet Vaand mere imellem os, end det Tillid og Fortrolighed ene kan give, og derfor burde være saa meget henfigtsfuldere og fordelagtigere, naar al Tvang er udryddet. — Den 14de September, denne for mig og os alle saa vigtige, saa frydefulde Dag, hvor jeg først hilfede Eder i eders ny Stand som frie Arvefæstere,

<sup>1)</sup> Brahetrolleborg Birks Tingbog i Godsarkivet.

da talte jeg frit og uden Tilbageholdenhed med Eder og forestillede Eder alt, hvad jeg ansaa fornødent, for hensigtsfuld, at kunne gjøre det højtidelige Skridt, som ledsagede det hele, og viste Eder Forstjellen imellem Eders forrige og nuværende Forfatning.

Nu ere vi alle udfskiftede, intet Fællesskab mere hindrer eller stanfer vor Vindstibeligbed, men enhver kan efter sin Flid og Overbevisning dyrke sin Sord, der nu ligger samlet omkring Eder. Fryd burde derfor alene oplive os mine Venner! Jeg haabede, at I vilde elste mig som Eders Ven, der mente det ærligt med Eder. Jeg smigrede mig med det glade Haab saaledes at have lagt en urhyggelig og evig Grund til Eders sande Lykke, styrket ved vort forbedrede Skolevæsen og forbunden ved vores Fattigvæsens hensigtsfuldere Opfyldelse. Jeg ansaa mig som den lykkeligste dødelige, der nyder idel Velsignelse, hvor enhver Gjenstand forøger det fortryllende i min Stilling. — Jeg forlod alting, for bestandig at være hos Eder. Intet Kald var mig kjærere end Trolleborg, med Glæde opoffrede jeg mig ganske og aldeles i fuld Tillid til Eder, at I vilde virke med mig i denne lille Virkefreds, der maasse kan have lige saa stor Indflydelse paa det almindelige som den større, jeg forlod.“

Greven udtaler nu sin dybe Klage over, at en Del Beboere i Haagerup, Højrup og Brendelydinge, ved en Skrivelse havde nægtet at modtage de thinglæste Arvefæstestjoder og siger bl. A.:

„I have bedrøvet mig paa det inderste. Jeg ansaa det for umuligt, at et saadant Sindelag skulde være min Løn. Nu vel da! saa viid, at jeg ikke længer skal bebyrde Eder med mit Venstab, som I saa lidet skjønner



paa. Saa skal I ogsaa se mig som den, der paa det nøjeste opfylder sine Pligter endog mod de Gjenstridige, men dette Skridt anser jeg for for vigtigt til paa egen Haand at afgjøre, derfor raadførte jeg med mine Venner, hvad jeg skulde svare paa Eders Skrivelse af 22de Decbr."

Greven oplæste nu Bøndernes Skrivelse, der gik ud paa, at det var umuligt, at svare alt det i Arvefæstebrevene fastsatte Quantum Korn, naar de skal betale de kongelige Skatter, med mindre Greven vilde give dem noget efter, hvis ikke — ønskede de helst at blive ved det gamle — igjen at blive Fæstebønder. Og Greven fortsatte igjen:

„At I ere svage, indser ikke Eders eget Gavn, véd heller ikke at beregne de Eder tiltænkte Fordele, undrer mig ikke. Derfor valgte jeg Trolleborg til min eneste Virkefreds, at I kunde finde mig og stedse raadføre Eder med mig. Med Kjærlighed har jeg bestandig modtaget enhver af Eder, som kom til mig, derfor op slog jeg min Bolig hos Eder.

Tillader I gode Gjerup, Fleninge, Grønderup og Fagsted Mænd, at jeg takker Eder for Eders tillidsfuldere Venskab, at I bleve mig tro, at I ikke lod Eder forføre, uagtet Niels Smedevind søgte at opvække samme Uroligheder i Eders Byer, og uagtet han anvendte al sin Veltalenhed for at sætte Splid imellem os. Jeg véd alt, hvad jeg i denne Henseende behøver, men Hævnen er ikke min.“

Paa en klar og tydelig Maade udviklede Greven nu hele Arvefæsteforholdets Indretning. Han paaviste, at Afgifterne i Virkeligheden ikke vare højere end forud, thi Landgilden blev ikke højere i sin Helhed. I Decbr. 1787

havde Greven samlet Bønderne og tilkjendegivet dem den hele Plan, som skulde vejlede og følge ham til at gjøre Bønderne til fri af Fællesskabet udfæstede Arvefæstere, samt Hovnings- og Tiendesfri. I Dagene før den 14de Septbr. blev alting paany forelagt, hvad Afgifter, der vilde falde paa enhver Gaard osv. Haagerup og Ydingaarde Mænd udmærkede dem allerede dengang ved usømmelige Udtryk; men de kom dog alle om Aftenen før den 14de Septbr. og forlangte at være med blandt Arvefæsterne. Og de deltog alle i Højtideligheden den 14de Septbr., og ingen af dem gttrede nogen Tvivl. Greven anker nu over de strafaldnes Troløshed:

„Gjorde jeg Eder Ret, tog jeg Eder paa Ordet og lod Eder blive hoverigjørende Fæstebønder, thi saadanne Gaards-Lodder, som I have, ville give en god Indfæstning og en god Fordel for Baroniet. — Eders Børn maatte da se, hvorledes I Fædre havde fortrængt dem fra den lykkeligere fri Forsatning. Jeg burde tage Eder ved Ordet for at udmærke Eder som Trældoms Slægten, der saaledes efterhaanden skulde uddø med Eder. I fortjente at komme i den Forsatning I ønske Eder, siden I føle Eder som Trælle og tænker som Trælle, I burde derfor omgaas som Trælle og overalt anses som ufri Folk, thi Forstjel maatte der nødvendigvis gjøres paa Eder under Trældomsaaget og Eder I hæderlige agtbare Gaardmænd som Arvefæstere. — — Medhøit, dyb Bemodighed over Eder I kortsnyede svage og ubetænksumme Gaardboere opfylder mit Sind og rører mig paa det inderste. Eders Sindelag bedrøver mig mest. — — — Gid kjærlig Enighed og Vennskab stedse maa ledsage og forene os alle, at

vi faaledes snart kunne nærme os Maalet. Det give Gud! Han være med Eder!"

Efter 14 Dages Betænkningstid mødte de troløse Bønder fra Baroniets nordre Del igjen paa Tinget for at erklære dem for, eller imod Arvefæstet. Kun et Par Mænd modtog deres Skjødebreve. Der blev nu tilspurgt om de vilde have et Hus paa 3—4 Tdr. Land i Steden for deres Gaarde, men hertil svarede de bestemt Nej! Og da de faaledes hverken vilde det ene eller det andet, lod Forvalteren dem forstaa, at han efter Grevens Ordre maatte tilkjendegive dem, at de vare bundne ved deres Kontrakt og maatte anse dem for Arvefæstere, de bade da om, at Sagen maatte opsættes, til de fik talt med Hs. Maj. Kongen. Sagen opsattes, og de paagjældende Bønder fik Rejsepas til Kjøbenhavn — men blev hjemme! Og hermed endte denne Sag. De urolige Bønder modtog efterhaanden deres thinglæste Skjødebreve.

Hundrede Aar ere forløbne siden Bondefriheden og Bondetrældommen brødes med hinanden. Men ligesom Bønderne paa Baroniet Holstenshus hundrede Aar efter Udfikstningens Fuldførelse satte en Støtte af Steu til Minde om den Holstenste Families naadige Besiddelse og særlig til den daværende ædle Besidders Ære, saa har man paa Eggen ved Brahetrolleborg tusinde og atter tusinde Gange velsignet Grev Ludvig Reventlows Minde, for hans faderlige Omhu for sine Bønder.

Han var den, om hvem der er skrevet: „Ingen vigtig „Foranstaltning i Statens Indre blev truffen uden Raad- „førsel med ham; og hvor ugjærne han end forlod sit „gamle Slot og sin velsignelsesrige Virksomhed der, ind- „fandt han sig dog i Hovedstaden, saa snart han kaldtes

„dertil. Da kom den gamle, kraftige Mand i graa Frakke  
 „med overtrukne Knapper og sort Underdragt, med sit  
 „alvorlige, dybtfurede Ansigt —, under de lange Øjen=  
 „brun lo to venlige Øjne og en rask Gang og en livlig  
 „Bewægelse røbede hans Indres rastløse Virksomhed. Alle  
 „viste ham uhyklet Grefrygt, men som de Menneſter, hvis  
 „Tanker udeft ere rettede mod et Maal, ſyntes alt, hvad  
 „der laa udenfor hans Kreds, ham uvedkommende. —  
 „Han var en Mand, en af dem der bringe Liv og Varme  
 „i den kolde, egoiftiſte Maſſe.“<sup>1)</sup>)

---

<sup>1)</sup> Livserindringer af en Diplomat i danſk Tjenefte i „Nær og Fjern“ Nr. 401, 1880.

## VIII.

## Munkebo Sogns Historie.

Af Biskop Dr. Engelstoft.

---

Den nordøstlige Del af Thyen kaldes af de nhere Geografer ofte „Halvøen Hindsholm“, der da siges at være forbundet med Thyens Fastland ved det brede Drag mellem Odense og Kjerteminde Fjord, paa hvilket Munkebo ligger<sup>1)</sup>; men ligesom Benævnelsen „Holm“ allerede kunde vække Tvil om Rigtigheden af denne Talebrug, saaledes sabner den al historisk Berettigelse, saa øjensynligt det end er, at der virkelig nu ligger en stor Halvø fra Kjerteminde Fjord til Thyens Hoved. Navnet „Hindsholm“ har nemlig ingeninde været givet den, men er Benævnelsen paa den nordlige Del af den nuværende Halvø, som i fordums Dage har været skilt fra Thyens Fastland ved en

---

1) Efter Scheel, Krigens Skueplads 1, 256, skriver Baggesen, den danske Stat S. 247: „Halvøen Hindsholm staar i Forbindelse med Thyens Fastland ved den 2000 Alen brede Munkebo Lange mellem Odense Fjord og den indre Del af Kjerteminde Fjord“. Trap Ager. Danm. S. 613: „Kjertinge Fjord strækker sig ind mellem Hindsholm og den sydlige Del af Bjerg Herred“, og S. 579: „Kjerteminde ligger paa Halvøen Hindsholms sydligste Punkt“.

Kig af Odense Fjord (Torup Strand), der vest fra skar ind mellem Drigstrup og Mefinge Sogne, og ikke blot naaede næsten til Store Belt, men endog havde et Udløb deri paa det Sted, hvor endnu det store udtørrede Engdrag har Afløb igjennem Bodsbek eller Baadsbek,  $\frac{1}{4}$  Mil nord for Kjerteminde<sup>1)</sup>. Tænke vi os dette Engdrag oversvømmet indtil en meget smal og lav Landstrimmel, et lidet Drag eller Drei, der som en smal Vej forbandt Kjerteminde Bymark med Viby Sogn og ofte kunde overskyldes af Havet, have vi en Landdannelse for os, der godt forklarer, at det hele nordfor Bodsbek og Thorup Strand liggende Landstrøg kunde kaldes en Ø eller Holm, men ingenlunde en Halvø, saameget mindre som Færdselen over det smale Drei altid var usikker og ofte krævede Benyttelse af Vaade, hvoraf Bækken skal have sit Navn. I vore Dage, da der er opført Dæmninger for begge Ender af det Dalstrøg, der adskiller Hindsholm fra Fastlandet, kan det, navnlig fra et militært Standpunkt, være naturligt at udstrække Navnet over det Hele, som nu ved Kjerteminde Fjord danner en stor Halvø; men baade i fysisk og i administrativ Henseende og i den folkelige Bevidsthed har den gamle Landsdeling efterladt sig uudflettelige Spor i en skarp Adskillelse af Hindsholm fra den tilgrænsende Del af Bjerg Herred nord for Kjerlinge Fjord. Fysisk danner dette Landstrøg et sammenhængende Højland, der hæver sig højest imod Norden, medens Hindsholm begynder som en vid Slette, der hen imod den nordlige og østlige Strandbred efterhaanden hæver sig og

1) Videnskabernes Selskabs Kort gjengiver endnu saa temmelig det Vanddrag, der afgrænser Hindsholm; paa de senere Kort er det et Engdrag, inddæmmet Strand.

sætter en lignende Bakkerand imod Havet, men adskilt fra Bjerg Herreds Højland ved en Lavning, der aabenbar engang i Oldtiden har forbundet Odense Fjord med Store Belt og altsaa gjort Hindsholm til en virkelig Ø. Efter den oprindelige Herredsdeling hører vel Hindsholm til Bjerg Herred chorographisk, men administrativt har Kongsgaarden Eskbjerg (nu Skeløborg), hvorunder Landsfabet hørte, altid været regnet til Nyborg Lehn<sup>1)</sup>, medens det øvrige Bjerg Herred regnedes til Næsbyhoved eller Odensegaards Lehn; og Hindsholm havde sit særlige Herredsthing i Dalby<sup>2)</sup>, som det endnu har sin særlige Jurisdiction under Byfogden i Kjerteminde. Kirkeligt regnedes ogsaa Hindsholm med sine 4 Sognetirker for et samlet Hele, men dog altid forbundet med Bjerg Herred, og Folkebevidstheden veed fuldkommen at skjelne mellem Hindsholm og det øvrige Bjerg Herred. Biskop Jacob Madsen gav 1588 en nøiagtig Beskrivelse af Grændsen, da han satte Hindsoherreds Stjæl ved en Bæk sydvest, strax fra Kjerteminde<sup>3)</sup>, nemlig Bodsøbæk, sydvest paa Hindsholm,  $\frac{1}{4}$  Miil nord for Kjerteminde, og correcte Historikere have da ogsaa i vore Dage iagttaget den rette Brug af Navnet Hindsholm<sup>4)</sup>.

Det Land, vi saaledes maa fratjende den nye Halvø Hindsholm, har sin egen Historie. Betragtet geographisk

1) Ersklev Danske Lehn S. 30, 31. Dan. Mag. 4. R. 4, 227.

2) Bedel Simon sen Fyens Bilkaar under Grevens Feide S. 96, 97 og 104. Pall. Müller Grevens Feide 1, 440 og Jac. Madsens Bisitatsb. udg. af Erone S. 135, 156, 163.

3) Anf. Str. S. 135.

4) Saaledes D. Nilfen Kong Waldemars Fordebog S. 127. Men de geographiske Lærebøger arbejde i Misforstaaelsens Tjeneste ved Benævnelsen „Halvøen Hindsholm“.

kan det kaldes den halvmaaneformige Indfatning af Kjer-tinge eller Kjerteminde Fjord mod Nord og Vest fra Store Belt til Kjørby Na (Geels Na paa Generalstabens Kort), en Landstrækning, der hæver sig med meget betydelige Høider i Midten (179 Fod), men ved begge Ender stiger ned til Havet. Den bærer nu Kjøbstaden Kjerteminde paa den østligste Spidse, derefter Drigstrup Sogne (med Byerne Lille Viby, Nørre Kjørby, Drigstrup og Bregnør) og vestligst Munkbo Sogn (med Byerne Munkbo, Drøbby og forhen Trellerup); men det er vanskeligt at gjøre sig en klar Forestilling om, hvorledes de nuværende Forhold succesivt har udviklet sig gennem Tiderne under Livets mangfoldige Forandringer. Af de nuværende tre Sogne er Kjøbstaden aabenbart det yngste, da Kjerteminde først omtales i det 15de Aarhundrede og fik sine første Privilegier af Kong Erik af Bommern 1413, ligesom Navnet selv forudsætter Landsbyen Kjertinge med Kjertingefjord, og Anlæggelsen af en aaben By ved Mündet af denne antyder en Tid, da man ikke længere behøvede den Beskyttelse mod Søroverne, som de ældste Byer søgte ved dybtindstykende Fjorde eller en fast Borg. Ligesaalidt har Drigstrup Sogn nogen mærkelig Fortidshistorie<sup>1)</sup>. Navnet har det formodentlig ligesom Drøbby af et Drei

<sup>1)</sup> Det skal engang have været Anæx til det ligesoverfor paa Hindsholm beliggende Mesinge, indtil en Sognepræst, Hr. Hans, druknede paa sin Sognevei (Dette Tidsskr. 6, 56). Naagtet dette vel kunde ske ved at passere Dreiet (som det siges D. Atl. VI, 569), er det dog rimeligt, at Præstens Sognevei gik over Thoreby Strand, der ogsaa kaldes Thoreby-Beile, og hvor en Tolder Johan Madsen i det 17de Aarh. ogsaa forjogte at sætte en Dæmning (D. Atl. VI, 566) og hvor Vidensk. Selskabs Kort antyder en Bei.



eller Drag, enten man nu skal tænke sig begge kaldte efter det store Drag, der forbinder det hele Landstrib med Fyens store Fastland og paa hvilket Munkbebo ligger, eller denne By har Navn af det lille Drei, som forbandt Hindsholm med Fastlandet paa den østlige Udkant af Sognet og hvor endnu efter Torup Strands Udtørring den yderste Landstrækning kaldes „Dreiet“<sup>1)</sup>). Sognets og Fyens Navn forekommer kun i nogle enkelte Stjæder paa Ejendomme i St. Knuds og St. Hans Klosters Archiver efter Reformationen<sup>2)</sup>), og Kirken var formuende nok til at udrede Skat blandt de større Kirker 1523<sup>3)</sup>); men hvorlænge Sognet havde sin egen Præst i Præstegaarden, er uvist; thi efter at Hjertemind Kjøbstad havde hævet sig i det 15de Aarhundrede og 1476 faaet sin nuværende Kirke, findes Drigstrup forbundet med Kjøbstadaldet<sup>4)</sup>), og dette Forhold stadfæstede Reformationen, saa at Drigstrup blev Annex til Kjøbstaden, hvor Sognepræsten derfor skulde holde Kapellan, og Degneembedets Indtægt tillagdes Latinskolens Rector, der tillige var Degn i Kjøbstaden og lod Tjenesten i Drigstrup Kirke besørge af en Skolediscipel.

1) S. Kortet i Traps Ager. D. 1 Udg. 179. Kunde det synes, at dette Drei ligger noget langt borte fra Drigstrup By, kan det bemærkes, at de to nærmere Byer, som nu findes i Sognet, have Navne, som ere laante fra Naboegnene, Hjærby og Viby, og derved tyde paa en senere Oprindelse, saa at Drigstrup engang havde været den nærmeste ved Dreiet til Hindsholm.

2) Ved. Sim. Odense By 2, 2, 61—62 og 102.

3) Dan. Mag. 4 R. 2, 50.

4) Ager. Fred. I Registrator, ved Ersklev og Møllerup. S. 96, 119 og 121. En kongelig Secretair blev i Mai 1526 lønnet med Hjertemind Præstekald, men efter hans Død kaldte Kongen de første evangeliske Præster 29de Oct. og 22de Novbr. 1526.

Senere lagdes ogsaa Kongetienden til Præstefaldet<sup>1)</sup>. Saadan blev Drigstrup's kirkelige Stilling i det 16de Aarhundrede; men om der ikke engang havde fundet et ganske andet Forhold Sted, er et Spørgsmaal. Endnu gaaer Drigstrup Sogns Forder ganske tæt ind til Rjøbstadens Bygninger, og før Byens Anlæg maa den øde Strand have været regnet til Drigstrup's Sogn lige op til Bodsbaek; havde saa Nybyggerne ingen Kirke før 1476, da den nuværende blev opført<sup>2)</sup>, kunne de have søgt Drigstrup Kirke, som Løgstørs Indbyggere indtil vore Dage have søgt Løgsted Kirke omtrent i en lige Afstand. Drigstrup Kirke er ikke heller ganske uden Spor af noget Saadant: den var indviet til de Søfarendes Helgen St. Nicolaus, har haft tre Altare med Altertavler, 2 Klokker og 4 Hvælvinger<sup>3)</sup>. Dog — det er kun en Mulighed, og det gjælder i alt Fald kun det 15de Aarhundrede; før den Tid findes intet Spor af Drigstrup i Historien.

Men den tredie Del af dette Landskab, Munkøbo Sogn, fremtræder med et andet Præg af Ælde og gammel Anseelse. Navnet findes allerede i Kong Baldemars Fordebog, hvor „Munkæbothø“ staaer ved Siden af Bjerg Herreds Navn og derefter nævnes („Munkæboth“) blandt det Gods, Kongen erhvervede til sit Patrimonium, dog uden Angivelse af nogen Afgift eller nogen Anthydning af

1) Strøm om Kjerterminde Præster, Rectorer og Hørere i dette Tidstr. 3, 1.

2) Dan. Atl. VI., 612.

3) Jac. Madsens Visitatsbog S. 150. Ogsaa en Pergaments Messiebog og smukke Messjeklæder fandt Biskoppen der 1589. Endnu har Kirken, hvis ældre Del var af raa Kampesten, en udmærket gammel Klokke og to meget lange Hvælvinger i Stibet.

hvad Kongen ejede der<sup>1)</sup>. Om Navnet har en historisk Oprindelse, er vanskeligt at sige; man har meent, at det skulde hidrøre fra, at Munte fra et eller andet Kloster skulde have besørget Tjenesten i denne Kirke og derfor havde en Bod eller Bolig ved den, og virkelig er der Spor af, at en Domherre i Odense kort før Reformationen har havt denne Kirke og sat sit Navn og Marstallet 1487 paa et Skrin, der fandtes i den<sup>2)</sup>. Men medens det let kan forklares, at Muntebo Præstefald kunde blive et Beneficium til et af de 1474 oprettede Prælaturer, savnes ethvert Spor af tidligere Forbindelse med noget Kloster, og naar Navnet allerede kunde nævnes 1231, maatte det være opstaaet paa en Tid, da Fyen kun havde eet eneste Kloster, nemlig St. Knuds Benedictinerkloster, og dette regnede aldrig Muntebo Kirke blandt sine Kirker, og ei heller besad det noget mere end en enkelt Gaard i Muntebo, som det endog først fik henved Aar 1500<sup>3)</sup>. Biskop kunde man tænke det muligt, at de driftige Benedictinermunte allerede i Klosters første Tider havde anlagt en Bod eller Boder paa dette for Fisteri og Udsørsel saa gunstigt beliggende Sted, hvortil senere Odense Borgere ogsaa fandt Veie<sup>4)</sup>; men snarere maa dog vel Stedets

1) D. Nielsens Udgave af Jordebogen S. 24 og 25 (jf. p. XI, hvor den dobbelte Opførelse forklares paa denne Maade).

2) Marm. Dan. 1, 155-56. Bloch fyenskt Geistl. 1, 597 og Bedel Sim. Odense 2, 2, 22-23 og Pontopp. Annal. II, 689. 93.

3) I Klosters Archiv opregnes dets 6 Landbykirker og en Gaard i Muntebo, som Klosteret fik ved Mageliste med Palle Andersen til Hverringe, der levede 1480-1503. Bed. Sim. Odense 2, 2, 67 og 62. Tidste Archiv-Registratur 4, 19.

4) Navnet kunde saaledes have samme Oprindelse som Falsterbo, der endnu langt ind i det 16de Aarhundrede skrives Falsterbode Fiste Leie. (Aetst. udg. af Fyens St. 1. S. 1, 92).

Navn tænkes endnu tidligere opstaaet, mulig fra en eller flere Munte, som i Christenhedens første Tider fra det 9de og til 11te Aarhundrede kunde have taget Bolig der, saaledes som St. Thøger i Thy, og derfra have forkyndt Christendommen i Omegnen og efterladt en Kirke paa Stedet. Jac. Madsen skriver „Monthebo“, og dette kunde som Fordebogens Muntæboth mulig antyde en Udtale som Munt Hebo eller Munt-Webo, en Bo paa Sletten eller i Skoven, som Hedeboerne ved Elvedgaard og Store Hebo ved Varde og Nørre Hebo og S. Hebo. Men Biskoppen skriver ogsaa Munchebo, og senere Tiders Udtale støtter ikke denne Tanke.

Ligesaa ubekjendt er det, naar Muntebo blev Sædet for det Birkething, som senere forefindes under Navn af Muntebo Birk og indbefattede Drigstrup og Muntebo Sogne eller den hele Halvtreds af Land, som ved Fjorden udskiltes fra Bjerg Herreds Hovedmasse, der havde Thingsted i Kjølstrup<sup>1)</sup>, og det lader sig vel forklare, at dette Landstrøg, som ved store Skovstrækninger var adstilt fra Kjølstrup, kunde behøve sin selvstændige Retspleie, som saamange andre isolerede Landsdele i Thy, saasom Agger-næs, Gamborg, Fønsskov o. fl., men det kunde ogsaa tyde paa en større Betydning, Stedet havde haft i Fortiden. Maaskee antydes en saadan Særstilling af Birket allerede i Kong Valdemars Fordebog, hvor Navnet Muntebo er stillet ved Siden af Bjergherred i Overskriften over Kongens Eiendom i Herredet, som om det skulde siges: „i Bjergherred og tilstødende Birk, eier Kongen etc.“ Vel

1) Eldste Archiv Registrat. 4, 190 og Jac. Madsens Bisitatæsbog S. 135.

staaer det i saa Fald overflødig, da der ingen anden Eiendom anføres derunder end Sællebjerg, som laa i det egentlige Bjergherred; men en særlig, isoleret Stilling i Forrbogen have ogsaa Kjøbstæderne Middelfart, Faaborg og Svendborg under de vedkommende Herreder, i hvilke de jo ogsaa udgjorde særegne Retskredsse<sup>1)</sup>). Som Kjøbstad kunde da ogsaa Munkbo her være fremhævet, og naar det vedblev at være Midtpunkt i en særlig Retskreds, kunde det være et Tegn, der viste i samme Retning. I ethvert Tilfælde maa Byen have haft en fremtrædende Stilling, idet dens Retskreds oprindelig indbefattede det hele Landstrøg fra Dræby til Kjertinge-Fjords Minde og Bodsbæk ved Hindsholms Drev, saalænge ingen Kjøbstad var opstaaet ved Mindet. Paa dette Yderpunkt blev imidlertid Birkets Grændse bestaaet, da Kong Erik af Bommeren 1413 skjænkede Hjertemindes Borgere det første Privilegium, hvori han ved Siden af de Privilegier, som Svendborg og Faaborg allerede havde, udtrykkelig undte og gav dem al Birkes Ret og bestemte deres Byfreds Grændser paa begge Sider af Sundet<sup>2)</sup>). Kjøbstaden blev saaledes en ny Retskreds mellem Hindsbo Herred og Munkbo Birk, og forsaavidt som endnu nogen Forbindelse i Retspleien kunde finde Sted, naar bedste Byghdemænd indkaldtes af Biskoppen til at danne en Overret, løste

<sup>1)</sup> D. Nielsens Udgave S. 22. Naar denne Udgiver (S. 108, Note 11) antager, at Svendborg ikke er ment med det ganske ukjendte Navn Kjælteburgh, fordi Navnet Svendborg allerede da skulde være i Brug, forekommer det mig dog rimeligt, at det er enten Byens tidligere Navn eller Navnet paa en Del af Byen, da det vel kunde hænge sammen med det Navn Nyseborg, som endnu en Gade og Gaard i Svendborg har.

<sup>2)</sup> Dette Privilegium er trykt i Ny dan. Mag. 5te B. S. 235.

Kong Christian den Anden de sidste Aar, da han ved sin Stadfæstelse af Hjerteminde Privilegier 1516, tilføjede som et nyt, at Borgerne for Fremtiden ikke skulde være Bygdemænd over nogen udenbys Mænd eller nogen udenbys Mænd over dem<sup>1)</sup>). Med denne Indstrækning fortsatte Munkbo Birkething sin stille Virksomhed, der ikke vides at have efterladt sig Spor i Domme eller andre Thingsager<sup>2)</sup>), formodentlig under samme Overøvrighed som Bjerg Herredsting, der laa under Odense Lehn, undtagen forsaavidt det ved særlig kongelig Gunst kunde være forlehnet til Andre. Dette har rimeligvis været Tilfældet i en Del af det 15de Aarhundrede, da Fru Else Kabel, Geert Brüstes Enke, til Eskbjerg, i Aaret 1462 frasagde sig sin Andel i Næsbjoved Lehn, men forbeholdt sig Munkbo, Hjerteminde og Eskbjerg<sup>3)</sup>). I det 16de Aarhundrede laae Munkbo Birk til Næsbjoved Lehn, som det sees af Peder Ebbesens Lehnsbrev af 18de August 1524, hvori blandt Slottets Tilliggende opregnes Bjerg Herred og Munkbo Birk<sup>4)</sup>). Det var derfor vel

1) Dette Privilegium er trykt i Actst. udg. af F. St. lit. Selskab 1, 149—50.

2) En Holm hedder endnu Galgeholm, maaskee fra Birkethingets Tid. Et Skjode paa en Gaard i Dræby i „Munkbothe Sogn“ af 1418 habes vel endnu, men det blev thinglæst paa Landsthinget som Adelenes Bærning. Ved. Sim. Odense 1, 2, 103.

3) Ved. Sim.: Odense 1, 2, 156. Geert Brüste havde 1440 kjøbt Hindsholm af Peter Gold af Møgelkær. Reg. Dipl. 2den Række, 1ste Bd., S. 665.

4) Fred. 1stes Registr. S. 50. I Registret til denne Samling er vel givet den Forklaring, at Munkbo Birk skulde ligge paa Auernak Ø; men foruden den lange Afstand fra Lehnet kan der ikke tænkes paa denne Ø, da kun Midterpartiet hedder Munkø og Munkøby, men det Birkething, den en kort Tid havde i det 17de Aarh., kaldes Auernakøbirk.

muligt, at de to Retskredse kunde have fælles Foged, og naar man seer, at Herredsfogden i Bjerg Herred indstillede sig 1535 til at hylde Kong Christian den tredie med 3 Mænd af Munkbo Sogn og 1 Mand af Drigstrup Sogn<sup>1)</sup>, maa han antages at have handlet paa Birkets Vegne alene og senere med andre Thingmænd have hyllet Kongen paa Bjerg Herreds Vegne. Sidste Gang nævnes Munkbo Birk 1578, da det ved et Kongebrev af 5te Juni blev nedlagt. Som Grund anføres i Kongebrevet, at dets Omfang var saa betydeligt indsvundet, at der næppe var 12 Bønder og saaledes ikke et tilstrækkelig Antal af lovgilde Mænd til at holde Thinget i det Tilfælde, at Rogen skulde blive lovfædet<sup>2)</sup>. Retskredsen henlagdes da til det almindelige Bjerg Herredsting under Odenfegaards Lehn.

Dette er i Grunden Alt, hvad der er bekjendt om Munkbo indtil det 16de Aarhundrede; thi igjennem 300 Aar efter Kong Valdemars Fordebog nævnes dette Sogn ikke oftere end de to Gange, som ere anførte, 1418 og 1462. Men naar vi betænke den Brug, Odenf Borgere i det 16de og 17de Aarhundrede gjorde af Munkbo og Kjerteminde som Handelsvei og Udførselssted, paatrænger sig det Spørgsmaal, om der ikke ogsaa tidligere og før Kjertemindes Anlæggelse havde fundet et lignende Handelsrøre

1) Ved. Sim.: Grevens Feide S. 95.

2) Agbr. i Regist. anført af Jacobsen i Hist. Tidssk. 4, 599. Da der 1588 vare 41 Tiendebønder i Munkbo alene (Jac. Medf. S. 148), er denne Angivelse af Thingmænd høiest besynderlig. Mulig havde Herregaardene draget deres Bønder til Kjølstup eller Dalby Thing? Senere var der 32 Gaarde og 37 Huse i Munkbo Sogn og 35 Gaarde og Huse i Drigstrup Sogn. Dan. Hist. VI, 568.

Sted ved Munketo, der staaer nævnet som et fremhævet Punct i Sordebogen og som var Midtpunct for et Birk. Beliggenheden ved den indre Bred af en Fjord er just den samme, som de ældste Kjøbstæder i Danmark havde (Roskilde, Holbæk, Præstø, Nakskov, Ringkjøbing og alle Byer paa den jydste Halvøes Østkyst) og som var den naturlige Beliggenhed for Handelspladser, der ikke fra Begyndelsen af havde Beskyttelse af en Borg. Om Munketos Beliggenhed har tjent i dette Diemed, maatte under Historiens Løusshed mulig kunne stantes i Kjørteminde's Historie, som i saa Fald afløste Munketo. Vi maa derfor faste et Die paa denne Kjøbstads Historie.

At Kjørteminde var af en sildig Oprindelse blandt Danmarks Kjøbstæder, var i det 16de Aarhundrede en historisk Bevidsthed paa Stedet selv; thi Biskop Jac. Madsen antegnede ved sin første Visitats paa Stedet 1588, at Kjørteminde dengang var bleven Kjøbstad idetmindste for 150 Aar siden<sup>1)</sup>, og Byens ældste Privilegium af 1413 lader den ogsaa see som et begyndende Anlæg paa en øde Landstrækning. I dette tager Kong Erik paa Borgernes Begjæring dem i sin Beskyttelse, og gjør dem delagtige i de Privilegier, som Svendborg og Faaborg havde, og stænkter dem fri Birk, hvis Jurisdiction skulde strække sig til Bodsbet mod Nord og over Sundet til et gravet Dige; de, som der vilde være Borgere og bygge og boe der til Rigets Nytte og Gavn, skulde have deres Jord ukjøbt af den øde Jord indtil Kongens Rilde efter Anviisning af de gode Mænd, som derude boede, og deres Havn skulde være den eneste berettigede Lade- og Lodse-

1) A. St. S. 136.



plads paa hele Kysten fra Fyens Hoved til Knuds Hoved<sup>1)</sup>, Bymark tillagdes dem ikke ved dette Privilegium, der nærmest havde Oprettelse af et Udsibningssted for Die; men medens Drigstrup Sogns Bymarker gik lige ind til Byen paa den vestlige Side<sup>2)</sup>, kan man ikke tvivle om, at der nord for Byen laae en Deel øde og mulig skovbevoyede Jorder, som Beboerne efterhaanden toge i Brug; thi da de 50 Aar senere begjærte Stadsfæstelse paa dem, gav Kong Christian den 1ste dem i Aaret 1460 denne Stadsfæstelse paa deres Besiddelse med det mærkelige Forbehold, at ikke nogen Anden havde nogen Rettighed eller Tiltale paa dem<sup>3)</sup>; det var Veile Vang, Stehbjergbuste, lille Gedskov og Dreigsmå, som Byen saaledes fik ved Hævd; endnu kaldes den yderste Strimmel Dreiet. Saaledes opstod Byen ved Hjertinge Fjords Minde af øde, herreløse Arealer, over hvilke Kongen disponerede, enten fordi de vare bleve øde som Følge af Pesten 1350 eller de aldrig havde været i Brug, fordi Bønderne i Drigstrup Sogn ikke havde udstrakt deres Bymarker til dem. Byfredens eller Jurisdictionens Udstrækning over øde Landstrækninger førte let til Ejendom, saaledes som det ogsaa skete paa den sydlige Side af Sundet, hvor Herregaarden

1) N. Dan. Mag. 5, 235. De gode Mænd (Adelsmænd), som skulde udvise Byggeplads, maa formodentlig være de kongelige Lehnsmænd paa Estebjerg og Nyborg eller paa de nærmeste Herregaarde (som Peder Vylke 1527, Fred. 1. Reg. 142) og i smaa Forlehninger som Gjedskov Må og Gjedskov Hoved, som svarede 1 Td. Smør til Nyborg og 1558 overledes Magistraten). (Actst. udg. af F. S. lit. Selsk. 1, 151).

2) „Dyvingsskib“, som nævnes i Privilegiet, er ubekjendt.

3) Kongebr. 29de Aug. 1460 i Actst., udg. af F. St. I. S. 1, 146.

Lundsgaard gjorde det nødvendigt, at Kongen (1496) maatte mægle mellem den og Byen<sup>1)</sup>. Men da Kjøbstaden havde sig, maatte Munkebes Skibsfart, ifald den engang havde haft Betydning, naturligen forlægges dertil, og det er maastee et Fingerpeg derpaa, at i den nye Kjøbstad fik en af Portene Navn af Munkbo-Port og en Gade af Munkbogade, skjønt hele Drigstrup Sogn laae imellem; thi det kan antages at vidne om en ængere Forbindelse med denne By eller en Erkjendelse af dens fordums Anseelse som nærmeste Kjøbstad.

Lydligere er et andet Bink om Fortiden. I Aaret 1441 fik Kjørteminde et nyt Handelsprivilegium af Kong Christopher af Baieren. Udsibningsstedet blev til en Landkjøbstad<sup>2)</sup>. Kongen bevilgede deri, at Byen maatte have Torvedag hver Torsdag med samme Ret som andre Byens Kjøbstæder, og i Forbindelse dermed tillagde han den dens Opland, hvis Beboere stulde søge den paa Torvedagen, nemlig Hindsholm, Drigstrup Sogn, Revninge Sogn og Flødstrup Sogn. I denne Opregning er det nu saare mærkeligt, at Munkbo Sogn ikke er medtaget; det ligger langt nærmere end Flødstrup Sogn og den største Deel af Hindsholm, dets østlige Grændse er kun en halv Mil fra Byen. Grunden have vi formodentlig i et Forhold mellem Kjørteminde og Odense Borgere, der synes at maatte have sin Grund i gammel Forbindelse mellem Odense og Munkbo. I Kong Hans's Forordning om Kjørteminde's Handel af Aaret 1503 forordner Kongen først, at ingen fremmede Kjøbmænd eller Andre maa kjøbe eller kjøbslaa af Bønderne eller andre paa een

1) Smstb. 1, 148.    2) Smstb. 1, 144.

Miil nær omkring Hjerteminde By, Borgerne til Skade eller Forsang, og dernæst hedder det: „men unde Vi og tillade, at vore Borgere i vor Kjøbstad Odense og fornævnte vore Borgere i Hjerteminde maa kjøbe og kjøbslaa med hverandre herefter, som de af Arilds Tid gjort have“<sup>1)</sup>, hvilke Ord naturligvis ikke kunne betyde, at de faae Lov til at handle med hinanden, hvad der stod alle Byers Borgere aabent, men at de faae Ret til at handle ved Siden af hverandre, tilligemed hverandre, som lige berettigede i den for Hjerteminde By ellers alene privilegerede Handelskreds een Miil om Byen. Et saadant ældgammelt Forhold maa tænkes begrundet i, at Odense Borgere engang tidligere, før Hjerteminde's Anlæggelse, havde handlet i det hele Landskab lige til Hindsholm og nu, da Hjerteminde fik sit Opland udviist, maatte beholde den nedarvede Ret til Fælledsskab i den nye Handelskreds. Men naar vi nu see, at Munkbo Sogn, som begyndte  $\frac{1}{4}$  Miil fra Hjerteminde, ikke blev indbefattet i Kjøbstadens Opland, maa det antages begrundet i, at de Odense Borgere havde knyttet dette Sogn saa fast til Odense, at den nye Kjøbstad ikke i dette Sogn kunde faae det samme Fælledsskab med Odense Borgere, som disse fik i dens nye Opland, og dette tyder hen paa en Trafik fra Odense, der havde haft sit Hovedsæde i Munkbo. Vi mindes dermed, at Munkbo laae saa beqvemt til Export og Søfart ud til begge de Fjorde, som den adskiller, og at

<sup>1)</sup> Smstfd. 1, 148—49. Een Miil synes dengang at have været lidt Mere end nu, thi ifølge Dan. Atlas (III, 460) laae Hjerteminde kun  $2\frac{1}{4}$  Miil fra Odense og ifølge Arnt Berntsen (I, 93) endog kun 2 Miil.

Odense Borgere ogsaa til en senere Tid benyttede Munkesbo som Udsfibningssted (1570).

Men dersom Munkesbo engang har været Handelsplads og en af Odenses Søveie, saa maatte Skibsfarten til den østlige Side ophøre i det 15de Aarhundrede, da Hjerteminde slog sin lange Bro over Sundet, som nævnes allerede 1460 og vedligeholdtes ved Broforn fra Hinds-  
holm og Bjerg Herred<sup>1)</sup>). Den var ikke en Vindebro før 1570<sup>2)</sup>, da det blev paalagt Magistraten at indrette den saaledes, idetmindste for en Tid, hvorom nedenfor.

Til Munkesbos Historie indtil Reformationen vides ikke væsentlig Mere. Hvorledes Fru Else Kabel afhændede Birket eller hvad hun egentlig havde ejet i Sognet, vides ikke; men flere af Bøndergaardene kom i forskjellige Herstaberens og geistlige Stiftelses Cie<sup>3)</sup>, og to Herregaarde dannede sig i Sognet: Dræbygaard og Trellerupgaard. Kirken tør have dannet det største Lehnsgods; thi skjønt den 1525 kun blev taxeret til den laveste Krigsstat<sup>4)</sup>, vides det, at den kort efter havde flere Gaarde, hvoraf Præsten var anvist een; maaskee var Munkesbo i den catholste Tid et Kald, der udgjorde et Præbende for en Geistlig af høiere Orden som den Mester Otto, der 1487 satte sit Navn paa en Kiste i Kirken<sup>5)</sup>. Et saadant kunde da senere komme i Verdsliges Hænder. I Kong Frederik

1) Actst. 1, 146.

2) Ved. Sim. Odense 2, 2, 149—50.

3) Ved. Sim. Odense 2, 2, 62—63.

4) Dan. Mag. 4. R. 2, 50.

5) To Mand af Navnet Otto var Caniker i Odense 1481—87, Mst. Otto Hansen og Mst. Otto Foget 1483, dog mulig den Samme (Ved. Sim. Odense 2, 1, 12, 14, 22, 23—24).

Istes Tid var Fru Mette Skindæl, Hr. Thjelluf Eriksens Enke, forlehnet med Kirken og dens Gaarde, og da hun vides 1527 at have faaet det geistlige Lehn, som kaldtes Myntergaarden og bestod foruden Gaarden i Odense af endeel tilliggende Gods, turde mulig Munkbo være en Deel af det kirkelige Lehn<sup>1)</sup>. Hendes Lehnstid er mærkelig derved, at hun nægtede Præsten Brug af Præstegaarden, paa hvilken hendes Livsbrev lød, og da Præsten bragte Sagen for Kongen, opnaaede han 1538 kun at faae Udsigt til den efter hendes Død, men skulde saalænge anvises en anden af Kirkens Gaarde, som da skulde falde tilbage til Kirken<sup>2)</sup>. Fru Mette døde 1546, og kort efter befindes Munkbo Konge- (o: Bispe-) Tiende tillagt den kongelige Livlæge Cornelius Hamsfort 1550<sup>3)</sup>. Han havde allerede fra 1547 den Forlehning, som da kaldtes Viingodsset, endeel spredt Bøndergods, hvoraf Kirkerne skulde forsynes med Viin<sup>4)</sup>, og dersom man kunde antage, at Viingodsset var det samme, som tidligere hed Myntergaarden, hvilket Navn ganske forsvinder blandt Lehnene, kunde han være Fru Mettes Efterfølger i Forhold til Munkbo. Han havde ogsaa en Strid med Præsten som Fru Mette; thi han klagede 1561 over, at Præsten fordrede mere af hans Bønder, end han var berettiget til<sup>5)</sup>, efterat Kongen 1555 havde tillagt Hr.

1) J saa Fald ere de bekjendte Lehnsmænd: Claus Rønnow 1438, Steen Basse 1447, Eggert Trille 1448 (Ved. Sim. Odense 1, 2, 137, 155).

2) Ved. Sim. Odense 2, 2, 62. Ersklev: Fred. 1. Regist. 145. Strøm i Saml. til F. H. og L. 5, 355-56.

3) Rørdam Monum. hist. 1, 678.

4) *ibid.* 677 og Ersklev a. Sk. S. 113.

5) Strøm a. Sk. S. 356.

Sorgen 3 Pd. Korn af Kongens Bønder<sup>1)</sup>; og Præsten klagede over, at Cornelius tog Landgilde af en Gaard og nogle Huse, som stod paa Præstegaardens rette Fortog (Indb. 1567 i Bispearch.). De enkelte Gaarde tilhørte forskjellige Herstaber i og udenfor Sognet, og tilsidst var der 1688 kun 4, som tilhørte Kongen, og ikke een Selveier.

Blandt de Herstaber, som eiede Bøndergaarde i Munketo Sogn, var ogsaa St Knuds Kloster i Odense; det eiede en Gaard i Dræby og 1 i Munketo<sup>2)</sup>. Dette Klosters berømte Prior Christen Poulsen vilde formentlig haandhæve sine Fæsternes Ret i Henseende til Fiskeriet ved Munketo, thi han geraadede derom i Strid med den kongelige Lehnsmænd paa Næsbyhoved, under hvem Birket laa, og dette foranledigede Udnævnelsen af en kongelig Commission af Landsdommeren og Omegnens Adelsmænd, som skulde paakjende Sagen. De samlede i Munketo Onsdagen efter Pintsje 1552, men Udsaldet blev kun et Forlig, at hver Lodseier skulde have det Fiskeri og Baadstade, som de havde havt fra Arilds Tid, indtil Markerne kom til Keff og til Maal (blev rebet og maalt), da hver skulde have for sit Malouf (o: efter som hver Jord løb eller laa til Vandet). Om en saadan Rebning senere skete, vides ikke, men det tyder paa et udbredt Fiskeri paa Stedet<sup>3)</sup>.

I det 16de og 17de Aarhundrede var Hjerteminde den Søhavn, hvor Kjøbmændene i Odense udfibede og indfibede deres Vare; deres lübeckste Handel dreves da over denne By og tillige Handlen med Flensborg og andre flere inden-

1) Rørdam Sabolin S. 155.

2) Ved. Sim. 2, 2, 61 og 62.    3) Smftd. 2, 2, 80.

landste Byer. I Sybaarskrigen kom de imidlertid til at føle den store Ulempe af den lange Landtransport, da de maatte udrede saameget i Vare og Fetalie til Kongens Krigsfolk; de bade derfor Kongen om at faae en nærmere Lodseplads; Muntebo tilbød en saadan, og de erhvervede under 6te Marts 1570 Kongens Bevilling paa en fri Havn for (udfor) Muntebo, dog ikke til Kjøbmandskab, men alene til Ind- og Udsfibning af deres Vare<sup>1)</sup>. Samtidig fik Magistraten i Kjørteminde Befaling til at indrette en Vindebro paa Byens Bro, for at Skibe uforhindret kunde komme derigjennem<sup>2)</sup>. I Muntebo anlagde da Odense Borgere en Stibsbro og tog en Holm i Brug, der kaldtes Galgeholm syd for Byen; men der blev ikke nogen varig Trafik tilført Muntebo paa denne Maade. Enten det var Krigenes Slutning, eller det var andre Omstændigheder, der bevirkede det, saa faldt dette Værk hurtigt sammen, og en Folkevisse spottede med det mislykkede Foretagende:

Odense Mænd, de vise,  
Bygde Bro paa Ise;  
Gantebro, som Galgen stod etc.<sup>3)</sup>.

Dette var det sidste Forsøg paa at give Muntebo en større Betydning; snart efter nedlagdes Virket (1578), og Odense Handel forlagde sig til Kjørteminde, hvor den antog store Dimensioner. En Misvæxt 1582 og en pestagtig Sygdom, som ogsaa spores i Nyborg, hjemsøgte

1) Ved. Sim. 2, 2, 150. Et Pergamentbrev paa denne Rettighed foresandtes 1583 i Raadhusets Skab, blandt det, som da nedlagdes, men nu er det forsvundet. 2) Smstid.

3) Indberetning om Oldfager i Suhms Saml. t. D. S. 1, 1, 72, nu trykt i Trap Kg. D. 2den Udg. 4 87.

Sognet <sup>1)</sup>, og da Bistop Jacob Madsen 1588—1600 kom dertil, forefandt han kun Fattigdom og intet Mærkeligt at antegne om Stedets Historie, hvorom vel ogsaa Navnet Galgeholm er det eneste Minde, der er blevet tilbage paa Stedet. Han omtaler den store Kirke, som havde 5 Hvelvinger, og bemærker, at Taarnet var ovenfor Bindingsværk og allerede da havde et firkantet Spir, tagt med Tegl som det nuværende Spidstag, om hvilket der dog siges, at det skal have haft en rankere Reising end nu. Og saa Kirken var tækket med Tegl og havde kun lidt Bly ved Choret. Der var to Altene og adskillige catholske Levninger (Alttertablen, Monstrans), som skulde fjernes, to smukke Klokker, men kun Træstager. I hans Tid fik Kirken en ny Alttertable, der kostede 140 Daler, med Catechismi Ord, som den har endnu, en ny Egetræes Prædikestol og en sort Fløiels Messsehagel <sup>2)</sup>. Hans Urne til Dræbygaard betragtedes som et Slags Patron for Kirken, som endnu ciede sig selv under Odense Provsti og senere Stiftsadministrationen, men havde sine to Kirkeværgere, der tilligemed Præsten 1571 have sat deres Navne paa det Panel, hvormed Alteret er beklædt <sup>3)</sup>. To andre Kirkeværgere have formodentlig sat deres Navne paa den nye Alttertable, hvor der paa Fløiene læses S. M. S.

<sup>1)</sup> Strøm a. St. S. 359, Ny kirkeh. Saml. 2, 247.

<sup>2)</sup> A. Str. S. 148—49. Årstallet 1592 er udfaaaret paa Prædikestolen; Himlen er mulig yngre, da en senere Kirkeejers Baaben er malet paa den.

<sup>3)</sup> Der læses: Hr. Hans Laurfen 1571, 17de Juni, S. Clausen i Muntebod, Hans Harsing i Tretrup K. V. (Kirkeværgere) og Hans Andersen Fynbo Smedker; og paa den jernbeslagne Dør staae ogsaa Bogstaverne S. S. L. og S. R. anno 1581.



(Præsten Hr. Marquar Hansen) og D. H. og B. C. 1592; men paa denne er tillige Hans Oldelands Familie faa stærkt repræsenteret, at man maa antage, at han dengang har afløst Hans Urne som Kirkens locale Tilhængsmand; thi hans og hans Hustru Thale Abildgaards fædrene og mødrene Baaben ere udftaarne med Bogstaverne: H. D. U. F. (Hans Oldelands Fædrene) og T. A. G. F. (Thale Abildgaards Fædrene) ved den ene Side, og H. D. U. M. (Hans Oldelands Mødrene, Sophie Munks) og T. A. G. M. (Thale Abildgaards Mødrene, Karen eller Kirsten Ulfelts) ved den anden Side. Saavel denne Altertavle som Alterets Beklædning bære mulig Spor af en end rigere Decoration, som Choret kan have haft i tidligere Dage. Altertavlen, som er en meget anseelig Opstalt, har nu to fritstaaende Spiler foran de tre store Flader, der nu kun have de nævnte Indskrifter, men øverst wellem disse og Spilerne er der tre gamle buede Loftsmalerier, der tyde paa den ældre Altertavles Form og Udstyrelse, og de Brædder, som ere benyttede til Alterets Panel, bære Mærke af Træfjæreværbejde, som er udjevnet, saa at de rimeligvis har været Dele af det rige Snitværk, hvoraf endnu to store Stykker staae foran de øverste Stole vendt imod Alteret, og som engang kan have prydet hele Choret. Da Biskop Jac. Madsen besøgte Stedet, klagede han over Stolenes Tilstand; men allerede i hans jidste Aar bleve de fornyede. De to øverste Stole bære nemlig paa to smukt udftaarne Døre Oldelands og Abildgaards Baaben paa Mandssiden og Hvas's og Akeleis paa Kvindesiden og Karstallet 1604; de henwise til den yngre Hans Oldeland, der var Søn af Hans Oldeland og Thale Abildgaard og gift med Sophie Hvas, Datter af Mel-

chior Hvas og Abel Akelei <sup>1)</sup>). Dette er det firdste Minde om Familien Oldeland i Munkebo Kirke, sjønt baade Fader og Søn ere begravede der og der idetmindste har været et Mindemærke over den firdstnævnte og begge hans Hustruer <sup>2)</sup>). Kirken vedblev at være Statseiendom, indtil den 1679 blev solgt til Cancelliraad Nicol. Bryggemann til Ulrichsholm paa Relution og uden at noget tilliggende Gods omtales <sup>3)</sup>); og senere fulgte den med Østergaard. Kongetienden af Sognet var allerede 1636 fæstet til Ulrichsholm; tilfirdst er den 1787 mageskiftet til Odense Hospital af Østergaards Eier <sup>4)</sup>).

Hvad der senere udgjør Sognets Historie i de tre firdste Aarhundreder, med Udelukkelse af Præsternes og Præstefaldets Historie, hvorom Alt er berettet i den østere nævnte Afhandling af Past. Strøm i dette Tidsskrifts 5te Bind, maa naturligen være lidet og er væsentlig fremkaldt ved hvad der skete i det stærkt bevægede Nabofohn Kjølstrop og hvad de store Tidforhold førte med sig. Biskop Jacob Madsen foresandt to Herregaarde i Munkebo Sogn, Dræby eller Dreiby Gaard og Trellerup Gaard; men i Løbet af et halvt Aarhundrede forsvandt de begge. Dreibygaard tilhørte, som anført, 1588 Hans Urne, gift med Inger Baad af Tidselholt; men senere nævnes Gaarden ikke, og af Matriklen 1688 sees, at Herregaarden er opløst i Bøndergaard, af hvilke kun ved et Par, Fru Mette Urne, Oberst Krabbes, staaer anført som Her-

1) Hvas: Familien Hvas 4, 260 - 67.

2) Dan. Atl. VI., 568.

3) Skjøde i Bispe-Archivet.

4) Mummets Bidrag til Odense Byes Historie S. 200 - 201. Bøger: Danske Herreg. 6. Bd. Ulrichsholm.

skab ligesom for Muntebo Kirkes Gaard, medens næsten alle de øvrige Gaarde i Byen tilhørte Godseierne i Nabo-fognet <sup>1)</sup>). Trellerup eller Trellerupgaard, der laae østligere end Dræbhygaard, havde samme Skjæbne. Dog havde den endnu en anset Eier, Hans Oldeland, der døde 1640 og med begge sine Hustruer blev begravet i Muntebo-Kirke, efterat være bisat i Kjerteminde, hvor Biskop Hans Michelsen holdt Viigprædiken over ham <sup>2)</sup>). Hans Eiendomme vare saa anseelige, at han ved Statansættelse 1638 blev taget for 302 Tdr. Hartkorn, og i Maret 1627 var han bragt i Forslag til at blive Landsdommer, da Kongen valgte Claus Brockenhuus <sup>3)</sup>). Hans Arvinger opgave Trellerup, maaste paa Kongens Dnste, thi det var paa den Tid, at Kong Christian den Fjerde var i Begreb med at samle Jord og Bøndergods til det Herresæde, som han oprettede af Atelejernes gamle Gaard, Skinnerup, for sin Søn med Wibeke Kruse, Ulrik Christian Gyldeuløve (født 1630) og derfor kaldte Ulrichsholm. Til denne Herregaard købte han Trellerup allerede 1640 <sup>4)</sup>). Gaardens Marker, som bestod af 2

1) Urnernes Stamtavle hos Hofmann 3, 271 har ikke denne Søn af Claus Urne til Beltebjerg i Skaane; ligeledes savnes hans Søster Anna, som var gift med Henuing Brandt (Jac. Madsen S. 71.) Mulig spores hans Søn i den Claus Urne, der 1650 opføres i Suhms Saml. 2, 7, 161 uden Gaard, og Fru Mette Urne kunde da være hans Datter, der besad de sidste Rester af Godset.

2) Dette Tidsst. 7, 181. (6,109 7,95). Marm. Dan. 1, 256.

3) Bed. Sim. Jørgen Brahe, S. 153. Christian den 4des Breve, udg. af Molbeck S. 290.

4) Bel nævnes en Henrik Oldeland til Trellerup i den Fortegnelse over Avelen, som er forfattet 1650—55 (i Suhm

Bøndergaardens Jorder, bleve indlagte under Ulrichsholms Hovedgaard; en tredie Bøndergaard i Trællerup blev ogsaa nedlagt, og tilsidst blev Herregaarden selv nedbrudt af den nye Herre <sup>1)</sup>). Smidlertid vedblev Areal og Gods at høre til Munkebo Sogn, og ligesom Hans Oldeland havde ydet et fast Wederlag for Tiende og sit Offer, saaledes lod ogsaa Kongen foruden nogen Græsning og Ildbrændsel yde 3 Bund Byg og 7½ Rdl. til Sognepræsten for Trællerup, og Gjldenløve tilføjede 1 Pd. Rug og 1 Pd. Byg for den senere indbragne Gaard.

Saaledes stod Sagen, da den nye Herre døde 1658, og Krigen atter udbrød.

Krigen førte særdeles tunge Lider over Munkebo og Nabo sognene. Det er bekjendt, hvorledes de Plyn- drendes Voldsomhed her gik saa vidt, at Præsten selv blev dræbt af dem, og hans Efterfølger har bestrebet den ynkelige Tilstand, der derved indtraadte. Der klages dog ikke særlig over de egentlige Fjender, men Klagen begynder med, at da de danske Tropper i Nov. 1659 havde gjort Landgang ved Hjerteminde, (skriver Præsten 1667) „stode begge Armader og stjøde her i Sognet; i Byen stod vores ganste Armade, indtil de fik Kundskab om de Allieredes Landgang ved Middelfart og da forenede sig med dem ved Odense, og efter Slaget (ved Nyborg) stod General

---

Saml. 2, 2,261); men det maa forstaaes som en Betegnelse af Familien, da Kong Christian d. 4. havde erhvervet Gaarden 1640 (ifg. det i næste Note nævnte Aftensykke og danske Herregd. 6. S.) og derfor 1642 paalagde Steen Bille at tillægge Præsten Erstatning for Tienden. (Dette Lidsfl. 5, 361).

<sup>1)</sup> Præstens Indberetn. 1667 i Bispe-Archivet i Forening med et Thingsvidne af 1661 i Bispe-Archivet Nr. 20 b.

Trampes ganste Regiment og endeel af Oberst Kruses her i dette lille Sogn i nogle Uger, indtil de kunde komme over igjen ved Middelfart, og imidlertid er Alting spoleret og ruineret. Her er ikke nu Tiender (Ydere) uden henved 30 (medens der før vare 43), og den største Deel vaag, som Intet kan tiende." Selve de øde Gaarde vare forsvundne, saaat der ikke var Steen eller Stykke Træ paa Stedet, hvor Husene havde staaet. Om Degne-Boligen vidste man ikke engang, hvor den havde staaet eller Jorden ligget eller under hvad Hærskab den havde hørt.

Udelæggelsens Spor ere vistnok kun langsomt udslettede, og blandt Andet vare alle Præstebaldets Adkomstbreve forsvundne, da „Præstegaarden og Kirken bleve plyndrede“, saaat Præsten ikke kunde bevise sin Ret til nogen Gaard eller Huus i Byen, skjønt der forhen havde ligget baade Jord og Huse paa Præstegaardens Fortov, der forlængst vare bortkomne <sup>1)</sup>. Kirken var endnu 1665 i saa ynkelig Stand, at der behøvedes 12 Væster Ralk til Murens Forbedring og meget Tømmer og Blø til Tagværket. Et Skab til vasa sacra med to Laase var sønderflaaet af Krigsfolkene, Stolene løsbrudte af Rytterne, Kirkegaardsmuren udrevet af Soldater for at lægge an over, da Armeen stod ved Munketo, saaat der fattedes 300 Rampesteen, 500 Muursteen og 500 Tagsteen o. s. v., og der omtales nu kun een Klokke <sup>2)</sup>. I denne Tilstand gif

<sup>1)</sup> Jndberetn. af 1667 i Bispe-Archiv. Det var ogsaa bekjendt, at Præstegaarden havde en Kirkejord blandt sine Markter, men ikke heller kunde nogen ved Matriklens Udarbejdelse paavise den, saaat den blev indbefattet i Præstegaardens Hartkorn.

<sup>2)</sup> N h Kirkeh. Saml. 1, 242—43.

Kirken over fra Lehnsmanden paa Odense Provstegaard til den kongelige Stiftsfriver, indtil Regjeringen 1679 folgte den i Forening med Rjølstrup og Agedrup Kirker for 25 Rdl. pr. Td. Hartkorn (Kirketjendens Hartkorn) til Ulrichsholms Eier, paa Reclution, som aldrig paafulgte, og Præsten skildrer hele Sognets Tilstand efter Krigen som høist sørgelig, da man af Mangel paa Arbejdskraft og Gjødning ikke kunde faae og høste, hvad man pleiede, paa de høie sandagtige og stenede Marker, og Fælleden ikke engang kunde føde Kørerne. Hans eget Tab forøgedes derhos ved de Forhold, der indtraadte paa Ulrichsholm, hvorfra han skulde have den aarlige Refusion for Trellerupgaard's Jorder. Den udeblev fra den unge Herremands Død 1658, og da indenlandske og udenlandske Creditorer kastede sig over det herreløse Gods<sup>1)</sup>, varede det adskillige Aar, inden Forholdene kom i Ro. Vel erhvervede Præsten i Munkebo en Herredsthingsdom for sin Ret til 9 Tdr. Byg og fik derpaa Kongens Stadfæstelse under 10. April 1662; men da der fandt forskjellige Indførseler Sted og vare forskjellige Eiermænd, en efter anden, og Jorden tildeels derfor laae udhyrket, vilde Ingen bekvemme sig til denne Afgifts Erlæggelse, og Øvrigheden (Birkedommeren) ikke heller inddrive den, skriver Præsten endnu 1667. Omfider blev dog, omtrent ved denne Tid, gjenoprettet et samlet Gods af de tre Herregaarde Trellerup, Østergaard og Ulrichsholm, da Proviantfriver i Rjøbenhavn Hans Hansen Osten og hans Hustru, den berømte Abel Ca-

---

<sup>1)</sup> Iblant dem nævner Præstens Stævning 1661 „Peder Hansen af Hamborg og hans Participanter“. (Bispe-Arch.).

thrine, som var Dronningens Kammerjomfru, tilkjøbte sig disse Gaarde 1667—1673, og de gif 1676 i Arv til deres Pleiebatter Hedevig Spends (ell. Hansens) Mand, den holstenste Amtsforvalter Nicolai von Bryggemann, der var Cancelliraad, senere blev Statsraad og 1680 blev optaget i den danske Adel og døde 1686. I den korte Tid, han besad denne Eiendom, købte han Munkbo Kirke af Regjeringen 1679 og blev saaledes Sognets Kirkepatron. Desuden fortsatte han Hovedgaardens Udvidelse paa Munkbo Sogns Bekostning, idet han nedlagde hele Trellestrup By og lagde dens Jorder under Østergaard. Byen opføres endnu i Matriflen, der blev forfattet i hans Tid, som en By i Munkbo Sogn af fire Bøndergaarde med omtrent 26 Tdr. Hartkorn, medens Trellestrupgaard og dens Jorder ikke mere nævnes, men maa være indbefattet i Hovedgaardens Hartkorn i Kjølstrup Sogn. Efterhaanden som Bønderbyen inddroges, maatte der vistnok tilkomme Præsten i Munkbo en yderligere Erstatning for Tiende og Offer; men i Bryggemanns Tid blev ingen Forandring foretaget, om ellers den tidligere lovbestedte Afgift blev erlagt af Ulrichsholm, og ved hans Død indtraadte atter forviklede Forhold, idet Arvingerne i lang Tid synes at have udstykket Eiendommen mellem sig og ført en Mængde Processer med andre Fordringshavere. Ved Skiftet efter Statsraad Bryggemann beretter Præsten 1690, at „samtlige Arvinger resolverede sig til at udrede 16 Rdl. aarlig til Præsten“; men senere, da Bryggemanns Søn fra 1707 kom i Besiddelse af den hele Eiendom, er dog Præstefaldets Rettighed blevet ansat til 6 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre og 2 Skpr. Urter, som nu erlægges af Østergaard. Da imidlertid dette er det samme

Beløb, som 1727 blev vedtaget for den Deel af Munkbebo Kongetiende, som paahvilede Trellestrup Byes Jorder under Østergaard <sup>1)</sup>, synes ethvert Bederlag for Dfferet af Trellestrup By og Gaard at være gaaet tabt for Præstefaldet.

For Munkbebo Sogns Historie i dets Heelhed er det saaledes Resultatet af Nabosognets Indvirkning, at Munkbebo tabte et bethdeligt Areal og en Deel Beboere og fremtidig kun bestod af to Byer. Det var ved Slutningen af det 17de Aarhundrede saaledes et lidet Sogn, uden Herregaarde, uden Selveierbønder, idet samtlige Bøndergaarde laae under udensogns Herstaber <sup>2)</sup>. Det havde ingen Sædebegn eller offentlig Skole; Tjenesten besørgeades af en Løbedegn fra Kjerteminde Latinskole, og der sad kun en Skoleholder i et leiet Huus lønnet med 4 Tdr. Byg af Degnen <sup>3)</sup>. Sognet havde ikke heller noget Hospital eller nogensohmhelst Stiftelse til de Fattiges Bedste. Men i det 18de Aarhundrede indtraadte bedre Tider. I Aaret 1707 udkjøbte Etatsraad Bryggemanns yngste Søn, Major Godske Hans v. Bryggemann, de øvrige Arvinger af Ulrichsholm og Østergaard <sup>4)</sup>, og denne ædelt

1) Da nemlig Munkbebo Kongetiende 1787 af Eieren af Østergaard blev overdraget til Odense Hospital, maatte Eieren af denne Gaard overtage et saadant Bederlag for de forhen tiendepligtige Jorder, der dreves under Herregaarden. M u m m e: Bidrag til Odense Fattigvæsens Historie S. 200.

2) De fleste tilhørte Ulrichsholm tilligemed Østergaard; en enkelt Gaard var der, hvis Landgilde var tillagt Præsten i Rjølstrup af Kong Christian den 4de, (dette Tidssk. 5, 348) men Herligheden tilegnede Otto Krags Arvinger sig, og den endte under Østergaard.

3) Indberetn. 1690.

4) Dan. Aftl. III., 481. Disse Gaarde henstode ubeboede endnu i 1699, da det i en Retssag siges, at Ulrichsholm da tilhørte



tænkende Mand stiftede som Kirkepatron to Hospitaller, det ene i Seden og det andet i Munkbebo, til hvilke han henlagde 4000 Rdl., som skulde staae i Østergaard. Hospitalet i Munkbebo er beregnet paa 4 Lemmer, som aarlig skulle oppebære 12 Rdl.; det var allerede til i Aaret 1733, skjønt Fundatsen først er udstedt 1736, og er mulig dannet af den gamle Kirkelade. Stiftelsen blev 1796 forøget med 2000 Rdl. af General-Gouverneur Roepshors, som dengang eiede Østergaard og Munkbebo Kirke <sup>1)</sup>). Hvorvidt Godske Bryggemann ogsaa har taget sig af Sognets Skolevæsen, er ikke nærmere bekjendt; endnu 1733 var der ingen Skole i Sognet <sup>2)</sup>); men efter 1739 maa det have faaet sin Sædebegn, da Hjerteminde Skole blev nedlagt og Degneembedets Indtægter saaledes tilbagegaves. Allerede 1742 fandt derfor Biskoppen den nye Skole, som Degnen da holdt, i fuldkommen Stand <sup>3)</sup>), og i denne hurtige Efterlevelse af Skole-Forordringen af 23. Jan. 1739 tør man see et Beviis paa Godsseernes Beredvillighed til at opfylde Tidens Krav. Denne Roes vil imidlertid snarest tilkomme den nye Kirke-Gier. Da Godske Bryggemann nemlig døde 1737, arvede hans Søn Ritmester og senere Konferents-

---

Pans Hansens Arvinger, til hvilke den ved Dom var udlagt som Pant ved Stiftet, og bestyredes af en Forvalter. Østergaard siges 1695 at tilhøre Statsraad Bryggemanns Svigersøn, som var Amtsforvalter i Holsten.

<sup>1)</sup> Schaaf Fund. 6, 214—15.

<sup>2)</sup> I Visitationprotocollen har Biskop Ramus antegnet: „Skole er ingen i Sognet, men Degnen holder Skole“, hvormed maa menes Løsebegnen fra Hjerteminde.

<sup>3)</sup> Han skriver: „i Sognet er ikkun een Skole“, og antyder mulig derved den lange Afstand fra Sognets ene Bøge, da Degneboligen laa i Munkbebo Bøge, hvor den brændte 1842.

raad Casper Hermann Bryggemann Østergaard alene, medens Ulrichsholm tilfaldt Søsteren, og med Østergaard fulgte Muntebo Kirke og det Meste af Bøndergodsjet i Muntebo Sogn. Denne Deling af det bryggemannske Gods gav Anledning til den uventede Udvidelse af det beklippede Sogn, da Eieren af Østergaard, som laae i Kjølstrup Sogn, ansøgte om, at denne Gaard maatte overføres til Muntebo Sogn. Dette Andragende blev ved Ref. 16. Juni 1741 bevilget <sup>1)</sup>, og saaledes skete det, at Trellerup Byes Jorder vendte tilbage til Muntebo Sogn og medbragte en betydelig Herregaard, der dengang stod for 58 Tdr. Hartkorn <sup>2)</sup>. For Tiden havde denne Foran-

<sup>1)</sup> Dette Tidst. 5, 348; men Aarskallet ansøres ogsaa som 1751 i Dan. Atl. VI, 568, og i dette Aar var der Vacance i Kjølstrup Præstefald.

<sup>2)</sup> Østergaards tidligere Historie vedkommer vel ikke Muntebo Sogn, men vi skulle dog i Korthed bemærke, at der ikke kan være Tvivl om, at den er den samme Gaard, som i det 16de Aarhundrede kaldes Kiilsgaard og hvis Navn forsvinder af Historien samtidig med at Østergaards Navn fremtræder. De Beboere, som Biskop Jacob Madsen nævner paa Kiilsgaard (a. St. S. 132, 35, 51), ere netop de samme som have sat deres Navne paa en Hjelte, der endnu er opbevaret paa Østergaard, Anders Kaas og Helvig Skindæl, og Eiler Brodenhuus har antegnet, at Anders Kaas døde 1599 paa sin Gaard Kille (s. dette Tidst. 6, 143-44); kort efter indbetalte deres Søn Hans Kaas 1627 Statten af Østergaard (Bruun dan. Saml. 2. R. 3, 142), og Familien vedblev at eie den i Fælledsstab. Sønnesønnen Jørgen Kaas folgte sin Andeel af Gaarden til Kongen, da Ulrichsholm blev oprettet (Dan. Herregd.). En anden Andeel kan have tilhørt Hans Kaas's anden Søn Erik, som baade havde en Søn Hans Kaas, gift med Ane Marchdanner, og en Datter Hilleborg, gift med Henrik Marchdanner, og dette forklarer, at Annas Fader Frederik Marchdanner 1633 boede paa Østergaard (s. dette Tidst. 5, 340) og

bring vel kun Betydning for Sognekaldet, ligesom den sagdes fremkaldt ved, at Bryggemann ikke fandt sig vel i Kjølstруп Kirke, som Svogeren eiede, sjønt han beholdt sin Andeel i Familiebegravelsen der; men under de senere Tiders communale Forhold har det havt megen Betydning for Muntebo Sogn, og det kan altid have været til Fordel for Kirken, at Kirkeieren boede i Sognet. En Virkning for dette var det allerede, at en følgende Eier af Østergaard, som anført, forøgede dets Fattigstiftelse 1796

---

at Hilleborgs anden Mand Hans Due kunde skrive sig til Østergaard. Samtlige Andele indkjøbtes enten af Ulrichsholm eller af Hans Hansen og Abel Cathrine, og Gaarden tilhørte allerede 1679 Etatsraad Bryggemann som en Hovedgaard paa 29 Tdr. Hartkorn. Major Bryggemann omfattede den med særlig Forkjærlighed, opførte den nuværende Bygning 1731 og boede der, og da han delte Godset mellem sin Søn og Datter, gjorde han begge Herregaarde lige store. At dertimod det gamle Kiilsgaard skulde være den nuværende Keirupgaard (som det efter Dan. Utl. VI, 567 siges i Ved. Sim. Rugaard 1, 2, 111 og Noten til Eiler Brockenhuus' Kalender, dette Tidsst. 6, 103), er aldeles uantageligt, da Keirup kun var et lidet kgl. Lehn af nogle Bøndergaarde uden Hovedgaard, der blev forlehnet til mange Forskjellige (Dan. Mag. 4. R. 2, 44. 55. 145) og tilsidst var 1577 skænket til Jacob Ulfeld (Erstlev Danst Lehn S. 109). Keirup kunde saaledes ikke 1588 opføres blandt Sognets Herregaarde, og den Gaard, der har dette Navn, var 1688 kun en Aulsgaard paa 10 Tdr. Hartkorn. Østergaards gamle Navn Kiilsgaard eller Kille kunde mulig have sin Grund i, at Gaarden laae i et Hjørne af Kjølstруп Sogn, der som en Kille skjød sig ind i Muntebo Sogn; men hvorledes Navnet Østergaard kunde gives en Gaard, der ligger aller længst til Vest i Sognet, er vanskeligere at forklare: mulig var Kille eller Kille engang en lille By som Kille i Gilby Sogn, og det kunde da være den østligste Gaard, som kaldtes Kiilegaard og efterhaanden optog de øvrige Gaarde i sig.

og udvidede dens Bestemmelse til Stolen <sup>1)</sup>. For Kirkens Bedkommende har Familien Bryggemann ikke efterladt sig mærkelige Minder. De bevarede alle de smukke Træstjærerarbejder, som pryde den, og hvis den sidste Bryggemann indrettede en særlig Herstabsstol, er den nu ombannet til Kirkens Pulpitur. Major Bryggemann opsatte en Steentable ved Indgangsdøren til Vinde om, at Lynilden slog ned baade paa Kirken og paa Ulrichsholm den 29de Jan. 1730 uden at tænde. To Vaabener, som ere malede baade paa Altertablen og paa Himlen over Prædikestolen, betegne formodentlig kun en Restauration, og ere uden Vars-tal. Det ene er Familien Bryggemanns Vaaben, saaledes som det blev den givet ved Mobilisationen 1680, og det andet er den tyffe Familie Hausmanns, saaledes som det førtes af den i Danmark nobiliterede Greens Stammaoder Margrethe Pape, der, før hun blev gift med Amtsforvalter Hausmann i Segeberg, var 1640 bleven Moder til Frederik den Tredies Søn, Ulrik Frederik Gyldenløve, og i sine sidste Leveaar blev ophøiet til Baronesse af Løvendal 1682. Ikke blot den første Bryggemann havde været gift med en Datter af hende, Gisela Hausmann; men ogsaa hans Søn (af andet Ægtekab) Major Godske Hans Bryggemann var gift med en Sønnedatter af hende, Margrethe Wilhelmine Hausmann, der døde paa Ulrichsholm 1719 <sup>2)</sup>. Da nu imidlertid den første Bryggemanns Kone var død i Holsten,

<sup>1)</sup> Schack Fund. 5, 215.

<sup>2)</sup> Hendes Fader var Casper Hermann Hausmann, Geheime-raad og General-Lieutenant i Norge, Halvbroder til Stattholderen Ulrik Fred. Gyldenløve.

før han købte Muntebo Kirke, kan Baabnene kun betegne Major Godske Hans Bryggemann og hans Kone og maa altsaa være anbragt mellem 1707 og 1719, eller dog før han giftede sig anden Gang, som Kirkeejerens og hans Kones fædrene Baabener; og virkelig vidner en over Kirkedøren anbragt Steen om, at denne Eier lod udføre en stor Reparation i Aaret 1723. Dog maa det indrømmes, at Baabnene ogsaa kunne betegne deres Søn alene, som arvede Kirken 1737, naar han nemlig (endnu ugift) vilde betegne sig fuldstændigt med sit fædrene og mødrene Baaben. Det store Pulpitur i Kirken maa rimeligvis hidrøre fra det 18de Aarh., men er prydet med Træskjærerarbejde fra en ældre Tid, paa hvilket Sagnet vil vide, at de 12 Apostle skulle have været malede i de 12 Felter. Altertavlen bærer Spor af gjentagne Malinger, den seneste 1855. En senere Eier af Østergaard fik 1807 Tilladelse til at ombyste Kirkens Blytag med Teglsten, og derved blev af Overfudet dannet et lidet Vegat til fattige Skolebørns Forsyning med Skolebøger, hvilket Eieren forsøgede med et Tilskud til 200 Rdl., men som ved Omstrivningen sank ned til 70 og nu er 149 Rr. <sup>1)</sup>). Traditionen paa Stedet vil vide, at Taarnet engang har været høiere og Spidsen have havt en rankere Reising. Nylig har Kirken faaet et smukt Tavlegulv, hvorved flere Gravstene ere optagne, som nu henstaae i Baabenhuset. De synes alle at tilhøre Præstefamilier i det 17de Aarhundrede. De nyeste Undersøgelser have vel ogsaa fremdraget Spor af Bæggemalerier, men da Væggene i den ældste Del af

---

<sup>1)</sup> Schaaf Fund. 6,215.

Kirken tildeels bestaae af utilhuggen Rømp, kan betydelige Malerier ikke ventes under Ralken. Waabenhuset staaer nu for Taarnets Sydside, men de to gamle Kirkedøre spores i Muren. En smuk jernbeslagen Dør fra 1581 hænger i Kirkedøren (s. S. 369 Note 3), og en smukt udskaaet Trædør fra 1881 i Waabenhusets Dør.

I det nittende Aarhundrede deeltog Munketo Sogn i de almindelige store Forandringer, som Tidernes Vilkaar medførte for Landets Kommuner. Samtlige Fæstere bleve Selveiere, saaat der i det Sogn, der 1688 ikke havde een eneste Selveier, nu ikke er en Fæster tilbage, og dermed fulgte den Forandring i Jurisdictionen, at de to Virker, mellem hvilke Fæsterne før vare deelte, nedlagdes 1831 <sup>1)</sup>. For Skolevæsenet begyndte Aarhundredet med, at Degneboligen blev omstyrret af en Storm den 3. Novbr. 1801: Skolebørnenes Antal var dengang 43. Degneboligen blev forladt, da Sognet 1830 fik en Skole midt imellem begge Byer; den maatte udvides 1859, da Hørneantallet var blevet 144, og 1880 har nu hver af de to Byer faaet sin egen Skole, og Munketo tillige en privat Skole (saakaldet Fristole). Hvor den ene Fælledsskole stod, er nu opført en Fattiggaard for Sognet. Til Fordel for Fattige stiftede Præsteenke C. Viborg 1832 et Legat paa 400 Rdl. <sup>2)</sup>, og ganske nylig har afd. Peder Andersen paa Dræby

<sup>1)</sup> Rjc. 3. Juni 1831. En Tid lang fra den Tid, da Ulrichsholm fik Vikeret 1650, var der saaledes indtil 1831 fire Jurisdictioner i Virksomhed paa den Landstrækning, som før Kjerteminde's Oprettelse til Rjøbstad 1413 havde udgjort den ene Retskreds Munketo Viker.

<sup>2)</sup> Schack an. Sk.

Fed skjænket 800 Kr. til trængende Sognebeboere og Konfirmander, og den sidst afdøde Præsts Enke 1000 Kr. til Understøttelse for 4 trængende Familier i Forbindelse med Gravstedets Vedligeholdelse <sup>1)</sup>. Den ejendommeligt for dette Sogn er den store Udvidelse af Arealet, som i de sidste 50 Aar er vundet ved Inddæmning fra Odense Fjord. Allerede 1843—44 blev den Wiig inddæmmet, som står ind imellem begge Sognets Byer, hvor Skolen laae, nu Fattiggården. Der indvandedes 70 Tdr. Land, meest for Dræby Mark. 1853 inddæmmedes ca. 90 Tdr. Land ved Dræby Fod, og 1871 begyndte den store Inddæmning af ca. 550 Tdr. Land fra Lindø til Dræby Fods yderste Spidse, som efter flere Stuffer nu har indlemmet de mellemliggende og allerede beboede Der i Fastlandet. Nu ligger kun Tornø, vest for Dræby Fod, adskilt fra Fastlandet ved fladt Vand. Befolkningen er naturligviis tiltaget i endnu større Maal: 1801 gav Folketællingen kun 488 Personer, men 1834 allerede 790, og i Aaret 1840 talte Sognet 881; i Aaret 1870 var der 1009, og dette Tal var 1880 kun voget med 64. En Del Gaarde ere i Tidens Løb udflyttede, hvori blandt Ingerslyst paa Munkbo Mark; nye Boliger have reist sig især paa Dræby Fod, og en anseelig Bygning er opført paa en Del af den gamle Dræbygaards Areal. Erhvervet er saa godt som udelukkende Avlsbrug, kun Enkelte drive Fiskeri, navnlig paa Odense Fjord; men ikke Saa finde Erhverv ved Fiskehandel især paa Odense, idet de modtage Fiskene fra Hjertemind og bringe dem daglig til Odense — en Handels-Ordning, der ligesom minder om

---

<sup>1)</sup> Fundatser af 18. Dec. 1882 og 1. April 1884.

den gamle Trafik, der gav Munkbo dens første Betydning. Ikke mindre end tre Dagsvogne passere daglig Sognet, og i Munkbo er en anseelig Kro i den Deel af Byen, som efter en stor Ildbrand 1842 har faaet endeel teglhængte Huse; formodentlig vil en Jernbanestation snart blive anlagt indenfor Sognets Grændser og drage end flere Besøgere til den smukke Egn og den mærkelige Udsigt, som den berømte Munkbo Bakke frembyder.

---



## IX.

Tillæg til Afhandlingen om Waldendorferne paa Klingstrup,  
mest efter „Fyenske Tegnelser“ og „Registre“ (Thifet)  
samt en Registrant i Hvedholms Archiv.

Af Prof. Dr. Schurmann.

Til S. 19 ff. Lisbeth Urnes og Johan Bodholts Tid:

Et Bidrag til Oplysning om Klingstrups Overgang fra Lehn til Eiendom haves i en Kgl. Befaling, dat. Frederiksborg  $\frac{27}{7}$  1577, til Eiler Kræffe og Jørgen Daa, om at foretage Grantning af Klingstrup Hovedgaard, som Johan Bodholt begjærede i Magelæg, og af en Gaard i Uggerløse, to i Kragerup og en i Hæseby i Sjælland, som han bød som Vederlag. Hvorefter Magestiftet fandt Sted u.  $\frac{1}{2}$  s. A. Endvidere Kgl. Befaling, dat. Koldinghus  $\frac{1}{1}$  1579, til Christopher Waldendorff til Glorup, Rentemester, og Corstj Biffert til Næs, Lehnsmænd paa Odensegaard, og dito, dat. Thobbjere  $\frac{1}{2}$  s. A., og Koldingh.  $\frac{1}{2}$  1580, til Absalon Gøye og Axel Brahe, om at foretage Grantning i Anledning af, at Joh. Bodholt begjærede Gods i Sunds Herred i Magelæg for Gods i Kolding Lehn, paa Hindsholm og i Sjælland. Hvorefter Magestifte afsluttedes u.  $\frac{1}{2}$  1580, hvorved Kongen overdrog Joh. Bodholt ti Gaarde i Skaarup, en i Skaarupør, to i Holmedrup, Kronens Rettighed og Herlighed til en Kirkegaard sammesteds, samt en Gaard i Brudager, imod en Gaard i Kolding Lehn, to paa Hindsholm og 3 i Sjælland, samt uden Tvivl noget Fru Lisbeth tilhørende Gods i Bjerre Herred, Bygholm Lehn.

Patronatsretten til Skaarup Kirke, der overdroges Johan Bodholt og Fru Lisbeth Urne 1583, betegnes i Kongebrevet, dat. Bamdrup  $\frac{2}{2}$  1583, som Vederlag for en Gaard i

Anstet, Tofte Herred i Sønder-Jylland. Men i Str., dat. Haderslevhus 27 s. A., tilkjendegiver Kongen Fru Lisbeth i hendes Husbonds Fraværelse, at Rasmus Skriver, Borgmester i Svejborg, skal fremdeles nyde Kirkens Part af Slaarup Tiende, da han har fæstet den længe før Kongen undte hendes Husbond jus patronatus. Forøvrigt ansaae Kongen sig paa Grund af fejl Underretning brøstholden ved det Bederlag, som er givet for Patronatsretten, hvorfor Fruen maa tiltænke andre Midler, om hun vil beholde den. Men helst saae Kongen, at hele Mageløget gik tilbage.

Hvad angaaer Joh. Bodholts mangeaarige Stilling paa Jylland, da fik han ved Kongebrev, dat. Frederiksborg 29 1578 særlig Forlehnning med Tingøre Kloster og Honauaß Sghsæl. Ved Str. fra Regjeringsraadet, dat. Hafniae 22 1589, bevilgedes der ham Genstand med Betalingen af 4959 Rdl.; indtil Rantsleren kom til Byen. Men u. 2 1595 paalagdes det ham uførtøvet at afgjøre sin Restants fra Lehnnet; hvad han havde tilgode hos Bønderne paa Jylland, kunde han selv optræde, naar han til Foraaret gif derop med Hs. Majestæts Skibe. Dog gav Kongen ham ved Str. fra Kolding 14 1596 Dag og Respit med saa stor en Sum af hans Restants, som han efter forelagte Beviisligheder havde tilgode hos en Hamborger; mod hvem han saa foreløbig ikke maatte rejse Sag.

I Aaret 1592 fik Joh. Bodholt en Frettesættelse, dat. Antvorskov 25, fordi han „uden Ordre var løben i Havn med Flaaden“.

Til S. 68—69. Efter senere fremkomne Oplysninger i Personallist. Tidsstr. II. pag. 360 fra Archivfuldmægtig Huitfeldt i Christiania maa det antages, at Claus v. Rønnow eller Rønne til Holmdrupgaard ikke har hørt til den gamle danske Slægt Rønnow, men til en gammel bremisk Adelsflægt, v. Rønne. Dette bestyrkes ogsaa ved den af S. Nørgensen sammesteds oplyste Omstændighed, at der efter hans Død er tilfaldet hans Børn Arv fra Bremen. Hans Søn, Otto v. R., og Sønnesøn, Hans v. R., vare ligesom Claus v. R., Officerer i dansk-norsk Tjeneste. I Slaarup Kirkebog forekommer begge Former af Navnet, tidligt dog Rønne (1669).

Til S. 69. Den oftere omtalte „Holmdrupgaard“ gif ved Auktionsstjøde 17 1733 over til Johan Lehn til Hvidkilde og forblev senere under Baroniet Lehn, indtil den ligesom de øvrige Gaarde i Holmdrup i Aaret 1852 afhændedes til Fæsteren som Eiendom.

Til S. 88—94. Den noget paafaldende Omstændighed, at Amtmand Jørgen Henning Baldendorff i sine sidste Dage havde Ophold i Svendborg, hvor han døde Juleaften 1724, og at Klingstrup ikke omtales i Skiftet efter ham, finder sin Forklaring ved en nu fremkommen Oplysning om, at hans Hustru, Fru Helle Trolle, u. 8. Septbr. 1722 „i sin Mandes Svagthed“ havde tilkjøbet Klingstrup og Brudagergaard med alt Tilliggende til sin „Broder“ Erik Steel (til Arrestov, g. m. Anna Beate Baldendorff); hvilken Affærelse synes at være foranlediget ved tilstedeværende oeconomiske Vanskeligheder. Erik Steel skjøbte saa igjen efter J. H. Baldendorffs Død Klingstrup Gaard og Gods u. 1<sup>o</sup> 1725 til hans Sønnen, Børge og Henning Christophher; og u. 1<sup>o</sup> j. A. skjøbte Børge B. sin Halvpart til Broderen, hvorved denne blev Ene-Ejer, cf. p. 95.

Til S. 86. Det synes at være gaact Børge Baldendorff i hans sidste Aar omtrent som Faderen: fra 1742 optræder nemlig hans Hustru, Agathe Rodstern Urne, som den, der bestyrer Gaard og Gods, indkøber Gaarde, udsteder Fæstebreve m. v. Muelig hænger det hermed sammen, at Manden mod sit Livs Slutning har opholdt sig, ikke paa Billeshave, men paa Fæns, hvor han døde 1747.

Til S. 90—91. Fru Helle Trolles Søster, Sophie Trolle, havde i sit Ægteskab med Lieutenant Frederik Kaas en Datter, Kirsten Kaas, der ved sit Ægteskab 1733 med Ritmester Otto Thott til Skabersjø betegnes „fra Klingstrup“. Hun blev Stammoder til de ieneste Grever og Friherrer Thott.

Til S. 127. Skjødet paa Klingstrup Gaard og Tilliggende fra de omtalte tydske Arvinger til Etatsraad Koefoed er af 1<sup>o</sup> 1792. Kjøbesummen var 19000 Louisd.

Den senere Affærelse af Klingstrup og Weistrupgaard fra Koefoed til Hertug Frederik Christian af Augustenborg — hvilken Handel ikke er funden noteret i de ved Herredet værende Skjøde- og Panteprotocoller — er slet ved Skjøde 2<sup>o</sup> 1799. Men forskjellige Omstændigheder synes at tyde paa, at denne Omsætning nærmest har været en Proforma-Handel, sigtende til at hjælpe Koefoed over betydelige og meget faretruende finansielle Vanskeligheder. Med denne Formodning stemmer det ogsaa, at Ejendommen saa snart (1<sup>o</sup> 1801) kom tilbage fra Hertugen til Koefoed.

**Anm.** De foranstaaende Oplysninger ere, forsaavidt de angaa forrige Aarhundrede, uddragne ved S. Jørgensen af en haandstreven Foliant i Hvedholms Bibliothek, indeholdende en af Landsdommer, senere Stiftamtmand Henrik Bille foranstaltet Extract af Fyenbo Landsthings Skjæde- og Bantebøger, og tør saaledes ansees for historisk paa- lidelige.

---

## Trykfeil.

---

- S. 6, Lin. 14. Drelld, læs Drdell.  
" 20, " 10. henlagt, læs henlagt til.  
" 39, " 14. efter "Sogn" tilføjes: i.  
" 71, " 5. efter "Vor" tilføjes: "True".  
" 84, " 21. 5 Men, læs 5 $\frac{3}{4}$  Men.  
" 85, sidste Lin. Sandsyndlighed, læs Sandsynlighed.  
" 94, Lin. 6. „exempel“, sat to Gange.  
" 143, " 8. men, læs med.
-